

RİZE'DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DoÇ. Dr. Gülhan ATNUR

2016

Her hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

RİZE'DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Gülhan ATNUR

ERZURUM-2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

17/05/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "RİZE'DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun ..4. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Gülhan ATNUR danışmanlığında, Damlanur KÜÇÜKYILDIZ tarafından hazırlanan bu çalışma 17 /05/ 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

İmza:

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Gülhan ATNUR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 17/05/ 2016

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖN SÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	1
II. KARADENİZ YÖRESİ ATMA TÜRKÜLERİYLE İLGİLİ YAYINLAR	4
A. Kitaplar	4
B. Tezler	8
C. Makale ve Bildiriler	9

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ

1.1. TÜRKÜ ADININ MENŞEİ.....	12
1.2. TÜRKÜNÜN TANIMI	13
1.3. TÜRKÜ TASNİFLERİ.....	20
1.4. ATMA TÜRKÜ ADININ MENŞEİ.....	24
1.5. ATMA TÜRKÜNÜN TANIMI	26
1.6. ATMA TÜRKÜLERLE İLGİLİ YAPILMIŞ TASNİFLER	33
1.7. ATMA TÜRKÜ- MANİ MÜNASEBETİ.....	37
1.8. TÜRKÜ- ATMA TÜRKÜ İLİŞKİSİ.....	40
1.9. ATMA TÜRKÜ-AYTIŞ İLİŞKİSİ	41
1.9.1. Kazaklarda.....	41
1.9.2. Kırgızlarda.....	47
1.10. ATMA TÜRKÜ-ÂŞIK ATIŞMALARI İLİŞKİSİ	49
1.11. ATMA TÜRKÜLERİN DİĞER TÜRLERLE MÜNASEBETİ	58

İKİNCİ BÖLÜM

ATMA TÜRKÜ GELENEĞİNE YÖRESEL BİR BAKIŞ

2.1. RİZE’DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ	60
--	----

2.1.1. İcra Ortamı	73
2.1.1.1. Sözlü Ortam.....	74
2.1.1.1.1. Günlük Yaşam	81
2.1.1.1.2. Evlenme	84
2.1.1.1.2.1. Nişan/ Kına Gecesi/ Düğün	85
2.1.1.1.2.1.1. Selim Sayma.....	92
2.1.1.1.2.1.2. Horon.....	94
2.1.1.1.2.1.3. Kadıbağı	102
2.1.1.1.3. Ternek Bayramı/ Vartevor	105
2.1.1.1.4. İmeceler/ Mecilik.....	107
2.1.1.1.5. Yarışmalar.....	110
2.1.1.1.6. Diğer	120
2.1.1.2. Elektronik Ortam	121
2.1.2. İcracılar.....	128
2.1.2.1. Atma Türkü İcracıları	128
2.1.2.2. İcracıların Sayısı	129
2.1.2.2.1. Bir Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler.....	129
2.1.2.2.2. İki Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler	129
2.1.2.2.3. Üç veya Daha Fazla Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler	130
2.1.2.2.4. İki Grubun Karşılıklı Söylediği Atma Türküler	130
2.1.2.3. İcracıların Cinsiyeti	131
2.1.2.3.1. Tek Bir Kadının Söylediği Atma Türküler	131
2.1.2.3.2. Tek Bir Erkeğin Söylediği Atma Türküler	131
2.1.2.3.3. Kadınlar Arasında Söylenen Atma Türküler	132
2.1.2.3.4. Erkekler Arasında Söylenen Atma Türküler	132
2.1.2.3.5. Kadınlarla Erkekler Arasında Söylenen Atma Türküler.....	132
2.1.2.4. Yaşayan Atma Türkücüler.....	134
2.1.3. Yapıları Bakımından Atma Türküler	139
2.1.3.1. İkiliklerden Oluşan Atma Türküler	143
2.1.3.2. Dörtlüklerden Oluşan Atma Türküler.....	145
2.1.3.3. Dörtlüklerle Başlayıp İkiliklerle Devam Eden Atma Türküler	149
2.1.3.4. Mısra Sayısı Bakımından Belli Bir Kurala Bağlı Olmayan Atma	

Türküler	151
2.1.4. Konuları Bakımından Atma Türküler	162
2.1.4.1. Aşk/ Sevda (Sevdaluk) Konulu Atma Türküler	165
2.1.4.2. Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Atma Türküler	168
2.1.4.3. Yergi/ Alay/ Eleştiri Konulu Atma Türküler.....	173
2.1.4.4. Eğitici/ Öğretici/ Nasihat Konulu Atma Türküler	175
2.1.4.5. Tarihi Olayları ve Kişileri Konu Alan Atma Türküler	176
2.1.5. Ezgi.....	179
2.1.6. Atma Türkülerin İşlevleri.....	182

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1. DERLEMELER	184
3.1.1. Yüz Yüze Görüşme Sırasında Yapılan Derlemeler.....	184
3.1.2. Düğün, Nişan vb. Faaliyetler Sırasında Yapılan Derlemeler	249
3.2. DİJİTAL KAYITLAR	284
SONUÇ.....	309
KAYNAK KİŞİLER	314
KAYNAKÇA	318
EKLER.....	330
ÖZ GEÇMİŞ.....	341

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****RİZE’DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ****Damlanur KÜÇÜKYILDIZ****Danışman: Doç. Dr. Gülhan ATNUR****2016, 341 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Gülhan ATNUR (Danışman)****Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN****Prof.Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU**

Atma türkü, genelde düğün, nişan, kına gecesi, şenlik, festival, çeşitli toplantı vb. yerlerde doğaçlama olarak söylenen bir türkü türüdür. Bu gelenek, merkezi Rize olmak üzere Doğu Karadeniz bölgesinde tarihi bilinmeyen bir zamandan beri vardır. Aralarında önemli farklılıklar olsa da atma türkü geleneğini de âşıklık geleneğinin farklı bir dalı, bu bölgedeki uzantısı olarak görebiliriz. Rize’de bu gelenek, geçmişte çok canlı bir şekilde varlığını gösterse de günümüzde zayıflamış durumdadır. Fakat hâlen yaşatılmaktadır. Araştırma sahasında atma türkü geleneğini devam ettirenler genellikle erkekler olmasına rağmen kadınlar arasında da icra edenler bulunmaktadır.

Çalışmada atma türkünün tanımı yapılarak âşık atışmaları, ayış geleneği, türkü ve mani gibi türlerle ilişkisi üzerinde durulup Rize’de atma türkü geleneği tanıtılmış, atma türkü icracıları hakkında bilgi verilmiş ve atma türküler, icra ortamları, yapıları ve konuları bakımından bir tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca atma türkülerin ezgilerine ve işlevlerine de kısaca değinilmiştir.

Çalışmanın metinler kısmında ise yapılan kişisel derlemelere ve dijital kayıtlardan örnek metinlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atma türkü, gelenek, Rize, tasnif

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE TRADITION OF *ATMA TÜRKÜ* IN RİZE****Damlanur KÜÇÜKYILDIZ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Gülhan ATNUR****2016, page: 341****Jury: Assoc. Prof. Dr. Gülhan ATNUR (Advisor)****Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN****Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU**

Atma türkü is a kind of improvisation folk song which is usually sung in wedding, engagement, carnival, festival, various meeting etc. This tradition has existed in Eastern Black sea Region especially in Rize since an unknown time period. It can be seen as a different branch or continuation of poet duet tradition although they have differences. Even though it used to be a very common in the past, it is not very common nowadays but it is still alive. The ones who practice this tradition is mostly men but there are some women practice it as well.

In this study, folk song is defined and its correlation with poet duet, ayış tradition, folk songs and lullaby was emphasized. However, atma türkü tradition in Rize is defined, and some information about practiser of atma türkü was given. Moreover, atma türkü, its practising environment, structure and subject are classified. Finally, melodies and functions of atma türkü are briefly mentioned.

In the text section of the study personal compilations and some samples from digital records are given

Key Words: Atma türkü, tradition, Rize, classification

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
Çev.	: Çeviren
dzl.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
RİKADER	: Rize Kadınlar Eğitim, Kültür, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
s.	: sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

ÖN SÖZ

Doğu Karadeniz türküsü, hem ezgisi hem de söyleniş şekliyle diğer yörelerdeki türkülerden az çok farklılık gösterir. Rize’deki atma türküler de ezgisi, söyleniş şekli ve çeşitli özellikleriyle başka yörelerin türkülerinden ayrılır. Atma türkü, doğaçlama söylenen bir türkü türüdür. İnsanlar, çeşitli sebeplerle karşısındakiyle konuşma, dertleşme ve anlaşmaya ihtiyaç duyar. Atma türkü de böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Atma türküler yöre insanının kültürünü en güzel şekilde yansıtan ürünlerdendir. Bu türkülere bakarak yöre insanının yaşayış tarzından düşünce yapısına, giyim kuşamından aile içi ilişkilerine kadar pek çok kültürel özelliği hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Atma türkülerde Rize insanının hızlı cevap verebilme yeteneğini, hazır cevaplılığını, nüktedanlığını, açık sözlülüğünü, sertliğini, neşesini, muhabbetini, dostluğunu, kardeşliğini görebiliriz. Çünkü atma türkü, bir konuşma; bir iletişim şeklidir. Yöre insanı sadece Rize’de değil, yaşamlarını sürdürdükleri diğer şehirlerde de geleneklerini az çok yaşatmaktadır.

Rize’de bu gelenek eskiye nisbetle zayıflamış durumdadır. Fakat hâlen geleneği yaşatan kişiler vardır. Kendi ifadeleriyle “*asfalt ozanı*”dır onlar. Onlar için neresi olursa olsun, nerede olursa olsun türkü söylemek zor değildir. Atma türkü, bir eğlence, takılma, şakalaşma vasıtasıdır onlara.

Bu çalışmada Rize yöresinde geçmişten günümüze kadar uzanan ve canlılığını devam ettiren atma türkü geleneği incelenmiştir. Çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilerek Karadeniz yöresi atma türküleriyle ilgili yayınlar tanıtılmıştır.

Birinci bölümde, türkü ve atma türkü hakkında bilgi verilerek atma türkülerin mani, türkü, aytış geleneği ve âşık atışmalarıyla ilişkisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Rize’de atma türkü geleneği anlatılmıştır. Atma türkü geleneği anlatılırken icra ortamları, icracılar, icracıların sayısı, cinsiyeti gibi konulara yer verilmiş; ayrıca atma türküler yapıları ve konuları bakımından bir tasnife tabi tutulmuştur. Son olarak ise müzik bilğimiz olmadığı için yapılmış çalışmalardan hareketle atma türkülerin ezgilerine kısaca değinilmiş ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm, metinler başlığını taşımaktadır. Bu bölümde hem yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında önceden söylenmiş; hafızalarda yaşayan atma türkölere ve doğaçlama olarak günümüzde her gün yenilerinin icra edildiği atma türköl metinlerine hem de düğün ve benzeri ortamlarda yaptığımız atma türköl derlemelerine yer verilmiş; ayrıca çeşitli kişi ve kurumların yardımıyla elimize geçen dijital ortamdaki kayıtlardan da örnekler sunulmuştur.

Sonuç kısmında ise atma türköl hakkında yeterince çalışma yapılmadığına, günümüzde atma türköl geleneğinin gittikçe zayıfladığına; fakat bölgede halen canlılığını koruduğuna değinilmiştir. Bu zayıflamanın sebebi olarak ise ilgi ve ihtiyaçların değışmesi, gençlerin böyle ortamlardan uzak yetişmesi gibi durumlar gösterilmiştir.

Çalışma kaynakça ile sona ermektedir. Kaynak kişilerden biri soyadının ve eğitim durumunun yazılmasını istemediği için onun sadece adı ve diğer bilgileri yer almıştır.

Atma türköl geleneğinin de öğrettiği gibi kemâle erme birtakım ustaların yanında, onların yol göstermesiyle mümkündür. Bu bağlamda halk edebiyatına yönelmemde etkisi olan, örnek aldığım ve her zaman desteğini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e; bilgi ve görüşlerinden faydalandığım Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU'ya; sahaya aşına olmama yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Oğuz ERDOĞAN'a; desteğini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Elif Şebnem DEMİRCİ'ye; yöre kültürünü tanımamda yardımcı olan, yörenin ağız özellikleri konusunda görüş ve düşüncelerini aldığım Arş. Gör. Songül KARACA'ya; atma türköl geleneğinin günümüzdeki en önemli temsilcilerinden biri olan, geleneği her fırsatta gelecek kuşaklara aktarmayı kendisine görev bilen atma türköl, halk şairi ve yörelinin "Dayı" dediği nispette yakınlığıyla çalışmama dayılık eden Osman EFENDİOĞLU'na ve çalışmanın her aşamasında emeği olan, bilgisinden istifade ettiğim, önümde rehber bildiğim, çok sevdiğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Gülhan ATNUR'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Atma türkü, ülkemizin Doğu Karadeniz bölgesinde yaygın bir gelenek olmasına rağmen bugüne kadar hakkında az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar da genellikle derleme kitap, makale ve bildiri şeklindedir. Geleneği her yönüyle ele alan çalışmalar mevcut değildir. Var olan çalışmaların çoğunda da Trabzon ili dikkate alınmış, geleneğin halen yaşatıldığı Rize üzerinde yeterince yoğunlaşılmamıştır. Oysa değişen yaşam koşulları ve gelişen teknoloji atma türkü geleneğini de diğer birçok kültürel unsurda olduğu gibi yok olmakla yüz yüze getirmiştir. İşte bu gerekçelerle Rize'deki atma türkü geleneğinin ayrıntılı bir şekilde araştırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca 2014 yılında Rize, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesine Araştırma Görevlisi olarak atanmamız ve Atatürk Üniversitesinin kuruluşundaki bölgeye hizmet etme misyonu bizi böyle bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Böylece hem bir geleneği tanıtmak hem de ilin, kültürel bir unsuru muhafaza etmesi ve gelecek nesillere ulaştırması amaçlanmıştır. Konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalara kaynak teşkil etme de amaçlarımız arasındadır.

Atma türkü Karadeniz bölgesinin genelinde bilinse de Trabzon-Rize illerinde daha canlı ve zengindir. Geleneğe dair bu illerde yapılacak tespit ve değerlendirmeler diğerleri için de önem arz etmektedir. Fakat bizim çalışmamızın bir yüksek lisans tezi olması, Rize'de sürdürdüğümüz görevimiz; geleneğin Rize açısından değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple çalışma Rize'yle sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda bu geleneği bütün ayrıntılarıyla inceleme imkânı elbette yoktur. Atma türkülerin her an yenileri üretilebilmektedir. Sadece geçmişe ait olmayan atma türküler günümüzde ve hatta gelecekte de üretilebilecek ve yaşatılabilecek mahiyettedir. Yaşayana, anlatılana, dinleyene dayanan üretici bir süreçtir.

Çalışmanın sözlü geleneğe dayanması derleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Atma türkü geleneğiyle ilgili yazılı kaynakların araştırılması sırasında Rize'deki atma türkü temsilcileriyle de irtibata geçilmiştir. Bu kişilerle gerek yapay gerekse de doğal ortamlarda (düğün, nişan, şenlik vb.) derlemeler yapılmıştır. Derlemelerde görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Seyirci-atma türkücü/ türkücüler ilişkisi

gözlemlenmiş; metinler ise video kamera, ses kayıt cihazı vb. yollarla kayıt altına alınmış; konuşmalar, görüntüler en doğru şekliyle kaydedilmeye çalışılmıştır. Dijital bazı kayıtlar ise düğün sahiplerinden, meraklılardan, atma türkücülerden temin edilmiştir. Kaynak kişilerle yüz yüze görüşme sırasında hem geçmişte söylenmiş, hafızalarda yer eden atma türküler hem de o anda söylenen doğaçlama türküler derlenmiştir. Tezin inceleme ve metinler kısmında bu türküler verilirken doğaçlama olanlarda parantez içinde sadece görüşme tarihi, ezberde olanlarda ise hem kaynak kişinin soyadı hem de görüşme tarihi birlikte verilmiştir.

Yapılan bu derlemelerin çoğunluğu doğal ortamında gerçekleştirilmiş; bazen de kendi isteğimiz üzerine yapay bir ortam oluşturularak şairlerin bize özel olarak söylediği türküler olmuştur. Yalnız istek üzerine söylenen bu türkülerde bile şairler doğallıktan asla ödün vermemiş ve o andaki durum ya da olaya uygun şekilde türküyü söylemişlerdir. Söylenen türkülerin doğaçlama olup olmadığını anlamak için atma türkücülere herhangi bir konu veya kafiye verip o konuya veya kafiyeyle uygun bir şekilde türküyü söylemesi istenmiş, böylece söyledikleri atma türkülerin tamamının hazırlıksız olduğu anlaşılmıştır.

Atma türküyü söyleyen kaynak kişiler seçilirken genellikle düğün ve benzeri eğlencelere katılan ve yörede, adı atma türküyüyle özdeşleşmiş kişilere başvurulmuştur. Çalışmamıza aldığımız atma türküyü söyleyenlerin çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Atma türküyü söyleyen kadınlar da olmasına rağmen bunların hepsi belli bir yaşın üstünde oldukları için ya “Evlendim, kocam hayatta izin vermez.” ya da “Adım sonra yörede şaire çıkar, asla söyleyemem.” şeklindeki ifadelerle türküyü söylemek istemediklerini belirtmişlerdir. Özellikle “Bir erkekle atışma yap.” dediğimizde bu erkek yaşlı dahi olsa öyle bir ihtimali akıllarından dahi geçirmemişler; gençlik yıllarında çok türküyü söylediklerini fakat şimdi o günlerin geride kaldığını belirtmişlerdir. Gelenek hakkında bilgi aldığımız kaynak kişilerin ise ya geçmişte ailesinde şair olan birilerinin bulunduğu ya da geleneğin içinde yetişmiş, geleneği iyi bilen veya dinleyen kişiler oldukları görülmüştür. Kaynak kişilerde dikkat ettiğimiz bu kıstaslar dışında herkesin anlattığı şeyi o kişilerin de bilmesi üzerine içlerinden birini seçerek görüşünü aldığımız kişiler de vardır.

Araştırmalarımız sırasında elektronik ortam taraması da yapılmıştır. İnternet araştırması sırasında çeşitli sosyal ve video paylaşım siteleri (Facebook, Twitter, Youtube vb.) incelenmiş ve geleneğin elektronik ortamdaki durumu hakkında fikir sahibi olunup buralardan elde edilen materyaller tezin ilgili kısımlarında kullanılmıştır. Ayrıca Rize'nin yerel televizyonları olan Kaçkar TV ve Çay TV'ye gidilerek bu kanalların arşivlerini bize açmaları istenmiştir. Fakat gerek Çay TV ve gerekse Kaçkar TV, böyle kayıtları ellerinde en fazla üç-dört yıl bulundurdıklarını, o zaman bu kayıtları saklamanın kanunen yükümlülüğünün iki yıl olduğunu, bunun yanı sıra kayıtların o zamanın şartlarında yer kaplamasından dolayı saklanması da mümkün olmayacağını belirtmişlerdir. Kaçkar TV, yalnızca özel günler için sakladıkları birkaç yayının olduğunu belirtmiş ve bu yayınları bizimle paylaşmıştır. Ayrıca Rize Halk Eğitim Merkezi ve Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'yle görüşülmüş; 1985'ten itibaren düzenlenen atma türkü yarışmalarının kayıtları istenmiştir. Fakat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkilileri, kayıtların ellerinde bulunmadığını belirtmiş; Halk Eğitim Merkezi yetkilileri ise yarışma kayıtlarının depoda rutubetten çürümesi sonucunda atıldıklarını söylemiştir. Atma türkü yarışmalarının sunucusu olan Abdülkadir İpekoğlu ile de görüşülmüş ve bu görüşmede İpekoğlu'nun elinde yarışma kayıtlarının bulunmadığını öğrenilmiştir. Elde ettiğimiz yarışma kayıtları, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanlarının 2009 yılında yapmış olduğu *Rize Halk Kültürü Araştırmaları-I (Halk Şiiri, Masallar, Hikâyeler, Efsaneler)* adlı çalışma sırasında bir fotoğrafçıdan temin edilmiştir. Metinler kısmında bu yarışma ve televizyon kayıtları verilirken her videodan bir örnek seçilmiştir.

Elde edilen metinlerin incelenmesinde ise karşılaştırmalı edebiyat yöntemi uygulanmıştır. Atma türkülerin manî, türkü, ayış, âşık atışmaları gibi türlerle mukayesesi söz konusudur.

Metinler derlenirken mümkün olduğunca yöre ağzına dikkat edilerek metinlerin dil özellikleri korunmaya çalışılmıştır. Bunun için de Turgut Günay'ın *Rize İli Ağızları* isimli çalışmasından faydalanılmıştır. Ağız konusunda mevcut işaret sistemi yetersiz olduğu için bu konudaki işaretlemelerin eksikliği giderilememiştir.

II. KARADENİZ YÖRESİ ATMA TÜRKÜLERİYLE İLGİLİ YAYINLAR

Bilimsel çalışmaların gelişip derinleşmesi için bibliyografyalara ihtiyaç vardır. Bir konu hakkında en doğru bilgiye ulaşmak, o konu hakkındaki çalışmaların çokluğuyla doğru orantılıdır. Her çalışma kendinden öncekilerden faydalanarak gelişir ve kendinden sonrakilere yol gösterir. Karadeniz insanının engin zekâsı, doğaçlama yeteneği, nüktedanlığı, hızlı cevap verebilme kabiliyeti gibi pek çok özelliğini yansıtan atma türkülerle ilgili inceleme yapmak isteyenlerin başvurabileceği eserlerden bazıları şunlardır:

A. Kitaplar

Atma türküden bahseden en eski çalışmalardan biri 1937 yılında yayımlanan A. Adnan Saygun'un **Rize, Artvin ve Kars Havâlisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malûmat** adlı eseridir. 9-38. sayfaları Rize yöresine ayıran yazar; oyunlar, sazlar ve musiki nevilerinden bahsederken türküler konusuna da değinir. "Müşterek teganni" ve "münferid teganni" diye ikiye ayırdığı türküler içinde karşılama nevi türkülere müşterek teganni içinde yer verir. Karşılama ve karşılama neveleri hakkında bilgi veren Saygun, karşılama türkülerini notalarıyla yayımlamıştır.

Bilal Aziz Yanıkoğlu tarafından hazırlanan **Trabzon ve Havalisinde Toplanmış Folklor Malzemesi** adlı eser, 1943 yılında yayımlanmıştır. Bu eser, yöreden derlenmiş çok sayıda maniye içermektedir. Çalışmada ayrıca, atışma, bilmece ve atasözü örnekleri de yer almaktadır.

Necati Balaşoğlu'nun **Karadeniz Destan ve Deyişleri** adlı 1946 yılında yayımlanan ve 111 sayfadan oluşan eserinde, ilk olarak Karadeniz türküleri ve evlenme gelenekleri gibi konular hakkında bilgi verilerek 35. sayfadan itibaren de destan, atma türkü ve türkü derlemelerine yer verilmiştir.

Birinci baskısı 1946 yılında yayımlanan Ahmet Caferoğlu'nun **Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları** adlı eseri, beş bölümden oluşmaktadır ve 259-302. sayfaları kapsayan dördüncü bölüm Rize vilayeti ağızlarına ayrılmıştır. Bu bölümde yazar, çok sayıda türkü, karşıberi türkü, karşılama türkü ve destan derlemelerine yer vermiştir. Atma türkü

örnekleri sadece Rize vilayeti ağızları bölümünde değil Trabzon vilayeti ağızları bölümünde de bulunmaktadır.

İbrahim İspir'in 1969 yılında yayımlanan **Rize İli Yakın Çevre İncelemeleri** adlı eserinde ilin tarihi, nüfusu, idari durumu ve ekonomik durumu gibi konuların yanı sıra folklor ve kültürüne de değinilir. Türkü ve deyişler başlığı altında ise yörede türkülere hangi isimler verildiği belirtilir.

Süleyman Kazmaz, 1976 yılında yayımlanan **Rize Halk Şairleri** adlı 320 sayfadan oluşan beş bölüme ayırdığı eserinde, 131-264. sayfaları kapsayan ikinci bölümü türkülere ayırmıştır. Kitabın “Rize Halk Şiiri” başlığını taşıyan giriş kısmında destan, türkü ve manilerden bahsedilerek atma türkü hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Türkü metinlerinin bulunduğu ikinci bölümün 131-207. sayfaları ise atma türküye ayrılmıştır.

Turgut Günay'ın birinci baskısı 1977 yılında yayımlanan **Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)** adlı eserinin giriş bölümünde, bölgenin coğrafî, tarihi ve sosyo-kültürel durumundan bahsedilirken atma türküye de değinilmiştir.

Altay Yiğit'in 1981 yılında yayımlanan ve 192 sayfadan oluşan **Çaykara ve Folkloru** adlı eserinde, Trabzon'un Çaykara ilçesine ait çeşitli folklor derlemelerinin yanında pek çok türkü, atma türkü ve mani örneğine yer verilmiştir.

Tuncer Gülensoy'un 1985 yılında yayımlanan **Trabzon Yöresi Türküleri Türküler ve Atma Türküler** adlı 40 sayfalık eserinde, Trabzon'un Çarşıbaşı yöresinden daha çok gramer çalışması için derlenmiş 400'den fazla mani şeklindeki türkü ve atma türkü bulunmaktadır. Çalışmada türküler ilk mısralarındaki ilk harfe göre sıralanmıştır; fakat bu sıralama “Atma Türkü Örnekleri” ve “Şehirleri Tanıtan Türküler” başlıkları için tercih edilmemiştir.

Süleyman Kazmaz'ın **Çayeli Halk Şairleri (Halk Kültürü Alanında Bir Araştırma)** adlı 1993 yılında yayımlanan ve üç bölümden oluşan 369 sayfalık eserinde şiirler başlığını taşıyan üçüncü bölüm altı alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan üçüncü alt başlık “Atma Türküler” adını taşımaktadır. 344-364 sayfaları arasında toplam 25 atma türkü metnine yer verilmiştir.

Hayrettin Tokdemir, 1993 yılında yayımlanan **Artvin Yöresi Folkloru** adlı 679 sayfadaki oluşun eserinin 551-563 sayfaları arasını “Türkü Atmalar “Atma Türküler”” başlığına ayırmıştır. Bu bölümde yazar, atma türkü konusunda bilgi verdikten sonra “Gruplar Arası Türkü Atmalar” ve “Bireysel Türkü Atmalar” diye ikiye ayırdığı atma türkülerle örnekler sunar.

Orhan Naci Ak tarafından hazırlanan **Rize Karşı-Beri Atma Türkü Yarışmaları** adlı kitabın ilk baskısı 1994 yılında yapılmış ve yoğun talep görerek tükenmiştir. Bunun üzerine aynı eserin 2004 yılında ikinci baskısı yapılmıştır. 1985-1992 yılları arasındaki atma türkü yarışmalarından örnekleri kapsayan ve 85 sayfadaki oluşun eserde yazar; atma türkü, karşı-beri atma türkü, kesme türkü terimleri hakkında bilgi vererek Rize’de karşı-beri atma türkü yarışmalarının doğuşuna, atma türkü ve karşı beri atma türkü konusundaki araştırmalara, bu türkü yarışmalarının düzenlenmesi ve uygulanmasına, yarışmacıların özgeçmişine, yarışmalardan örneklere ve karşı beri atma türkü geleneğinin son durumuna değinir.

Süleyman Şenel tarafından 1994 yılında yayımlanan ve 297 sayfadaki oluşun **Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş** adlı kitabın “Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Topografik Bir Bakış” başlığını taşıyan ikinci bölümünde 157 ve 162 sayfaları arasını kapsayan kısımda atma türkü hakkında bilgi verilerek Trabzon yöresi atma türkülerini yapıları bakımından incelenmiştir.

Mahmut Ragıp Gazimihal, **Türk Halk Oyunları Kataloğu II** adlı 1997 yılında yayımlanan ve 288 sayfadaki oluşun eserinde, Rize oyunlarından bahsederken horonlarda atma türkülerin söylendiğine de değinir.

Orhan Naci Ak’ın 1998 yılında yayımlanan **Rize Halk Şiiri Derlemeleri** adlı kitabında Rize yöresindeki atma türküler ve destanlar hakkında kısa bilgi verilir. 127 sayfadaki oluşun eserde 63 karşı-beri atma türkü, 2 kesme türkü, 8 atma türkü, 20 destan derlemesi yer almaktadır.

1998 yılında yayımlanan Süleyman Kazmaz’ın **Rize-Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları I** adlı kitabında 48-75 arası sayfalar “Türküler” başlığını taşır. Bu bölümde atma türkü örneklerine yer verilmiştir.

Rize-Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları III (Hatıralar-İncelemeler-Derlemeler) adıyla 2003 yılında yayımlanan Süleyman Kazmaz’ın üç bölümden oluşun

eserinde, üçüncü bölüm kendisine ait kongre tebliğlerinden oluşmaktadır. Birinci tebliğ “Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesi’nde, Rize Dolaylarında Atma Türkü Geleneği” başlıklıdır. 194-203. sayfalar arasında yer alan tebliğde yazar, atma türkülerin çeşitli özelliklerinden bahseder ve örnekler sunar.

Ali Çelik’in **Manilerimiz ve Trabzon Manileri** adıyla 2005 yılında yayımlanan ve 526 sayfadan oluşan kitabında, maniler hakkında bilgi verilirken atma türkülere de değinilmiştir.

Ali Çelik, **Trabzon Çaykara Halk Türküleri** adlı 2005 yılında yayımlanan ve 365 sayfadan oluşan eserinde 55-85 arası sayfaları türkülere ayırmıştır. Bu kısımda türküler hakkında genel bilgi verilerek yöre türkülerini üzerinde durulmuştur. Yazar, türkülerini “Atışmalar” ve “Türküler” diye iki ayrı başlıkta toplar. “Atışmalar” başlıklı kısımda eski usta türkücüler arasında söylenmiş atışma örnekleri bulunmaktadır. Türkülerini ise “Gurbet ve Ayrılık Türküleri”, “Aşk-Sevda Türküleri”, “Horon Türküleri”, “Yaylalar Üzerine Söylenen Türküler”, “Diğer Türküler” diye beş başlık altında toplayarak bu türkülerden örnekler vermiştir.

İhsan Topaloğlu tarafından hazırlanan **Rize’de Eski Köy Düğünleri Araştırma-İnceleme-Derleme** adlı eser ise 2006 yılında 217 sayfa olarak yayımlanmıştır. Yazar, çalışmada Rize’deki eski köy düğünleri hakkında bilgi vererek “Eski Köy Düğünlerinde Söylenmiş Türküler” başlığını taşıyan 179-204 sayfaları arasında köy düğünlerinde söylenmiş, kaynak kişilerden alınan atma türkülere yer vermiştir.

Yaşar Küçük tarafından hazırlanan **Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkîya ve Kabadayıları Türküler-Destanlar** adlı eserde, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu Yöresi eşkîya ve kabadayılarının bahsedilmiş; bunlarla ilgili yakılan türkü ve destanlara yer verilmiştir. 2006 yılında yayımlanan ve 190 sayfadan oluşan eserin birinci bölümünde ise türkü ve Karadeniz insanı arasındaki ilişki ile destan türü hakkında bilgi verilerek Karadeniz türkülerini; ezgileri, konuları ve yapılarına göre sınıflandırılmıştır.

Osman Efendioğlu’nun 2008 yılında yayımlanan **Şiirlerle Rize Meltemleri** adlı kitabında 17 adet atma türkü metni yer almaktadır.

İhsan Topaloğlu’nun 2008 yılında yayımlanan **Bir Köy Monografisi Rize-Pazar Suçatı (Apso) Köyü** adlı eserinde “Suçatı Köyü ve Çevresindeki Eski Köy

Düğünleri” ana başlığı altında 103-104. sayfalarda “Bir Köy Düğününde Atma Türküleri” alt başlığıyla 2 tane atma türkü örneğine yer verilmiştir.

2011 yılında yayımlanan Mustafa Duman’ın **Trabzon Halk Kültürü** adlı eserinde, yöreyle ilgili çok sayıda mani, türkü, atışma, destan, ağıt, fıkra, efsane vb. örnek bulunmaktadır. Kitabın “*Atışmalar, Şiir Mektuplar*” kısmında Trabzon’da atışma ve atma türkü geleneği hakkında bilgi verilerek derlenen atışma örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca eserde, Trabzon ve Rize yöresindeki türkücü kadınlara da atışmalarından örnekler verilerek değinilmiştir.

B. Tezler

Rize’de atma türkü geleneğiyle ilgili yapılmış lisans tezlerinden birisi Muhammet Fatih Turan’ın 2005 yılında hazırladığı, 62 sayfadan oluşan **Rize’de Atma Türküleri ve Osman Efendioğlu** adlı çalışmasıdır. Altı bölümden oluşan tezde, Osman Efendioğlu ve çevresi, atma türkü geleneği gibi konulara yer verilmiştir.

Mehmet Akif Korkmaz’ın 2006 yılında hazırladığı **Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü** adlı 238 sayfadan oluşan yüksek lisans tezinde doğrudan atma türkü konusu işlenmese de Doğu Karadeniz türkü kültürü işlenirken atma türküye de değinilmiştir.

Rize’de Atma Türkü Geleneği adlı Reyhan Aksu’nun 2007 yılında hazırladığı ve 87 sayfadan oluşan lisans bitirme çalışmasında, Rize halk müziği ve edebiyatı, Rize’de atma türkü geleneği gibi konulara değinilip araştırmacı tarafından yörede derlenen üç atma türkü metninin notasına da yer verilmiştir.

Araştırma sırasında karşılaşılan en kapsamlı çalışmalardan biri Yonca Saatçi’nin **Hemşin Horonlarında Atma Türküleri** adlı 2008 yılında hazırlanan ve 231 sayfadan oluşan yüksek lisans tezidir. Türk Müziği Anabilim Dalında hazırlanan tezde, atma türkü hakkında çeşitli bilgiler verilerek derlenen atma türkülerin notaları üzerinde durulmuştur.

Aydın Öncü tarafından **Trabzon Türküleri (Tasnif-İnceleme-Metin)** adlı 2011 yılında hazırlanan ve 271 sayfadan oluşan yüksek lisans tezinde 79-85 sayfaları arasında Trabzon yöresinde atma türkü geleneği hakkında bilgi verilmiştir. 133-135. sayfalarda

ise “Karşılıklı (Atma) Türküler” başlığı altında 3 adet atma türkü örneğine yer verilmiştir.

C. Makale ve Bildiriler

Kemal Çilingiroğlu, 1949 yılında yayımlanan **Milli Oyunlarımız: -2- Trabzon ve Rize Oyunları** adlı yazısında Trabzon ve Rize oyunlarından bahsederken bu oyunlarda kemençeye uyararak karşılıklı “atışmaca türkü” de söylendiğini belirtir (Çilingiroğlu, 1949: 43, 44).

İsmet Zeki Eyuboğlu’nun 1952 yılında yayımlanan **Karadeniz Halk Türkülerinde: Yeme ve Eğlenme (Mizah)ları** adlı makalesinde atma türkü konusuna da değinilerek örnek verilir (Eyuboğlu, 1952: 526, 527).

Turgut Günay’ın *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*’nde sunduğu **Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği** adlı bildirisinde atma türkü hakkında bilgi verilerek atma türküler, yapıları bakımından incelenmiştir (Günay, 1976: 73-83).

1988 yılında *Türk Folkloru Belleten 1987/ 1-2*’de yayımlanan Mustafa Duman’ın **Trabzon Yöresinde Atışma ve Türkü Atma Geleneği** adlı yazısında Trabzon yöresinde atışma geleneği hakkında bilgi verilerek atışmalar; yapılma şekillerine göre - kızlarla-erkekler arasında yapılan atışmalar, kızlarla-kızlar arasında yapılan atışmalar, erkeklerle-erkekler arasında yapılan atışmalar- diye üç gruba ayrılmıştır. Yazar, Trabzon yöresinde “türkü atma” hakkında da bilgi vererek yazısını sözlük kısmıyla sonlandırmıştır (Duman, 1988: 67-80).

1990 yılında *Milli Folklor* dergisinde yayımlanan **Rizeli Şairlerle Bir Sohbet** isimli makalesinde Ali Çelik, sohbet havasında Rizeli şairlerle yaptığı görüşmeye yer verir. Bu görüşmede atma türkü yarışmalarında şairlerin yaşadığı sıkıntılardan bahsedilir; geleneğin Rize’deki durumu hakkında bilgi verilir ve konuşmalardan hareketle atma türkünün en yaygın olduğu bölgenin Rize ve çevresi olduğu sonucuna varılır (Çelik, 1990: 48-51).

1991 yılında yayımlanan *Türk Halk Kültüründen Derlemeler* adlı kitapta Emine Kırıcı’nın **Trabzon Türkelli Köyünden Derlenen Atma Türküler** başlıklı yazısında

Karadeniz'deki atma türkü geleneğinin Trabzon'un Beşikdüzü'ne bağlı Türkelli köyünde de canlılığını koruduğu belirtilerek 1987-88 yılları arasındaki tarafından derlenen atma türkü örneklerine yer verilmiştir. Derlenen atma türküler, ilk mısralardaki ilk harflere göre alfabetik sıraya konulduğuna göre muhtemelen tek dörtlükten oluşmaktadırlar. Çalışmada kaynak kişilerin listesi bulunmaktaysa da hangi türkünün kimden derlendiği belirtilmemiştir (Kırcı, 1991: 77-86).

1992 yılında *Türk Halk Kültüründen Derlemeler* adlı kitapta yayımlanan, Azat Kaya'nın **Rize Taşköprü Köyünde Atma Türkü Geleneği ve Atma Türkülerden Bazı Örnekler** adlı yazısında atma türkü geleneğiyle ilgili bilgiler ile atma türkü örneklerine yer verilmiştir (Kaya, 1992: 91-109).

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı adlı kitapta yayımlanan Ali Çelik'in **Doğu Karadeniz Bölgesi Atma Türküleri** adlı yazısında atma türkü adının menşei, söyleniş şekillerine göre atma türküler, atma türkülerin yapı ve şekil özellikleri, muhteva özellikleri gibi konulara değinilerek atma türkü örneklerine yer verilmiştir (Çelik, 1994: 184-204).

V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I adlı kitapta yayımlanan Ali Çelik'in **Yaşayan Bir Atma Türkü Şairi Osman Efendioğlu ve Atma Türkü** adlı bildirisinde, Osman Efendioğlu'nun hayatı, yetiştiği çevre ve dönem, şiire başlaması, atma türkü adının menşei, söyleniş şekillerine göre atma türküler, atma türkülerin yapı, şekil ve muhteva özellikleri anlatılmıştır (Çelik, 1997: 161-177).

Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri'nde sunulan F. Gülay Mirzaoglu'nun **Yapısal ve İşlevsel Açından Atma Türkü İcra Geleneği** adlı çalışmasında atma türkülerin genel özellikleri, icra ortamları, yapı ve ezgileri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur (Mirzaoglu, 2002: 103-199).

Asiye Mevhibe Coşar'ın *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri* kitabındaki çalışması **Trabzon Atma Türkülerinde Söz Dizimi Yapısı** başlığını taşımaktadır. Yazar, atma türküler hakkındaki genel bilgiden sonra bunların söz dizimiyle ilgili inceleme yapmış; kullandığı metinleri de bildirinin sonuna eklemiştir (Coşar, 2002: 121-134).

Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri'nde sunulan **Sürmene ve Çevresinde Söylenen Atma Türkü-Maniler** adlı 2002 yılında yayımlanan çalışmasında Necip Saraçoğlu, atma türkü hakkında çok kısa bir bilgidir sonra 15 dördlükten oluşan atma türkü örneklerine yer vermiştir (Saraçoğlu, 2002: 135-141).

2002 yılında yayımlanan *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*'nde Doğan Kaya tarafından sunulan **Trabzon Yöresi Türkülerinin Yapı, Konu ve Ezgilerine Göre Değerlendirilmesi** adlı çalışmada yazar, yapılarına göre türkülerini incelerken bentlerine göre türkülerini üçe ayırarak atma türkülerini bentleri mani olan türküler başlığı altında karşılıklı türküler grubuna sokar. Yazar, daha sonra konularına ve ezgilerine göre türküleri değinerek bildirisini TRT repertuarındaki Trabzon türkülerinin listesiyle sonlandırır (Kaya, 2002: 93-102).

Ali Çelik, *Lied und populäre Kultur/ Song and Popular Culture* dergisinde **“Atma- Türkü”- Tradition in Rize/ Nordosttürkei** adıyla Almanca yayımlanan yazısında, Karadeniz bölgesinin doğa şartlarının insanların yaşam şekillerine ve hayat felsefelerine de yansıdığını belirtir. Bu süratli yaşama temposunun onların halk oyunlarına ve türkülerine tesir ettiğini dile getiren yazar, atma türkü geleneğinin de bu gibi coğrafi ve doğa şartlarından oluşan ayırıcılıkların bir mahsülü olduğunu söyler. Çelik, atma türkülerin şekil özelliklerine ve hangi ortamlarda türkü söylendiğine değinerek atma türkülerden örnekler sunup gelenek hakkında bilgi verir (Çelik, 2002: 149-155).

Bekir Sami Özsoy tarafından yazılan ve *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*'nde 2004 yılında yayımlanan **Karadenizde Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği** adlı makalede, atma türküyle ilgili genel bilgilerden sonra atma türkü örneklerine yer verilmiştir (Özsoy, 2004:113-118).

A. Mevhibe Coşar, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*'nde yayımlanan **Söz Yarışında Yenilmezlik: “Olsa Eski Günlerim/Daha Güzel Söylerim”** adlı makalesinde, atma türkülerden hareketle yenilmezlik veya söz sanatında güç gösterisinin ifade edilişi gibi konulara değinmiştir (Coşar, 2010: 85-96).

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ

1.1. TÜRKÜ ADININ MENŞEİ

Türkü kelimesinin kökeniyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Türkü teriminin menşei, *Türk* sözcüğüdür. Türk sözcüğünün sonuna nisbet eki getirilerek *Türkî* kelimesi elde edilmiştir (Dizdaroğlu, 1969: 102). “Türk’e has” anlamına gelen bu sözcük halk ağzında türkü biçimine girmiştir (Kaya, 1999: 131). Nevzat Gözaydın, türkü teriminin Türk kelimesinden “Türk’e ait, Türk’e mensup, Türk’e mahsus” anlamına gelecek şekilde türetildiğini belirtir (Gözaydın, 2013: 25). Hikmet Dizdaroğlu’na göre Şemseddin Sami’nin, Fuat Köprülü’nün ve Ahmet Talat Onay’ın türkü hakkındaki tanımları, bu görüşü doğrular niteliktedir (Dizdaroğlu, 1969: 102).

Çeşitli gramer kitaplarında türkü terimini meydana getiren nisbet î’sinin Arapça ya da Farsça olduğuna dair bilgiler verilmiştir.

Muharrem Ergin, nisbet î’sini hem Arapça hem de Farsça unsurlar başlığı altında ele alır. Aidiyet, nisbet isimlerinin çeşitli vezindeki kelimelere nisbet ye’si (yâ-yi nisbet) ilave edilerek yapıldığını belirterek aslında Arapçadaki nisbet ekinin –iyyun şeklinde olduğunu, fakat bu ekin Türkçede uzun i (î) şekline geçtiğini söyler (Ergin, 1993: 55, 56).

Ergin, Farsça sona gelen yapım ekleri kısmında ele aldığı î’nin dört işlevi olduğunu belirterek ekin ikinci görevini “memleket, aile, millet isimlerinden mensubiyet ismi yapar” şeklinde verdikten sonra burada ekin yâ-yi nisbet olduğunu vurgular (Ergin, 1993: 82).

Zeynep Korkmaz ise bu ekin dilimize Arapçadan girmiş “nispet, görecelik” bildirme eki olduğunu, ekin sıfat türeten işlek bir ek olmadığını ve dilimize Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle girdiğini belirtir (Korkmaz, 2007: 343).

Türkiye Türkçesinde “türkü” olarak adlandırılan kelimeye, Azerbaycan Türkçesinde “*mahnı*”, Başkurt Türkçesinde “*halk yırı*”, Özbek Türkçesinde “*türki (halk koşığı)*”, Tatar Türkçesinde “*halık cırı*”, Türkmen Türkçesinde “*halk aydımı*”, Uygur Türkçesinde “*nahşa*” veya “*koça nahşisi*”, Kazak Türkçesinde “*jır; än*”, Kırgız

Türkçesinde “ır” gibi isimler verilmektedir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991: 908-909; Koç vd., 2003: 193, 66; Yudahin, 1994: 356).

Dîvânü Lugâti't Türk'te türkünün karşılığı olarak “ır” ve “yır” terimleri geçer ve şu ifadelere yer verilir:

“Bu sözcük genellikle aşk duygularını anlatan türküleri (gazel) ifade etmek için kullanılır. Aynı zamanda ır da denir. Elif (ı) ye'den (y) dönüşmüştür.” (Mahmud el-Kaşgari, 2007: 693).

Reşit Rahmeti Arat ise Dîvânü Lugâti't Türk'ü kaynak göstererek yır'ın “*koşma, türkü düzmek, manzûme yapılmak, şiir düzülmek*” (Arat, 2007: XV) anlamlarında kullanıldığını belirtir.

Türkü teriminden söz eden ilk yazılı metin Ali Şîr Nevâyî'ye aittir (Yakıcı, 2013: 50). Ali Şîr Nevâyî'nin “Mîzânü'l-Evzân” adlı eserinde türküyle ilgili şu ifadeler yer alır:

“Ve yine bir şarkı türüdür ki ona Türkî denmektedir ve bu söz ona alem olmuştur. O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren, zevk ü safâya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür; şöyle ki bu türü güzel söyleyen kimseleri sultanlar himaye eder, Türkî-gûy lakabı ile meşhurdurlar. Bu da Remel-i müsemmen-i mahzûf vezninde tertip edilir.” (Ali Şîr Nevâyî, 1993: 118).

Hece vezniyle söylenmiş türkülerin Anadolu'daki ilk örneği ise 16.yy'da karşımıza çıkmaktadır. Türkü türüne uygun ve türkü adını taşıyan bu parça 16. yy halk şairlerinden Öksüz Dede'ye aittir (Kaya, 1999: 131).

1.2. TÜRKÜNÜN TANIMI

Çeşitli sözlük ve ansiklopedilerde türkünün tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü* adlı eserinde, kelimenin kökenine dair bilgiler verdikten sonra türkü için “*Dilimizin şivesinden doğan Türk ezgisinin en yaygın ve diri parçası “türkü”dür. Şekil bakımından türlü tertip ve boyları bulunmakla beraber, bir kısmı nakaratlı halk şarkılarından ve daima tartımlıdırlar.*” der (Gazimihal, 1961: 258).

Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü'nde, Seyit Kemal Karaalioğlu türküyü şöyle tanımlar: “*En çok sekizli, onbirli ölçülerle söylenir. Çoğu anonim halk edebiyatında yer alan bu türkülerde aşk, güzellik, tabiat, gençlik ve acıklı konular işlenir. Ağızlarda dolaşa dolaşa şekil değişikliğine de uğrarlar. Koşma şeklinde söylenen beşli, altılı olmıyan türküler de vardır. Türkü; bireysel ve toplumsal olaylar karşısındaki duygularımızı dile getirir. Halkımızın tüm yaşantısını türkülerimizden anlıyabiliriz. Türküler; çoğunlukla üç mısralık bent'lerle, onlara ekli iki mısralık kavuştak'lar halindedir.*” (Karaalioğlu, 1969: 742).

Tâhîr-ül Mevlevî'nin *Edebiyat Lügatı*'nda türküden bahsedilirken “*Çoğu 11 hece ile nazm edilmiş ve umumiyetle Anadolu'da beslenib söylenilmeğe başlanmış olan millî nağmeli, şarkılardır.*” denilmektedir (Tahîr-ül Mevlevî, 1973: 176).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde türküden bahsedilirken “*ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidine verilen ad*” denildikten sonra genel özellikleri şöyle anlatılır: “*Âşık şiirleri gibi düzenleyicisi bilinenler yanında, çoğunlukla, türküler düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere muhtevasında olsun, biçiminde olsun zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara uğrayabilen ve her zaman bir ezgi eşliğinde söylenen şiirlerdir.*” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1998: 447).

Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan *Resimli Türkçe Sözlük*'te türkünün tanımı “*1. Sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileriyle oluşmuş bir şarkı türü. 2. Halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü.*” şeklindedir (Püsküllüoğlu, 2003:1204).

Ötüken Türkçe Sözlük'te türkü için “*Türk halk müziğinde ezgi ile okunan ve hece ölçüsü ile yazılmış manzume.*” tanımı yapılmıştır (Çağbayır, 2007: 4947).

İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde türkü için “*1. Genellikle halk arasında bestelenmiş bütün ezgilere türkü denilmiştir. 2. Türklere özgü şarkı.*” ifadelerine yer verir (Parlatır, 2009: 1738).

Türkü, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te “*Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume*” şeklinde tarif edilmektedir (TDK, 2011: 2402).

İslam Ansiklopedisi'nde iki bölümden oluşan türkü maddesinin musiki başlıklı ikinci bölümünde “*bestecisi bilinen musiki eserlerinin dışında kalan, çoğunlukla sahibi unutulmuş ve zaman içinde halkın kolektif katkısı ile şekillenmiş, anonim halk edebiyatı yahut âşık edebiyatı tarz ve üslûbunda, hece vezinli, Türkçe sözlü musiki eserleri için kullanılan genel bir tabirdir.*” ifadelerine yer verilmektedir (Şenel, 2012: 612).

Kâmus-ı Türkî'de ise türkü için “*An-asl Türklere mahsus lahinde şarkı*” tanımı kullanılmıştır (Şemseddin Sami, 2012: 400).

Ansiklopedi ve sözlüklerde geçen tanımlar verildikten sonra bilim insanı ve araştırmacıların türküyle ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

Eflatun Cem Güney, “*Halk türküleri, halkın ortaklaşa yarattığı sözlü verimlerdir. (...) Köroğlu, Kerem, Karacaoğlu, Emrah gibi, belli âşıkların türkü havasına bürünen, bazı parçaları bir yana, asıl türkülerin yaşı, başı belli değildir. Sahipleri bilinmeyen sözlü halk verimleridir.*” (Güney, 1971: 235) diyerek anonim olmayan türküleri türkü tanımının dışında bırakmaktadır.

Cahit Öztelli türkü hakkında şunları söylemektedir: “*Halk edebiyatı içinde toplumun iç âlemini yaşatan, beşikten mezara dek bütün yaşantısını kapsayan en dikkate değer sanat verisi türkülerdir. O’nda toplumun acıları, sevinçleri, seveleri (aşk), özlemleri (hasret), büyük bir sadelik içinde yüzyıllar boyunca sürüp gider. Sanat yönü ara sıra zayıf olsa da ‘beşeri’ ve ‘millî’ yönleri güçlü olan türkülerin ikinci bir önemli yönü de ezgilerinde (beste)dir.*” (Öztelli, 1972: 10).

Mehmet Özbek, türkü hakkında “*Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri, tarihî olayları konu alan bir kültür hazinesidir.*” der (Özbek, 1975: 63).

Ahmet Talat Onay, türkü için “*Türklere mahsus lahn ile söylenen şarkılardır. Şekilden ziyade lahne, besteye benzer. (...)Her bendin mısraları, nakaratları, şekilleri ne olursa olsun türküler ancak nağmeleriyle tefrik, en bariz vasıflarına izafetle tevsim olunurlar.*” (Onay, 1996: 63) diyerek türkünün daha çok beste yönünü vurgulamaktadır.

Doğan Kaya ise özelliklerini dikkate alarak bir türkü tarifi yapmıştır: “*Halkın ruh halini, derdini, neş’esini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri*

yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.” (Kaya, 1999: 132).

Salahaddin Bekki'nin türkü tanımı ise “Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, milli nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılardaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir.” (Bekki, 2004: 26, 27) şeklindedir.

İlhan Başgöz türkü için: “Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir. Halk şiiri ifadesini, hem anonim şiir, hem de âşıklarımızın şiiri anlamında kullanıyorum. Âşıklarımızın şiirleri de bir ezgi ile söylendiği için, yaratıcıları anonim olmadığı halde, onlara da türkü diyoruz: Karac’oğlan türküsü gibi, Emrah türküsü gibi..... Türkü, gerçeğe hayali, sağ düşünce ile rüyayı, sözün ve ona koşulan sazın dili ile birleştiren şiirdir.” (Başgöz, 2008: 15) ifadelerine yer verir.

Şükrü Elçin türküyle ilgili şunları söyler:

“Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve mâniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türkler’e mahsus ezgi (melodi) mânâsına gelen ‘türkü’yi kullanmaktadırlar. Bu kelimedden icâd etmek mânâsına gelen ‘türkü yapmak’ deyiimi türemiştir. Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri vardır. (...) Türkülerin özünü musikî teşkil eder. Musikîsiz güfte düşünülemez. Bununla beraber hece ve aruz vezinleri ile söylenmiş veya yazılmış “türkü” başlıklı bestelenmemiş şiirlere de cönklerle mecmualara rastlanmaktadır.” (Elçin, 2013: 195).

Şeyma Güngör türkü için “Türk’e ait ezgili söyleyiş demektir.” (Güngör, 2013: 32) şeklinde bir tanım yapmıştır.

Cem Dilçin, “Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren türküler de vardır. Türkü, her iki bölüğe de girebildiğinden halk edebiyatının en zengin alanıdır.” der (Dilçin, 2013: 289).

Ali Yakıcı ise türkülerini ortaya çıkış şartları, icra ortamları ve ezgilerini dikkate alarak tanımlar: *“Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir.”* (Yakıcı, 2013: 58).

Fuad Köprülü: *“Türkü, Türklere mahsus bir besteyle söylenen halk şarkılarıdır. Hâlâ malum olan şarkılar tarzında tertip edilen türkülerin ayrılığı şekilde değil bestesindedir. Yani bu şekil, edebi bir şekil olmayıp tamamıyla musiki bakımından bir hususiyeti haizdir. Esâsen musiki ile şiirin henüz birbirinden ayrılamadığı ilk devirlere mahsus olan bu şekillerin musiki mahiyeti itibariyle birbirinden ayrı olması pek tabiidir.”* (Köprülü, 2014: 347) ifadelerini kullanarak türkülerin beste yönü üzerinde durur.

Pertev Naili Boratav’ın tanımı ise *“Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler diye tanımlıyoruz.”* (Boratav, 2014: 171) şeklindedir.

Yapılan bu tanımlardan hareketle, halkın ruh halini, derdini, neşesini yansıtan, insanların duygu ve düşüncelerine tercüman olan, zamanla halka mal edilerek anonimleşen, genelde hece ölçüsüyle yazılan ve kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir, diyebiliriz. Aslında türkü, Türk insanının hayatının doğal bir akışıdır. Nasıl ki her milletin kendi kültürünü yansıtan bir ifade tarzı varsa türküler de Türk milletinin hayatının özünü ortaya çıkaran en önemli yapı taşlarından biridir. Bu bağlamda baktığımızda Orta Asya’dan dünyanın dört bir yanına göç eden Türk milleti, türkü ve benzeri türleri kullanarak kültürlerini gelecek kuşaklara taşımayı başarmışlardır.

Türküyle ilgili yaşanan en önemli sorunlardan birisi türkünün bir tür mü yoksa şekil mi olduğu konusudur. Bu konuda birçok araştırmacı çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir.

Öcal Oğuz konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Anonim halk şiirleri arasında yer alan ‘Türkü’yi ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi ‘dış’ unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’ beraberliği de yoktur. Bu bakımdan ‘türkü’nün de ‘Türkmani’, ‘Varsağı’, ‘Bayatı’, ‘Şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Bize göre ‘türkü’ ‘Türklere mahsus ezgiler’ olup, bir nazım şeklinin veya türünün adı değildir. Bir ezgi çeşidi olarak ‘koşma’ da bir türküdür, ‘ağıt’ da, ‘ninni’ de, ‘varsağı’ da, ‘semai’ de... Nasıl ki ‘şarkı’, ‘nihavend’, ‘uşşak’, ‘rast’, ‘hicaz’ gibi makam adlarına göre ezgilerinden dolayı ad alıyorsa ‘türkü’ de almalıdır. Türkmani; Türkmen ezgileri, varsağı; Varsak ezgileri, bayatı; Bayat boyunun ezgileri olarak düşünülünce neden türkü; Türk ezgileri olarak anılmasın?” (Oğuz, 2001: 16).

Bu düşüncelerden sonra Oğuz, yaygın kabulleri ve bu kabullerin ortaya çıkardığı adlandırmaları reddetmenin yeni kargaşalar yaratacağı düşüncesiyle fikrinde ısrar etmediğini söyler ve ezgi ağırlıklı türler ve konu ağırlıklı türler diye ikiye ayırdığı türküye ezgi ağırlıklı türler içerisine alır (Oğuz, 2001: 19).

Erman Artun türküye, *“farklı nazım birimi ve şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde görülen bir nazım türüdür.”* şeklinde tarif eder. Türküler, bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden meydana gelmiştir; bent ve kavuştakların kendilerine göre mısra sayısı, kafiye örgüsü bulunmaktadır. Artun’a göre şiirin dış yapısını inşa eden bu unsurlar türküye özel nazım biçimi olarak kabul edilebilir; fakat çeşitli nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin müzik eşliğinde söylenmesi yönüyle de “nazım türü”dür (Artun, 2012: 32).

Cahit Öztelli, halkın beste ile söylediği her türlü nazma “türkü” adını verdiğini söyleyerek bazen vezin ve kafiye bakımından serbest türkülere de rastlandığını, halk tarafından türkü olarak adlandırılan bu tür manzum ürünlerde belli ve değişmez bir şekil aramanın boşuna olduğunu dile getirir (Öztelli, 1956: 7).

Mehmet Özbek, halk şiirinde aslında mani ve koşma olmak üzere iki türün olduğunu, türkü, türkmani, varsağı, semai, destan gibi türlerin değişen besteye ve yöreye göre ad alan koşmadan başka bir şey olmadığını belirtir: *“Halk şiirinde şekil ve tür iç içedir. Halk şiirinin ayrılmaz bir parçası olan müziği ve ona bağlı olarak söyleyiş tarzını göz önüne alırsak, aslında halk şiirinde nazım şeklinin değil de, nazım türünün söz konusu olduğu kanaatine varılır. Koşma, türkü, türkmani, varsağı, semai, destan v.s. çeşitleri arasındaki fark kısmen şekillerine, fakat daha ziyade öz ve bestelerine aittir. Halk şiirinde aslında mani ve koşma olmak üzere iki tür vardır. Yukarıda söylediğimiz gibi türkü, türkmani, varsağı, semai, destan, ilahi, nefes vs. türler, aslında değişen besteye ve yöreye göre ad alan koşmadan başka bir şey değildir.”*(Özbek, 1975: 44).

Fuad Köprülü, *“Türkü, Türklere mahsus bir besteye söylenen halk şarkılarıdır. Hâlâ mâlum olan şarkılar tarzında tertip edilen türkülerin ayrılığı şekilde değil bestesindedir. Yani bu şekil, edebi bir şekil olmayıp tamamıyla musiki bakımından bir hususiyeti haizdir. Esâsen mûsıkî ile şiirin henüz birbirinden ayrılamadığı ilk devirlere mahsus olan bu şekillerin mûsıkî mâhiyeti i’tibârıyla birbirinden ayrı olması pek tabî’idir.”* (Köprülü, 2014: 347) diyerek türkülerin ayrılığının şekilde değil bestelerinde olduğunu vurgular.

Hikmet Dizdaroğlu, halk şiirinde şekil değil türün etkili olduğunu araştırmacıların görüşlerine başvurarak desteklemektedir: *“Halk şiirinde nazım biçimi değil tür söz konusu olduğu için, İsmail Habip Sevük’ün mâni, türkü, koşma, destan... gibi türleri nazım biçimi saymasını, Pertev Naili Boratav, haklı olarak eleştirmekte ve yanlış bulmaktadır. Çünkü halk şiirinde nazım biçimi yoktur, tür vardır, ve tür’ler, biçimleriyle değil ezgileri ve okunuşlarıyla birbirlerinden ayrılırlar; onların ayrımları ezgilerindedir. Değişik kalıptaki şiirlerin aynı adı alması bundan ötürüdür.”* (Dizdaroğlu, 1969: 45, 46).

Dizdaroğlu, tür ve biçim sorunuyla ilgili başka bir yazısında *“Biçim yönünden birlik gösteren ürünler, değişik adlar almaktadır. Örneğin, 11’li kalıpla söylenmiş, dörtlük sayısı eşit uyak düzeni ayrılık göstermeyen bir parça koşma, varsağı, türkü, destan diye adlandırılabilir. Halk şiiri ürünleri biçim temeline dayansaydı, aynı biçimdeki parçalara değişik adlar verilemezdi.”* diyerek halk şiiri ürünlerini tür temeline dayandırır ve *“Halk şiirinde türler, biçim yönünden iki tip’e ayrılırlar: Mani*

tipi, koşma tipi. Değişik adlar alan bütün koşuklar, yapıca, yani biçim bakımından, bu iki tipten birine ya da her ikisine girer. Örneğin, koşma, destan, semai, varsağı, türkmani, türkü türleri, biçimce, koşma tipindedir.” (Dizdaroğlu, 1976: 230, 233) der. Bir deyişin okunuşuna (ezgisine) göre türkü ya da koşma olabileceğini; biçimin halk şiiri yapıtları için bir ölçü teşkil etmediğini belirten Dizdaroğlu, halk şiirinde yalnızca türün bulunduğunu; bunların da ezgileriyle adlandırıldığı; bundan dolayı da âşıkların söylediklerini koşma, destan, varsağı şeklinde... diye isimlendirmenin bizi yanıltıcı sonuçlara götüreceğini ifade eder (Dizdaroğlu, 1976: 234, 235).

Ali Yakıcı ise mani, koşma, gazel gibi çeşitli nazım şekillerinden oluşturulmuş kimi şiirlerin türkü olarak repertuvarlardaki yerini alabildiğini, dolayısıyla türkünün bir nazım şekli değil, farklı nazım birimi ve şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde olan bir tür olduğunu belirtir (Yakıcı, 2013: 63).

Yapılan açıklamalara bakıldığında araştırmacılar, türkünün bir tür olduğu konusunda hemfikirdir. Bu görüşlerden hareketle türkü bir nazım şekli değil nazım türüdür denilebilir.

1.3. TÜRKÜ TASNİFLERİ

Türküler, vezinlerine, yapılarına, konularına ve ezgilerine göre dört grupta sınıflandırılmaktadır. Mehmet Özbek (1975: 67-86), Doğan Kaya (1999: 138-140), şeyma Güngör (2013: 81-114), Salahaddin Bekki (2004: 65-76, 97-107), Pertev Naili Boratav (2014: 172), Nevzat Özaydın (2013: 53-103), Cem Dilçin (2013: 290-305), Hikmet Dizdaroğlu (1969: 105-119) ve Ali Yakıcı gibi pek çok bilim insanı ve araştırıcı tarafından türküyle ilgili çeşitli tasnifler yapılmıştır. Bunlardan en son ve en kapsamlı olma özelliğiyle Ali Yakıcı’nın sınıflandırması şöyledir:

A. VEZİNLERİ BAKIMINDAN TÜRKÜLER

A.1. Hece Vezinli Türküler

A.1.1. Üç Heceli Türküler

A.1.2. Dört Heceli Türküler

A.1.3. Beş Heceli Türküler

A.1.4. Altı Heceli Türküler

A.1.5. Yedi Heceli Türküler

A.1.6. Sekiz Heceli Türküler

A.1.7. Dokuz Heceli Türküler

A.1.8. On Heceli Türküler

A.1.9. On Bir Heceli Türküler

A.1.10. On İki Heceli Türküler

A.1.11. On Üç Heceli Türküler

A.1.12. On Dört Heceli Türküler

A.1.13. On Beş Heceli Türküler

A.1.14. On Altı Heceli Türküler

A.2. Aruz Vezinli Türküler

B. YAPILARI BAKIMINDAN TÜRKÜLER

B.1. Bentleri Bir Mısradan Oluşan Türküler

B.1.1. Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

B.1.2. Bentleri bir, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

B.1.3. Bentleri bir, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

B.1.4. Bentleri bir, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

B.1.5. Bentleri bir bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

B.1.6. Bentleri bir bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

B.2. Bentleri İki Mısradan Oluşan Türküler

B.2.1. Bentleri iki mısradan oluşan bağlantısız türküler

B.2.2. Bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

B.2.3. Bentleri iki, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

B.2.4. Bentleri iki, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

B.2.5. Bentleri iki, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

B.2.6. Bentleri iki, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

B.2.7. Bentleri iki, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

B.2.8. Bentleri iki, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

B.3. Bentleri Üç Mısradan Oluşan Türküler

B.3.1. Bentleri üç, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

B.3.2. Bentleri üç, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

B.3.3. Bentleri üç, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

B.3.4. Bentleri üç, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

B.3.5. Bentleri üç, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

B.3.6. Bentleri üç, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

B.3.7. Bentleri üç, bağlantıları yedi mısradan oluşan türküler

B.3.8. Bentleri üç, bağlantıları dokuz mısradan oluşan türküler

B.3.9. Bentleri üç bağlantıları on mısradan oluşan türküler

B.4. Bentleri Dört Mısradan Oluşan Türküler

B.4.1. Mâni dörtlüklerinden kurulu türküler

B.4.2. Bentleri dört, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

B.4.3. Bentleri dört, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

B.4.4. Bentleri dört, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

B.4.5. Bentleri dört, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

B.4.6. Bentleri dört, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

B.4.7. Bentleri dört, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

B.4.8. Bentleri dört, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

B.5. Bentleri Beş Mısradan Oluşan Türküler

B.5.1. Bentleri beş mısradan oluşan bağlantısız türküler

B.5.2. Bentleri beş bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

B.6. Bentleri Altı Mısradan Oluşan Türküler

B.6.1. Bentleri altı mısradan oluşan bağlantısız türküler

B.6.2. Bentleri altı bağlantısı üç mısradan oluşan türküler

B.6.3. Bentleri altı bağlantısı dört mısradan oluşan türküler

B.7. Bentleri Yedi Mısradan Oluşan Türküler

B.8. Bentleri Sekiz Mısradan Oluşan Türküler

C. KONULARI BAKIMINDAN TÜRKÜLER

C.1. Aşk/ Sevda Konulu Türküler

C.2. Gurbet/ Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler

C.3. Beşik/ Bebek/ Çocuk Türküleri/ Ninniler

C.4. Ölüm Türküleri/ Ağıtlar

C.5. Tören Türküleri

C.5. 1. Düğün Türküleri

C.5.1.1. Kına Türküleri

C.5.1.2. Gelin Alma/ Karşılama/Kutlama Türküleri

C.5.1.3. Güvey Türküleri

C.5.2. Bayram Türküleri

C.6. Asker/Askerlik Türküleri

C.7. Hapishane Türküleri

C.8. Olay Türküleri

C.8.1. Tarihî Olayları Anlatan Türküler

C.8.1.1. Savaş Türküleri

C.8.1.2. Yiğitlik/Kahramanlık Türküleri

C.8.1.3. Eşkıya Türküleri

C.8.2. Sosyal Olayları Konu Alan Türküler

C.8.2.1. Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Türküler

C.8.2.2. Göç Türküleri

C.8.2.3. Hastalık Türküleri

C.9. Doğal Çevre ile İlgili Türküler

C.9.1. Doğayı Konu Alan Türküler

C.9. 2. Bitki ve Çiçekleri Konu Alan Türküler

C.9. 3. Hayvanları Konu Alan Türküler

C.10. Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler

C.11. İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler

C.12. Övgü Türküleri

C.13. Yergi/ Alay/ Eleştiri Türküleri

C.14. Şikâyet Türküleri

C.15. Eğitici /Öğretici Türküler

C.16. Arzu/İstek Türküleri

C.17. Dinî/Tasavvufî Nitelikli Türküler

C.18. Oyun Türküleri

C.18.1. Çocuk Oyunlarındaki Türküler

C.18.2. Kadın Oyunlarındaki Türküler

C.18.3. Erkek Oyunlarındaki Türküler

D. EZGİLERİ BAKIMINDAN TÜRKÜLER

D.1. Usullü Türküler (Kırık Havalalar)

D.2. Usulsüz Türküler (Uzun Havalalar) (Yakıcı, 2013: 197-282).

1.4. ATMA TÜRKÜ ADININ MENŞEİ

Atma türkü terimi hakkında çeşitli tanımlar yapılmış olmasına rağmen bu terimin menşei hakkında henüz yeterli görüş yoktur. Ali Çelik, iki kişinin veya iki grubun karşılıklı olarak söylediği türkülere yörede atma türkü veya karşı-beri adının verildiğini belirterek bu türün, adını söyleyiş biçiminden aldığı kesin olduğunu dile getirir (Çelik, 1997: 168).

Ali Çelik, “*Muhtevastaki şaka ve nükte bolluğu bize Türk şiirinin ilk örneklerinden olduğu kabul edilen “takmak” ile aralarında bir yakınlık olabileceğini düşündürüyor. Takmak’ın çeşitli Türk lehçelerinde bulmaca, atalar sözü anlamlarının yanında türkü, şaka, nükte, türkü yarışı anlamlarında da kullanıldığı göz önüne alınırsa bizce bu yakınlık hiç de gözardı edilemez. Bu kanaatimizi güçlendiren bir diğer özellik de bu bölgedeki şairlerin atışmak istedikleri kişileri yarışmaya davet ederken söyledikleri “hadi takul baa dedum, takildi”, dedum hau Ayşe Nene’ye bi takılayum” gibi sözlerde takılmak fiilinin kullanılmasıdır.*” diyerek (Çelik, 1997: 169) Doğu Karadeniz bölgesinde türkü yakmak yerine “türkü atma” tabirinin kullanılması, atışmalarda “takmak”, “takılmak” ifadelerine yer verilmesinden hareketle atma türkünün, en eski Türk şiiri türü olduğu varsayılan “*taḫmaḫ*” terimiyle ilişkili olup “*taḫmaḫ*”ın günümüzdeki versiyonları olabileceği kanaatindedir (Çelik, 2005b: 56, Çelik, 2005a: 23).

Reşit Rahmeti Arat'ın Eski Türk Şiiri adlı kitabında “*Takmak*” terimi, “*bulmaca, atalar sözü, (Kazan) türkü ve bundan takmakla-, takmaççı; bir de takpak (Alt.şiv.) “şaka, nükte, türkü yarışı, şaka türküsü; masal, bulmaca” ve bundan takpaktak-pakçı (Alt.) “şarkıcı, şakacı”, takpakşı ve takpakşıl (Kazak); tapkağ (Tel.) v.b.*” anlamlarında kullanılmaktadır (Arat, 2007: XIV).

“Ayt-” kelimesi Yudahin'in *Kırgız Sözlüğü*'nde, “demek, söylemek; tekrar söylemek; hikâye etmek” (Yudahin, 1994: 71) , *Altayca-Türkçe Sözlük*'te “1. Söylemek, anlatmak, konuşmak, 2. Bildirmek, haber vermek. 3. Emretmek”, (Altayca-Türkçe Sözlük, 1999: 32), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*'nde “1. Söylemek, demek. 2. Anlatmak” (Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, 2003: 19), *Orta Türkçe Sözlük*'te “1. Söylemek, demek. 2. Anlatmak” (Bayat, 2008: 39) anlamlarına gelmektedir.

“Atma türkü”nün kökeninin Orta Asya “aytış” geleneği olduğunu söyleyebiliriz. Atma türkü teriminin “ayt-” kelimesinden geldiği muhtemeldir. “Türkü atma” yahut “atma türkü” diye her iki ifadenin de kullanılması bizi “türkü söyleme”, “söyleme türkü” sözlerine götürür. “Ayt-” kelimesindeki “y” harfi zamanla halk ağzında düşerek “atma”ya dönüşmüş olabilir.

“Atış-” ve “Aytış-” fiillerinin anlamlarını veren Mehmet Kara, bunlardan “aytış-” fiilinin aslî olduğunu; bu fiilde görülen “y” düşmesi sonucunda “atış-” fiilinin ortaya çıktığını belirtmektedir (Kara, 2004: 71). Turgut Günay, *Rize İli Ağızları* adlı kitabında “*h, y, ğ, g, k, f, l, n, r, d*” ünsüzlerinin iç-seste bir ünlüyle bir ünsüz arasında kalmaları durumunda ortaya çıkan ve bölgede oldukça yaygın görünen hadise, çoğunlukla hece sonlarında yoğun bir durum alır; ancak, bazı örnekler, iç hece başlangıcındaki ünsüzlerin de bu tür düşmeye katılabileceğini göstermektedir” diyerek bâram< bayram, bôle< böyle gibi örnekler verir (Günay, 2003: 93).

Günay'ın bu açıklamasından ve yörede “demek, söylemek” anlamlarına gelen “etti” kelimesinin “etti bağa çi...”, “ettum oğa çi...”¹ yani “dedi bana ki”, “dedim ona ki” (Tavukçu, 29.02.2016; Karaca, 29.02.2016) şeklindeki cümlelerde kullanılmasından da anlaşılacağı üzere söylenmesi zor olan “ayt-, eyt-” gibi kelimelerdeki “y” harfinin bazı durumlarda yöre ağzında yutulabildiği görülmektedir. Ayrıca bu örneklerden hareketle “bana dedi ki” yerine “dedi bana ki” şeklinde fiilin başa alınıp kullanılmış

¹ Ünsüz türleri için bkz. (Günay, 2003: 75-79).

olması “atma türkü” kelimesinin de bu şekilde oluşabileceğini düşündürmektedir. Buradaki “atma” kelimesi “türkü” adının önüne gelerek sıfatlaşmıştır.

Metin Ergun’un “*Anadolu-Türk âşıklık geleneğinde atışma, atma türkü, atma mani, deyişme, karşıberi, karşılaşma, karşılama, kovalama vb. adlar altında toplanan şiir türüne, Kazak Türkleri’nin akınlık geleneğinde “aytıs” denir.*” (Ergun, 2002: 12) şeklindeki açıklaması da atma türkündeki “at-” ile “ayt-” kelimesi arasında bir yakınlık olabileceğini gösterir.

1.5. ATMA TÜRKÜNÜN TANIMI

Araştırmacılar, atma türkülerin yörelere göre çeşitli adlar aldığına değinmişlerdir. Doğu Karadeniz bölgesinde bu tarzda söylenen türkülere kesme türkü, atma türkü, atma, atışma, atışma türkü, atışmaca türkü, karşı-beri, karşılama, karşılaşma, karşılıklı türkü, kovalama, çatma, çatışma, takma türkü gibi adlar verilmektedir. (Saygın, 1937: 21, 22; Elçin, 2013: 231; İspir, 1969: 49; Kazmaz, 1976: 19, 1998: 48; Günay, 1976: 74; Kaya, 2010: 424; Caferoğlu, 1994: XIII; Duman, 1988: 75, Çilingiroğlu, 1949: 44).

Rize ilinde şu an geleneği yaşatan şairlere sorulduğunda *atma türkü* ve *karşı-beri atma türkünün* en çok kullanılan terimler olduğu karşımıza çıkmaktadır (Efendioğlu, 30.07.2015; Çakar, 30.07.2015; Güner, 19.05.2015; Albayrak, 25.08.2015; Kazdal, 10.11.2015; Şafak, 21.11.2015). Atma türkü geleneğini en iyi yaşayan ve aktaran kişi sıfatıyla UNESCO tarafından 2015 yılında “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak ilan edilen Osman Efendioğlu’na geleneğe verilen isimleri sordüğümüzda, Rize’de *kovalama*, *karşılama* adlandırmalarını hiç duymadığını; *kesme türkünün* ise atma türkünden biraz farklı bir yapı arz ettiğini belirtti (Efendioğlu, 30.07.2015). Yonca Saatçi, Hemşin ilçesinde atma türkü terimi yerine *türkü atmak*, *türkü çatmak*, *çatışmak*, *atışmak*, *çatma türkü demek (demak)*, *türkü demek (demak)*’in de kullanıldığını ifade etmektedir (Saatçi, 2008: 71).

Necati Balaşoğlu, atma türkü ve atışma türkü için “*Düğünde, bayramda, ırgatlıklarda ve topluluklarda otururken veya ayakta bir tarafın sözüne diğer tarafın vezinli ve kafiyeli olarak verdiği cevaplardır.*” (Balaşoğlu, 1946: 19) der. İsmet Zeki

Eyüboğlu ise “*Karşılıklı türkü söylemeğe “atışma”, türkülere de “atma türkü” denir.*” şeklinde atma türkünün tanımını yapmıştır (Eyüboğlu, 1952: 526).

1967 Rize İl Yıllığı’nda “*Müzikli makamlı olmayıp, şairlerin karşılaştıkları andaki ilhamlarına göre karşılıklı olarak konuşur gibi birbirlerine söyledikleri türkülere atma türki denir.*” (1967 Rize İl Yıllığı, 1968: 119) şeklinde atma türkünün tanımı yapılmıştır. 1973 Rize İl Yıllığı’nda ise atma türkü yine “*Şairlerin karşılaştıkları andaki ilhamlarına göre, konuşur gibi birbirlerine söyledikleri türkülerdir*” şeklinde tanımlanmıştır (1973 İl Yıllığı, 1973: 86).

Turgut Günay, atma türkünün karşılıklı iki kişi veya usta türkücülerin yönetimindeki iki ayrı küme tarafından paylaşılmasıyla ortaya çıktığını söyler (Günay, 1976: 73).

Süleyman Kazmaz, *Rize Halk Şairleri* adlı eserinde türkülerini iki bölüme ayırır ve atma türküler başlığını taşıyan bölümde “*Rize bölgesine özgü olan bu tür şiire, iki şair arasında karşılıklı olarak söylendiği için, atma türkü-karşılıklı türkü denir*” şeklinde bir tanım yaparak dipnotta “*halk edebiyatında da iki kişi arasında söylenmiş biçimde görünen, aslında bir şair tarafından meydana getirilen şiirler vardır. Ancak karşılıklı olarak iki şair tarafından söylenen ve grupça tekrarlanan, Rize bölgesine özgü atma türkü bunlardan ayrı bir nitelik taşımaktadır.*” (Kazmaz, 1976: 19) der.

Mustafa Duman, “*Trabzon yöresinde türkücünün, karşısındaki kişi veya kişilere, varlıklara hitaben türkü söylemesine “türkü atma” söylenen türkülere de “atma türküler” denir. Burada türkücü karşısındakinden cevap beklemez, söylemek istediklerini türkü aracılığıyla söyler.*” (Duman, 1988: 75) der.

Azat Kaya, atma türkünün Rize ve çevresinde düğün ve benzeri şenliklerde en az iki kişi arasında karşılıklı olarak irticalen söylenen bir türkü tarzı olduğunu dile getirir (Kaya, 1992: 91).

Süleyman Şenel, “*Yetenekli iki köylü şâir karşı karşıya geçerek irticâlen şiirler söylerlerdi ve bu şiirlere “atma türkü” denirdi.*” (Şenel, 1994: 149) der.

Ali Çelik’in tanımı şöyledir: “*İki kişinin veya iki grubun karşılıklı olarak söylediği türkülere yörede atma türki veya karşı-beri adı verilir.*” (Çelik, 1997: 168).

Orhan Naci Ak, “*Şair bir konu seçip o konuda manası ve sözleri kendisine ait olmak üzere türkü söylerse buna “atma türkü” denir.*” şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir (Ak, 1998: 8).

Gülay Mirzaoğlu, atma türkünün iki grubun ya da iki kişinin karşılıklı olarak irticalen türkü söylemesi olduğunu ifade eder (Mirzaoğlu, 2002: 103).

Asiye Mevhibe Coşar, “*Atma türküler öncelikle horon ritmine uygun doğaçlama söylenen türkülerdir. Yöremizde türküler bir kişi tarafından söylenebildiği gibi karşılıklı türkü söyleme geleneği de vardır. Karşılıklı söylenen bu türküler “atma türkü” olarak adlandırılmaktadır.*” der ve bu türkülere verilen tür adını, söyleniş biçimi ve söylenme ortamının belirlediğini vurgular (Coşar, 2002: 121).

Necip Saraçoğlu, fındık toplarken, çay, tütün kırarken, mısır hasadı yapılırken, düğünlerde, yayla şenliklerinde, imecelerde kız ve erkeğin karşılıklı türkü yarışına girdiğini ve buna da atma türkü denildiğini belirtir (Saraçoğlu, 2002: 136).

Orhan Naci Ak, *Rize Karşı Beri Atma Türkü Yarışmaları* adlı eserde ise “*Türküyü söyleyen kişi veya grup söyleyeceği şeyi o anda düşünür ve irticalen söyler. Her şeyden önce atma türkü ve karşıberi atma türkü hazır olanı, söyleyenin ezberinde olanı söylemek değildir. Atma türkü duruma ve konuma göre söylenmesi gereken şeyi o anda uydurup o anda kurup söylemektir*” diyerek atma türkülerin doğaçlama özelliğine vurgu yapmıştır (Ak, 2004: 6).

Bekir Sami Özsoy, yörede, doğaçlama olarak türkü söylenmesine atma türkü denildiğini ifade eder (Özsoy, 2004: 114).

İbrahim Erşahin atma türkü için “*İki veya daha çok kişinin sataşma, yarışma gibi amaçlarla birbirlerine karşı söylediği mani, türkü çeşidi*” der (Erşahin, 2005: 46).

Nurettin Albayrak, Karadeniz Bölgesinde karşılıklı söylenen türkülere bu adın verildiğini belirtmektedir. (Albayrak, 2010: 52).

Doğan Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*’nde “*İki veya daha çok kişinin birbirlerini muhatap alarak söylediği türkülere verilen ad.*” şeklinde atma türkünün tanımını yapar (Kaya, 2010: 118).

Kaya, karşılıklı türkülerin tanımını yaparken karşılıklı türkülerin bir çeşidinin de atma türkü ya da atışma türküler olduğunu ifade eder ve “*Trabzon’da bir kişinin*

karşısındaki kişi veya kişilere türkü söylemesine türkü atma, bunu söyleyene türkücü, karşılıklı türkü söylemeye atışma, hitap veya telmih şeklinde olup karşılık beklenmeyen türkülere de takma türkü denir.” (Kaya, 2010: 423, 424) der.

Yapılan tanımlara baktığımızda, Bekir Sami Özsoy, Orhan Naci Ak ve Mustafa Duman’ın tanımları dışında, atma türkünün iki kişinin ya da iki grubun karşılıklı olarak söylediği doğaçlama türküler şeklinde açıklandığını görmekteyiz. Geleneği yaşatan veya geleneğin içinde yetişmiş olan Osman Efendioğlu ve Orhan Naci Ak gibi kaynak kişilere ve yöre halkına sorduğumuzda atma türkünde karşılıklılığın zorunlu olmadığı, fakat karşılıklı olursa daha güzel olduğu dile getirildi. Kaynak kişilerin bu ifadelerinden ve yörede karşılık beklenmeden söylenen doğaçlama türkülere de rastlanmasından ve bunlara da atma türkü denilmesinden hareketle en azından günümüzde söylenen atma türkülerde karşılıklı olma zorunluluğunun aranmadığını görmekteyiz. Muhtemelen öncesinde bu türkülerin tamamı karşılıklı söylenmekteydi; fakat zamanla söylenen türkülere karşılık verecek kişilerin bulunmamasıyla şairlerin tek başlarına da söyleyebileceği bir tür halini almıştır. Söylenen bu türkülerde genelde laf atma ve sataşma söz konusudur. Türkü atılan kişinin yeteneği olmadığı için kişi atılan türküye cevap verememekte ve söylenen söz karşılıksız kalmaktadır.

Geleneğin günümüzde Rize’deki en tecrübeli ve usta şairi olan Osman Efendioğlu ise atma türküyü şöyle tanımlar: *“Atma türkü, hiciv, nükte, şaka, kinaye, kur gibi edebiyat oluşumlarını bünyesinde taşıyan, genel merkezi Rize olan kafiye ve temaya dayalı bir şiir türüdür.”* (Efendioğlu, 30.07.2015).

Bütün bu görüş ve bilgiler doğrultusunda biz de atma türkü terimiyle ilgili bir tanım yapabiliriz: Tek kişinin ya da karşılıklı iki veya daha fazla kişinin, bulunduğu duruma ve ortama göre doğaçlama ve çoğunlukla ezgili türkü söylemesine “türkü atma”, söylenen türkülere “atma türkü”, söyleyenlere de “atma türkücü” ya da “şair”² denir. Halk arasında atma türkücülerin yaptığı işe “atışma” da denilmektedir.

Rize’de atma türkü karşılığında kullanılan terimlerden biri de “karşıberi” ya da “karşıberi atma türkü”dür. Ak’a göre: *“Burada iki kişinin veya iki grubun karşılıklı*

² İlyas Kazdal, atma türkücülerin bir diğer adının da “asfalt ozanları” olduğunu; çünkü sokakta, çarşıda her nerede olursa olsun türkü söyleyebildiklerini belirtmiştir (Kazdal, 05.03.2016). Ahmet Çakar ise beşerî aşkı kastederek Osman Efendioğlu’na sıklıkla “âşık” da demektedir.

atışması ve yarışması söz konusudur.” (Ak, 2004: 8) Fakat yazarın verdiği örneklerden karşıberi atma türkünün özelliklerinin de atma türküyle aynı olduğunu söylememiz mümkündür (Ak, 2004: 8-10).

Necati Balaşoğlu, hitap ve telmih şeklinde olup karşılığı beklenmeyen türkülere “*takma türkü*” denilip karşılığı verilince atma türkü halini aldığını ifade etmektedir (Balaşoğlu, 1946: 19). Bu ifade yukarıda Ali Çelik’ten yaptığımız alıntıyla da ilişkilidir.

Orhan Naci Ak, “kesme türkü” diye bir kavramdan da bahseder. Kesme türkü ifadesi türkünün söyleniş biçiminden kaynaklanmaktadır. Makam yedi heceli bir mısra da tamamlanır (Ak, 1998: 14). Söyleyen tarafından söyleme süresini, tekrar eden taraf uygun gördüğü bir anda tekrar edilen mısranın birinci yediliğini söyleyeceği yerde cevap vermek suretiyle onların türkülerini keserek ayarlamış olur. Bu türkülerin kesme adını alması bu özelliğinden ötürüdür (1967 Rize İl Yıllığı: 120). Kesme türkü havasıyla türkü tek başına söylenmez; karşılıklı ve iki grupça söylenir. Birinci grup makamla bir mısra söyleyince ikinci grup birinci grubun söylediğini aynı makamda tekrar eder. Bu hava aynı zamanda horon havasıdır ve iki grup da horon oynamaktadır. Türkü bu şekilde birinci grubun yönetiminde devam ederken ikinci grup tekrarı bırakır ve inisiyatifi eline alır. Bu defa ikinci grup söyler birinci grup tekrar eder:

Birinci grup: Bana Osoğlu derler

İkinci grup: Bana Osoğlu derler

Birinci grup: Ben bi yuzi karayım

İkinci grup: Ben bi yuzi karayım

Birinci grup: Verun bağa bir güzel

İkinci grup: Verun bağa bir güzel

Birinci grup: Ben yardan fukarayım

İkinci grup: Ben yardan fukarayım (Ak, 1998: 14).

Bu şekilde tekrar eden taraf söyleyen, söyleyen taraf da tekrar eden konumuna geçmiş olur (1967 Rize İl Yıllığı: 121).

Orhan Naci Ak, *Rize Karşıberi Atma Türkü Yarışmaları* adlı kitabında ise kesme türküyü şu şekilde ifade etmiştir:

Karşı-beri atma türkünün üçüncü şekli kesme türküdür. Bu tarz yarışma iki kişi arasında değil iki grup arasında yapılır. Gruplardan biri, birbiri ardına ikili mısralardan kurulu ve aralarında kafiyeli peş peşe sıralanan türküler söyler. Bu ikili mısralar karşı grupça aynen tekrar edilir. Bu tekrar birinci gruba türkü hazırlama zamanı kazandırır ve bir süre böyle devam eder. Beş on türküden sonra karşı taraf türküyü keser ve grubun türkülerine cevap vermeye başlar. Bu cevaplar da karşı grupça tekrarlanır (Ak, 2004: 11).

Çalışmada kesme türküye Çamlıhemşin'den şu örnek verilmiştir:

1. Grup

1-Bir dert var yüreğimde

Bilmem anlatsam nası

2-Pirik Ali sevdanın

Gitmez yürekten pası

3-Yaşar Çalığ'a sorsan

Sevdalık olur nası

4-Boş sevdaya konanın

İnan ağlar anası

2. Grup

Bir dert var yüreğimde

Bilmem anlatsam nası

Pirik Ali sevdanın

Gitmez yürekten pası

Yaşar Çalığ'a sorsan

Sevdalık olur nası

Boş sevdaya konanın

İnan ağlar anası

İkinci grup burada türküyü keserek karşı tarafa aynı yöntemle cevap verir:

2. Grup

1-Derler ki samanlıktır

Sevenin sermayesi

2- İnan ki harap olur

1. Grup

Derler ki samanlıktır

Sevenin sermayesi

İnan ki harap olur

Eğer yoksa parası

Eğer yoksa parası

3-Verip de alacağım

Verip de alacağım

Nedir başlık parası

Nedir başlık parası

4-Çok dolaştın peşine

Çok dolaştın peşine

Havanı aldın nası

Havanı aldın nası (Ak, 2004: 11, 12).

Orhan Naci Ak'ın yapmış olduğu bu iki açıklamaya bakıldığında kesme türküyle ilgili tanımlarda çelişki görülmektedir. Birinci tanımda “makam yedi heceli bir mısrada tamamlanır” denilmekte; ikinci tanımda ise “birbiri ardına ikili mısralardan kurulu” şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Bu çelişkiden hareketle aslında kesme türkünde mısra sayısının önemli olmadığı; türkülerin grupça söylenmesi ve tekrar edilmesinin ehemmiyetli olduğu anlaşılmaktadır.

Yonca Saatçi de Hemşin yöresindeki horonlarda söylenen türkülerin, horonun kaidesiyle doğru orantılı olduğunu; türkü söylenirken türküyü atan ve alan kişi ya da kişilerin olması gerektiğini belirterek oynanan horona göre türkü kaidesinin değiştiğini, türküyü atan ve alan kişilerin söylenen sözü kaideye uygun olarak iki kere tekrar ettiğini, alan kişilerin de aynı şekilde sözü iki kere tekrar ettiğini dile getirmektedir (Saatçi, 2008: 66).

Araştırmalarımız sırasında kesme türkü örneğine rastlanmamıştır. Verilen bu bilgilere baktığımızda aslında kesme türkünün de atma türkünden bir farkı olmadığı yalnızca söylenen türkünün grupça tekrar edildiği görülmektedir. Fakat ilerleyen zamanda örnekler çoğaltılabilirse birbirlerinden farklı olup olmadıklarına dair daha iyi bir tespit yapılabilir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ve özellikle Rize'de atma türkülere verilen isimler önceden farklı terimlerle ifade ediliyor olsa bile günümüzde böyle terimlerin kullanılma

düzeyi zayıflamakta ve bu nitelikteki türküler için baskın ve yaygın olan isme, yani “atma türkü”ye yerlerini yavaş yavaş bırakmaktadırlar.

1.6. ATMA TÜRKÜLERLE İLGİLİ YAPILMIŞ TASNİFLER

Türkülerle ilgili bugüne kadar pek çok tasnif yapılmıştır. Yapılan tasniflerde bazı araştırmacılar atma türkülere de yer vermiştir.

Doğan Kaya, türkülerini yapılarına, konularına ve ezgilerine göre tasnif ederken atma türkülerini “Yapılarına Göre Türküler” başlığı altında ele alır. Kaya’nın yapılarına göre türküler için yapmış olduğu tasnif şöyledir:

1. Bentleri Bir Mısra Olan Türküler

- a. *Bağlantıları dört mısra /mani olan türküler*
- b. *Bağlantıları yedi mısra olan türküler*

2. Bentleri İki Mısra Olan Türküler

- a. *Sadece iki mısradan oluşan türküler*
- b. *Bağlantıları bir mısra olan türküler*
- c. *Bağlantıları iki mısra olan türküler*
- ç. *Bağlantıları üç mısra olan türküler*
- d. *Bağlantıları dört mısra olan türküler*
- e. *Bağlantıları beş mısra olan türküler*
- f. *Bağlantıları altı mısra olan türküler*
- g. *Bağlantıları yedi mısra olan türküler*
- h. *Bağlantıları sekiz ve daha fazla mısra olan türküler*
- ı. *Bağlantıları mısra sonlarında ve mısra aralarında olan türküler*

3. Bentleri Üç Mısra Olan Türküler

- a. *Sadece üçlüklerden ibaret olan türküler*
- b. *Bağlantıları bir mısra olan türküler*

- c. Bağlantıları iki mısra olan türküler
- ç. Bağlantıları üç mısra olan türküler
- d. Bağlantıları dört mısra olan türküler
- e. Bağlantıları beş mısra olan türküler
- f. Bağlantıları altı mısra olan türküler
- g. Bağlantıları fazla sayıda mısralı olan türküler
- h. İki bağlantılı türküler
- ı. Bağlantıları mısra aralarında olan türküler

4. Bentleri Dört Mısra Olan Türküler

- a. Sadece dörtlüklerden kurulu türküler
- b. Bağlantıları bir mısra olan türküler
- c. Bağlantıları iki mısra olan türküler
- ç. Bağlantıları üç mısra olan türküler
- d. Bağlantıları dört mısra olan türküler
- e. Bağlantıları beş mısra olan türküler
- f. Bağlantıları altı mısra olan türküler
- g. Bağlantıları yedi mısra olan türküler
- h. Bağlantıları sekiz ve daha fazla mısra olan türküler
- ı. Bağlantıları mısra aralarında olan türküler
- i. İki bağlantılı türküler
- j. Bağlantıları mısra sonlarında olan türküler

5. Karşılıklı Türküler/ Atma Türküler

- a. İki mısralık bentlerden ibaret atma türküler
- b. Üç mısralık bentlerden ibaret atma türküler
- c. Dört mısralık bentlerden ibaret atma türküler
- ç. Diyalog şeklinde atma türküler (Kaya, 1999: 138, 139).

Erman Artun, yapılarına göre türküler başlığı altında en yaygın olanları sınıflandırmaya aldığı söyler. Bu sınıflandırmada atma türkülerine de yer verir. Artun'un yaptığı sınıflandırma şöyledir:

- 1) Bentleri Mani Dörtlükleriyle Kurulan Türküler
 - a) *Mani Dörtlükleriyle Kurulan Kavuştaksız Türküler*
 - b) *Kavuştakları Mani Biçiminde Olan Türküler*
 - c) *Kavuştakları Tek Dize Olan Türküler*
 - d) *Kavuştakları İki Dize Olan Türküler*
 - e) *Kavuştakları Üç Dize Olan Türküler*
 - f) *Kavuştakları Dört Dize Olan Türküler*
- 2) Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler
 - a) *Dörtlüklerle Kurulan Türküler*
 - b) *Bentlerinin Dördüncü Dizesi Kavuştak Olan Türküler*
- 3) Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler
 - a) *Üçlüklerle Kurulan Kavuştaksız Türküler*
 - b) *Kavuştakları Tek Dize Olan Türküler*
 - c) *Kavuştakları İki Dize Olan Türküler*
 - d) *Kavuştakları Üç Dize Olan Türküler*
 - e) *Kavuştakları Dört Dize Olan Türküler*
- 4) Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler
 - a) *Beyitle Kurulan Kavuştaksız Türküler*
 - b) *Kavuştakları Tek Dize Olan Türküler*
 - c) *Kavuştakları İki Dize Olan Türküler*
 - d) *Kavuştakları Üç Dize Olan Türküler*
 - e) *Kavuştakları Dört Dize Olan Türküler*
- 5) **Karşılıklı Türküler/ Atma Türküler** (Artun, 2012: 41-43).

Şeyma Güngör, *Türk Halk Şiirinden Seçmeler* adlı kitabında “İcralarına Göre Türküler” başlığı altında Karşılıklı Türküler (Atma Türküler)’e yer verir (Güngör, 2013: 114).

Atma türkü, türkü tasniflerinin dışında da incelenmiştir. Bu konuda yapılan tasnifler atma türküleri yapı ve söyleniş biçimi açısından incelemektedir.

Turgut Günay, atma türküleri yapıları bakımından dört kümeye ayırmıştır:

1. Dörtlüklerden Kurulu Atma Türküler

a) Süreksiz kafiyeli dörtlüklerden kurulu atma türküler

b) Sürekli kafiyeli dörtlüklerle kurulu atma türküler

2. Dörtlüklerle Başlayıp İkiliklerle Süren Atma Türküler

3. Üçlüklerden Kurulu Atma Türküler

4. İkiliklerden Kurulu Atma Türküler (Günay, 1976: 74-81).

Süleyman Kazmaz, atma türküleri beyit birimine göre ikiye ayırır:

I. Beyit Birimiyle Söylenen Atma Türküler

II. Birden Çok Beyitten Oluşan Kümelerden Meydana Gelen Atma Türküler (Kazmaz, 1976: 23, 24).

Ali Çelik, Doğu Karadeniz türkülerini söyleniş biçimlerine göre iki grupta ele almaktadır:

I. Bir Kişi Tarafından Söylenen Türküler

II. Karşılıklı Söylenen Türküler-Atma Türküler-

I. Bir Kişi Tarafından Söylenen Türküler

a) Beyit birimiyle söylenen uzun türküler

b) Üç mısralık kümelerden oluşan türküler

c) Dörtlüklerden oluşan türküler

d) Dörtlü türküler

II. Karşılıklı Söylenen Türküler Atma Türküler

Ali Çelik, söyleniş şekillerine göre atma türküleri ise iki grupta toplar:

a) *İki grubun karşılıklı söylediği atma türküler*

b) *İki şairin karşılıklı söylediği atma türküler* (Çelik, 1994: 184, 185).

Çelik, kullanılan nazım birimine ve bentlerdeki mısra sayılarına göre atma türküleri üç grupta toplamaktadır:

a. *İki mısralı bentlerden meydana gelen atma türküler*

b. *Üç mısralık bentlerden meydana gelen atma türküler*

c. *Dört mısralık bentlerden meydana gelen atma türküler* (Çelik 1994: 187).

Süleyman Şenel ise atma türküleri yapılarına göre şöyle sınıflandırmıştır:

1. *İkiliklerden Kurulu Atma Türküler*

2. *İkiliklerle Başlayıp Üçlüklerle Süren Atma Türküler*

3. *Üçlüklerden Kurulu Atma Türküler*

4. *Dörtlüklerden Kurulu Atma Türküler*

4.1. *Süreksiz Kafiyele Dörtlüklerden Kurulu Atma Türküler*

4.2. *Sürekli Kafiyele Dörtlüklerden Kurulu Atma Türküler*

5. *Dörtlüklerle Başlayıp İkiliklerle Süren Atma Türküler*

6. *Altılıklardan Kurulu Atma Türküler* (Şenel, 1994: 158-162).

1.7. ATMA TÜRKÜ- MANİ MÜNASEBETİ

Bazı araştırmacıların atma türküleri maninin; bazılarının da türkü türünün içerisinde değerlendirdiği görülmektedir.

Karşılıklı türküleri manilerin içerisinde ele alan Nevzat Gözaydın, maninin tanımını yaparken şöyle der:

“Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olup çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli’de mâna, Urfa’da kadınlar arasında söylenenlerine, me’âni, erkekler arasındakilere ise hoyrat, Doğu Karadeniz bölgesinde

ise karşı-beri adıyla tanınmaktadır. Karşı-beri'lerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler; ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir." (Gözaydın, 2013: 3).

Gözaydın, karşı-beri adıyla Doğu Karadeniz bölgesinde söylenen manilerin yapısal durumlarından dolayı bazı araştırmacılar tarafından türkülerin sınıflandırılmasında ele alındığını ifade ettikten sonra Ahmet Caferoğlu'nun, metinleri aktarırken yaptığı bir açıklamada "kaşka" kelimesini "mani" anlamında da kullandığını belirterek Caferoğlu'nun karşı-berileri mani türü içerisinde değerlendirmeyi kabul etmek durumunda kaldığını dile getirir. Dolayısıyla Doğu Karadeniz bölgesindeki bu metinlere çeşitli yerlerde her ne kadar "atma türkü" adı veriliyorsa da halkın bunu mani söyleme geleneği içerisinde düşünmekte ve uygulamakta olduğunu söyler (Gözaydın, 2013: 15).

Pertev Naili Boratav, maniden bahsederken Doğu Karadeniz bölgesi karşılama veya karşı-beri türkülerini de bu türden sayarak şunları söyler: *"Kıt'anın iki mısraa inişi şarkî Karadeniz bölgesinin karşılama veya karşı-beri adı verilen türkülerinde görülür ki, bunlar baca düzenindeki manilerin konuşma haline sokulması ile meydana gelmiştir; karşılıklı mani atışan iki kişiden her biri, sırası gelince, iki mısra ile sözünü tamamlar ve böylece mani iki mısralık bir kıt'a haline gelmiş olur."* (Boratav, 1997: 286). Bu ifadelerinden sonra, Karadeniz karşılama türkülerindeki konuşma üslubunun, manilerin çok kıt'alı şekiller alması sonucunu verdiğini belirtir (Boratav, 1997: 286).

Boratav, T. Kowalski'nin maninin aslında b a c a düzeninde uyaklı bir dördlük olup sonraki bir aşamada sondaki dizelerini kaybederek aaba şekline dönüştüğü şeklindeki açıklamasına katılmayarak aaba düzeninin maninin asıl düzeni olduğunu dile getirir (Boratav, 2014: 194).

Ahmet Caferoğlu'nun, *"Bir araya gelen birkaç kişi arasında, yarışircasına mani söylemek âdetine, Trabzon'dan Rize'ye giderken otobüste şahit oldum. Geniş halk arasında "Atma türkü", "Karşuberi türküleri", "Karşılama türküleri" gibi adlar altına kökleşen mani söyleme veyahut mani yarışı, umumi olarak, yerli ahali arasındaki şiire karşı beslenen sevginin ne dereceye vardığını göstermiğe kafî bir delildir."* (Caferoğlu, 1994: XIII, XIV) sözlerinden atma türküleri, mani türünün içerisinde ele aldığı anlaşılmaktadır.

Hayrettin Tokdemir, dört dizelik türkölere “atma türköl” yerine “mani atma” demenin daha doğru olduğunu söyleyerek sahil kesiminde “mani”ye “türkül” denilmesinin bu görüşöl doğrulamasının yanı sıra “türkül atma”ların iç kısımlara doğru “mani atma” biçimini aldığının da kolayca gözlemlenebileceğini dile getirir (Tokdemir, 1993: 551).

Süleyman Şenel, atma türkölünün mani tarz ve biçiminde veya manilerin değışmiş biçimleri olduğunu söyler (Şenel, 1994: 158).

İlhan Başgöz, mani hakkında bilgi verirken Karadeniz bölgesinde söylenen atma türkölünden “*erkek ile kadın arasında söylenen ve “karşıberi” veya “atma türköl” veya “koyalama” adı verilen maniler*” diye söz eder ve parantez içinde bunlara mani demenin de pek yakışmadığını vurgulayarak aslında maniden farklı bir tür olduğunu ifade etmeye çalışır (Başgöz, 2008: 103). Başgöz, daha sonra türköl atma hakkında çeşitli bilgiler verir.

Bazı araştırmacılar, bilhassa beyit birimiyle söylenen atma türkölüleri maninin iki şair tarafından paylaşılması şeklinde değerlendirmektedirler. Atma türkölü sadece şekil olarak ele alınır ve iki beyit birleştirilirse, ortaya xaxa kafiye şemasına uygun bir maninin çıktığı gerçektir. Ama sadece bu özellikten dolayı atma türkölüleri mani olarak kabul etmek yeterli değildir. Doğu Karadeniz bölgesinde ayrı bir tür olarak maninin, hem bu bölgeye özgöl ve kafiye şeması abcb hem de aaba şeklinde olanlarının zaten var oluşu atma türkölüleri mani olarak kabul etmemizin doğru olmayacağını göstermektedir (Çelik, 1994: 194).

Fuat Köprölü’nün “*Halk şairlerinin mânî, koşma, türköl, türkmânî, varsağı vb gibi nevilerin arasındaki fark, kısmen “şekil”lerine ve daha ziyade musiki mahiyetlerine, yani “beste”lerine aittir.*” (Köprölü, 2014: 350) şeklindeki görüşöl bize, türlerin belirlenmesinde şeklin değil ezgilerin daha önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil olarak maniye benzemelerine rağmen, ezgilerindeki farklılık, yapı, şekil ve söyleyiş biçimlerindeki kendilerine özgöl hususiyetler, halkın kendilerine verdiği isim, ayrı bir tür olarak maninin bölgede var oluşu gibi özellikler dikkate alınınca atma türkölüleri mani türöl içerisinde değerlendirmenin doğru olmayacağı düşünülmektedir. Ayrıca örneğı az olsa da üç mısralık ve buna benzer değışik şekillerde meydana gelen atma türköl örneklerinin de var olması, atma türkölünün maniden farklı bir özellik

taşıdığını göstermektedir. Eğer atma türkülerin maniyle olan münasebetinden söz edilecekse bunlara mani biçiminde söylenmiş türküler demek daha doğru olacaktır.

1.8. TÜRKÜ- ATMA TÜRKÜ İLİŞKİSİ

Atma türküler de türküler gibi tür olarak değerlendirilebilir. Yukarıda değinildiği gibi Fuat Köprülü'nün *“Halk şairlerinin mânî, koşma, türkü, türkmânî, varsağı vb gibi nevilerin arasındaki fark, kısmen “şekil”lerine ve daha ziyade musiki mahiyetlerine, yani “beste”lerine aittir.”* (Köprülü, 2014: 350) sözü bize, türlerin belirlenmesinde şekilden çok ezgilerin daha önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil olarak maniye benzemelerine rağmen, ezgilerindeki farklılık, yapı, muhteva ve söyleyiş biçimlerindeki kendilerine has özellikler dikkate alınırsa atma türkü bir *“nazım türü”*dür.

Türküler genellikle yedi, sekiz ve on birli hece ile söylenir. Atma türkülerde ise genelde yedili hece ölçüsü kullanılır.

Türküler iki bölümden oluşur. Türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölüme *“bent”*, bentlerin sonunda tekrarlanan nakarat bölümüne ise *“kavuştak”* adı verilir. Atma türkülerde de tam olarak türkülerdeki gibi olmasa da nakarat kısımları bulunmaktadır. Yazılı metinlerde karşımıza çıkmayan bu nakaratlar hem ezgiyi güçlendirmek adına hem de kafiye bulma güçlüğüne bağlı olarak icra ortamında karşımıza çıkmaktadır. Atma türkülerdeki bu nakarat kısmı söylenen sözlerin tekrarı esasına dayanır.

Türküler gibi atma türküler de ezgiyle söylenir. Fakat çok değişik ezgide türküler olmasına rağmen atma türkülerde en çok kullanılan belli başlı birkaç ezgi vardır ve genellikle bu ezgilerin dışına çıkmaz.

Türküler gibi atma türkülerin bazıları da TRT repertuvarında yerini almıştır. TRT repertuvarındaki Trabzon türkülerinde atma türkü örnekleri de vardır. Yöre türkülerinden beşi atma türkü özelliği taşımaktadır (Öncü, 2011: 235).

Atma türküler de türküler gibi halkın ruh halini, derdini, neşesini, dünya görüşünü, inandığı değerleri yansıtır. Halkın duygularına tercüman olur.

Türküler kapsadığı konular ve anlattığı duygular bakımından zenginlik gösterir. İnsan hayatına dair hemen her şey türkülerin konusu olabilir. Atma türküler de anlattığı

duygu ve kapsadığı konu bakımından çok zengindir. Fakat atma türkülerin türkölere oranla konusu daha geniştir. Hemen her konuda, hayata dair her durum için söylenebilecek bir söz vardır atma türkölerde.

Türköler de atma türköler de sade, içten, samimi bir dil ile söylenir.

Türkölerin genellikle ilk söyleyeni belli değildir. Fakat atma türkölerin çoğunlukla ilk söyleyenleri bilinir. Bazen de söyleyenin unutulup sadece türkölün akılda kaldığı durumlar da olmuştur.

1.9. ATMA TÜRKÜ-AYTIŞ İLİŞKİSİ

Atışma, Türk boylarının hepsinde var olan bir gelenektir. Günümüzde bu gelenek bazı Türk boylarında yoğun, bazılarında ise zayıflamış durumdadır. Türk dünyasında aytış, Azerilerde “deyişme”, Başkurlarda “äyteş”, Kazaklarda “aytıs”, Kırgızlarda “aytış”, Tatarlarda “yteşü”, Özbeklerde “äytış”, Türkmenlerde “aydışık”, Uygurlarda “eytiş” gibi adlar almaktadır. (Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, 2001: 291). Atma türköllerle Türk dünyasında “aytış” adı verilen tür arasında benzerlikler vardır. Çalışmanın bu kısmında Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde karşımıza çıkan aytış türüyle atma türköllerin ilişkisi üzerinde durulacaktır. Bu yapılırken bütün Türk dünyasını ele almak yerine geleneğin en canlı şekilde devam ettiği Kazak ve Kırgızlardaki aytış geleneği üzerinde kısaca durulacaktır.

1.9.1. Kazaklarda

Kazak Türklerinin akınlık geleneğinde, iki kişinin yahut iki grubun şiirle karşılaşması, tartışması, takılması anlamlarına gelen “aytıs”, Anadolu-Türk âşıklık geleneğinde atışma, atma türköl, atma mani, karşılaşma, karşıberi, kovalama, deyişme ve benzeri adlar altında toplanan şiir türüne verilen addır (Ergun, 2002: 12; Artun, 2014a: 72; Nasrattınoğlu, 1993: 261). Kazak kültüründe önemli bir yer tutan aytıs hüneri, Kâşgarlı’da aytış şeklinde geçmektedir. Burada ş>s değişimi meydana gelmiştir (Kosımova, 2014: 15). Kâşgarlı, aytış sözünü “iki kişinin karşılıklı olarak birbirlerinin sağlığını, sıhhatini sorması” şeklinde tanımlamaktadır (Mahmud el-Kâşgârî, 2007: 163). “Bir konu hakkında sözlü atışma” manasına ise “kış ile yazın atışması” kısmında

rastlamaktayız. Öyle anlaşılmaktadır ki, aytıs o tarihte bile mevcut olan bir sanat türüdür (Kosimova, 2014: 15).

“Doğaçlama şiir söyleyerek atışma sanatı, eskiden sadece Kazaklarda değil, birçok halkın hayatında yer almaktadır. M. Avezov, Aytıs Öleñderi adlı araştırmasında, Batı Avrupa’nın Orta Çağ Keltlerinde bardların, Orta Avrupa’daki meisterzingerlerin, İskandinavya’daki skaldlerin, Rusya’daki skomorohların Kuzey Fransa’da truverlerin ve eski İran, Hint ülkelerindeki “Müsaireler”e, Arabistan’daki “Muallakat”a katılan ozanların hepsinin doğaçlama şiirlerle yapılan atışmalarda başarılı olduğunu, bu sanatın Kazakların aytısına benzediğini ifade etmektedir.” (Urakova, 2008: 1).

Gerek iç, gerekse dış yapı bakımından Kazak Türklerindeki *aytıs* sanatına en yakın *aytıs* örnekleri Kırgız, Karakalpak ve Türkiye Türklerinin halk edebiyatlarında görülmektedir (Urakova, 2008: 2).

Kazak Türklerinin âşık tarzı şiirinde genelde hecenin 7’li ve 11’li kalıpları kullanılır (Ergun, 2002: 94). Atma türküler ise hecenin 7’li kalıbıyla söylenir.

Aytıslarda, belirli bir konu olmamasına rağmen yersiz, maksatsız söylenen fikirlerin, ifadelerin yer alması imkânsızdır. Her bir söz konuyla alakalı olmalıdır (Urakova, 2008: 17). Atma türkülerde de söylenen sözlerin konuyla ilgili olmasına dikkat edilir. Konuyla ilgili söylenmeyen sözler şairler ve halk arasında hoş karşılanmaz ve eleştirilir.

“Aytıslar, Kazakların doğru söz, söz yarışı, fikir dalaşı dediği bir yarışmadır. Akın aytıslarında halkı ilgilendiren her şey aytısın konusu olabilir. Bu şiirler, halkın yaşantısını, gelenek ve göreneklerini, tabiatını gösterir.”(Biray, 2003: 59). Atma türkülerde de halkı ilgilendiren her konuya yer verilmektedir ve bu türküler de halkın yaşantısını, gelenek ve göreneklerini gösterir. Atma türküler aytıslar gibi söz yarışına dayanır. *“Aytıslar değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Günümüzdeki olaylara uyarlanarak söylendikleri de vakidir.”*(Biray, 2003: 67). Atma türkülerde de güncel konular işlenebilir; toplumun bu konularda bilinçlenmesi sağlanır.

“Kazak Edebiyatında, Aytıs türü, sözlü edebiyatın eğlendirici türleri içinde yer alır. Aytıs Cır (atışma) adıyla bilinir.” (Biray, 2003: 60). *“Atışmada olabilecek çeşitli şaka ve mecazi anlamlar dinleyicilerin ilgisini çekmektedir.”* (Carmuhammeduli, 1994: 9). *Aytısların* Kazak sosyo-kültürel yapısı içinde eskiden beri yerine getirdikleri en

önemli işlevlerden birisi eğlencedir. *Aytıs*ların tamamı eğlendirme işlevine yönelik olarak kullanılabilir. (Urakova, 2008: 64) Atma türkülerin de zaten en önemli işlevlerinden birisi halkın bir araya geldiği düğün, şenlik gibi yerlerde insanlara hoşça vakit geçirip onların eğlenmesini sağlamaktır. Bunun için de atma türkü şairlerinin türkü söylerken birbirine çeşitli şakalarla takıldıkları olur.

Aytıs için güçlü bir şairlik ve şairliğin yanında metot da gerekir (Biray, 2003: 61). Atma türkülerde de atışmayı güzel kılan şairlerin yetenekli olmasıdır. Zaten atışmanın devam edebilmesi için de rakibin iyi bir şair olması gerekmektedir. Şairlerin ne kadar yetenekli olduğu da karşı-beri atma türkü söylerken anlaşılır. Rakibin söylediği söze güzel ve anlamlı söz söylemek şairin yeteneğini gösterir. *“Aytıs, büyük bir kabiliyeti, istidadı, şairliği, genel kültürü gerektiren bir söz sanatıdır... Aytısa katılan kişilerin akıllı, anlayışlı, âlim ve şairlik kabiliyetine sahip olması gerekir.”* (Biray, 2003: 66, 67) Atma türkü söyleyebilmek için de büyük bir yetenek, kıvrak zekâ, genel kültür ve kelime hazinesi gerekmektedir.

“Halk aytıscılara hürmet eder. Çünkü onlar halkın ihtiyaçlarını konu edinirler. Bu tür aytıscılar köy köy gezer. Komşu ülkelerdeki akraba boylara bile giderler. Gittikleri yerlerde de çok hürmet ve sevgi görürler.” (Biray, 2003: 66). Bu hürmet ve sevgi görme, atma türkücüler için de geçerlidir. Halk, atma türkü ustalarına değer verir ve saygı duyar. Bu tür ustalar herkes tarafından tanınır. Atma türkücüler de çağırıldıkları düğünlere teşrif ederek halkı eğlendirmeye çalışırlar. Eski düğünlere mutlaka usta bir atma türkücü çağrılır; atma türkücüler köy köy gezer ve böyle ortamlarda türkülerini icra ederlerdi.

“Aytısaların ilk amacı yenmektir. Bu gayeyle şairlerin birbirine ağır sözler sarf ettikleri de görülür. Ama sonuç her seferinde kardeşliğe bağlanır ve dostça söyleyişlerle aytısa son verilir.” (Biray 2003: 70). Atma türkülerde de şairler bazen birbirine ağır sözler söylemesine rağmen atışma bitince her şey unutulur ve hiçbir şey söylenmemiş gibi muhabbete ve dostluğa devam edilir. Atma türkü söylerken ağızdan çıkan sözlerden karşı taraf alınmaz. Söylenenlerin eğlence amaçlı olduğu bilinir. Türkü bitince atışma sırasında söylenen ağır sözlerden bir daha bahsedilmez.

Âşık, kendisine yönelik olarak söylenen sözler ne kadar ağır olursa olsun, bunları sonuna kadar dinler ve söz sırası geldiğinde hasmına en iyi ve çarpıcı cevabı

verir. Buna benzer atışmalar Kazak Türklerinde de vardır. Âşık, atışmada rakibinin hoş görülme yen fiziksel ve davranış özelliklerini konu ederek onu bu noktalardan sıkıştırmaktadır (Carmuhammedulı, 1994: 9).

“Atışırken daha çok kusurlar, eksiklikler üzerinde durulur. Bunun halk açısından önemi büyüktür. Halk bu sayede eksikliklerini, kusurlarını, kötü yönlerini görür ve düzeltmeye çalışır.” (Biray, 2003: 61). Atma türkülerde de genelde karşıdaki şairin eksikleri, kusurları görülüp onlar üzerinde durulur.

Kazak Türkleri’nin şiir geleneğinde aytısın *Şeşenler Aytısı*, *Örf-Adet Aytısı* ve *Akınlar Aytısı* gibi türleri vardır. Bunlar da kendi içinde alt başlıklara ayrılır (Ergun, 2002: 12-30).

Şeşenler aytısında müzik ve şiir yoktur. Bu tür aytılarda Şeşenler, karşılıklı oturarak halka akıl ve nasihat verici sözler söylerler. Şeşenler aytısında yenmek ve yenilmenin esas amaç olduğu bir yarış söz konusu olmadığı için bazı araştırmacılar şeşenler aytısını, gerçek aytiş olarak kabul etmezler (Ergun, 2002: 12).

Örf-âdet aytıları ise belli bir tören sırasında söylenirler. Bu tür aytılarda da esas gaye yenmek olmayıp nasihat vermek, gönül avutmak ve izah etmek asıl amaçtır. Bu tür aytılar Car-car, Badik ve Kayımdasuv olmak üzere üçe ayrılırlar (Ergun, 2002:12-16).

“Aytısa büyük bir dinleyici grubu katılır. Bu bir tür tiyatro sanatıdır. Düğünlerde söylenen car-car, badik türleri, genç kız ve erkek gruplarının karşılıklı atışması şeklinde de icra edilir.” (Biray, 2003: 61).

Kazak Türklerinde atışmalar, düğünlerde “kız söyletme”, “dünür gitme” geleneğindeki çeşitli şakalar ile başlayarak daha sonra düz söz şeklinde kalıplaşmıştır. Bu “yar yar” söyleme zamanlarında iki gruba ayrılan kızlar ile delikanlıların karşılıklı türkü söyleme geleneğini doğurmuş ve en son şekliyle de “Kız ile Yiğidin Atışması” biçiminde kalıplaşmıştır (Carmuhammedulı, 1994: 8).

Örf-Adet Aytısı başlığı altında değerlendirilen (Ergun, 2002: 16) *“Qız ben Cigit Aytısı (Kız ile Delikanlı Aytısı): Düğün ve eğlence amaçlı toplantılarda kızlarla delikanlıların karşılıklı olarak söyledikleri şiirlerdir. Bu iki âşık bir delikanlı ile bir kız olabileceği gibi halk içinden, şiir söyleme yeteneği olan bir delikanlı ile bir genç kız da*

olabilir. Bu açıdan ele alınarak bu türün akınlar aytısının başlangıcı olduğu söylenmektedir. Bu aytılarda kızlarla delikanlıların birbirlerine verdikleri sözler, niçin yerine getiremedikleri gibi konular yer alır. Bazen de birbirlerine komik ve gülünç sözlerle takıldıkları da görülür.” (Biray, 2003: 64). Bu tür aytılarda yenmek ya da yenilmek amacı güdülmez; esas amaç dinleyenleri güldürmektir. *Kayımdasuvlar*, hece vezninin 11’li kalıbıyla ve dörtlükler şeklinde söylenir. İlk iki mısırda anlam aranmaz; söylenmek istenen esas fikir son iki mısırda dile getirilir (Ergun, 2002: 17).

Nergis Biray, bu türdeki kız-erkek atışmalarının genelde düğün ve eğlencelerde, amatörce ve ezberlenmiş usta malı şiirlerle yapıldığını, irticalen icra edilenlerinin de olduğunu belirterek bu türün, Doğu Karadeniz bölgesinde kızlarla erkeklerin icra ettiği “atma türkü” geleneğine benzediğini dile getirmektedir (Biray, 2003: 65).

Kız –erkek *kayımdasuv*larının asıl konulardan biri gençlerin birbirine karşı hissettikleri sevgiyi ifade etmeleridir. Bunun bu gruptaki *aytıs*ların tabiatını belirleyen en önemli hususiyet olduğu söylenebilir (Urakova, 2008: 14). Atma türküler de sevdalık yapanların duygularını açıklamaları için uygun bir ortam oluşturur. (Kazmaz, 1994:186)

Aytısın en üst noktası ve Kazak Türklerinin halk şiiri geleneğinde gerçek aytıs olarak kabul edilen “akınlar aytısı” Anadolu-Türk âşıklık geleneğindeki atışmanın karşılığıdır (Urakova, 2008: 16; Ergun, 2002: 20). *“Bu anlamda aytıs, iki akının tophuluk huzurunda irticalen söyledikleri şiirlerle yarışmasıdır. Bu aytıs türünde akınların amacı yenmektir ve bu uğurda akınların birbirine acı veren ağır sözler sarf etmesi ayıp veya yanlış sayılmaz.”* (Urakova, 2008: 16, 17).

Akın, doğaçlama şiir söyleyen şaire denir. Bu yönüyle akınlar, Anadolu’daki halk şairlerine benzemektedirler. Halk şairleri gibi akınlar da şiirlerini, şarkılarını irticalen söylerler ve irticalleri çok yüksektir (Ergun, 2002: 104). Akınları jıravdan da, jırşıdan da ayıran temel fark, akınların atışmaya katılmalarıdır. Atışma adı da aslında akının adıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Akınlara “akın” adını veren atışmadır. Akın olmak için kalabalık önünde akının “akınlık gücü”nü kanıtlaması gerekir. Eğer atışmada halkın ilgi ve beğenisini toplarsa halk ona “akın” unvanını verirdi (Arıkan, 2014: 40, 41).

“Aytıslar genellikle iki akından birinin diğerine şiirle söz atmasıyla başlar. Sırayla birbirine cevap verirler. Akınlar aytısının üç farklı yönü vardır. Birincisi, bu tür aytıslar kıvrak zekâyı, dilin iyi kullanımını, işlenişini gösterir ve akının yurt çapında

tanınmasını sağlar. İkinci olarak, sosyal konular ele alındığı için birçok meseleye de tartışma zemini oluşturur. Üçüncüsü, halka ve onun göz zevkine de hitap eder. Bu yönleriyle ele alındığında akın aytısalarının halk üzerinde eğitici ve öğretici rolü olduğu da inkâr edilemez.”(Biray, 2003: 65).

“Akınların atışması sadece erkek akınlar arasında olmaz. Kadın akınlar da bu aytıslara katılabilirler. Her iki akın kadın veya erkek olabileceği gibi bir akın erkek diğeri kadın da olabilir.” (Biray, 2003: 65). Bu durum karşı-beri atma türküler için de geçerlidir. Her iki şair kadın veya erkek olabileceği gibi biri kadın diğeri erkek de olabilir.

“Akınlar aytısı dombıra eşliğinde ve makamla, gönülden kopan tesirli kelimelerle, karşılıklı fikir, söz ve düşünce tartışmasında bulunularak icra edilir.” (Biray, 2003: 66). Atma türküler de ya kemençe veya tulum eşliğinde söylenir ya da müzik aleti olmasa bile ayakla ritim tutulur.

“Kazaklarda iki kişinin karşı karşıya gelip atışması, sade sözle, sade müzikle veya müzik eşliğinde sırayla söylenilen doğaçlama şiirle de mümkündür.” (Urakova, 2008: 1).

Bu geleneğin Kazak, Karakalpak ve Anadolu’daki icrasında genellikle düğün ve benzeri eğlenceler tercih edilmekte, âşıklar arasındaki deyişme ve atışmaların özel olarak da düzenlendikleri görülmektedir (Biray, 2003: 74). Atma türküler de en çok düğün ve benzeri eğlencelerde söylenir. Fakat yolda veya herhangi bir yerde iki şairin tesadüfen karşılaşması sırasında şairlerin birbirine türkü attığına da rastlanmaktadır.

Akınlar aytısı, kalabalığın bir araya geldiği düğün, şenlik, panayır veya eğlencede iki akının tesadüfen karşılaşmasıyla veya tanınmış bir akını diğeri bir akının özellikle arayıp bulmasıyla ya da halkın iki meşhur akını birbiriyle özel olarak buluşturmasıyla gerçekleşir. Akınlar, aytısa hazırlıksız gelirler. Kalabalığın önünde hüner yarışına giren her iki akın karşı tarafın aniden yönelttiği soruya veya eleştiriye cevap vermek zorundadır. Halkın kabul ettiği bu “adaletli geleneğe” akınların bağlılığı konusunda Urakova’nın Avezov’dan naklettiğine göre: “Doğaçlama şiir söyleyerek atışan bir akın aslında şiir söyleyemediğinden veya uyumlu bir söz bulamadığından yenilmiyor. Bir akın yerinde söylenen delil niteliğindeki sözlere karşılık veremeyince

veya söylenilen sözün mantıksal yanına diyecek bir şey bulamayınca mağlup sayılır.” (Urakova, 2008: 17).

“Akinlar aytısının başlıca özelliklerinden biri de ifşa ve eleştiridir. Burada övücü ve yericî sözler sırayla söylenir ve zenginlik ile fakirlik, cömertlik ile pıntılık, adalet ile haksızlık, uysallık ile zalimlik gibi insanoğluna has çeşitli vasıflar tasvir edilir.” (Urakova, 2008: 18). Atma türkülerde de şairler, çevrelerinde gördükleri aksaklık veya yanlışları türkülerine konu ederek eleştiride bulunmuşlardır.

“Kazak, Karakalpak ve Anadolu’daki âşık tarzı şiir geleneğindeki farklılıklar, daha çok icra ortamı ve icra edildiği devir, coğrafya ve kültür açısından.” (Bıray, 2003: 75). Bugün bazı farkları olsa da tarih içerisinde aytış ile atışmanın aynı şey olduğu kanısındayız (Ergun, 2002: 104). Görüldüğü üzere “aytış” geleneğiyle atma türkü geleneği arasında çeşitli benzerlikler vardır.

1.9.2. Kırgızlarda

Yudahin’in Kırgız Sözlüğü’nde aytış, isim olarak “1. söyleyiş, 2. takılma; münakaşa; münazaa; ilmi müzakere, 3. bahse girişme” anlamlarına gelirken fiil olarak “1. dayatışmak, çekişmek, kavga etmek, münazaa etmek, bahse girişmek” anlamlarına da gelir (Yudahin, 1994: 72).

Aytış, iki veya daha fazla kişinin katılmasıyla, yüz yüze birbirini yenmek için şiir söylenmesidir. “Aytış”ta söz ustalığı, hazır cevaplılık, akıl yürütme, uyanıklılık, bilgi, sanatsal yetenek birliktedir (Akmataliyev, 2004: 659). Âşıklık geleneğindeki atışma, karşılaşma, tekellüm, deyişme ve müşaare gibi terimlerin Kırgızcadaki karşılığı “aytış” tır (Alimov, 2010: 50). Türk boylarının tümünün ortak mirası olan akınlık geleneğinin, aynı kültürel köke bağlı olduğunu gösteren unsurlardan biri aytışlardır (Alimov, 2010: 43). “Akinlar, yani profesyonel saz şairleri için aytışma, bir yarışma ve hüner gösterme bahanesidir. Gençler için şakalaşma ve bir eğlence nedeni oluyordu. Şairler, güfteleri kendiliklerinden söylüyorlardı.” (Ögel, 1987: 440)

Ulanbek Alimov, Akıyneke ırları ve Car car ırlarından bahsederken “Akıyneke veya akıya, Kırgız halk biliminde tür olan aytışın bir şeklidir. Alay, hiciv, yergi içeren ve kızlar arasında yapılan bir atışmadır. Kırgız halk biliminde çocuk folkloru ve çocuk oyunları içerisinde değerlendirilen bu türküler, Anadolu’da atma türkülerinin karşılığı

niteliğindedir.” diyerek Akıyneke ırlarının karşılığı olarak Anadolu’daki atma türkülleri gösterir (Alimov, 2010: 29). *“Akıyneke, karşılıklı iki grubun arasında geçen eğlendirme işlevi üstlenmiş ezgi, dans, hareket, jest ve mimikler eşliğinde söylenen türkülerdir.”* (Alimov, 2010: 30).

Car Car, *“Kırgız ve Karakalpakların düğün sırasında okudukları ezgili parçalara verilen ad. “Yâr yâr” anlamındadır. Kazaklar jar jar, Özbekler, Tatarlar ve Uygurlar da yâr yâr derler. Car carlar, ferdi olabileceği gibi gruplar halinde de icra edilebilir.”* (Kaya, 2010: 181). *“Kazak ve Karakalpak halk bilimcileri ise car car ırlarını aytışın bir türü olarak kabul etmektedirler.”* (Alimov, 2010: 32). *“Akıyneke ırları (atma türkülleri) ve Car Car ırlarının (düğün esnasında söylenen türküler) diğer bir özelliği de kız ve erkek gruplarının karşılıklı türkülerle yarışmasıdır.”* (Alimov, 2010: 38). Kız ve erkek gruplarının düğün ve benzeri ortamlarda karşılıklı türküler söylemesi Karadeniz Bölgesi atma türkülerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğaçlama söylenen şiirlerin konu yönünden çeşitli olması ve aynı karşılaşma içinde birçok konunun ele alınması, aytış türünü diğer anlatı türlerinden ayırt eden bir özelliktir (Alimov, 2010: 50). Atma türkülerde de aynı aytışlar gibi şairler bir konudan diğerine geçerek atışmalarını sürdürür. Baştan sona kadar aynı konuyu işleyen uzun atma türkülere rastlamak mümkün değildir (Çelik, 1997: 173).

“Eskiden geleneksel kullanım ve anlatım yerleri toy-düğünler, anma aşısı (aş), arkadaşların eğlence amaçlı toplandığı ortamlar (coro), toplantı-meclis (çoğuluş-cıyın), yayla şenlikleri, bayramlar ve ikili buluşmalar iken günümüzde aytışlar, festival, şölen, şenlik, tören, kutlama ve konser salonlarında icra edilmeye başlamıştır.” (Alimov, 2010: 50). Aytışlar gibi atma türkülerin de yaygın olarak icra edildiği ortamlar hemen hemen aynıdır. Genç atma türkücüler; düğün, yayla şenlikleri gibi geleneksel icra ortamları dışında günümüzde çeşitli şenlik, festival, televizyon programı gibi organizasyonlara davet edilerek icralarını böyle ortamlarda da gerçekleştirmektedirler.

Aytış, bir çeşit eğlence ve gülmece kültürü oluşturarak halkı günlük yaşamın sıkıntılarından uzaklaştırmaya, psikolojik olarak rahatlatmaya ve motive etmeye de katkıda bulunmaktadır (Çeribaş, 2010: 73). Aytışın bu işlevini Karadeniz Bölgesi’nde atma türküler yerine getirir. Halk, insanları eğlendiren, hoşça vakit geçirmelerini sağlayan bu türküler sayesinde rahatlar, motive olur ve yaşamı daha eğlenceli bularak

günlük hayatın verdiği sıkıntılardan bir nebze olsun uzaklaşır. Atma türküler, bir çeşit rahatlama aracıdır.

Bu bölümde, atma türkülerle aytıların yapı ve şekil özelliklerine girmeden daha çok tür olarak benzer tarafları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Geleneğin kökeni Orta Asya'dır. Zamanla çeşitli değişikliklere uğramış olsa da günümüzde hâlâ benzerlikler bulunmaktadır. Farklılık daha çok coğrafya ve kültür açısından. Bu iki tür arasındaki en önemli benzerlik şiirlerin ya da türkülerin hazırlıksız olarak söylenmesidir. Kazak ve Kırgızlar, geleneği canlı bir şekilde devam ettirmektedirler. Karadeniz Bölgesinde de gelenek canlı olmasına rağmen eskiye oranla zayıflamış durumdadır. Bu iki tür arasındaki en önemli farklardan birisi atma türküler tek bir kişi veya şair tarafından da icra edilebilmesine rağmen “aytı”ta karşılıklı iki kişi veya iki grubun olma zorunluluğudur. Muhtemelen atma türkülerde de iki kişi veya iki grubun olma zorunluluğu varken zamanla bu özelliğini kaybetmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de şairlerin zamanla karşısında atılabilecek türkü bulamaması sonucu atıkları türkülerle cevap alamaması üzerine karşılık beklemeden de söylemeye başlamaları ve bunun zamanla yerleşip tek başına da söylenebilen bir tür haline gelmesi olabilir.

1.10. ATMA TÜRKÜ-ÂŞIK ATIŞMALARI İLİŞKİSİ

Diyaloğun tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Diyaloğun temelinde paylaşma ihtiyacının giderilmesi yatmaktadır. Doğduğumuz andan itibaren çevremizle sürekli iletişim haline gireriz. İnsan, fizyolojik, ruhsal ve toplumsal sebepler yüzünden kendisi veya canlı-cansız “varlık-madde”lerle konuşma, dertleşme ve anlaşmaya ihtiyaç duyar. İşte bu ihtiyaçtan doğan konuşma, belli yaratma ve hıfzetme, ezberleme yeteneği gösteren kimseler tarafından sözle, hususiyle geleneğe bağlı nazım ölçüleri içinde ezgi ile söylenince bir tür “türkü” kimliği kazanır (Elçin, 2013: 231).

Türk şiiri içinde karşılıklı şiir söyleme geleneği çok eskilere dayanır. Dursun Yıldırım, kurttan türemiş Hunlar (Türklerin ataları) hakkında kaynaklarda verilen bilgiler arasında onların birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittiklerinden söz edildiğini belirtir (Yıldırım, 1998: 182). Karşılıklı şiir söyleme geleneğinin ilk örneklerini *Divanü Lügati't- Türk*'teki kışla yazın tartışmasında görürüz (Kaya, 1999: 172). Bugünkü âşık atışmalarına benzeyen şiir şöyledir:

“Kış yây bile tokuştı

Kıngır közün bakıştı

Tutuşkalı yakıştı

Utgalı-mat ugraşur

Kış yâygaru süwleyür

Er at menin tawrayur

İğler yeme sewriyür

Et yin takı bekrişür

Sende kopar çağanlar

Kuḡu singek yılanlar

Dük ming kayu temenler

Kuḡruk tikip yügrüşür

Yây kış bile karıştı

Erdem yâsın kuruştı

Çerig tutup küreşti

Oktagalı utruşur

Balçık balık yugrulur

Çıgay yawuz yıgrulur

Erngekleri ogrulur

Oḡuç bile ewrişür

Yılık yazın eğlenür

Otlap anın etlenür

Begler semüz atlanur

Sewnüp öğür ısışur

Senden kaçar sundılaç

Mende tınar kargılaç

Tatlıg öter sanduwaç

Erkek tişi uçraşur” (Tekin, 1989: 104).

Değişik isimlerle adlandırılan bu anonim mahsuller, “*halk şairlerinin hayatları etrafında teşekkül eden hikâyelerde, manilerde, hoyratlarda, çın (şın)larda, destanlarda, tekerlemelerde, bilmecelerde, halk oyunlarında vb. dikkati çeken örneklerle karşımıza çıkmaktadır.*” (Elçin, 2013: 231). Karşılıklı şiir söyleme geleneğine en fazla halk hikâyelerinde rastlanır. Konular hikâyedeki sahneye göredir. Çoğunlukla, hikâye kahramanları olan kızla erkek arasında sevginin ön planda tutulduğu manzum konuşma biçiminde karşımıza çıkar (Kaya, 2010: 423).

Bir gün Tahir, Zühre’nin yanında otururken aşka gelerek şu türküyü söyler:

“Zühredir benim yarım

Zülfü telidir darım

Cevretme Zühre canım

Yoktur sabra kararım

Zühre de aldı sazı eline:

Sazını eliyle çaldı

Aklımıaldı

Gamzen oku Tahir

Sineciğimi deldi.

dedi.

Aldı Tahir:

Aşkın meyini içtim

Can ile serden geçtim

Şevki ruyunla Zühre

Yaş yerine kan içtim

Aldı Zühre:

Ey ruhları gül Tahir

Bal gibi meyl Tahir?

Cismimden akan yaşı

Lütfeyle gel sil Tahir.

.....” (Türkmen, 1983: 214, 215).

Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem, birkaç gelinlik kızın bir bahçe kenarında zevk ü sefa ettiklerini görür. İçlerinden birini Aslıhan’a benzeten Kerem, sazı eline alır ve şöyle söyler:

“Aldı Kerem:

Güzeller seyrana çıkmış

Birisi Aslı’ma benzer

Al giyişi, sallanışı

Yürüyüşü Aslı’ma benzer.

Kerem bu beyiti kıza söyleyince bakar ki kız söz atıyor.

Aldı Kız:

Anamın servi dalıyım

Senin Aslı’n ben değilim,

Bir garip yiğit yârim var,

Senin Aslı’n ben değilim.

Aldı Kerem:

Erenlerden şifa buldum

Şükür beylerden kurtuldum

Ak ceylanı yola getirdim

Şükür beylerden kurtuldum

Aldı Kız:

Sözünden anladım ezel

Bağına düşmemiş gazel

Gürcistan'a geçti güzel,

Senin Aslı'n ben değilim.

.....” (Aslan, 2006: 41).

Karşılıklı türkülerin bir çeşidi de atma türkülerdir (Kaya, 2010: 423). Atma türkülerle âşık atışmaları arasında çeşitli benzerlikler vardır. Bu benzerlikler bize Anadolu'daki atışmaların yerini Karadeniz'de atma türkülerin aldığını göstermektedir. Atışmalarla atma türküler arasındaki ilişki ele alınırken atışmaların karşı-beri atma türkülerle olan benzerliği göz önünde tutulmuştur.

Atışmaları, “Sistemli Değişler” bölümünde ele alan Umay Günay, şöyle bir tanım yapmaktadır: “*Atışma, karşılaşma, değişme, tekellüm, müsaare gibi adlar ile anılan sistemli değişler âşıklık geleneği içinde belli icra töresi içinde yürütülür. Bir kişinin profesyonel, başarılı âşık olabilmesi için bu töreyi bilmesi ve bu konuda başarılı olması gerekmektedir. Şimdiye kadar taranabilen eski harfli yazma ve basma kaynaklarda halk hikâyeleri hariç tutulmak kaydıyla en az örnek bu sistemli değişmelerle ilgili olanlardır.*” (Günay, 2008: 58). Bu tanımdan sonra Günay, sistemli değişlerin aslını diyaloga dayandırmakta ve diyalogun insanlık tarihi kadar eski olması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde atışma terimi açıklanırken “*Saz şairlerinin karşılıklı deyişle tartışmaları, müsaare. Âşıklar arasında yapılan şiir yarışmalarında birinin okuduğu dörtlüğe veya beyte bir diğeri tarafından aynı vezin ve ayakla cevap verilmesi, âşık edebiyatının en zor ve halk tarafından en çok ilgi gören*

yarışmalarından biridir.” şeklinde bir tanımda bulunulmuştur (Albayrak, 2010: 51). Atışma, izleyenleri eğlendirme amacının ağır bastığı âşık karşılaşmasına verilen isimdir (Kaya, 2010: 116). “Âşıklık geleneğinde “karşılaşmalar”ın özel bir yeri vardır. Karadeniz’de âşıklar, temeli daha çok mani esasına dayalı “karşıberi” veya “atma türkü” söylerler.” (Artun, 2014b: 92). Âşıklar arasında karşılaşma veya atışma adlarıyla anılan bu tür şiirler için halk arasında ve özellikle imece, düğün, yayla kültürleri çerçevesinde atma türkü, atma mani, karşılama, karşı-beri, kovalama gibi adlar kullanılmaktadır (Günay, 1976: 253).

Atışmalarda âşıklar söz oyunları ile rakipten üstün görünme çabasıdır. Fakat atışmada galip gelme, mat etme yoktur. Rakip seyirciye hoş gelecek çarpıcı ve mizahi sözlerle seyirci karşısında küçük düşürülmek istenir. Rakibe laf atılarak onun birtakım kusur ve zaaflarından yararlanılıp kızdırılmaya çalışılır (Artun, 2001: 179). Atışma her ne kadar bir karşılaşma çeşidi ise de mat etme, galip gelme esasına değil de eğlenme esasına bağlı olduğu için karşılaşmadan ayrılır (Kaya, 2010: 116). Atma türkülerde de mat etme, galip gelme gibi bir düşünce yoktur. Rakibin eksikleri ve kusurları üzerinde durularak rakipten üstün görünme ve seyirciyi eğlendirme çabası hâkimdir. Fakat anlatılardan hareketle geçmişte bazı durumlarda rakibi mat etme düşüncesinin de hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Umay Günay, Karadeniz Bölgesi atma türkü geleneğinde iki kişinin daha çok mani türüne dayalı karşılıklı türkü söylediklerinin bilindiğini belirterek bu çeşit türkülerde genellikle iki karşıt durumdaki kişinin kendi durumlarını savunmalarının yer aldığını ve bu tartışmaların toplumun değer yargılarına uygun bir şekilde uzlaşmayla sonuçlandığını dile getirmektedir (Günay, 2008: 59).

Atışmalarda şiir birimi genellikle dörtlük olmasına karşılık, atma türkünde birim olarak genelde beyit kullanılır; şairin biri ikilik şeklinde şiirini söyledikten sonra karşısındaki de ikilikle cevap verir. Süleyman Kazmaz, bu sebepten dolayı atma türkünün kaynağının Orta Asya kültürü olduğunu söylemektedir (Kazmaz, 1993: 111). Atma türküler çoğunlukla ikilikler şeklinde söylenmesine rağmen mani dörtlükleri biçiminde olanları da vardır.

Âşık karşılaşmalarında genelde 11’li hece ve koşma şekli, atma türkülerde ise 7’li hece ve mani tercih edilir.

Âşıklar arasındaki atışmalarda ayak verme, ayak değiştirme özelliği atma türkücülerde de görülür. Genelde ayak açma usta aşığa bırakılmasına rağmen atma türküde böyle bir şart yoktur. Söze ilk başlayan ayağı vermiş olur.

Âşık karşılaşmaları sırasında söylenen şiirler ve deyişler gibi atma türküler de şiir tekniği ve sanat yönünden oldukça zayıf şiirlerdir. Âşık atışmalarındaki şiirler, üzerinde düşünerek olgunlaştırma fırsatından mahrum oldukları için bunlar arasında sanat değeri olan çok az sayıda şiir vardır (Düzgün, 2014: 320; Artun, 2001: 188). “Çünkü atışma ve yarışma anında kafiye bulma, ölçüyü tutturma ve soruya karşılık verebilme endişesiyle dizelerini anlamsız ve değersiz kelimelerle doldururlar.” (Artun, 2001: 188). Benzer durum atma türkülerde de geçerlidir.

Atışmalar gibi atma türküler de dostça bir hava içinde yapılır. “Kim daha güzel kafiye bulur, güzel hayallerle, gözlem ve bilgilerle bu kafiyei süslerse o oranda alkış ve takdir toplar.” (Albayrak, 2010: 51).

Edebiyatta iki türlü yaratıcılık vardır: Bunlardan en yaygını sözcükleri seçerek, mısraları ölçerek, her şeyi düşünce süzgecinden geçirerek şiirlerin meydana getirildiği şuurlu (bilinçli) metot; diğeri ise kelime ve dizelerin hazırlıksız, bir içten doğma veya boşanma halinde serbestçe döküldüğü irticali metottur (Uysal, 1976: 365, 366). “Halk edebiyatında birinci metodu kullananlara “şiirci”, ikinci metodu kullananlara ise “Hak âşığı” denilmektedir.” (Uysal, 1976: 366).

Her âşık atışamaz. Atışma yapacak âşık irticalen şiir söyleme yeteneğine sahip olmalıdır (Yardımcı, 2011: 164). Umay Günay’ın, Orta Asya Türk edebiyat geleneğine dayalı üç edebiyat tarzının (Anonim, Tekke, Âşık) başlangıcından bu yana şiiri büyük ölçüde doğmaca yarattığı, hafızalarda muhafaza ettiği, sözlü nakille yaydığı (Günay, 2008: 38) görüşü, Türk halk şiirinin her döneminde doğaçlama sanatı bulunduğuna dair önemli bir vurgudur. Atışmalar gibi atma türkü söylemek de başlı başına bir doğaçlama yeteneğini gerektirir. Şairlerin atışma yapabilmesi için hazırlıksız türkü söyleyebilmeleri şarttır. Tabii ki bu, her hazırlıksız türkü söyleyebilenin atışma yapabileceği anlamına da gelmemelidir. Atışma yapabilmek doğaçlamayı gerektirmekle birlikte başlı başına bir yetenek ve tecrübe işidir.

Bir âşık adayını âşıklığa hazırlayan çeşitli etkenler vardır. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında bir kıza âşık olma, âşıkların bulunduğu bir ailede veya geleneğin canlı

olarak yaşatıldığı bir çevrede yetiştirme gibi sebeplerle duygularını açığa vurmak isteyen ve kendisinde şairlik yeteneği bulunan kişilerde mesleğe yönelme ekseriyetle karşılaşılan bir durumdur (Düzgün, 2014: 315). Atma türkü şairlerini de âşıklar gibi şairliğe hazırlayan çeşitli sebepler vardır. Bunların en önemlisi şairlerin içinde bulunduğu çevredir. Küçük yaştan itibaren ailesinde ya da çevresinde türkü söyleyen insanlarla büyüyen, geleneğin canlı olarak yaşatıldığı bir çevrede yetişen şair, ileride yetenekli bir atma türkücüyü dönüşür. Şairin içinde yetiştiği kültürel çevrenin izlerini de türkülerde görmek mümkündür. Atma türkü geleneğinde ise rüya motifinin bulunduğu dair bir kayda eldeki kaynaklarda ve yaptığımız derlemelerde rastlayamadık.

Atma türkücülerde âşıklardaki gibi şiirin son dörtlüğünde şairin mahlasını anması gibi bir durum yoktur. Fakat bazen türkücülerin türküyü sonlandırırken kendi isimlerini söylediğine nadiren rastlanmaktadır. Ayrıca halk arasında veya türkücüler arasında şairlerin “Kırboz Salih, Şair Apo, Küçük Ahmet, Topal Osman, Peçe Dayı” gibi isimlerle veya “Efendioğlu, Tüylüoğlu” gibi soyadlarıyla anıldığı olmaktadır.

Âşık adayının yetişmesi sırasında en çok başvurulan yollardan biri, çıraklık eğitimidir. Çıraklık eğitimi, adayın icra sırasında ustayı dinlemesi ve izlemesine dayanır. Çırak, ustanın sanatını icra ettiği her ortamda bulunmaya çalışıp gerektiğinde onunla birlikte yolculuğa çıkar, fasıllarda bulunur, ustanın davranışlarını yakından izler (Düzgün, 2014: 318). Saz şairleri gibi atma türkücüler de bir gelenek içinde yetişirler. Tam olarak bir usta-çırak ilişkisi olmasa da usta şair, yanındaki şairi davet edildiği düğün ve benzeri yerlere götürüp kendisiyle karşılıklı atışma yaptırarak bir nevi tecrübe kazanmasını ve ileride daha başarılı bir şekilde atışma yapabilmesini sağlar. Burada çıraklık eğitimi de ustayı dinleme ve izleme esasına dayanır. Bunun için usta şair çırağını sanatını icra ettiği her ortamda bulundurur ve onunla karşılıklı türküler söyler. Usta ile çırak gerektiğinde çeşitli şehirlere giderek programlara katılır, köy köy, kasaba kasaba çağırıldıkları şenliklerde türkü söyleyip halkı eğlendirmeye çalışırlar.

Âşıklık geleneğinde çırak, ustasının şiirlerini ezberleyip müstakil fasıllarında bu şiirlerle söze başlayarak ona bağlılığını gösterir (Düzgün, 2014: 318). Atma türkü geleneğinde böyle bir durum olmamakla beraber Osman Efendioğlu, davet edildiği yerlerde konuşmasına başlarken eski atma türkücülerin söylediği türkülerden örnekler

vermekte ve “*ben bunlardan ilham aldım*” demektedir. Efendioğlu’nun katıldığı programlarda yahut bulunduğu her sohbette ilham aldığı türkücülerin şiirlerini söyledikten sonra icraya başlaması aslında âşıklık geleneğindeki ustaya bağlılığın bir yansıması veya bir benzeri olarak gösterilebilir.

Âşıklar, program sırasında dinleyicinin istediği herhangi bir şiiri söyleyebilecekleri gibi, dinleyicilerden biri ile ilgili hazırlıksız bir şiir de meydana getirebilirler. Dinleyici istekleri ya bir kâğıda yazılarak aşığa ulaştırılır ya da “*filan türküyü istiyorum*” şeklinde yüksek sesle söylenir. İsteklerin yerine getirilmesi sırasında uyulması gereken en mühim kurallardan biri âşığa bahşiş verilmesidir. Bahşiş olarak verilen para ya sazın uç kısmında bulunan ipliğin arasına sıkıştırılır ya da sık olmamakla birlikte paranın âşığın eline verildiği ya da cebine konulduğu durumlar da olur. Verilen bu bahşişler âşığın sevilerek izlendiği anlamına gelir (Düzgün, 2014: 329). Âşıklarda görülen bahşiş alma ya da verme işini atma türkücülerde de görmekteyiz. Atma türkücüler de özellikle düğün, şenlik gibi ortamlarda dinleyicilerden ya da horon oynayanlardan biri ile ilgili hazırlıksız bir türkü söyleyebilir. Burada yapılması gereken türkûde kendi adının geçtiğini veya kendisiyle ilgili türkû söylendiğini duyan kişinin ya söylenen türkû veya oynanan horon bittikten sonra yahut da düğün bitiminde şairin yanına giderek şairin bahşişini vermesidir. Özellikle günümüz düğünlerinde söylenen doğaçlama türküler, adeta şairlerin bahşiş koparması için söylenen türküler halini almıştır.

A. Adnan Saygun, Rize seyahati sırasında tesadüf etmiş olduğu karşılama nevi ile memleketin başka yerlerinde saz şairleri arasında yapılan karşılaşmalar arasında fikir itibariyle bir yakınlık olsa da icra şekilleri arasında hiçbir münasebetin olmadığını belirterek en önemli ayrılığın bunlardan birinin gruplar arasında diğerinin ise iki şair arasında icra edilmesi olduğunu dile getirir (Saygun, 1937: 26). Saygun’ın bu görüşü doğru olmakla birlikte eksik yönleri vardır. Öncelikle grup halinde söylenen atma türküler olmasına rağmen genellikle atışmalar iki kişi arasında yapılır. Grupla yapılan atışmalar da aslında iki kişinin söylediği sözü gruptakilerin tekrarlamasından başka bir şey değildir. Atma türkülerin bazıları genellikle horon oynanırken söylenir. Şairler horon sırasında ya da horon oynarken karşısındakiyle atışırlar. Bu da belki atışmalarla atma türkülerin söyleniş şekli arasındaki en büyük farklardan biridir.

Saygun, ikinci önemli ayrılığın ise diğer yerlerdeki müsabakalarda şairlerin ellerinde sazlarla teganni etmelerine karşılık bu havalide sazın bu husus için kesinlikle kullanılmaması olduğunu vurgular (Saygın, 1937: 26).

Saz şairleri gibi atma türkücülerin bazıları da yörenin müzik aleti olan kemençe ya da tulumu çalabilmektedirler. Fakat atma türkücülerde âşıklardaki gibi müzik aleti çalabilme konusunda fazla bir istek ya da zorunluluk yoktur. Türkü söylemekle bir enstrüman çalabilmek hemen hemen ayrı meslekler haline gelmiştir. Atma türkücülerin bazıları bir müzik aleti kullanabilmekle birlikte türkü söylerken enstrümanı genellikle o işin ustası başka bir kişi çalar.

Âşıklarda gördüğümüz erkek-erkek, kadın-erkek yahut kadın-kadın arasındaki atışmalara atma türkü şairlerinde de rastlanmaktadır. Fakat Doğu Karadeniz bölgesinde kadınla erkek arasındaki atışmaların diğer bölgelerdekine oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Atışmalarda daha çok iki âşık yer almakla beraber, üç ve daha fazla âşığın katıldığı atışmalar da vardır (Albayrak, 2010: 51). Atma türküler de aynı şekilde âşık atışmaları gibi daha çok iki kişi tarafından icra edilmekle birlikte üç veya daha fazla şairin birlikte icralarına da rastlanmaktadır.

Saz şairleri genellikle kahvehane, köy odası, meydan gibi kapalı ya da açık bir mekânda atışırken atma türkücüler hemen her yerde atışabilir. Herhangi bir mekân sınırlaması yoktur. Fakat âşıklar gibi atma türkücülerin de özel olarak kahvehane gibi yerlerde atıştıkları görülmektedir.

Yapılan bu karşılaştırmalardan atma türkü geleneğiyle âşık atışmaları arasında yakın bir benzerlik olduğu anlaşılmaktadır.

1.11. ATMA TÜRKÜLERİN DİĞER TÜRLERLE MÜNASEBETİ

Atma türkülerin edebiyatımızdaki birçok türle ilişkisi vardır. Münazara, dedim-dedili koşmalar ve Karagöz oyunundaki gel-geç muhâveresi bunlardan birkaçıdır.

İslam Ansiklopedisi'nde münazara hakkında bilgi verilirken şunlara değinilir: *“Âşık tarzı şiir geleneğinin önemli türlerinden olan atışmalar esas itibarıyla bir tür münazara sayılabilir. Elazığ yöresinde "karşılama" denilen, birer mısra ile karşılıklı*

olarak söylenen şiirler Karadeniz'de "karşı beri" adı verilen "atma türküler", Kars yöresinde sorulu-cevaplı mani tarzındaki "akışta"lar ve halk şairleri arasında çok yaygın olan "dedim-dedi"li şiirlerin bazıları ile "deyiştirme" ve "söyleştirme" diye adlandırılan söyleyişler münazara içerisinde değerlendirilebilir.” (Köksal, 2006: 581).

Atma türkülerin dedim-dedili koşmalar ile de ilişkisi vardır. Atma türküdeki işleviyle olmasa da dedim-dedi formunun divan şiirinde ve halk şiirinde bir üslup özelliği olarak görüldüğü bilinmektedir. Halk şiirinde yaygın olarak kullanılan bir biçim olup koşma ve semailerdeki âşık ve sevgilinin dedim-dedi ifadesine bağlı olarak söyleşmelerine dedim-dedi tarzı söyleşi denir. Genelde seven ve sevilenin arasında geçen karşılıklı çekişmenin âşık tarafından dile getirilmesidir. Sevenin övgü ve güzellemelerine karşılık sevilenin küçümsediği, böhürlenerek güzelliği ile övündüğü hallerin söyleyişidir. Sevilenin büyüklenip övünmesi, sevenin sitemi ile karşılık bulur. Dedim-dedili şiirlerde soyut ve somut varlıklar kişileştirilir (Yardımcı, 2011: 175, 176).

Ayrıca atma türkülerle Karagöz oyunundaki gel-geç muhâveresi arasında da ilişki kurulabilir. Kimi oyunlarda Muhavere'nin başına “Gel-geç Muhâveresi” denilen özel bir şekil ilave edilir. “Gel-geç Muhâveresi” bir çeşit şiir yarışması niteliği gösterir: Hacivat gelir, bir mısra söyleyerek gider; Karagöz gelir, o dizayle kafiyeli güldürücü bir mısra uydurup gider; böylece bu gelip gitmeler on beş yirmi kez tekrarlanır (Cevdet Kudret, 2013: 17).

İKİNCİ BÖLÜM

ATMA TÜRKÜ GELENEĞİNE YÖRESEL BİR BAKIŞ

2.1. RİZE'DE ATMA TÜRKÜ GELENEĞİ

Karadeniz insanının nüktedanlığı, hazır cevaplığı, lafını esirgememesi, hızlı cevap verebilme yeteneği gibi pek çok özelliğini yansıtan atma türküler, yöre insanı için vazgeçilmez bir eğlence aracıdır. Atma türkü genellikle Doğu Karadeniz'de özellikle de Rize'de yaygındır (Kaya, 1992: 92). Trabzon şehir merkezinde, asrın başlarında atışmaların yapıldığı bilinirdi. Bu gelenek Trabzon'un Of, Çaykara ve Sürmene ilçelerinde son yıllara kadar yaşatılmakta idi, ancak; artık unutulmaya yüz tutmuştur. Rize'de halen bu geleneği yaşatan türkücüler vardır (Şenel, 1994: 158). Rize'nin güneyindeki Salarha beldesi, atma türkülerin yaygın olarak söylendiği yerlerden birisidir (Kaya, 1992: 92). Atma türkü geleneğinin canlılığını en fazla koruduğu il Rize'dir. Atma türküler daha çok erkekler tarafından söylenir. Eskiden toplumun hemen her kesimini içine alan bu türkü söyleme geleneğini günümüzde çok az kişi devam ettirmektedir.

Bir görüşmede atma türküden, atma türkü şairliğinden konu açılmışken kaynak kişi, bu geleneği düz yazıyla ifade etmek yerine doğaçlama söylediği bir şiirle anlatmıştır:

Bu iş edebiyattır

Hatta maneviyattır

Örf, adet, töre, kültür

Yaşam tarzı hayattır

Sohbete baharattır

Vazgeçilemez tattır

Herkesin harcı değil

Şairlik zor sanattır (Toptan: 19.08.2015).

Yöre insanı; duygularını, düşüncelerini, hayata karşı olumlu ya da olumsuz tavrını, aşkını, sevdasını, özlemini, dostluğunu, günlük hayatta konuşulamayan konuları, eleştirilerini, sevinçlerini atma türkülerle ifade eder. Atma türküler, gizli istek ve dertlerin dile getirilmesine, insanların birbirlerine maksatlarını anlatmasına yardımcı olur. Kırgınlık ve kızgınlıklar atma türkülerle ilgisine iletilir (Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız, 2014: 41).

Atma türkü, bir laf atma sanatıdır. Hiciv, nükte, kinaye gibi söz sanatlarını bünyesinde taşır. Kazanma amacı pek yoktur. Önemli olan mantıklı, mecazlı yaklaşımlar getirmektir.

Türkü atmak bir söz ustalığıdır. En önemli özelliği de doğaçlama olmasıdır. Bu türkülerde amaç, genellikle karşıdakini kızdırmak, yermek, söylemek istemediği şeyleri söylettirmek, alay etmek veya eğlenmek, zaman zaman üstünlüğünü kabul ettirmek, açık aramak, açık bir şekilde ifade edilemeyen duygu ve düşünceleri bazen açık, bazen de kinayeli bir şekilde söylemektir (Çelik, 1997: 168, 169). Atma türküler, hayatın doğal bir akışıdır. Atma türkü söylemek için illa düğün, dernek gibi toplantılara ihtiyaç yoktur. Yoldan geçen iki insan, birbirinin halini hatırlarını sormak için türkü atabilir. Bu durum olağanüstü bir olay değildir, âdetâ sıradan bir hal almıştır Rizeli için. O coğrafyada yapılan günlük işler sırasında, yürüyerek gidilen engebeli yollardaki karşılaşmalar sırasında bile böyle bir durum kolayca ortaya çıkabilir (Mirzaoglu, 2002: 115). Karadeniz insanının mizacındaki arkadaşına, eşine, dostuna, sevdiğine veya yoldan geçen herhangi birine takılma tavrı bu türkülerde kendini göstermiştir. Söylenecek sözün bittiği yerde atma türküler devreye girer. Sevdiğine sevgisini söyleyemeyen genç, atma türkülerle sığınır ve duygularını bu şekilde ifade eder. Sevdiği de aynı duyguları besleyip beslememesine göre gencin söylediği atma türküyü karşılık verir.

Güçlü bir sanat endişesi olmayan bu şiirlerde maksat, bir çeşit boşalmadır (Çelik, 1997: 173). Atma türküler bir nevi “serbest kürsü” gibidir. Toplum içinde tabu addedilerek konuşulamayan veya konuşulmasına izin verilmeyen cinsellik; kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara karşı olan eleştirileri atma türkülerde yer alabilir (Başgöz, 2008: 104). Atma türkü söylerken alınmak, küsmek, kızmak olmaz. Türküler hemen her zaman hoşgörülle karşılanır. Normal zamanda

söylendiğinde toplumun şiddetle tepkisini çekecek sözler atma türkü söylerken doğal karşılanır. Bu sayede atma türküler, insanların baskıdan kurtulup rahatlamasına katkı sağlar. Atma türküler, bu şekilde folklorun kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevini de yerine getirmiş olur.

Atma türkücü Yusuf Saral: “*Sen bugün birine küfretsen sıkıntı çıkar; ama bunu o kişiye türküyle yapsan, çok çirkin bir şey söylemediğin sürece bir şey demez. Atma türkücünün söylediği türküye herkes saygı duyar. Fakat tabii ki buna dikkat etmek gerekir. Sanatçı da olsan edebîle türkü söylemelisin.*” diyerek türkülerde söylenen sözlerin çok ağır olmadığı sürece hoşgörülle karşılandığını belirtir (Saral, 28.03.2016).

“Türküye kızılmaz, türkü nereye olursa alır” sözleri bir düstur olmakla birlikte kanlı hadiselerle sonuçlanan türküler de görülmüştür (Balaşoğlu, 1946: 23).

Necati Balaşoğlu, Pazar’ın Ardeşen nahiyesine bağlı Tutkha köyünden meşhur bir eşkıyanın diğer bir köye düğüne gittiğini söyler. Eşkıya türküye kalkınca

Köylülerden biri: Hoş geldun sefa geldun Tutkhanun Bayraktari

Tutkhali eşkiya: Evde ekmek yapanun bendedur anahtari

Köylü eşkıyaya beş kurşun vurduktan sonra düğün sahibine: “Cenaze vuku buldi topla imam muhtari” demiştir (Balaşoğlu, 1946: 23, 24).

Tüylüoğlu Mehmet Ali, bir yerde bir kına gecesine gider. Tüylüoğlu, evin avlusunda otururken yaşlı bir teyze onu orada görür ve türkü atar. Söylenen bu karşılıklı türkü üzerine durum daha ileri gider. Kına gecesinde kavga çıkar ve silahlar çekilir. Fakat yaralanan falan olmaz. Olay, sonunda tatlıya bağlanır³ (Tüylüoğlu, 04.10.2015).

İlyas Kazdal, bir şair arkadaşının, düğünde atma türkü söylerken ağır bir söz söylemesi üzerine tartışma çıkıp ayağından vurulduğunu ve o günden sonra hafif topalladığını belirtmiştir (Kazdal, 10.11. 2015). Hem müzisyen olan bu yüzden de atma türkücülerle aynı sahneyi paylaşma imkânı bulan hem de Türk halk müziği söyleyen Sami Çelik, eskiden aynı kızı seven iki kişiden birinin kıza türkü atması üzerine, diğeri ile aralarında tartışma çıkıp çok kişinin vurulduğunu söylemiştir (Çelik, 21.11.2015). Sami Tüylüoğlu’nun ifade ettiği üzere “türkü, her şeyi götürdüğü” yani o anda ağıza ne gelirse söylendiği için böyle durumların görülmesi de kaçınılmaz olmuştur.

³ Bkz. *Yüz Yüze Görüşme Sırasında Yapılan Derlemeler*: 23.

Yine atma türkücülerden Mustafa Tiryaki, “türkü kötü şey de götürür, onu yutacaksın; ama işte bazısı onu yutamaz, o sıra sıkıntıya düşülür” diyerek şair arkadaşlarından bazılarının o an ağzına ne gelirse söylediğini, arkadaş ortamında olsa hoş karşılanacağını; fakat seyirci işin içinde olunca böyle kavgaların olmasının da kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir (Tiryaki, 27.11.2015).

Süleyman Kazmaz, düğünlerde horon edilip türkü söylendiğini, ama aile büyüklerinin hacı hoca, din adamı olmaları halinde bunun imkânsız olduğunu belirtmektedir (Kazmaz, 1994: 186). Necati Balaşoğlu ise elliye yakın medresenin yüzlerce hoca yetiştirdiği Of’da kadınların erkeklerle el ele vererek atışma türkü söylemelerinin dikkate değer bir durum olduğunu ve bu kadınların içinde ilme aşına olanların da var olduğunu vurgulamaktadır (Balaşoğlu, 1946: 21).

Balaşoğlu, sözünü doğrulamak için şu örneği vermiştir:

Birbirini seven iki genç arasında elçilik yapan bir kadının kasti hareketi yüzünden araları açılan kız ve erkek bir düğünde türküye kalkarlar.

Kız:

Mantık’ın musennifi Ebu Nesrul Farabi

Sarfı nehvi bilmeyen yanlış okur irabi

Elçi hain olunca ters keydurur çorabi

Balaşoğlu’nun bu ifadesinden medrese eğitimi alan kişilerin de atma türkü söyledikleri ve bunların söylendiği ortamlarda bulunmakta bir sakınca görmedikleri anlaşılmaktadır (Balaşoğlu, 1946: 21).

Mustafa Duman, burada bir genç kızın mantık ilminin musannifinin Farabi olduğunu bilmesinin, Arapça sarf ve nahiv kaidelerini yani dil bilgisini ve söz dizimini bilmeyenlerin Arapça’yı yanlış okuyacaklarını söylemesinin şaşırtıcı olduğunu; çünkü i’rabin, Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya hecelerin değişmesi ve bu değişiklikleri öğreten bilim anlamına geldiğini, bunu da ancak konuyla ilgili eğitim alanların bileceğini söyler (Duman, 2011: 229).

Atma türkülerin yöredeki çeşitli geleneklerde yerini aldığı bilinmektedir. Bunlardan birisi “torba atma” geleneğidir. Kaynak kişilerden Muhammet Köse, torba

atma geleneği hakkında şu bilgileri vermiştir: Yılbaşı akşamı evlerin kapısını çalan çocuklar, ellerindeki poşeti kapının önüne bırakır ve saklanırlar. Kapıyı açan evdekiler poşete meyve, çerez, kek, para vb. şeyler koyar ve kapıyı kapatırlar. “Torba atma” da önemli olan kimseye görünmemektir. Daha sonra toplanan bu şeyleri çocuklar bir araya gelerek yerler. Bu iş şafak sökene kadar devam eder. Aile büyükleri Almanya vb. yerlere çalışmaya gidince eşleri onları beklerdi. *“Onlara torba attığımız zaman şöyle bir türkü atılırdı”:*

Yılbaşı celdi çatti

Attuk size torbalari

Bize bi şey verenun

Tez celür kocalari (Köse, 14.11.2015).

Atma türkülerde hayvanların ya da cansız varlıkların konuşturulduğu da olmuştur.

Kedi mutfakta, ocak taşının önünde, küllükte uyumaktadır. Fare tavan arasında dolaşır. Bu sırada fare kediye türkü atar, kedi de ona karşılık verir. Fareyle kedinin karşılıklı olarak söyledikleri türkü şöyledir:

Fare:

Oturuşun küllüğe,

Gözlerin kül kül olur.

Kedi:

Çıkarum o darniye⁴

Garma gurusluk olur.⁵

Fare:

Yerum mısırlaruni

Mısırlarun un olur.

⁴ Darni: Tavan arası.

⁵ Garma gurusluk: Kavga, gürültü, patırtı.

Kedi:

Kaparum seni baştan

Kuyruğun kangal⁶ olur (Kazmaz, 2003: 144, 145).

Çayeli'nin Büyüktaşhane Mahallesi'nden Kemal Engin, bir gün çaylıkta sigara içince öksürmeye başlar. Öksürükten boğulma derecesine gelince sigarayı atar ve sigara lahana yaprağının üzerine düşer; Kemal de sigarayı bırakır. Fakat ertesi yıl tekrar aynı yerde çay toplarken sigara izmaritini görür, yine içmeye başlar. Aynı şekilde öksürüğe tutulunca ikinci kez sigarayı bırakır ve şu türküyü söyler:

“Madem arkadaş iduk

Ne dalarsun boğazuma?

Kabahat sende değil

Ben kapıldum arzına

Bırakacağım seni

Öyle geldi tarzıma

Hoş yazılı değilsun

Otuz iki farzuma

Sana giden parayı

Verirdum bir mazluma

Ben erkek doğmuşım

Duracağım sözuma

Senun gibi muziri

Daha koymam ağzıma

Sigaranın Cevabı:

Madem bıraktun beni

Daha gelme yakına

⁶ Kangal- eğri, yuvarlak.

Demek ki boğazunun

Ben tıkandım harkına

İster iç, ister içme

Ayet yoktur hakkında

Dostum ihtiyarladun

Hiç değilsun farkına

Biz gene buluşuruz

Tövbe etme sakın ha

Sen beni bırakursun

Gözde iken talkına

O zaman ikimiz de

Bir atarız farkına” (Kazmaz, 1993: 318, 319).

Halk hikâyelerinde de kahramanların hayvanlarla ya da cansız varlıklarla konuşmasına rastlanır. Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde Kerem ve Sofu, Çobandede köprüsünde bir ceylana rastlarlar. Kerem, Aslı’yı ceylana sorar:

“Aldı Kerem:

Sana sualim var haber ver ceylan,

Aslı, Keşiş buralardan geçti mi?

Düşüp arkasına olmuşum revan,

Çoban köprüsünden bir su içti mi?

Aldı ceylan:

Dinle şimdi benden iş bu efganı,

Aslı anasile yola düştüler,

Bir seher vaktinde gördüm ben anı,

Yanında babası o Keşiş bile.

.....” (Öztürk, 2006: 69).

Kerem ile ceylanın konuşmasının sonunda ceylan Aslı'nın gittiği yeri Kerem'e söyler; fakat Sofu Kerem'in ceylanla konuşmasına çok şaşırır (Öztürk, 2006: 71).

Rizeli şairlerin âşıklar arasında yaygın olan muamma yöntemini de bildikleri ve atma türkülerinde bunlara da yer verdikleri görülmektedir.

Çayeli'nin Liman köyünden olan Yunus Ketenci'nin kız kardeşinin oğlu Ali Osman Girit, türkü meraklısıdır. Düğüne gidecek ve türkü söyleyecektir. Ancak öncesinde dayısından izin alma ihtiyacı duyar. Ali Osman Girit sorar:

-Dayı, düğünde türkü söyleyeceğiz. İzin verir misin?

Yunus, şöyle der:

-Beni mahcup edersin önce seni imtihan edeyim. Yarın sabaha kadar türkümün cevabını verirsen müsaade ederim.

Yunus, Ali Osman Girit'e şu türküyü söyler:

-Kuşlardan hangi kuştur,

Süt verir yavrusuna?

Yunus, cevap için yeğenine ertesi gün sabaha kadar süre tanır. Fakat Ali Osman Girit, hemen karşılık verir:

-Akşamdan dolanıyı,

Evunun kapisina⁷

Bu cevap üzerine Yunus, gidip türkü söylemesi için yeğenine izin verir (Kazmaz, 1993: 307, 308).

Görüşme yaptığımız Osman Toptan adlı kaynak kişi, atma türkünün aslının soru cevap şekline dayandığını belirtir. Günümüzde bu işi layıkıyla yapan olmadığını, türkü söylemenin bir söz kavgasına dönüştüğünü, aslının rakibin önünü “açarak tıkamak” olduğunu söyleyerek Şükrü Erbaş'tan duyduğu şu olayı ve türküyü nakleder:

Kemençe ustası Hüseyin Erbaş'ın babası Sofu Hasan, hem hafız ve hem de yörede tanınmış bir şairdir. Şairler, Güneysu'daki bir düğünde on iki saate yakın türkü

⁷ Süleyman Kazmaz, dipnotta Çayeli çevresinde yaz geceleri yarasaya çok sık rastlandığını, burada Yunus ve yeğeninin yarasayı iyi bildiklerini belirterek muamma yönteminin Çayeli halk şairleri tarafından bilindiğini dile getirmektedir. (s. 308).

söylerler. Aştan, sevdadan, anneden, babadan, her şeyden türkü söylenir. Artık konular biter. En sonunda konu tarıma gelir. Soruyu soran Sofu Hasan'dır. Sofu Hasan sorar:

Meyvalardan hangisi

En önce verur çiçek

Burada yapılması gereken karşı tarafın meyvenin ismini söylemesidir. Fakat o ismini bilemez ama cevap verir:

O Allah'un takdiri

Buni kul ne bilecek

Sofu Hasan bakar ki buna cevap veremedi, ipucu vermeye çalışır:

Sakın önceden yema

En son o yiyilecek

Rakip, buna cevap veremez, onun söylemesi gereken yerde kemençe çalar. Sırası gelince Sofu Hasan cevap verir:

Bu meyvanun adına

Kizilcuk denilecek

Rakip türküye cevap veremeyince oradan çıkıp gider (Toptan, 19.08.2015).

Osman Toptan'ın verdiği bu örnek atma türkülerin bazılarının önceden soru cevap esasına dayandığını ve rakibi mat etme amacının da güdüldüğünü, cevap verilemezse de yenilen tarafın türküyü bırakıp gittiğini göstermektedir.

Atma türkü söylenirken şairlerin çeşitli rollere girerek türkü söylediklerine de rastlanmaktadır. Bunu yapmadaki amaç, izleyenlere daha güzel bir eğlence ortamı oluşturmaktır. Çeşitli rollere giren şairler, o rolün gerektirdiği şekilde türkü söylerler. Şairlerin en çok başvurduğu rollerden biri gelin-kaynana rolüdür. Çünkü bilindiği üzere yüzyıllardan beri gelin-kaynana çekişmesi bitmemiştir. Atma türküler de daha çok atışma üzerine kurulduğu için bu türkülerde güzel bir şekilde gelin-kaynana atışması (çatışması) işlenmiştir. Atma türkücülerden Abdullah Şafak, *"Eskiden gelinler kaynanayla çok atışırdı; türküyle yaptıracağı işi derdi kaynana gelinine. Biz de yarışmalarda o role girerek onları taklit ediyorduk."* diyerek değişik rollere girip türkü

söylemenin seyirciyi daha çok eğlendirdiğini ve yörede gelin-kaynana atışmalarının çok fazla olduğunu; kendilerinin de bu şekilde onları taklit ederek türkü söylediklerini belirtmiştir (Şafak, 21.11.2015).

Şairler genellikle atma türkü söylemeye yörede meşhur olmuş kişilere heves ederek başlamaktadırlar. Usta-çırak ilişkisi tam olarak âşıklıktaki gibi olmasa da bu geleneğin içerisinde de önemli bir yer teşkil etmektedir. Şairler, yörede kendilerine yakın gördükleri kişilerin türkülerini düğün ve benzeri ortamlarda dinleyerek büyütmekte ve ustaları her zaman bu kişileri gittiği yerlere yanında götürmektedir. Ahmet Çakar’la yaptığımız 31.08.2015 tarihli görüşmede ustası Osman Efendioğlu ile tanışmasını ve çırağı olmasını şöyle anlattı:

“İlkokulu köyde okudum ve o tarihlerde atma türkü söylemeye başladım. Altı yedi yaşlarımda iken bu heves benim içimde vardı. Biraz da özenti diyebiliriz; çünkü o zamanlar hocam Osman Efendioğlu Cuma günü akşamları saat: 22.00 ‘de Rize TV’de Atma Türkülerimiz programı yapar ve ben hiçbirini kaçırmazdım. İlkokulu bitirmemle beraber köy düğünlerinde, kına gecelerinde vs. programlarda kendi çapımızda atma türkü demeye başladım. Tabii o zamanlar şairler daha çok olduğu için düğünler hep atma türküyle geçerdi ve ben o yaşıma rağmen birçok şair ile atıştım; ama amatörce tabii. İçimde hep Osman Dayı ile karşılaşma heyecanı vardı ama Ortaokula kadar nasip olmadı.

Tam hatırlayamıyorum ama 2000 yılı olması lazım; Rize’de bir Kabotaj Bayramı’na katıldım. Osman Dayı ile ilk olarak orada karşılaştım ve tanıştık. Tabii tanışmamız türkülerle başladı. Osman Dayıyla atışmamız yarım saate kadar devam etti. O günden sonra sevgili hocam Osman Dayı, beni yanından hiç ayırmadı, televizyonlara çıkmaya başladım. Düğünler, bahar şenlikleri vs. programlara hep beraber katıldık. Yine o tarihlerde Rize’de atma türkü yarışması yapıldı. Beş şair katıldık. Cevahir Şerbetçi, İlyas Kazdal, Bayram Ali Kardeşler, Şevki Fırtına ve ben. Elemelerde birinci oldum ama finalde çağırılmadım. Rize TV’den sonra Kaçkar TV’de programa başladık. Osman Dayının sayesinde bütün kanallara çıkmaya başladım.”

Daha sonra Çakar, ustası Osman Efendioğlu’nun tavsiyelerini dinleyip türkü söylerken bu önerilere uyduğunu belirtmiştir (Çakar, 31.08.2015).

Osman Efendioğlu ise Ahmet Çakar ile tanışmasını şöyle anlatmaktadır:

“Ben onu, dokuz yaşındayken Rize limanında tesadüfen tanıdım. Orada yek başıma türkü söylerken baktım birisi horon oynuyor. O da mikrofonu aldı benden türkü söyledi. Söylediği türkülerin hazır olmadığını gördüm. Kim olduğunu sordum; dedi ki ben falancayım. Daha sonra bunu televizyona aldım.” (Efendioğlu, 30.07.2015).

Osman Efendioğlu’na bugüne kadar kaç çırak yetiştirdiniz? diye sorduğumuzda şu cevabı vermiştir: *“Kaç çırak yetiştirdiğimi ben de bilmiyorum. Biraz da doğuştan vasıflı olmak lazım. Benden esinlenip de bu işe merak salan çok kişi var. Bunlara derdim ki; ben size her şeyi öğretemem, siz bana bakarak öğreneceksiniz.”* (Efendioğlu, 31.08.2015).

Yusuf Saral, şu anda İstanbul’da yaşadığını söylediği Recep Ali Güven’i ustası olarak kabul etmektedir. Saral: *“Çok sevdiğim ustam, beni gittiği düğünlere yanında götürürdü; birlikte türkü söylerdik. Onu örnek alırdım. Türkü söylerken ben bazı yerlerde tikanırdım. O anda ustam devreye girerdi ve bana yardım ederdi.”* diyerek usta-çırak ilişkisine değinmiş olur (Saral, 28.03.2016).

Atma türkücülerin türkü söylemeye başlamasında yetiştikleri çevrenin de etkisi vardır. Bu işe meraklı kişiler, yakın çevrede, aile içinde bu türkülerle büyümekte ve belli bir zamandan sonra gerek dinleyerek gerekse öğrenmek için biraz ilgi göstererek türkü söylemektedirler. Bu da usta-çırak ilişkisi dışında icra ortamının da gelenekte önemli rol oynadığını göstermektedir.

Günümüz usta türkücülerinden Osman Efendioğlu, türkü söylemeye çevreden esinlenerek ilkokul sıralarında başladığını belirtmektedir. İlk büyük karşılaşmasını daha on üç yaşında iken zamanın meşhur şairlerinden olan Tüylüoğlu Mehmet Ali ile yapan Efendioğlu, olayı şöyle anlatır: Bir gece gelip beni evden aldılar, gittik. Bir ormanın içerisinde horon ediyorlar. Lüks lambaları asmışlar dallara. Beni görünce Tüylüoğlu dedi ki;

Hırsumi alacağum

Ben habu ufakluktan

Efendioğlu:

Ufakluk dema bana

Delikanliyim çoktan

.....⁸ (Efendioğlu, 12.07.2015).

Atışma böylece uzayıp gider. Usta şair, on üç yaşındaki bu genci bir türlü alt edemez. Efendioğlu, bu başarısıyla yıllarca sürecektir olan atma türkü şairliğine ilk adımı atmış olur.

İlyas Kazdal, “*babam da az çok atma türkü söylermiş. Amcamın kemençe çalıp babamın da okuduğunu duymuştum*” deyip ilkököl yıllarında şiir yazarak ve atma türkü ortamlarında bulunarak türkü söylemeye başladığını belirtmiştir. Kazdal, bu işin yetiştirmesinin olmadığını; doğuştan gelen bir yetenek olması gerektiğini; birilerini dinleyerek veya izleyerek kişinin ancak kendindeki yeteneği keşfedeceğini vurgular. Ayrıca Kazdal, birçok kişiyi dinlediğini, izleyici olarak festivallere katıldığını ve yaşlı insanlar türkü söylerken kendisinin de oturduğu yerden onlara içinden cevap verdiğini ifade etmiştir (Kazdal, 10.11.2015).

Atma türkücülerin yetişme çevresinden bahsederken İlyas Kazdal’ın, “*Emin Ali Kardeşler adlı şair arkadaşımın amcası, babası gibi ailesindeki birçok kişi şairdi. Şairlik onların ailesinin geleneğinde vardı.*” şeklinde söylediği söz dikkat çekicidir.

Mustafa Tiryaki, 10 yaşında mahallede bir kızla düğünde horon oynarken kızın kendisine türkü atması sonucu kıza cevap verdiğini ve o sıra yeteneğinin olduğunu fark ederek türkü söylemeye başladığını dile getirmiştir. Tiryaki, ailesinde halası, yengesi gibi pek çok kişinin eskiden atma türkü söylediğini de vurgulamıştır (Tiryaki, 27.11.2015).

Abdullah Şafak, halasının, yengesinin, annesinin ve ailesinde birçok kişinin önceden düğünlerde atma türkü söylediğini belirterek köyde bir düğünde yengesinin türkü söylediğini, kendisinin de 13 yaşında olup annesinin kucağında otururken ona karşılık verdiğini ve o şekilde türkü söylemeye başladığını dile getirir. Şafak’ın, “*Rize’nin meşhur şairlerinden olan Kırboz Salihlerin yanında düğünlere giderdik. Onlarla geze geze türkü söyleyip kendimizi geliştirdik. Kırboz Salih’in kızı, oğlu da şairdi.*” şeklindeki sözleri geleneğin önemine vurgu yapmaktadır (Şafak, 21.11.2015)

Arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde eğlenmek için kendi çapında atma türkü söyleyen Süleyman Tüylüoğlu, atma türkü söylemeye heves edip başlamasını şu

⁸ Türkünün devamı için bkz. *Yüz Yüze Görüşme Sırasında Yapılan Derlemeler*:32.

sözlerle dile getirmiştir: “Dedem çok türkü söylerdi; ama o zamana kadar öyle ilgi gösterip de dinlediğim yoktu. Bir sabah uyandığımda rahmetli dedem İsmail Tüylüoğlu, oturma odasında şöyle bir türkü atıyordu:

“Cimil mezralarunda

Beklerdum karakoyun

Çok esçiye dayanur

Tüylüoğlu senun soyun” falan filan öyle devam etti. Böyle türkü kurması benim çok hoşuma gitmişti. Tabi o zamanlar ben altı, yedi yaşlarımda küçük olduğum için kuramıyordum. Zamanla kemeççeyle tanıştım. Yaş geçti on altı, on yedi olduk. Ufaktan atma türkü söylemeye başladım; baktım oluyor. Askere gittik orada da birkaç tane attım; herkes çok beğendi. Sonra yapabildiğimi görünce arkadaş çevresinde, evimizin bahçelerinde falan söyleyebiliyorum.” (Tüylüoğlu, 04.10.2015).

Lütfü Güner isimli genç atma türkücü ise şiir yaza yaza türkü atmayı öğrendiğini, şundan ya da bundan türkü söylemeyi öğrendim diyenin yalan söylediğini, bu işin yetenek işi olduğunu ve usta türkücülerin yanında kişinin ancak yeteneğini geliştirebileceğini dile getirmektedir. (Güner, 19.05.2015).

Atma türkücülerin geneline baktığımızda küçük yaşlarda atma türkü söylemeye başladıklarını, geleneğin canlı olarak yaşatıldığı bir çevrede yetiştiklerini ve birçoğunun ailesinde veya yakın çevresinde atma türkü söylemeye meraklı kişilerin olduğunu görmekteyiz. Bu da bizi yetişme çevresinin atma türkü geleneğinde ne kadar önemli bir yer teşkil ettiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Türk âşık tarzı türkü söyleme geleneğinde ezberle irtical yan yana yaşamakta ve gelişmektedir (Günay, 2008: 226). Şairler, hem irticalen türkü söylemekte hem de daha önceden söylenmiş ve bazen de ilk söyleyenleri unutulmuş olan atma türkülere hafızalarında yer vermektedirler. Halk arasında da şairlerin söylediği bu türkülerin ezberlenerek hafızalarda yaşatıldığı görülmektedir. Bu atma türkülerin bazılarının müstehcen olmaları dikkat çekicidir. Gündelik hayatta toplumsal baskının etkisiyle rahat bir şekilde ifade edilemeyen duygular bu türküler sayesinde açığa vurulduğu için müstehcen ifadelerin bu türkülerde yer alması ve insanların da dikkatini cezbetmesi oldukça doğal bir durumdur. Yörede atma türküyle meşhur olmuş şairlerin yanında bu

konuda az çok yeteneği olan kişiler de vardır. Bu kişiler, herhangi bir şairle saatlerce atışma yapacak yetenekte olmasalar dahi en azından karşısındakine birkaç dörtlükle cevap verebilecek kabiliyete sahiptirler.

Atma türkü geleneğinde anonimleşme de söz konusudur. Kız-erkek/ gelin-kaynana konulu türkülerin bu durumun en iyi örneklerinden olduğunu söyleyebiliriz. Bazen de bir atma türkünün birden fazla türkücüye mal edildiği görülmektedir. Bu yüzden bazı türkülerin şairleri konusunda kesin bir şey söylemek doğru değildir (Ak, 1998: 15).

Atma türkücülerin en önemli özelliklerinden biri çevreyi iyi gözlemleyip tasvir etmeleri olduğu için atma türkülerde seyircinin rolü de yadsınamayacak derecede önemlidir. Türkücüler, türkülerini söylerken seyirciyi de işin içine katmakta ve çevrelerinde bulunan kişilerin duruşundan, görünüşünden, hareketlerinden veya yalnızca kendilerinin bildiği fiziksel ya da ruhsal özelliklerinden yola çıkarak türkülerinde onların bu durumlarını da işlemektedirler. Yahut seyircilerden birinin bana da türkü söyle/ söyleyin demesi üzerine türkünün konusu değişerek bir anda türkü isteyen kişi odak noktası olur ve o kişinin üzerinden türkü söylemeye devam edilir. Atma türkücü, türküsünü söylerken türkünün söylendiği kişiyi dinleyicilere göstermek için işaret veya göz eder.

Atma türkücüler, yaptıkları işten belli bir gelir de elde etmektedirler. Çoğunlukla düğün, TV programı vb. yerlere çağrılan türkücülere işveren kişi para vermektedir. Türkücüler, katıldıkları festival, yarışma vb. etkinliklerden de çeşitli (plaket, para vs.) ödüller kazanmaktadır. Diğer yandan icra ortamında atma türkünden haz duyanların da türkücülere bahşış verdiği sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bazen seyircinin şiddetli alkışı bile atma türkücü için ödül yerine geçebilmektedir.

2.1.1. İcra Ortamı

Yaşanılan her mekân ve her ortam türkü icra etmenin yeri olabilir. Türkü geleneğindeki karşılıklı türkü söyleme yönteminin oluşmasında konulardan çok icra ortamının etkili olduğu ifade edilebilir. Çünkü birçok icra ortamında, türkü atmanın, karşılıklı söylemenin, kısaca bir diyalogun yaşandığı görülmektedir (Yakıcı, 2013: 283). Üretilen türküler, icra ortamıyla bir bütünlük arz eder. Türküler, icra ortamından ayrı

düşünülemez. İcra ortamından koparılan türkü, sıradanlaşır; değeri azalır ve eksik kalır. Yörede söylenen atma türküleri de icra ortamından ayrı düşünürsek hata yapmış oluruz. İcra sırasında pek çok şeyi ifade eden bir söz, yazılı hale gelince anlamsızlaşır ve sıradanlaşır. Bu yüzden de icra edilen türkünün neyi ifade ettiğini okuyucunun anlaması güçleşir. Türkülerin icra edildikleri yere göre de içeriğinde değişiklikler olur.

Atma türkü geleneğiyle ilgili araştırmalar sırasında doğal ve yapay ortamda derlemeler yapılmıştır. Doğal ortam, bir halk bilgisi ürününün kendi geleneksel kontekstinde ve bu ürünün sahibi olan halk tarafından yaratılmasının/ yeniden yaratılmasının ya da tekrarlanmasının söz konusu olduğu ortama denir. Normal şartlar altında kendi geleneksel bağlamında, belli bir kişi veya grup tarafından icra edilen ve belli bir grup tarafından dinlenen ya da izlenen halk bilgisi ürününün, bir derlemecinin isteği ya da arzusu üzerine ve derlemecinin hazırladığı bir ortamda icrası söz konusu ise bu ortama da yapay ortam denir (Ekici, 2007: 67, 68). Doğal ortamda (düğün, nişan vb.) yapılan derlemelerde türkücülerle direkt temas yerine icra ortamı gözlemlenmiştir. Yapay ortamda yapılan derlemelerde ise hem türkücülerle yüz yüze görüşme imkânı bulunmuş hem de icralarını seyretmek mümkün olmuştur. Atma türkü geleneğinde yapay ortamda yapılan derlemelerde dahi türkücülerin doğal ortamındaymış gibi icrayı gerçekleştirdikleri görülmektedir. İcra sırasında türkücüler, o anda gerçekleşen bir olay yahut bulunulan durum üzerine türkülerini icra etmektedirler. Bu durum, atma türkü geleneğinin yapaylıktan oldukça uzak olduğunu bizlere göstermektedir.

Yaşanılan her yer ve mekânda türkü icra edilebilmekle birlikte gelenek içinde belirginleşmiş ve işlevselliği olan belli ortamlar vardır. Bu ortamlardan aşağıda ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

2.1.1.1. Sözlü Ortam

Birlikte yaşayan insanlar dokunma, tat, koku, görme ve işitme gibi duyularını veya el kol hareketleri ve mimiklerini kullanarak sayısız yoldan iletişim kurarlar. *“Ancak esas olarak iletişime hâkim olan dil ve dili duyuran tane tane seslerdir.”* (Ong, 2013: 19). İnsanların yüz yüze ve sese dayanarak iletişim kurduğu, yazı, matbaa ve elektronik gibi ses ve sözü mekâna bağlayan teknolojiler kullanmadığı ortama “sözlü kültür ortamı” denmektedir (Çobanoğlu, 2000: 124).

“Kelimelerin sözlü kültürde sesle sınırlanması”nın anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini” de etkilediğini belirten W. Ong’un (Ong, 2013: 48) “*düşünme sürecini etkileme*”den kastettiği; sözlü kültürün yazılı kültür anlamında tespit edilmiş bir “metin”den yoksun olması nedeniyle oluşturulan düşünceleri hafızada tutabilmek ve onu yeniden denetleyebilmek için onları bu düşünceleri oluşturanın elinde kendi hafızasından başka bir şeyin olmamasıdır. Bu yüzden sözlü kültürde bir insanı bir konu hakkında uzun süre düşünüp sorunlar karşısında çözümleyici kılmanın yolu “diyalog” şeklindeki iletişimdir. Bu iletişimle insan kendisine sorulan soruları cevaplandırma ve bir konuyu inceden inceye tahlil edebilme yeteneğine sahip olsa da oluşturulan düşünceleri “hatırlanabilir” kılmak için sözlü kültür ortamının zorladığı muhteva ve biçim özellikleri söz konusudur. Sözlü kültürde üretilen bir unsuru düzenli bir şekilde bilinebilir, hatırlanabilir kılmmanın yolu her şeyden önce hazır, kalıplaşmış düşünce biçimlerini kullanmaktır (Çobanoğlu, 2000: 124, 125).

Sözlü kültürde bir konuyu kalıplaşmamış, biçimlenmemiş ve hafızaya hitap etmeyen bir açıdan düşünmek mümkün olsa bile; böyle bir düşünme biçimi oluştuktan sonra yazı yardımıyla olduğu gibi kaydedilip hatırlanamayacağı için bu, zaman kaybından başka bir şey değildir. Sözlü kültürde deneyimler, belleği pekiştirecek biçimde akla yerleştirilir. Sözlü kültürün ayırt edici özelliği olan kalıpların bazıları yalın olsalar bile, tek tek kelimelerden daha fazla işlenmişlerdir (Ong, 2013: 51).

İkinci olarak sözlü kültür ortamında özenle incelenmiş bir düşünceyi koruyup anımsama sorununa geçerli çözüm, ağızdan çıkmaya hazır düşünce biçimlerini kullanmaktır. Düşüncenin ritmik, dengeli tekrarlar ya da antitezlerle, kelimelerdeki ünsüz ve ünlü seslerin uyumuyla herkesin kolayca hatırlayabileceği şekilde biçimlenmiş atasözlerinden oluşması gerekir (Ong, 2013: 49, 50). Bu ritim ağırlıklı sözlü düşünce şiir biçimine girdiğinde ölçü ile sabitleştirilir. Ayrıca müzik eşliğinde icra ile zenginleştirilir ve hatırlanabilirliği artırılır (Çobanoğlu, 2000: 125).

Sözlü kültür ortamında üretilen ürünler genelde unutulur. Bu ürünler ya hafızası güçlü olanlar tarafından akılda tutularak ya da yazıya geçirilerek kalıcı hale getirilebilir. Fakat hafıza her zaman metni ilk söylendiği şekliyle hatırlamayabilir. Belirli kalıpları kullanarak metni hafızasına yerleştiren şair, o kalıpların dışına çıkmayacak şekilde metni istediği gibi değiştirebilir. Bu da varyantlaşmaya sebep olur.

Âşıkların usta malı türküleri ezberlemeye çalıştıkları bilinmekle birlikte zaman zaman sayısı binleri bulan usta malı türkülerin en usta âşıklar tarafından bile ezberlenmesi neredeyse imkânsızdır. Bu yüzden âşıkların hafızasındaki, sabit metin değil her türkünün doğru şeklinin ne olduğuna dair değişmez fikirdir. Türkülerin çekirdekleri sabittir; farklılık, yardımcı unsurlarda ortaya çıkmaktadır. Yardımcı unsurlar söyleyenin zevkine ve tercihinine bağlıdır. Bu yolla âşıklar, ezberleme konusunda yüzde yüz başarıya ulaşmamakla birlikte bu hedefe büyük oranda yaklaşmaktadırlar. Ezber gayretleri Türk âşıklarını hafızasının yanılttığı durumlarda telaşlanmadan irtical güçlerini kullanmalarına imkân tanımaktadır (Günay, 2008: 226). Örneğin; atma türkü şairlerinden Osman Efendioğlu ve Salih Avcı'nın 1985 yılında karşılıklı söyledikleri türkü şöyledir:

“Salih: Başka yerde bulunmaz çayı Rize'de ara

Efendioğlu: Bir hoş geldin diyelim gelen misafirlara

Salih: Demli demli çaylardan yapın verin onlara

Efendioğlu: Bu sene Rize çayı gitti Avrupalara

Salih: Bu sabah kayıp ettim kariyi çaylıklara

Efendioğlu: Belki birine kaçtı etrafını bir ara

Salih: Dokuz tane çocuk var kıyamaz o onlara

Efendioğlu: Yenge de öyle ister bir şey de ona ara

Salih: Elli yaşını geçti vermezler ona para

Efendioğlu: Kör mala kör alıcı bir çek onu pazara

Salih: Bu lafları duyarsa çeker beni azara” (Ak, 2004: 37, 38).

Bu gün bu atışmayı anlatan Osman Efendioğlu metni şöyle söylemiştir:

Avcı:

Başka yerde bulunmaz

Çayı Rize'de ara

Efendioğlu:

Bir hoş geldin diyelim

Cümle misafirlara

Avcı:

Demli demli çaylardan

Biraz verun olara

Efendioğlu:

Bu sene Rize çayı

Citti Avrupalara

Avcı:

Bu sabah kayıp ettum

Kariyi çayluklara

Efendioğlu:

Belki birine kaçtı

Etrafi da bir ara

Avcı:

Dokuz tane çocuk var

O kıyamaz olara

Efendioğlu:

Ekisper vurursa oni

Düşecek oni dara

Avcı:

Zati aklum takildi

Bazi dul karilara

Efendioğlu:

Yenceya da bi şey bul

Sokarsun oni zora

Avcı:

Elli yaşını aştı

Vermezler ona para

Efendioğlu:

Kör mala kör alici

Bi çek oni pazara

Avcı:

Yılduzi yumuşaktır

Çok geliyi nazara (Efendioğlu, 30.07.2015).

Görüldüğü üzere hafızasında sayısız türkünün yer aldığı Efendioğlu, metni anlatırken bazı kelimeleri ve hatta cümleleri değiştirmiştir. Hafıza unutulmuş kelimeler yerine uygun olan yenilerini koymuştur. Fakat metinde herhangi bir bozulma olmamıştır.

Sözlü kültür ortamında üretilen ve çoğu zaman söylenen sözlerin yazıya aktarılmasında veya kayda alınmaması yüzünden unutulup yok olan; fakat her zaman yenileri oluşturulan atma türkülerin, Rize’de; düğün, toplantı, dernek, bayram, nişan, kına gecesi, imece, festivaller, yayla şenlikleri, yayla yolları, kahveler⁹ gibi yaygın olan icra ortamlarının yanında (Kazmaz, 1990: 64; 2003: 198; 1976: 19; Günay, 1976: 73; Başgöz, 2008: 103; Günay, 2003: 23; Kaya, 2010: 424; Çelik, 1997: 169; 1994: 185; 2002: 151; Ak, 2004: 5; Coşar, 2010: 90) yöre insanından edindiğimiz bilgilere göre; kamyon üzerinde, yolda rastlaşınca ve hatta balkondan balkona bile söylendiği görülmektedir.

⁹ Süleyman Kazmaz, Rize Halk Şairleri adlı kitabında Çayeli’nin meşhur şairlerinin Yalı Kahvesi’nde karşılaştırdıklarına değinir. (Kazmaz, 1976: 22).

Efendioğlu'nun naklettiği bir olay şöyledir:

Köseoğlu, yaylaya giderken yolda Cimilli Zinet Teyze'ye rastlar:

Köseoğlu:

Cimil uç para koydur

Uç da mevrasi vardur

Zinet:

Ceymeyisun paltoni

Yiprak mi yoksa dardur

Köseoğlu:

Seni cibi uç kari

Benüm eve de vardur

Zinet:

Olar hep senün midur

Yoksa ortağün vardur

Köseoğlu:

Seni de eletudum

Yatağüm biraz dardur

Şüphesiz yayla yollarında veya başka yerlerde bu türküler söylenirken abi-kardeş ilişkileri esas alınır (Efendioğlu, 12.07.2015).

Her aileden bir çobanın olduğu yaylalarda ise çobanlar bazında çeşitli etkinlikler daha gösterişli olurdu. Topluca kaçıp kovalamaca, ateş yakıp muhlama pişirme gibi etkinliklerin yanı sıra, kız erkek karşılıklı atma türkülerin söylenmesi de yapılan aktivitelerdendir (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 296).

Atma türküler, düğünlerde ve özel günlerde irticalen veya mektup şeklinde tek taraflı veya karşiberi olarak da söylenebilir¹⁰ (Ak, 1998: 10). Haberleşme araçlarının

¹⁰ Mektupla söylenmiş atma türkü örnekleri için bkz. *Rize Halk Şairleri* (180, 181), *Rize Halk Şiiri Derlemeleri* (68-72, 81-83, 85).

(telefon, internet, telgraf vb.) gelişmediği ve yaygın olmadığı zamanlarda insanlar, özlemlerini, isteklerini, dilek ve şikâyetlerini uzaktaki bir yakınına veya sevdiği bir kişiye anlatmak için mektupları kullanırlardı. Rize insanı, duygu ve düşüncelerini daha coşkulu ve etkili bir biçimde karşısındakine iletme için yazdığı mektuplarda manzum ifadeler de yer vermiştir. Mektuplara yazılan bu şiirler o anda hiç düşünülmeden ve üstünde düzeltme yapılmadan doğaçlama olarak kaleme alındığı için yörede bunlara da atma türkü denilmiştir.

Osman Efendioğlu'nun anlattığı şu metin, mektupla atma türkü söylemeye güzel bir örnektir:

Osmanlı zamanında Rize'nin Gündoğdu beldesinin Akpınar köyünden Süleyman Efendi, Salarha'nın Taşköprü köyünden Mustafa Hacı Ömeroğlu'yla asker arkadaşıdır. Yedi sene askerlikten sonra terhis olurlar. Mustafa Hacı Ömeroğlu, eskiden köylerde tütün satarmış. Arkadaşı Süleyman Efendi de tütününün bitmesi üzerine mektup yazıp birine vererek Mustafa Hacı Ömeroğlu'na iletmesini ister. Mektupta *“Mustafa bu mektubu sana getirene iki kilo tütün ver. Yalnız vermemezlik etme tütünüm de yok param da yok.”* yazmaktadır. Bunun üzerine Mustafa da *“sen bana niye mektup yazıyorsun, haber göndersen vermez miydin?”* düşüncesiyle altına şu türküyü yazar:

Akpınar'da bir dostum

Suleyman Efendi var

Onunlan aramuza

Tütünle teklif mi var

Mektup gönderdi bana

Biraz kabahati var

Hancisinden istedi

Tatlisi var sertti var.

Mustafa, “madem tütün istedin, hangisinden istediğini de yazsaydın” demek ister. Bunun üzerine Süleyman Efendi de kabahatli olduğunu anlayınca o da bir mektup gönderir:

Allah senden razı olsun

Gönderdun bana tütün

Sardum içi sigara

Dertlerim ceşti bütün

O cün cörsen zevkumi

Yatdum altına dutun

Sanki verildi bana

Tahti Sultan Hamit'un

Allah karşıluğuna

Vere bi çilo altun (Efendioğlu, 12.07.2015).

Günümüzde eskiden olduğu kadar yaygın olmasa da bazı ortamlarda atma türküler halen söylenmektedir. Bu icra ortamlarını birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

2.1.1.1.1. Günlük Yaşam

Günlük yaşam, atma türkülerin vazgeçilmez icra ortamlarındandır. Bazen şairler, yetenekli, hevesli yahut ilgili kişiler günlük hayat içinde karşılaştıkları zaman atma türkü söylerler (Kazmaz, 1990: 67). Rizeli şairler için türkü söylemek, bir bakımdan konuşma ve söyleşme yoludur. Düğün, şenlik ve toplantılarda ya da günlük hayat içinde karşılaşan şairler türkü söyledikleri gibi ayrı oldukları zaman da istek, duygu ve düşüncelerini yazdıkları türkülerle birbirlerine ulaştırırlar (Kazmaz, 1976: 17, 18). Hayatın akışı içerisinde türkü atarak soru sorup cevaplarını alırlar. Atma türküler, bir anlamda halkın günlük konuşma dilidir (Kaya, 1992: 92). Sevgilisinin kendisine yüz vermediğinden yakınan kişi, bir dörtlük söyleyerek halini ifade edebilir. Yoldan geçen iki insan birbirine türkü atarak selamlaşabilir veya kahvede oturan kişiler can sıkıntısından birbirlerine türküyle takılabilirler. Türkü atmanın yeri ve zamanı yoktur.

Her şey tesadüflere bağlıdır. Türkü ile konuşup birbirlerine takılan şairlerin çatmasından hoşlananlar da onları çattırmak için uygun ortamlar hazırlarlar. Böylece yüz yüze gelen şairler, çevrenin cesaretlendirmesiyle atma türkü söyleyerek dinleyenleri hoşnut ederler (Kazmaz, 1976: 22). Geleneğin ustalarından Osman Efendioğlu'nun: “*Bundan 50 sene önce yolda kız erkek birbirini görse türkü atardı*” sözünden aslında günlük yaşamla atma türkülerin ne kadar iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah Şafak, eskiden şairlerin selam verirken bile türkü ile selam verdiğini söylemiştir (Şafak, 21.11.2015). Yöre kültürüne hâkim olan Orhan Kemâl Tavukçu ise “*kızlar türkü attığında erkekler, delikanlılığın göstergesi olarak silah atarak kızların söylediği türküyü karşılık verirlerdi.*” (Tavukçu, 01.03.2016) der. Kaynak kişilerin bu ifadeleri, geleneğin Rize'deki yerini ve önemini vurgular niteliktedir.

Geçmişte konuşmaların hep türküyle yapıldığı Rize'de insanlar kız isterken bile atma türkülere müracaat ederler:

Andon'a kız istemeye giden Osman Bahri Toptan

“Peteği sal eyleyun

Yukini bal eyleyun

Bu bizum işumuzi

Bakun bi hal eyleyun” şeklinde bir türkü atarak kızı ailesinden ister (Toptan, 19.08.2015).

90 yaşında Mustafa Dayı, caminin kapısındaki bankın üstüne oturur. Caminin imamı, Mustafa Dayı'yı görünce: “Nasılsın Mustafa Dayı?” der. Mustafa Dayı da:

“Yaşlı bir kocakari

Bir de sakat kizum var

Halumi cöriyisun

Sormağa ne lüzum var” diyerek durumunu ifade eder (Efendioğlu, 30.07.2015).

Başka bir gün aynı hoca, evine yemek yemeye giderken Mustafa Dayı'nın balkonun altında oturduğunu görür. Kar, hafif hafif yağmaktadır. Mustafa Dayı'nın yanında öteberi şeyler vardır. Arabadan inince eve bir çocuk gönderir ve çocuğa

evdekilerin gelip yükünü almasını söyler. Hoca, Mustafa Dayı'yı görünce “hayırdır?” der. Mustafa Dayı da olanı biteni anlatır. Yemeğini yiyip gelen caminin hocası, Mustafa Dayı'nın hâlâ aynı yerde oturduğunu görünce “Mustafa Dayı, hala gelmediler mi?” diye sorar. Mustafa Dayı da:

“Kar yağar da üşursun

Guvenma yurganuna

O çi ihtiyarlarsun

Celen olmaz yanuna” (Efendioğlu, 30.07.2015) diyerek kimsenin o zamana kadar yanına gelmemesini şakayla karışık ihtiyarlığa bağlar.

Günlük hayatta insanlar türkü söyleyerek birbirine takılırlar. Kahvede otururken Osman Efendioğlu'na gencin birisi:

“Eskiden çok genc idun

Kapu takardun kapu

Şimdi ihtiyarladun

Yaparsun kürek sapu” (30.07. 2015) şeklinde takılarak yaşlılığında yaptığı işin gençliğindekine göre değersizliğini dile getirir.

İnsanlar şikâyetlerini de bir şekilde atma türkülerle dile getirebilmektedirler. Osman Efendioğlu'nun dükkânında otururken Efendioğlu bize çay ikram etti. Çay içmeyeceğimizi söylememiz üzerine şu dörtlükle durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirdi:

Cetürdiler sağa çay

Şeçerini attun mi

İnad ettun e kiz sen

Ha bu çaydan tattun mi (15.08.2015).

Günümüz şairleri teknolojinin vermiş olduğu imkânlardan da faydalanmaktadırlar. Görüşmelerimiz sırasında şahit olduğumuz bir olaya değinelim;

Ahmet Çakar, buluşmak için sözleştiği Osman Efendioğlu'nun yanına uyuyakaldığı için gecikir ve bunun üzerine telefonla Efendioğlu'nu arayarak “Selamün

aleyküm” der. Beklemekten canı sıkılan Efendioğlu da Çakar’ın selamına türküyü karşılık verir ve türkü şu şekilde devam eder:

Efendioğlu:

Ve aleykümü selam

Adamun yaramazi

Çakar:

Ben da şimdi uyandum

Kilacağum nemazi

Efendioğlu:

Allah rızası için

Değilim senden razı (12.07.2015).

Görüldüğü üzere atma türkü söylemek için zaman ve mekânın önemi yoktur. Önemli olan türkü söyleyecek ortamın oluşmasıdır. Ortamın oluşması da tesadüflere ve olaylara bağlıdır.

2.1.1.1.2. Evlenme

İnsan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden birisi evliliğdir. “*Evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür.*” (Ölmez-Sökmen, 2012: 333). Bu önemli olay, bazı gelenekleri de bünyesinde taşır. Doğu Karadeniz bölgesinde bu geleneklerden birisi de atma türküdür. “*Nerede bir sünnet, bir nişan olsa orada muhakkak halkın “Riv riv” dediği kemençe sesini duymak ve uşakların neşesini görmek mümkündür. Nerede bir düğün, bir şenlik varsa orada riv riv ve neşe hâkimdir.*” (Özsoy, 2014: 114). Bu neşenin etkisiyle insanlar bıkip usanmadan saatlerce düğün, nişan, kına gecesi gibi ortamlarda irticalen türküler söyleyip eğlenirler.

2.1.1.1.2.1. Nişan/ Kına Gecesi/ Düğün

Kaynaklarda Rize yöresindeki nişanlarda atma türkü geleneği hakkında pek bilgiye rastlanmamıştır. Günümüz nişanlarında, eğer nişan düğün salonunda yapılıyorsa ve nişanda iki şair bulunuyorsa bunlar sahneye çıkar ve karşılıklı doğaçlama türkü söylerler. Günümüzde karşılıklı türkü söylenirken horon oynandığına pek rastlanmamıştır. Söylenen bu türkülerdeki tek amaç seyirciye hoşça vakit geçirmektir. Nişanda söylenen karşılıklı atma türküler genellikle gelin, damat ve kayınvalide odaklıdır.

Kına geceleri, özellikle kadınların bir araya gelerek atma türkü söylemeleri için elverişli ortamlardandır. Bu ortamlarda ya hafızalarda kalan ya da hazırlıksız türküler söylenerek eğlenilir. Kına gecesi hem kız tarafında hem de erkek tarafında eğlenceli geçerdi. Bu gece için davetli olma şartı aranmazdı. Bazı yerlerde horon sabaha kadar devam ederdi. Kız evinde erkek horonu için en uygun ortam evin içiydi. Sadece kızlar oynayacaksa gelinin bulunduğu oda veya daha elverişli bir yer kullanılırdı. Eğer erkekler oynayacaksa ev içi veya avlu yeterliydi. Erkek oyunları daha hareketli olup seyirlik oyunlardan sıkı saray veya sallama oynanırdı. Horonda karşılıklı türküler söylemek ya da bazı olayları ve insanları konu edinerek taşlamak, gecenin neşesini arttırdı (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 12). Atma türkülerde konu daha çok kız ve erkek tarafının birbirlerine şaka yollu takılmaları üzerinde yoğunlaşır. Mesela:

“Oğlan tarafı kız tarafından gelen birisine şöyle der;

İspiroğlu bitlerin

Okkalıktır okkalık

Kız tarafı:

Duydum ki düğünün var

Getirdim kavurmalık

Oğlan tarafı:

Canoğlu niçun geldün

Davetsuz düğünüma

Kız tarafı:

Geldi isem giderim

Ne mutlu bugünüma.” (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 250, 251).

Bu atışmalar bir tarafın türküyü bırakıp çekilmesine kadar sürebilir (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 251).

Kına gecesinde geline kına yakıldıktan sonra eğlence başlar; kızlar ve gelinler kaynanalara, kaynanalar da kızlara ve gelinlere türkü atarlar. Söylenen atma türkülerin birçoğunun konusu gelin-kaynana çekişmesidir (Mirzaoglu, 2002: 105).

Rize’nin Ardeşen ilçesinde düğün günü akşamı damatla birlikte oğlan tarafından yakın akraba ve tanıdıklar, kız evine giderlerdi. Gelin oturanların arasına alınır ve çeşitli türkü, mani, destan ve karşı beri atma türküler söylenirdi (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 126).

Tarihi seyir içinde atma türkülerin en önemli icra mekânlarından birisi şüphesiz ki düğünler olmuştur. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle ve halkın yaşam şartlarının değişmesiyle günümüzde bazı farklılıkların olmasına rağmen düğünler hâlen atma türkü söyleme geleneğinin en canlı şekilde yaşatıldığı yerlerdir. Böylesine elverişli bir ortamda yaş, cinsiyet, sosyal statü gibi etkenlere bağlı sınırlamalar olmaksızın, Doğu Karadeniz’de toplumun her kesimi bir araya gelebilmektedir (Mirzaoglu, 2002: 104). Bu ortamlarda insanlar birbirleriyle kaynaşır ve çeşitli kültürel etkinlikler ortaya koyarlar. Üç gün üç gece süren eski Rize düğünlerinde insanların bıkmadan saatlerce eğlenmesini sağlayacak ortamlara ihtiyaç vardır. Günlerce süren bu düğünlerde elbette ki çeşitli eğlenceler düzenlenecektir. İşte bunlardan birisi de düğünde atma türkü söylenmesidir. Ezgiyle söylenen türküler adeta müzik aletinin yerine getirdiği işlevi üstlenir. İnsanlar bu türkülerle horon oynar ve ruhi ihtiyaçlarını giderirler. Bunun yanında acaba hangi şair daha güzel ve anlamlı karşılık verecek diye halkın ilgisini çeken atma türküler, insanları merak içinde bırakarak coşkuya sebep olur.

Salonlarda yapılan düğünler yaygınlaşmadan önce Rize’de düğünler herkesin kendi evinde yapılırdı (Toptan, 19.08.2015). Rize yöresinde eski köy düğünlerinde söylenmiş mani ve türkülerin yöre insanı için önemi büyüktür. Eski köy düğünlerinde en heyecanla beklenen an, halk şairlerinin karşı karşıya geldikleri ve atma türkü söyledikleri andır (Topaloğlu, 2006: 179). Eskiden düğünlere şairlerin geleceği öğrenilince “*şairler geliyor, bu düğün şenlikli olacak*” denirdi. Şairlerin katılacağı

düğünün şenliği iki katından fazla olurdu ve herkes o düğüne istekle gider, susarak şairleri dinlerdi (Tiryaki, 27.11.2015; Kazdal, 10.11.2015).

Atma türküler, sabahlara kadar söylenirdi. Böylece misafirlere sanat heyecanı bütün yüceliğiyle yaşatılırdı. Bu bakımdan atma türküler, toplumu şiir havası içinde kaynaştıran özelliğiyle halk kültürü eserlerinin başında gelir. Böylesine türküyü söyleyebilmek, özellikle kafiye bulabilmek Rize halk şairlerinin ustalığını göstermektedir (Kazmaz, 2003: 197; 1976: 20). Köy düğünlerinde önceden söylenmiş türküler yerine hazırlıksız türküler söylenirdi. Atma türkülerin konusu güncel olaylar olup bu türkülerde insanlar şakayla birbirlerini eleştirirlerdi. Şairler böyle ortamlarda bir araya gelip atışmalı türküler söylerlerdi. Yani düğünler, şairler için bir çeşit imtihan alanı idi (Topaloğlu, 2006: 179).

Düğünde atma türküyü söylemek için illa da horona gerek yoktur. Horon kurulmadan da atma türküyü söylenebilir. Süleyman Kazmaz, halka halinde türküyü söylerken horon oynanmadığını, fakat bu kurala rağmen horon edildiğinin de olduğunu, ancak musiki aletinin olmadığını; atma türkünün aynı işi gördüğünü söyleyerek aslında atma türkünün çok da horona bağlı bir şey olmadığını dile getirir (Kazmaz, 1976: 20; 2003: 197). Kazmaz'ın belirttiğine göre; bazı düğünlerde erkekler oturma odasında toplanır, kızlar ise mutfakta oturur ve horon etmeden karşılıklı türküler söylenir. Bu yapılırken kızların başında yaşlı bir kadın bulunur (Kazmaz, 1994: 185).

Gerek horon gerek atma türküyü, sevdalıların duygularını açıklamaları için uygun bir ortam oluşturur. El ele tutuşarak ya da karşı karşıya geçerek horon oynandığı sırada delikanlı, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için türküler söyleyerek gönlünden geçenleri sevdiğine iletir. Oyun ve şiir, kalpleri birbirine yaklaştırmak yoluyla gençlerin hayatına yön verir. Düğünlerde sevda ile arkadaşları türküyü atar (Kazmaz, 1994: 186). Eğer kızla erkeğin söylediği türküler birbirine uyuyorsa o kişilerin de evlenince birbirine uyacakları ve güzel, uyumlu bir çift olacakları düşünülür. Eskiden ev düğünlerinde kız ya da erkek birini beğenince atma türküyü kendisini ifade ederdi (Eroğlu, 31.03.2015).

Düğünde horon ederken kız-erkek birbirlerine türküyü söylemektedirler. Esmer olan kız delikanlıyı sevmektedir. Bunun üzerine erkek, kızın esmerliğine dikkat çekerek türküyü başlar:

Olmadi bi geçmedi
Başumdan endişeler
Hep sevdalanur bağa
Kara mara bişeler

Kız:

Kara diyisun bağa
O kadar kara miyim
Yüreğune sevduğum
Zerre kadar var miyim

Erkek:

Babadan vasiyetliyim
Alamam esmer kizi
Ben alacak olduğum
Yerin çoğun yıldızı

Kız:

Karabiber karadur
Gramlan satiliyi
Kar da beyazdur ama
Küreklen atiliyi (Efendioğlu, 12.07.2015).

Rize’de nikâh kıyıldıktan sonra gelin odasında “enişte sofrası” kurulurdu. Enişte sofrasından sonra gelin tarafı, enişte ve gelini baş başa bırakıp düğün evini terk ederlerdi. Gelin tarafından gelinin yanına kızın yengesi ile birlikte birkaç yakını kalırdı. Düğün o gece sabaha kadar devam ederdi. Gelinin yanında kalanlar ancak ertesi günü kuşluk vakti düğün evinden ayrılırlardı. Bazı yerlerde ise gelin ve damat tarafı atma türküler söyleyerek düğün evini terk ederlerdi. Horon oynarken karşılıklı atışmalardan bir örnek;

“Kız Tarafı: Bu köy güzel bir köydür biraz da güneş olsa.

Erkek Tarafı: Gelinumuz güzeldur burni patos olmasa.

Kız Tarafı: Bu köye verduk bir kız kızların padişahı

Erkek Tarafı: Böyle de iş olur mu kaybettiler uşağı.” (Topaloğlu, 2006: 151, 159).

Atma türküler üzerine araştırma yaparken geçmişten bugüne düğünlerde çekilmiş çok sayıda video kaydı da temin ettik. 1992 yılına ait bir kayıta, hem horon oynanırken horonda bulunan şairler kemençe eşliğinde karşılıklı olarak atma türkü söylemekte hem de kemençe sesi ve horon olmadan iki kız çocuğuyla bir atma türkücünün karşiberi atma türkü söyledikleri görülmektedir. Bu düğündeki iki kız çocuğuyla atışan türkücü Osman Efendioğlu’dur. Atılan türkü dörtlüklerinin birinden anlaşıldığı kadarıyla kızların birinin ismi Fatma Kabil’dir. Düğünde Osman Efendioğlu ile kızların sırayla söylediği türkülerden birkaç dörtlük şöyledir:

.....

Efendioğlu:

Kizum sesun çıkmayı

Dişlerun çuruk midur

Hiç da utanmayisun

Suratun çaruk midur

1. Kız:

Sen benlan edemezsun

Şayirluk senden ırak

Benum olduğum yere

Türki demeyi bırak

Efendioğlu:

İnanmam sözlerine

Yalancisun yalanci

Ne olursun torunum

Ha bu ustana aci

2. Kız:

Kaçamazsun elumden

Peşune geleceğum

Kararumi vermişum

Seni devireceğum¹¹

Günümüzdeki düğünlerde ya düğün sahibi insanların eğlenmesi için yörede meşhur olmuş atma türkücülerini düğününe çağırarak belli bir ücret karşılığında onlardan türkü söylemelerini ister ya da düğünü olan kişi şairin akrabası veya komşusu ise çağırılmaya gerek duymayan şair, düğüne icabet ederek birkaç türkü söyler. Eğer düğünde iki şair varsa bu türküler genelde arkada hafifçe çalan kemençe eşliğinde karşılıklı olur. Günümüz düğünlerinde karşılıklı söylenen türkülerle horon oynandığına pek rastlanmaz. Bunlar genelde eğlence ve gülme amaçlıdır. Şairler gelin ve damadın bulunduğu sahne denen yere çıkıp karşılıklı doğaçlama türkü söylerler ve söylenen türkülerde çoğunlukla gelin, damat, kaynana ve düğünde bulunan insanlar merkeze alınarak onlar üzerinden atışma gerçekleşir. Horonda ise türkücüler genelde, söylediği türkülerin arasına atma türkülerini de katarak geline, damada, kayınvalideye, kayınpedere, kayınbiradere, eltiye, görümceye ve orada bulunan kişilere türküler atarak bahşiş koparmaya çalışır. Söylenen bu türkülerde genellikle horonda bulunan damadın veya gelinin akrabalarının isimleri de yer alır ve kendisine türkü atıldığını duyan kişi ya o anda ya da horon bitince türkücünün yanına giderek bahşişini verir. Örneğin bir düğünde Lütfü Güner, türkü söylerken:

“Sevdaluk eyi bişey

Sevdayi eden bilir

Alkışlayun damati

¹¹ Bu düğün Şükriye ve Muhittin Karaca'nın 02.08.1992 tarihinde Rize'nin Merkez ilçesinin Pehlivanış Mahallesi'nde yapılan düğününün kayıdır. Tezimizin birçok yerinde bu düğünden “Karaca düğünü” adıyla bahsedilecektir. Söz konusu video kaydı Songül Karaca'dan alınmıştır.

Belki yanuma gelur” der. Aynı düğünde Güner’in damadın yakınlarından birine:

“Sevdami alacağum

Oy inşallah inşallah

Hasan abim oyuna/ Oynaduğun horona

Bin bir kere maşallah/ Bin bir kere maşallah” şeklinde bir türkü söylediğine ve bunun üzerine kendisine türkü söylenen kişinin horon halkasından çıkarak türkücünün bahşişini verdiğine ve bu kişinin tekrar horona devam ettiğine; bunun üzerine Güner’in de bahşiş veren kişiye teşekkür niteliğinde bir dörtlük daha atma türkü söylediğine şahit olunmuştur (27.07.2015).

Yusuf Saral, bahşiş istemeyi şu şekilde anlatır:

“Mesela şöyle bir türkü söylüyorsun:

Geldim ha bu düğune

Gececiyim gececi

Bir bahşiş bekler senden

Şu çalan kemençeci

Bunun üzerine o kişi, kemençeciye gelip parayı takarken:

Senun da benim gibi

Sevenlerun çok midur

Kemençeciye verdin

Bana bi şey yok midur *diyorsun, bu defa gelip sana da para veriyor. Daha sonra da mesela:*

Bu atma turkileri

Başa alalum başa

Bi yüz lira daha ver

Piyanist arkadaşşa *deyip tekrar bahşiş istiyorsun, istediğin kişi de bahşiş veriyor.*” (Saral, 28.03.2016).

Türkücülere bahşiş verme işi sadece düğünlerde değil festival, şenlik vb. eğlencelerde de olur. Düğünde hem düğün sahibi önceden anlaştıkları şekilde türkücülerin bahşişini verir hem de türkücüden kendisine türkü söylemesi için istekte bulunan kişi, şairin söylediği türkünün hoşuna gitmesi üzerine gönlünden ne koparsa verir. Bahşiş, para olabileceği gibi altın ve benzeri kıymetli şeyler de olabilir. Daha sonra ise verilen bahşişi, türkücüler kendi aralarında paylaşırlar (Efendioğlu, 2015). Osman Toptan adlı kaynak kişinin belirttiğine göre ise; bir kemençecinin aldığı bahşiş bir de türkücünün aldığı bahşiş vardır. Türkücüler bahşiş istiyorsa birine türkü söylerler. Eğer o kişi geleneği biliyorsa bahşişi verir. Eskiden düğün sahipleri şairlere para vermezmiş, onlar zaten bahşişini oradaki halktan toplarlarmış. Kemençeyi çalan da gelip birinin ayağının dibine kemençeyi koyar ve “*kemençe bayıldı*” der. O kişi de ona bahşiş verir (Toptan, 19.08.2015).

Günümüzde, düğünlerde kemençeye org ve benzeri müzik aletleri de eşlik ettiği için gürültüye yol açmakta ve söylenen türkü sözleri çok da anlaşılmamaktadır. Atma türkücülere kemençe çalan Sami Çelik, icra ortamında yaşanan değişim ve dönüşümden şikâyet etmektedir. Çelik, yaklaşık 20-30 yıldır düğünlerin salonda yapıldığını belirterek kemençenin orga yenildiğini şu sözlerle anlatır: “*Eskiden kemençeyi elde gezdirmek ayıptı; gazeteye sarılırdı. İyi gözle bakılmazdı kemençe çalana. 80’den sonra düğün salonlarının açılmasıyla orglar çıktı ve kemençenin işi de giderek bitti. Orga kemençe sesini yüklersen kemençe, tulum sesini yüklersen tulum çalar.*” (Çelik, 21.11.2015).

2.1.1.1.2.1.1. Selim Sayma

Düğünlerde söylenen bir şiir türü de selim sayma’dır. Özellikle Rize’nin Ardeşen, Çayeli, Fındıklı ilçelerinde ve Sinop’ta aynı geleneğe tesadüf edilmektedir. Selim sayma hem gelin hem de damat evinde olurdu (Topaloğlu, 2006: 115). Düğün evinde kızın arkasından gelen düğüncü, erkeğin evinde, ocak başında bir halka oluşturur. Bu sırada çatıya doğru tabancalar atılmaya başlanırdı. Ardından ocakta, yemek pişirilen yerde bulunan taş kaldırılarak ortaya alınır ve daha sonra selim saymaya başlanır. Selim sayma bir şiiri koro halinde ve kendine has bestesiyle söylemek anlamına gelir (Kazmaz, 1976: 27).

Selim saymak için gerekli olan halka oluşturulduktan sonra iki ya da üç kişi topluluğun başına geçer ve selim sayma denen üç ya da dört mısradan oluşan şiiri bestesiyle birlikte söylerler. Ardından halkayı meydana getiren diğer kişiler koro halinde kümelerin sonunda yer alan şu nakaratı söylerler:

Hessa yalessa!

*Heyamola hessa ho!*¹²(Kazmaz, 1976: 27, 28).

Ardeşen ilçesinde “*Helesa yelesa hesa yisa, heyamalo heyamola*, Çayeli ilçesinde “*Heyamola, heyamola, helesa yelesa*, Çamlıhemşin ilçesine bağlı Topluca köyünde “*Heyimali, heyimali, heyamol, heyamol, helesa yelesa, yisahaaaa*” biçimindeki nakaratlar topluca söylenirdi (Topaloğlu, 2006: 117).

Bu şiirlerin söylenmesindeki amaç ise düğün alayını güldürmek ve eğlendirmektir. Ayrıca birbirlerine lakap takarak geçmişte yaptıkları komik hataları ve ayıplarını ortaya koyacak şekilde selim çekilirdi. Söylenen sözlerden ötürü kızma ve darılma olmazdı (Topaloğlu, 2006: 115, 116).

Yalnız erkekler arasında söylenen selim sayma belirli bir şair tarafından söylenmeyen ortak bir şiirdir. Baştakiler, önceden söylenmiş kümeleri tekrarlayabilecekleri gibi yeni kümeler de oluşturabilirler. Böylelikle düğünlerin vazgeçilmez geleneği sayılan selim sayma uzun bir şiir haline dönüşür. Selim sayma’yı atma türküler takip eder; gerek erkeğin, gerek kızın evine gelindiğinde ilk önce selim sayma söylenir, ardından atma türküye geçilir. Bu yüzden selim saymanın uzatılması halinde atma türküye zaman kalmayacağı için selim sayma gereğinden fazla uzatılmaz (Kazmaz, 1976: 28).

1

İşte geldik, başlıyalım

Eyva, trunci taşlıyalım

Bu yıl bunda kışlıyalım

¹² *Heyamola, I. Gemicilerin veya birlikte ağır bir işte çalışanların birbirlerini gayrete getirmek ve aynı anda hareketi sağlamak için bir ağızdan söyledikleri “haydi çek, gayret” anlamında söyledikleri söz. 2. Eskiden dilenci çocukların ramazan geceleri para toplarken makamla söyledikleri söz. (Çağbayır, 2007: 1940); Osman Efendioğlu, eskiden selim sayma diye bir geleneğin olduğunu söyleyerek şöyle bir örnek verir: “Büyük bir ağacı çekerken beş kişi ağaca bir ip takar ve “Eliyesa” “hazır ol”, “yisa” “asıl” anlamında “eliyesa yisa” diyerek ipe asılırlar. Bu bir ritimdir.” (Efendioğlu, 17.12.2015).*

Helessa yalessa...

Heyamola hessa ho...

2

Bir yar gördüm kıyafetli

Yüzüne baktım afetli

Düğünümüz şerafetli

Helessa yalessa...

Heyamola hessa ho...

3

Yağmur yağar, yer yaş olur

Şerap içen sarhoş olur

Bir şeftali istiyorum

Verirsen gönlüm hoş olur

Helessa yalessa...

Heyemola hessa ho...

..... (Kazmaz, 1976: 280).

2.1.1.1.2.1.2. Horon

Horon, Doğu Karadeniz'in bu arada Rize'nin başlıca halk oyunlarını teşkil eder (Kazmaz, 1976: 7). Türk kültüründe en eski zamanlardan beri dans, musiki ve şiir iç içedir. Şamanın büyüsel törenlerinde dans ettiği, ses ve çalgı müziği yaptığı, yüz kaslarını kullanarak, karnından sesler çıkarıp taklit yaptığı ve şiir okuduğu bilinmektedir (And, 1974: 25). Doğu Karadeniz düğünlerinde de musiki, şiir ve dans genellikle aynı ortamı paylaşırlar. Bu düğünlerde horon ve atma türkü geleneği aynı ortamda gerçekleşir. Bu iki gelenek, düğünlerde genellikle birbirine bağlı ve birbirinin eşliğinde icra edilmektedir (Mirzaoğlu, 2002: 104). Atma türkü, müzik, oyun ve dans eşliğinde sevgi, saygı ve samimiyetin temsili olmuştur (Çelik, 2002: 155).

Horon, özellikle düğünlerde olmakla birlikte derneklerde, bayramlarda, imecelerde ve çeşitli toplantılarda oynanmaktadır. Karadeniz insanı için nerede bir şenlik varsa orada genç- yaşlı farkı olmaksızın mutlaka horon oynandığı görülmektedir. Bazen yüzlerce kişi halka olarak horon kurar. Kadın-erkek horona girer ve saatlerce ara vermek, yorulmak bilmeden oynar. Kendine güvenenler saatlerce atma türkülerle atışarak ustalıklarını gösterirler (Şenel, 1994: 154, 155). Türkü söylemesi için horona mutlaka “şahir” (şair) alınır ya da oyuna iştirak eden gruplar (kadın, erkek veya kadın-erkek karma) kendi arasında atışmalar (Gazimihal, 1997: 227; Mirzaoglu, 2002: 105).

Mahmut Ragıp'ın yöreden 1922 tarihli derlediği bilgiye göre; Rize’de, şehir içinde yapılan düğünlerde, kına gecelerinde oynanan horonlarda sayısı belirli olmamak şartıyla on beş-yirmi kadın ve kız, halka şeklinde ikişer parmaklarıyla el ele tutuşurlar ve çoğunlukla gelin-güvey konulu türkülerini hep bir ağızdan karşılıklı “atmaca halinde” (atma türküsü) seslendirirler. Daire çevresinde dönenlerin bir kısmı gelin tarafını tutmaya çalışarak aralarında geçen türkülerle birbirlerini alt etmeye çalışırlar. İçlerinde şivelerince “güfte atırmak” kabiliyeti sahip kimseler mevcut olup işte onlara şâhir (şair) derler (Gazimihal, 1997: 227).

Kadın horonlarının Rize civarında yapılan düğünlerdeki görünümü hakkında Gazimihal’in yarım asır önce Rizeli yaşlı bir kadın öğretmenden edindiği bilgilere göre; düğün perşembesini takip eden cuma günü, merasimin en şerefli aşaması sayılırdı. Kadınlar o gün en ağır elbiselerini giyinir ve kızın ailesi bütün akraba ve yakınlarını toplayıp düğün evine gider. Akşama kadar mükemmel ve muntazam genç kız horonları çevrilir. Şairlerin atma türkülerini söyleşilir, kıyamet kopar (Gazimihal, 1997: 231). Kız horonu, düğün gibi toplantılarda kız-erkek karışık oynanan sallama temposunda bir oyundur. Kemeçe eşliğinde karşılıklı *atışmaca* türküsü de söylenir (Çilingiroğlu, 1949: 44).

Asiye Mevhibe Coşar, “*atma türküler öncelikle horon ritmine uygun doğaçlama söylenen türkülerdir*” (Coşar, 2002: 121) der. Atma türküsü havalarının horon havası biçiminde olması Rize ve yakın çevresi geleneğidir. Zira çoğunlukla karşıberi atışma horon halkasında gerçekleşir (Ak, 2004: 3).

Geleneğin içinde yetişmiş olan Orhan Naci Ak’a: “Bundan 30 sene önce klasik anlamda bir Rize düğününe gitmiş olsaydık atma türküyü düğünün hangi aşamasında

görürdük?” diye sorduğumuzda şöyle söyledi; “*ya evin içindeki ocak başında ya da bir odasında horon kurulur. Eğer şair varsa karşılıklı atışabilecek herkes susar onlar söyler. Onların türküsüyle beraber bazen kemençenin de eşlik etmesiyle hem horon oynanır hem de karşılıklı atışılır. Horon, bazen dışarıda da oynanır. Dışarıda olan horona kızlar katılmazlar. Dışarıda geniş bir alanda erkekler kemençe eşliğinde ya da kendi havalarıyla horon oynarlar. Eğer şair varsa bunlar kendi arasında atışırlar*” (Ak, 16.04.2015). Ak’ın dışarıda olan horona kızların katılmadığını belirtmesine rağmen Karaca düğününde kadın-erkek karışık olarak dışarıda kemençe eşliğinde horon oynanmaktadır. Bu düğünde şairler hem horon halkasının ortasında hem de horon oynarken karşılıklı türküler söylerler. Söylenen bu türkülerde şairleri düğüne davet eden düğün sahibinin adına sıklıkla yer verilmektedir:

.....

1. Şair:

Asma dikerum asma

Ot sarıldı ağaca

Nere citti celmedi

Ha o Nusret Karaca

2. Şair:

Attum da vuramadum

Uşaklar atmacayı

Koluma isteyirum

O Nusret Karacayı

1. Şair:

Ben oni bulacağum

Merak almasun sağa

Nusret Kara gelecek

Oni diyeyim sağa

2. Şair

Allah'a dua ettum

E kız baban elmedi

Kasabadan çağırdum

Hiç yanuma celmedi¹³

.....

Karaca düğününde şairlerin dörtlükler halinde söylediği bu karşılıklı türkülerin yanında bir dörtlüğü iki şairin paylaştığı ikiliklerden oluşan atma türküler de söylenmektedir:

1. Şair

Karşılıkli diyelum

Ya de bana de bana

2. Şair:

Allah cezani versun

Ben ne diyeyim sana

1. Şair:

Hanci yoldan cideyim

Bir yol coster sen bana

2. Şair:

Kaçdi Efendioğlu

Bul cetur oni bana

1. Şair:

Ha bu şayir Cevahir

Türçi diyecek ona

¹³ Türkülerin devamında geçen isimlerden anlaşıldığı kadarıyla 1. şair Cevahir Şerbetçi, 2. şair ise Şevki Fırtına'dır.

2. Şair:

Nasıl kuruldun benlan

Ey heram olsun sana

1. Şair:

Cinsun hasina duştun

Yazuklar olsun sana

2. Şair:

İçduğun rakılardan

Niye vermedun bana

1. Şair:

Raki nerden satilur

Tuçani coster bana

.....

Tek taraflı söylenen atma türkülerde eğer kemençeci yoksa türküyü bir başkası tekrar eder ki horon ezgisiz kalmasın ve şair istenilen zamanı bulabilsin. Bu daha çok Hemşin yöresinde görülen bir özelliktir (Ak, 2004: 6). Hemşin yöresindeki düğünlerde veya şenliklerde yapılan atışmaların (çok azı doğaçlama olsa da) genelde horon eşliğinde olduğu görülmektedir. Eğer horonda doğaçlama yeteneği olan birisi yoksa önceden atılmış olan ve horondaki kişilerin de önceden duymuş oldukları türküler de söylenebilmektedir. Günümüzde Hemşin horonlarında söylenen türkülerin çoğunluğu doğaçlama değildir (Saatçi, 2008: 56). Genellikle tulumla oynanan Hemşin yöresindeki horonlarda söylenen türküler, horonun kaidesiyle doğru orantılıdır. Türkü söylenirken türküyü atan ve alan kişi veya kişiler bulunmaktadır. Oynanan horona göre de türkü kaidesi değişmektedir. Türküyü söyleyen kişi veya kişiler, söylenen sözü kaideye uygun bir biçimde iki defa tekrar ederler. Türküyü alan kişiler de aynı şekilde söylenen sözü iki kez tekrar ederler (Saatçi, 2008: 66).

Horon devam ederken, kızlarla erkekler birbirlerine atma türküler söylerlerdi (Topaloğlu, 2006: 138). Caferoğlu'na kaynak kişi Haşim Kibar'ın belirttiğine göre,

horonda el ele tutuşan çiftler, bir daha ayrılmazlarmış (Caferoğlu, 1994: XV). Karma horon, sevginin açığa vurulması için bir vesiledir; genç adam sevgilisinin koluna girer, kız kaçmak istese de bırakmaz ve bu hareketiyle aşkını çevreye duyurmuş olur (Kazmaz, 1976: 9). En çok da gelinle damada türküler atılırdı. Bu atma türkülerden sonra gelinle damat da horona alınırdı ve onlar da saatlerce horon oynarlardı (Topaloğlu, 2006: 138).

“1928 ya da 1930 yılında Rize’nin İslampaşa Mahallesi’nde bir düğünde kızlarla delikanlılar birlikte horon etmektedir. Erkekler arasında bulunan Ahmet’i Ayşe ve Emine adlı kızlar sevmektedir; her ikisi de delikanlının kolundadır; genç adam iki kızın ortasındadır. Ancak, kızlar birbirinin duygularından habersizdir. Bir aralık kızların yüzü açılır, arkasından da Ahmet’in Emineyi sevdiği anlaşılınca horon sona erer.

Horon sırasında Ahmet’le Ayşe arasında şu atma türkü söylenir:

Ayşe:

*Uşak perçemlerini,
Yana çevirdün yana.*

O kaybana sevdaluk.

Cana batayı cana.

Ahmet:

Ayişe, o Ayişe,

Asıldun karamişe.

Almıyacağım seni,

Koma kelbune bi şe.

Ayşe:

O Ahmet, ya baksana,

Kıskanıyılar bağa,

İllâ illa bu köyden,

İllâ karılarından.

İllâ bir ikisunun,

Geçma avlilarından.

Ahmet:

Üç gün, üç gece durdum,

Sofra kuru yemedum.

Anam demedi bağa:

“O Ahmet derdün nedir ?”

Ben da demedum oğa:

“Emine’yi severdum.”

Ayşe:

O lacivert şapkaya,

Tozlar uçayi tozlar.

O uşak senden sebep,

Ben işittüğüm sözlar

.....

İncir açti kuvvari,

O Ahmet yakışusun,

Sen Humrik’e süvari.

Ahmet:

Ayşe deduklerunun,

Ben heppisini ettum.

Bi da kaldı papahum,

Oni da aldum attum.”(Kazmaz, 1976: 206, 207).

Düğünlerde gençlerin yanında yaşlı kadın ve erkekler de karşılıklı türkü söylemektedirler.

Yaşlı bir şairle dul bir kadın düğünde karşılaşrlar. İkisinin de eşleri ölmüştür. Horon sırasında karşılıklı şu türküyü söylerler:

Erkek:

Kurt kuziyi yer cibi

Seni çeyniyeceğüm

Kadın:

Sen beni yiyemesun

Dişun yoktur çiçeğüm

Erkek:

Benum dişum yoğisa

Dişli getüreceğüm

Kadın:

Ceturduğun dişlilan

Ahırı sökeceğüm

Erkek:

O nasıl dişli olur

O benum bileceğüm

Kadın:

Ben sana demedum mi

Seni alt edeceğüm (Efendioğlu, 12.07.2015).

Mačka ve Rize’de kadınlar sadece düğünlerde erkeklerden kaçmazlar. O, hayırlı ve uğurlu bir gündür. Horonlarda birlikte oynarlar. Oyunda atışma yapılırken cinaslar savrularak söyleşmeler birer yarışmaya dönüşür. Fakat şakalaşmaktan ötesi olamaz (Gazimihal, 1997: 231, 232).

Horon sırasında kişilerin türkü söylerken birbirine ağır sözler kullanmaları sebebiyle kavgaların çıktığına da rastlanmıştır.

Bir düğünde biri karşısındakinin sarışınlığıyla dalga geçmek için

“Oldun bi sari dana

Bağladum seni hana” der. Bunun üzerine diğeri de:

“Gelup de sağsun beni

Haber ver abulana” deyince kavga çıkar ve bu kişileri güçlükle ayırırlar (Toptan, 19.08.2015).

Yaylaya çıkış ve inişlerde yol havası ya da uzun kaydeler ile dile gelen heyecan ve efkâr, kaval ve özellikle kemençenin kıvrak ezgileriyle yerini neşeye bırakır. Dinlenmek için yol kenarlarındaki düzlüklerde horon kurulur ki horon kurulan bu yerlere horon düzü denilir (Şenel, 1994: 154). Yaylaların geniş düzlüklerinde kurulan bu horonlarda, horon halkasının ortasına giren türkücü genç, tükenmez bir enerjiyle saatlerce türkü söyler. Kemençe eşliğinde söylenen bu türkülerde aşk, sevdâ, ıstırap, ayrılık ve kavuşamamadan dolayı yakınmalar dile getirilir (Küçük, 2006: 7, 8).

2.1.1.1.2.1.3. Kadıbağı

Ağır ağır sallanarak dönülen kadıbağı, horon değildir (Kazmaz, 1994: 185). Kadıbağı, özellikle düğünlerde atma türkü söylemek için oluşturulan bir topluluktur (Kazmaz, 1994: 185). Türkü söylemek için bir araya gelenler kol kola girerek ya da kollarını birbirlerinin omuzuna atarak bir halka oluştururlar. Kadıbağı, grup halinde yapılan bir yarışma gibi görünmesine rağmen, aslında her kolun başında bulunan kolbaşı ya da türkücü denilen kişiler arasında geçen bir türkü söyleme yarışmasıdır. Ötekiler ise “kolbaşı” ya da “türkücü” denen kişilerin söylediklerine ses verme yoluyla yardım ettikleri için “kürekçi” diye adlandırılırlar. Şair, irticalen oluşturduğu türküyü ilk önce yanındakilere fısıldar. Daha sonra da kol, türküyü hep birlikte ezgili bir biçimde koro halinde söyler. Birinci kol türküsünü bitirince diğer kol karşılık verir (Kazmaz, 1976: 19). Halka halinde türkü söylerken çalgı olmaz, türkü aynı zamanda musiki işini görür. Türkü söylemek için oluşturulan halkaya “kadıbağı”, ağır tempo ile dönerek türkü söylemeye ise “kadıbağı dönmek” denir (Kazmaz, 1976: 20). Yaşlılar ve kadınlar

oturdukları yerden şairlerin birbirlerine söyledikleri türkülerini sessizce dinlerler. 300-500 kişilik bir toplulukta türkü söyleyenlerin seslerinin dışında çıt çıkmaz. Ara sıra türkülerin hoşça giden yerlerinde dinleyicilerden “yaşa!” “var ol!” gibi sesler duyulur (1967 Rize İl Yıllığı, 1968: 118).

Atma türkünde zaman zaman kavgaya sebep olacak mısralar söylendiği olur. Fakat araya girenler kavgayı yatıştırır ve türküyeye devam edilmesini sağlar. Onun için gelenek icabı kadıbağına rastgele kimseler alınmaz (Kazmaz, 1993: 347). Kadıbağının bir gayesi de kendini göstermektir (Kazmaz, 1994: 185). Kadıbağı bir çeşit imtihan olduğu için türkücüler birbirini iğneler, birbirlerinin zayıf taraflarına yüklenirlerdi (Kazmaz, 1993: 347; 1994: 185). Onun için kadıbağına tüfekle gidilirdi (Kazmaz, 1994: 185).

Bu konuda şu örnek verilebilir: *“Kadıbağında bulunanlardan birinin gelini erken doğum yapar; düğünden itibaren dokuz ay dolmadan çocuk dünyaya gelir. Bu olay üzerine Hanif Oğlu Memiş şöyle der:*

Burası sulak yerdir

Tez doğurur oğlaklar.” (Kazmaz, 1993: 347).

Bunun için kusuru olan kişiler kadıbağına alınmazlar. Kazmaz’ın belirttiğine göre; bu yüzden düğüne gitmeden önce kimlerin geleceği sorulurdu (Kazmaz, 1993: 347). Bu karşılıklı türkülerde samimi ve ciddi uyarılara rastlandığı gibi, kanlı hadiseler de tesadüf edilmiştir. Atma türkülerde insan ve toplum hayatının bütün sorunlarına yer verilirdi (Topaloğlu, 2006: 179, 180).

Araştırmalarımız sırasında yörede kadıbağı geleneğine rastlanmamıştır. Osman Efendioğlu’nun kadıbağı hakkında verdiği bilgi ise kaynaklarda geçen bilgileri doğrular niteliktedir. Efendioğlu, kadıbağı hakkında şunları söylemektedir: Düğünlerde ya omuz omuza ya da kol kola girip sallanarak atma türkü söylenmesine kadıbağı denir. Bölgede içine yağ veya başka bir şey koymak için kullanılan büyük fiçıya “kadı” denilmektedir. O fiçinin dışında fiçıyı kuşak gibi saran bir şey vardır. Ona da bağ denilmektedir. “Kadıbağı” adını buradan almıştır. Kadıbağında dört kişi bir tarafta bulunur, dört kişi de karşıda. Türkü söyleyen dört erkek-dört kız olabileceği gibi dört kız- dört kız veya dört erkek- dört erkek de olabilir; fakat bu gruplarda türkü başları vardır. Onlar türküyü oluşturur, yanındakilere söyler. Sonra hep birlikte türküyü bir taraf söyler karşı taraf

alır. Sıra karşı tarafa geçer. Yine aynı şekilde karşı taraf söyler diğer taraf alır. Kadıbağı, eskiden Rize'nin Gündoğdu beldesi ve Çayeli ilçesinde vardı (Efendioğlu, 17.12.2015)

Harun Suiçmez'in belirttiğine göre; Çayeli ilçesinde köy düğünlerinin üçüncü gecesinde sabaha karşı atma türküler söylenirdi. Özellikle Rize Merkez, Çayeli ve Güneysu ilçelerinde kadıbağı çok olmaktaydı. Günümüzde, köy düğünlerinin salon düğünlerine taşınmasıyla bu gelenek de unutulmuştur (Topaloğlu, 2006: 180).

Kadıbağı (Kolbağı), Çayeli'nin (Mapavri adı ile) belde olduğu 1940 yılları öncesinde şehir meydanında bile devlet büyükleri önünde asker uğurlarken veya başka bir yerden gelmiş olan misafir şairlerle atışma şeklinde yapılmaktaydı (Suiçmez, 2008: 26). Suiçmez'in anlattığı bir hikâye bu açıdan dikkat çekicidir:

1914'te bölgede Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle seferberlik ilan edilir ve insanlar Sarıkamış Cephesine gitmektedir. Yer, Çayeli şehir meydanıdır. Sefere gidecek bölük toplanmış ve kadıbağı kurulmuştur. Sefere gidenler kadıbağında çeşitli şekillerde mesajlar vermeye çalışırlar:

“Sabuncular mahallesinden Şehit Osman Sukas (yaşı 20-22) söyler:

Gidiyorum savaşa padişah çekti sancak

Çektum kapılarumi bi anam kaldı ancak

Bakalum bu milletten kim elu kim kalacak

Yazık genç gelinlere ihtiyarlar alacak

Maden köyünden Karaahmetoğlu Şehit Dursun Efendi (yaş 50-55) söyler:

Mektup yazdım karadan dağlar kalksın aradan

Bizi yara kavuştur yeri göğü yaratan

Sultan Mehmet karadan Alamanya paradan

Çok sürmez biraz daha biz çıkarız aradan” (Suiçmez, 2008: 26, 27).

Karşılamaı icra için iki grubun ayakta kol kola girerek veya kollarını birbirlerinin omuzuna atarak bir halka teşkil ettiklerini ve buna da kadıbağı adı verildiğini belirten A. Adnan Saygun ise karşılamaların uzun hava ve kısa hava ile

yapılabildiğini söyler. O, karşılamada esasın bir tarafın sözünü bitirmesi üzerine diğer tarafın derhal başlaması ve sözlerinin ya öncekilere bir karşılık olması ya da onu tamamlaması olduğunu dile getirir (Saygın, 1937: 22). Karşılmalı oyunlarda 15-20 kız bir sıra, bir o kadar delikanlı da karşılarında bir sıra kurarlar. Tulumcu çalmaya başlar. Bir erkek, göz koyduğu karşısındaki kıza söyler. Arkadaşları bu beyti tekrar eder ve kızlara hazırlanma vakti kazandırır. Sağa sola dörder adım gidip gelirler. Kız cevap verir, arkadaşları bunu tekrarlayarak erkeklere hazırlanma zamanı sağlarlar. Saatler geçer, oyun bitmez (Gazimihal, 1997: 232).

2.1.1.1.3. Ternek Bayramı/ Vartevor

Yüzlerce yıldır yapılmakta olan ternek, Rize ve Trabzon ahalisinin en sevilen bayramıdır. Yayla hayatının zevkini tatmış yöre ahalisi, bu hayatın zevkini, eğlence ile çıkarmasını da bilmektedir (Caferoğlu, 1994: XIV). Ternek bayramı yaylalarda yapılan bir tür eğlencedir. Bu eğlencede daha çok gençler karşılıklı türküler söyleyerek horon oynarlar (İspir, 1969: 49). Asıl türkü atma modası ve sahnesi terneklerde ortaya çıkmaktadır (Caferoğlu, 1994: XIV).

Ahmet Caferoğlu, bu konuyla ilgili şu bilgileri verir: Ternek, çeşitli köylerden gelen halk tarafından kadınlı ve erkekli bir arada yapılan ve sabahtan akşama kadar devam eden bir eğlencedir. Akşama doğru herkes köyüne döner. Bu eğlencenin esasını horon oynamak, çalgı çalmak ve şarkı söylemek oluşturur. Kadınlar horona kesinlikle katılmazlar. Hâlbuki köy düğünlerindeki horonlara kadınlar da eşlik ederler (Caferoğlu, 1994: XIV, XV).

Vartevor ise Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde köyden köye değişen tarihlerde eğlenme ve dinlenme amacıyla yapılan bir yayla göçüdür. (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 163; Öztürk, 2005: 1154,1155) Günü geldiğinde tulum eşliğinde hep beraber yola çıkılır. Herkes düğüne gider gibi süslenerek göçe katılır. Yol boyunca tulum neşeli havalar çalarken çalgıya türküler eşlik eder. Vartevorcular, kısa bir dinlenmeden sonra evlerin çardak denilen kısmında horona başlarlar. Horon eğlenceleri birkaç gün sürer (Rize Kültür Derlemeleri, 1999:163).

Vartevor'u şekil itibariyle bir dereceye kadar ternek bayramından ayrı gören Caferoğlu'nun, Haşim Kibar'dan edindiği bilgilere göre; bu eğlenceye de birçok köyden

gelen kadın, gelin ve erkeklerin iştirak etmesiyle beraber asıl sahne vazifesi alanlar genç kızlarla delikanlılardır. Şenlikte öncelikle bunlar horon oynarlar ve bu horona ancak gelen kızlarla delikanlılar katılabilir. Diğerleri daha çok seyircidir. (Caferoğlu, 1994: XV).

Horon oynayan dört kız ve dört erkek karşılıklı olmak üzere aynı zamanda türkü söylerler:

“

Kız:

Dumanım yayılamam

Ben senden arıyamam

Ben senden arıyalı

Halum yamandı yaman

Erkek:

Yaylanun çimenine

Atumi arayırım

Uşak çok yakın gelme

Başumi tarayırım...” (Caferoğlu, 1994: 259, 260).

Özhan Öztürk, bu geleneğin Anadolu’nun Hristiyanlaşmasından önceki pagan inançlarından birisi olan, hasat zamanı kutlamalarının dini motiflerle süslendirilmiş bir versiyonu olarak varlığını yakın zamanlara kadar devam ettirmiş ve İslamlaşmadan sonra da bir eğlence ve genç kız ve erkeklerin, gelecekteki eşlerini bulmaları ve tanımaları amacına hizmet eden bir şenlik olarak günümüze kadar gelmiş olabileceğini belirtir (Öztürk, 2005:1155).

Yayla şenlikleri, günümüzde farklı bir nitelik kazanmıştır. Önceden horon ve atma türkülerin vazgeçilmez eğlence olduğu yayla şenlikleri bugün pek çok eğlenceyi bünyesinde taşımaktadır. Bu yüzden de atma türkülere önceden olduğu kadar ilgi gösterilmemektedir.

Günümüzdeki yayla şenliklerinde ise ortaya sahne kurulur ve halk sahnenin etrafında toplanır. Yerel veya ulusal sanatçılar gelip şarkı söyler. Orada bulunan yerli veya yabancı kişiler, kemençe veya tulum eşliğinde horon oynar. Horona türküler eşlik eder (Kabil, 25.08.2015).

2.1.1.1.4. İmeceler/ Mecilik

İnsanlar tarih boyunca birçok ihtiyaçlarını gidermek için yardımlaşmaya başvurmuşlardır. Kişilerin tek başına üstesinden gelemeyecekleri işlerde bir araya gelerek el birliğiyle birbirlerinin işini gördükleri bu toplu ortamlarda sıkılmadan çalışmalarını sağlayacak çeşitli eğlencelere ihtiyaç vardır. Böyle yerler atma türkü söylemek için elverişli ortamlar oluşturmuştur. Asker uğurlarken, çay veya fındık toplarken/fındık ayıklarken, tarlada çalışırken, evde herhangi bir iş yaparken söylenen bu türküler her şeyden önce iş türküsü niteliği üstlenmektedir (Kırcı, 1991: 77).

İnsanların birbirinin ihtiyaçlarını gidermek için yardımlaşmasına yöre ağzı ile “eğrat” denilmektedir. Eğratlık yapmak, eğrata gitmek, eğrat çağırmak bu işle ilgili ifadelerdir (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 51). Yörede imece karşılığında ise mecilik kelimesi kullanılır. Mecilik yapacak kişi, bir gün önceden işin yeri ve konusunu belirterek ev ev dolaşır ve kişileri davet eder. Sabahleyin davet edilen evde toplanan kişiler, hep birlikte işin yapılacağı yere giderler. İş bitmezse devam edilir; bitirilmiş ise sohbet ve eğlence içerisinde hoşça vakit geçirilir (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 263). Yemek için ara verilince horona başlanır ve kız-erkek fark etmeden atma türkü söylenirdi (Efendioğlu, 12.07.2015).

Eskiden bu yörede, odun taşımak, gübre taşımak, harman ayıklamak, ot biçmek, tarla bellemek ve kazmak, camii yapmak, su harkı açmak, mısır ayıklamak, çay toplamak gibi pek çok iş imeceyle yapılırdı (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 51, 52). Ot ve odun kesmek, yaprak toplamak için çıktıkları dağlarda kadınların erkeklerle karşılıklı türkü söyledikleri olurdu. Fakat böyle ortamlarda kadınların yüzleri görülmez; uzakta dururlar (Kazmaz, 1976: 23). Özellikle kadınlarla yapılan gübre ve odun taşımak gibi imecelerde kızların çalışırken türkü söylemeleri ve işin sonunda horon oynamaları, atma türkü atmaları yapılan eğlencelerdendir. Bu türkülerin bir kısmı civarda bulunan

erkeklerle birer mesaj niteliğindeydi. Tarlalarda kadın-erkek birlikte çalışır. Türkü, mani ve karşılıklı atma türküler söylenirdi:

“Haçan yayladan celdum benum atum toy idi

Aradum buldum oni suyun altına idi.” (Rize Kültür Derlemeleri, 1999: 52, 314).

Atma türkücü Abdullah Şafak da “eğratlık”larda kadın ve erkeğin birlikte çalıştığını ve birbirlerine atma türkü söylediklerini belirtmiştir (Şafak, 21.11.2015).

Bekir Şişman, Karadeniz yöresinde mısır kültürünü anlatırken tarla kazmak, mısır fidelerini seyreletmek gibi çeşitli harman zamanlarında sabah namazının ardından tarlaya gidildiğini, çalışırken mani ve atma türkülerin söylendiğini belirtir (Şişman, 2009: 235).

İmecedede atma türkü söylendiğine dair bir örneği de Osman Efendioğlu şöyle anlatmaktadır:

Kabrıl İdris Dayı, Ramazan ayında Cuma günü Güneysu Merkeze Cuma namazını kılmaya gelir. Kamburoğlu köyünün kadınları da imecededirler. İdris Dayıyı görünce yolunu keser ve bize türkü söyle derler. İdris Dayı da *“bugün cumadır, Ramazandır, ağzım mühürlüdür. Ben türkü diyemem”* der; fakat kadınlar ısrar edince şöyle bir türkü söyler:

Bucün idi Cumaa

Cideyirum kılmağa

Ağuzum muhurlidu

İzin yoktur yemağa

Mecbur ettiniz beni

Size turçi demağa

Çok da merağum vardi

Birunizi almağa (Efendioğlu, 15.08.2015).

Gülay F. Mirzaoğlu’nun; geleneğin, Rize’nin Hemşin ilçesindeki durumu hakkında sözlü kaynaklardan edindiği bilgilere göre; bu türden mevsimlik işler sırasında

her iki grubu temsil eden birer kişi “atışma” biçiminde türkü söylemekte ve gruptaki diğer kişiler de söyleneni tekrar etmektedirler (Mirzaoğlu, 2002: 110).

Mısır soyma imecesi ve atma türkü geleneği hakkında bilgi veren Ali Çelik, tamamı kadın ve kızlardan oluşan grubun mısır yığınının etrafında oturduğunu, bazen gece geç saatlere, hatta sabaha kadar bir yandan mısır ayıklayıp serenderlere taşıdıklarını, bir yandan da türkü söylediklerini belirtir ve türküye katılanların horonda olduğu gibi bir halka meydana getirdiklerini söyler. Halkanın her iki yarısında da birer usta türkücü bulunur. Mısır soyma imecelerinde bu görevi bu türden diğer yarışmalarda olduğu gibi usta türkücüler değil, ustalığa hevesli gençler üstlenirler (Çelik, 1997: 169, 170). Mısır ayıklama imecesinde köyün genç kızları ile erkekleri bir araya gelir, orada bakışır ve sevdalılar birbirine mani atarlardı. Bu imecelerden yeni sevdalar çıkardı. Hemşinlilerin manilerinin çoğu bu imecelerden kalmıştır. Hatta bu imecelerde geçmişte birbirine sevdalı gençlerin başkasıyla nişanlanmalarına rağmen herkesin içinde birbirine söylediği manilere de rastlanmaktadır (Özkan, 2014: 50-52).

Doğu Karadeniz bölgesinin bu geleneksel işlerin yapılma usullerinin teknolojik gelişmelere bağlı olarak giderek değiştiği; bu değişmenin ise, söz konusu geleneğin sürekliliğini ve yaygınlığını olumsuz şekilde etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir (Mirzaoğlu, 2002: 110). İmecelerin azalması, işlerin mahiyet değiştirmesi veya bazı işlerin ortadan kalkmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ev temelleri insan gücüyle kazılmadığı gibi cami yapımı, yol ve köprü yapımı gibi işler de para toplanarak ustasına yaptırılıyor. Çayda ise yarıcı veya yevmiyeci çalıştırılıyor (Rize Kùltür Derlemeleri, 1999: 52). Buna benzer teknolojinin insan yaşamında meydana getirdiği değişiklikler, imeceler gibi insanların bir araya gelmesini sağlayan çeşitli ortamları da ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple de toplumsallıktan çok bireyselliğe meyilli günümüz insanı, kendi dünyasına çekilmekte ve kendi kendine yaşamaktadır. Böyle olunca da bir şekilde topluluk ürünü olan, toplu ortamlarda daha çok icra edilen atma türkü söyleme ve benzeri gelenekler de git gide zayıflamaktadır.

2.1.1.1.5. Yarışmalar¹⁴

1985 yılında başlayıp sekiz yıl üst üste düzenlenen karşıberi atma türkü yarışmaları ile Rize’de atma türkü geleneği yaşatılmaya çalışılmıştır. Rize’de Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü’nün çevre araştırmaları sırasında atma türkü geleneğinin yaygın olduğu; ama unutulmaya yüz tuttuğu fark edilir. Hem bu konudaki atışmaların derlenmesi hem de bu kültürel olayın nasıl yaşatılabileceği üzerinde düşünülür. Şairleri yarıştırmak fikri, önce Rize Halk Eğitim müdür yardımcısı ve sonra da müdürü olan Yavuz Dinç’ten gelir. Bu fikir bir yıl boyunca çeşitli yönleri ile tartışılır. Uzun bir araştırma sürecinden sonra şairlerin yeteneklerini serbestçe ortaya koyabilecek oturumlar düzenlenir. Bu ön hazırlık şairler tarafından ilgiyle karşılanır. Bu ilgi üzerine 1985 yılının ilkbaharında bu yarışmaların ilki gerçekleştirilmiş olur. Ak, kitabında 1985-92 yılları arasındaki yarışma örneklerine yer vermiştir.

Orhan Naci Ak ile yaptığımız kişisel görüşmede yarışmaların 1992’de sonlanıp sonlanmadığını sorduk. Ak, 92’den sonra yarışmaların akıbetini bilmediğini, kendisinin en son 9. sunu yaptığını; fakat Kaçkar TV’nin daha sonra bir yarışma daha yaptığını hatırladığını belirtti (Ak, 09.11.2015). Kaçkar TV yetkilileri ile yaptığımız görüşmede ellerinde yarışma kayıtlarının bulunmadığı ve yarışmaların hangi tarihte yapıldığının bilinmediği söylendi (Delihasan, 03.11.2015). Ahmet Çakar, tahminen 2004 yılında eski MHP İl Başkanı Zeki Mahir tarafından son bir yarışmanın daha düzenlendiğini, kendisiyle birlikte Cevahir Şerbetçi, İlyas Kazdal, Bayram Ali Kardeşler ve Şevki Fırtına olmak üzere beş şairin katıldığını ve elemelerde birinci olduğunu ama finalde çağırılmadığını dile getirmiştir (Çakar, 31.08.2015).

Atma türkü geleneğinin farklı söyleniş şekilleri ve ezgileri olduğu için bu durum şairlerin ortak bir türkü havasında birleşmelerini zorlaştırmaktaydı. Oflu Rizeliye, Rizeli Çayeliliye, Çayelili Hemşinliye uyamamaktadır. Bunun üzerine belli birkaç ezgi belirleyip bu ezgilerle yarışma yapmanın şart koşulmasıyla bu zorluk da biraz olsun aşılmış olur. Bu yarışmaların yapılması için Orhan Naci Ak,¹⁵ halk şairi Osman Efendioğlu ile birlikte Rize’nin her ilçesine ve kasabasına giderek geçmişte yaşamış ve

¹⁴ Bu bölümde verilen bilgiler kişisel görüşmeler dışında Orhan Naci Ak’ın 2004 yılında yayımlanan *Rize Karşıberi Atma Türkü Yarışmaları* isimli kitabından özetlenmiştir.

¹⁵ 1985’den beri karşıberi atma türkü yarışmalarının tertip komitesi başkanlığını yapan Orhan Naci Ak, Milli Eğitim Müdür Yardımcısı ve Halk Eğitim Başkanı görevlerinde bulunmuştur.

halen yaşamakta olan şairleri araştırmaya koyulur ve bu şairleri bularak derlemeler yaparlar.

Karşıberi atma türkü yarışmaları, her yıl yeniden oluşturulan bir tertip komitesince yürütülmektedir. Valilik oluru ile oluşan ve her yıl yeniden görevlendirilen tertip komitesi beş veya yedi kişiden oluşmaktadır. Genellikle Ocak ayı içinde ilk toplantısını yapan komite, bu toplantısında bir yarışma şartnamesi hazırlar, eleme ve final yarışmalarının tarihlerini belirler, gerekli olan diğer kararları alır. Seçici kurul üyelerinin kimlerden oluşacağını kararlaştırır. Yarışma şartnamesinin ilanı, şairlere duyurulması, davetiye basımı ve dağıtımı, yarışma salonunun hazırlanması ve diğer yazışma işleri Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü tarafından yerine getirilir.

Orhan Naci Ak, yarışmaların ilkinin *Tevfik İleri Endüstri Meslek Lisesi*'nin salonunda, daha sonra ise İl Özel İdaresi'nin sinema salonu ve Halk Eğitim Merkezi'nin salonlarında yapıldığını söylemiştir (Ak, 09.11.2015).

Seçici kurul üyeleri şairlerin yaptıkları hatalara göre onları değerlendirmekte ve yeni şairler yarışmaya başlamadan önce değerlendirme çizelgesini imzalayarak tertip komitesi görevlisine vermektedir. Bir şair için verilen en yüksek ve en düşük puanlar düşüldükten sonra geriye kalan üç seçici kurul üyesinin toplam puanı üçe bölünüp her şairin asıl puanı hesaplanmış olur. Seçici kurul üyeleri her defasında beş kişiden oluşmaktadır.

Yarışmalarda sunucu ve kemençeciler de görev almıştır. Sunucunun şairler arasında eşleştirme yapmak, türkünün kafiyesini vermek, konuları ve sıralama kurallarını çektiirmek gibi görevleri vardır. Yarışmaların sunuculuğunu Yavuz Dinç ve Abdulkadir İpekoğlu yapmıştır.

Karşıberi atma türkü yarışmaları eleme ve final olmak üzere iki bölümde yapılmıştır. Eleme yarışmalarına kendine güvenen herkes katılabilirdi. Bu yarışmalarda şairler kura ile eşleşerek birer defa yarışıp aldıkları puana göre derecelendirilmişlerdir. Tertip komitesinin aldığı karara göre dört, beş veya altı şair finale kalır. Final iki bölümdür. Birincide kuraya göre eşleşen şairler ikişer kere yarışır. En yüksek puana sahip olan üç kişi yeni puanlarla aralarında tekrar karşılaşır. Bu son karşılaşmada bir şair diğer iki rakibiyle ayrı ayrı karşılaşır ve üç karşılaşma ile son bölüm de

tamamlanınca alınan puana göre yarışmanın birincisi, ikincisi ve üçüncüsü belirlenir. Yarışma ödül töreniyle sonlanır.

Yarışmalarda, konuyu işleme biçimi, kafiye uyumu, zamanı iyi kullanma gibi açılardan her özelliğin bir puan değeri vardır ve şairlerin türkü söylerken verilen bu kurallara uyup uymamasına göre seçici kurul tarafından aldıkları toplam puan belirlenir.

Şairler arasında eşleşme yapılırken konuları da belirlenmiştir. Yarışma için tespit edilen 14 konu şunlardır:

1-Genç-ihitiyar veya gençlik ve ihtiyarlık

2-Gelin-kaynana

3-Kadın-erkek

4-İyi ve kötü alışkanlıklarımız

5-Çaycılık ve geçimimiz

6-Rize sofrası ve yemeklerimiz

7-Aşık olmak, sevgi ve sevdalık etmek

8-Vatan hizmeti ve askerlik

9-Evli-bekar

10-Ülkemizi tanıyalım

11-Eğitim öğretim, ilim, bilgi ve kültür

12-Temizlik: Çevre temizliği ruh temizliği

13-İlimiz, ilçelerimiz ve ilimizin güzellikleri

14-Rize'de turizm ve turistler

1985 yılındaki *Rize Karşıberi Atma Türkü Yarışmaları* 'na 63 kişi başvurmuş, bunların yalnız 43'ü yarışmaya katılmıştır. 43 kişiden finalde yarışanların sayısı 18, dereceye girenlerin sayısı dokuz, birinci olanların sayısı dört, her yıl elemelere katılmak için başvuranların sayısı ise 15 ile 20 kişidir.

Orhan Naci Ak'a kadınların yarışmalara neden çağırılmadığı sorulduğunda; “*geleneğimizde pek yoktu kadınların herkesin içinde yarışması olayı, ayrıca mutaassıb*

bir toplumda kadınların öyle yerlerde bulunması çok da doğru değildir.” (Ak, 09.11.2015) demiştir. İlyas Kazdal bunun sebebini; “yöre bayanlarında halkın karşısına çıkma cesareti pek yoktur. Zaten öyle bir kültür de yoktu eskiden. Fakat çok iyi kadın şairlerimiz vardı.” şeklinde açıklamıştır (Kazdal, 10.11.2015). Abdullah Şafak ise yarışmalara kadınları davet ettiklerini ama çoğunun yaşlılık vb. çeşitli sebeplerle gelmek istemediklerini ifade ederek “İkizdereli Canan diye bir kız vardı; ailesi izin vermedi. Katılsaydı o mutlaka birinci olurdu. Olmasa bile önünü açmak için biz ona birinciliği verecektik zaten” (Şafak, 21.11.2015) demiştir.

Orhan Naci Ak ile yaptığımız görüşmede Ak’a geleneksel icra ortamlarıyla atma türkü yarışmaları arasında ne gibi farklar vardı? diye sorduğumuzda şunları dile getirdi; *“Siz şairlere konu verince bir şekilde onları konuya da mahkum etmiş oluyorsunuz. Tespit ettiğimiz otuz kırk şair vardı; ama bir eleme yaptık ve yarışacak seviyede görmedik onları. Belki bir düğünde çok serbest bir şekilde biraz kendiliğinden biraz ezbere türkü söylüyorlardı ve kendi çevrelerinde şair biliniyorlardı, ama yarışma ortamında başarılı olamadılar yani.” (Ak, 16.04.2015).*

Atma türkü yarışmalarıyla geleneksel icra ortamları arasında önemli farklılıklar vardır. Öncelikle yarışmalarda şairler bir süreye tabii tutulmaktadır. On dakikalık sürede şairler performanslarını en iyi şekilde sergilemek zorundadır. Bu da şairleri bir şekilde zorlamakta ve rahat bir ortam sunmamaktadır. Geleneksel icra ortamlarında şairler istedikleri kadar türkü söylemekte ve bu saatlerce sürmektedir. Şairlerin türküyü bitirmesi kendi isteklerine bağlıdır. Böyle ortamlarda gerekirse hiç ara vermeden sabaha kadar türkü söylenebilirdi.

Bir atma türkünün içerisinde birden çok konu işlenebilir. Fakat yarışmacılar, yarışma ortamında konudan sapınca puan kaybettikleri için olabildiğince konudan uzaklaşmamaya ve konu etrafında dolaşmaya çalışmaktadırlar. Yarışma ortamında konuların günlük hayatta olduğu gibi kendiliğinden gelişme gibi bir imkânı olmadığı için komitenin kura çekmesi sonucu çıkan konuya göre şairlerin atışması geleneksel atma türkü icra ortamlarının tamamen dışındadır. Bu, günlük hayat içerisinde hemen hemen her konuda söylenebilen atma türkülerin konusunu birkaç ana temayla sınırlandırmaktadır. İlyas Kazdal, yarışmalarda kendilerinin bir konuya bağlı şekilde türkü söylemesini şu şekilde ifade etmiştir: *“Konu serbest olunca her aklına geleni*

söylersin; fakat konuya uygun türkü söyleyince daha zor oluyor. Bilmediğin bir konuya seni zorlar. Mesela yaylacılık. Yaylacılıkla ilgili her şeyi bilmek zorundasın; yaylacılık yapmamış birisi bu konuda zorlanacağı için kendisine böyle bir konunun çıkmasını istemez. Bana bir yarışmada askerlik konusu çıktı; askerlikte çok başarılı olduğum için şaha kalktım. Yarışmalarda şair arkadaşlarım en çok da sevdalık konusu bize çıksın derlerdi.” (Kazdal, 10.11.2015) Mustafa Tiryaki, “yarışma bittikten sonra “bu iki şair serbest atışsın” denildiği de oluyordu ve o sıra da güzel bir eğlence ortamı oluşuyordu.” (27.11.2015) der. Şairlerin bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere verilen konu sınırlaması onların pek de hoşuna gitmemiştir ve istedikleri konunun kendilerine çıkmaması durumunda başarı durumlarında negatif bir etki olmuştur.

Bunların yanı sıra yarışma ortamı şairlerin bazılarının heyecanlanmasına ve istedikleri gibi performanslarını sergilemelerine de engel olabilir.

Yarışmalar, Rize’de atma türkü geleneğinin devamı için önemli katkılar yapmış, şairlerin kendilerini denemeleri ve yeteneklerini sergilemeleri için yeni fakat yapay bir ortam oluşturmuştur. Abdullah Şafak bu konu hakkında, yarışmaların aslında onları kamçıldığını; bu sayede de kendilerini daha iyi yetiştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir (Şafak, 21.11.2015).

Yarışmada şairler konunun uygun olması şartıyla genç-ihthiyar, gelin-kaynana gibi çeşitli rollere de girebilmektedirler. Şairler bu sayede verilen role uygun türkü söyleme imkânı bulurlar. Bunun dışında türkülerin konusunu gelin-kaynana çatışması üzerinden de işleyebilmektedirler. Atma türkü yarışmalarında Ahmet Kabil¹⁶ ile Şevki Fırtına’nın genelde aile, özelde ise gelin-kaynana konulu atışmasından bir örnek verelim: (Sunucunun ayak vermesi üzerine atışma başlar.)

Kaynananun eyisi

Rastlamaz ey celine

Kabil:

Bi kaç turçi diyeyim

Dinle sana kaynana

¹⁶ Yarışmalarda Ahmet Kabil’in iki ikinciliği ve bir üçüncülüğü vardır.

Fırtına:

Kizuma çok iyi bak

Celdi bana kaynana

Kabil:

Dünyada cuzel bi eş

Göndermişum ben sana

Fırtına:

Ben derum kaynanama

Kiyimet verdum anama

Kabil:

Ben daha çok ufakim

Fazla yüklenma bana

Fırtına:

İdar ederum seni

Ders versun sana ana

Kabil:

Boğazuma sarıldı

Kurban olayim sana

Fırtına:

O zaman arkadaşum

Yanlış yapma anana

Kabil:

Peyniri muhlamayi

Kaynanam yapsun bana

Fırtına:

Çok üstine giderse

Celin kızar anana

Kabil:

Kaynanana çok ayıp

Yanniş etma babana

Fırtına:

Deduğuni yaparsan

Annem kurbandur sana

Kabil:

Çok darlama annemi

Atar seni mağana

Fırtına:

Canumdan çok severum

Selam söyle anama

Kabil:

Kız bilursun babanı

Çayluk da vermez sana

Fırtına:

Çalışup uğraşurum

Parası yeter bana

Kabil:

Sen evlenmeysun diye

Yanniş bakma babana

Firtına:

Buyutti seni annen

O gönderdi vatana

Kabil:

Bi celin daha lazim

O baci kardaşına

Firtına:

Başına bela alcak

O gencecik yaşına

Kabil:

Sabaha kadar bekle

Otur beşik başına

Firtına:

Evlenmenin zamanı

Yirimi beş yaşına

Kabil:

Ben daha nişanlıyım

Hiç celmedi başına

Firtına:

Belçi zalumun biri

O çıkacak karşına

Kabil:

Yanmışım sevdiğumun

O cuzelum kaşına

Fırtına:

O zaman sen ismini

Yazdur mezar taşına

Kabil:

Evlilik Şevki gardaş

Çok defadur başına

Fırtına:

Çok şeyler diycek sana

Hele celsun aklına

Kabil:

Evlenme Şevki gardaş

İnan Allah aşkına

Fırtına:

Bu benim turçilerum

Çevirdi mi şaşkına

Kabil:

Celinun koltuğuna

Ceçeceğüm karşına

Fırtına:

Mevlam mutli evlilik

Dostlarumun başına

Kabil:

Sizler de şahit olun

Neler celdi başına

Fırtına:

Hiç sormadun ne oldi

Bu şayirun işine

Kabil:

Belçi hanum dişledi

Şiş vurmuştur yuzine

Fırtına:

Cel seni cotureyim

Ben annenun yanina

Kabil:

Bize demeyi oni

Duşmuş ona kuzina

Fırtına:

Anne kötülük yapmaz

Kardeşum çocuğına

Kabil:

Bilmem celin bakar mi

Şevkinun gardaşına

Fırtına:

Deduğumi yapmazsa

Vay ederum başına

Kabil:

Ana cetveli vurur

O celinun başına

Fırtına:

Çok fazla tuz katayi

Celin muhlamasina

Kabil:

Odaya mi sakladun

Hamsinun tavasina

Fırtına:

Acap celin cider mi

Annenun havasina

Kabil:

Kaynanalar katlanmaz

Celinun boyasina

Fırtına:

Parmaklari kinali

O kizdi kinasina

Kabil:

Ben bekârum beklerum

Otururum başına¹⁷

2.1.1.1.6. Diğer

Atma türkü söyleme geleneği yeni ortamlarda da şekillenmeye başlamıştır. Özel kurum ve belediyelerin düzenlediği yarışmaların dışında Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde Karadeniz ve Rize tanıtım günleri düzenlenmektedir. Bu tanıtım günlerinde yörenin birçok kültürünün tanıtımının yanında atma türkücüler de meraklılarıyla buluşturulmakta ve sanatlarını icra etme şansı yakalamaktadırlar.

Bunların yanında atma türkücüler çeşitli tören, toplantı, kutlama, şenlik, festival ve gecelere de davet edilmektedirler. Şairlerin yerli malı haftası ve hapishanedeki

¹⁷ Arşivimizde bulunan “Atma Türkü Yarışmaları 1988-II” isimli kayıttan yazıya aktarılmıştır.

insanları eğlendirmek için düzenlenen günlere bile çağırılmaları oldukça dikkat çekicidir. İlyas Kazdal, Erzurum’a düğünlere çağırılmasının yanı sıra Atatürk Üniversitesi’nde düzenlenen Rizeliler Gecesi’ne de davet edildiğini ve orada atma türkü söylediğini belirtmiştir (Kazdal, 10.11.2015). Abdullah Şafak da İstanbul, İzmir, Erzurum gibi şehirlere düğünlere gittiğini; Erzurum’da Karadenizliler Gecesi ve üniversitede düzenlenen Rizeliler Gecesi’ne de katıldığını ifade etmiştir (Şafak, 21.11.2015). Osman Efendioğlu ise yaş günü partilerine dahi çağırıldığını söylemiştir (Efendioğlu, 15.08.2015).

Ayrıca günümüzde önemli bir yer teşkil eden canlı müzik eşliğinde insanların eğlenip hoşça vakit geçirdikleri “cafe”ler de atma türkü icra mekânlarındandır. Buralarda söylenen türkülerin yanı sıra ya tek başına ya da karşılıklı iki şair doğaçlama türkü de söyleyebilmektedir. Söylenen bu atma türküler, izleyicilerin daha çok ilgisini çekmekte ve memnuniyetlerini alkışla belli etmektedirler. Bu “cafe” tarzı ortamlarda atma türkücüler, birbiriyle atışma yapmanın yanı sıra masalarda oturan kişilerin de görüntüsünden, kılık kıyafetinden ve o anki durumundan yola çıkarak onlara sırasıyla türkü atmakta ve söyledikleri bu türkülerle seyircileri eğlendirip güzel vakit geçirmelerini sağlamaktadırlar.

2.1.1.2. Elektronik Ortam

Elektronik ortam, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt cihazlarıyla da bizi “ikincil sözlü kültür çağı”na sokmuştur. Katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, hatta sözlü kalıpları kullanışıyla ikincil sözlü kültür şaşılabilecek derecede “birincil” sözlü kültüre benzemektedir. Fakat yeni sözlü kültür eskisine göre daha amaçlı ve şüurlüdür; temelini yazı ve matbaa oluşturur.

İkincil sözlü kültür, birincile hem çok benzemekte hem de hiç benzememektedir. Yazı ve matbaa okudukları metni anlamaları için insanları yalnız bırakıyorsa, birincil ve ikincil sözlü kültürler de dinleyiciler arasında güçlü bir grup bilinci oluşturur. *“İkincil sözlü kültürün, grup bilinciyle bir araya getirdiği dinleyici topluluğu birincil sözlü kültürdekinden kat kat geniş bir kitledir.”*(Ong, 2013: 161). Benzer durumu atma türküsünde de görmekteyiz.

Elektronik ortamın bize sunduğu en önemli teknolojik aletlerden birisi hiç şüphesiz televizyondur. Bugün geleneksel icra ortamları çoğunlukla yerlerini yerel ve ulusal televizyon kanallarına ve eğlence programlarına terk etmek üzeredir. Böyle ortamlarda gerçekleşen atışmalar bir yarışma havasında geçmekte, ortam bir söz meydanına dönüşmektedir (Coşar, 2010: 90). Atma türkü ustaları çeşitli TV programlarına çıkıp seyirci huzurunda icralarını sergileyerek halkın bir şekilde kendilerinden haberdar olmalarını sağlamışlardır. Bunun yanı sıra söyledikleri türkülerin televizyonlar sayesinde kayıt altına alınması ve arşivlenmesi de mümkün olmuştur. Bu bağlamda TRT'nin öncülüğü dikkat çekmektedir. Barış Manço, 1988 yılında Rize'ye gelerek "7'den 77'ye" adlı programında atma türkü şairlerine yer verir. Atma türkü hakkında kısa bir sohbetten sonra atma türkücüler¹⁸ Barış Manço'nun kılık kıyafetinden yola çıkarak türkü söylerler:

Kabil:

Ne da cuzel yakişmış

Barış Bey'e şalvari

Efendioğlu:

İlk bakişta andurur

Esci Osmanlilari

Kabil:

Sanki güreşe gelmiş

Bak sivamiş kollari

Efendioğlu:

Ayağına çizmeler

İslenmaz paçalari

Kabil:

Şemsiye gibi korur

Çok uzundur saçlari

¹⁸ Ahmet Kabil ve Osman Efendioğlu.

Efendioğlu:

On beş tane yuzuk var

Doldurmuş parmakları (<https://www.youtube.com/watch?v=H0DTh4oQ2gw/> 15.12.2015).

Özel televizyonların açılmasıyla başta TGRT ve MESAJ TV olmak üzere şairler, birçok kanalda çeşitli programlara katılmışlardır. Televizyonun ülke çapında yaygınlaşmasına bağlı olarak 1990'lı yıllarda Rize yöresindeki özel televizyonlar da bölgenin folklor zenginliklerini yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için Osman Efendioğlu¹⁹ gibi atma türkü ustalarının çeşitli TV programları yapmalarına veya programlarda sanatlarını sergilemelerine imkân vermişlerdir. Atma türkücüler, Çay TV, Kaçkar TV gibi kanallarda programlara katılmış ve bu ortamlarda türkülerini icra etmişlerdir. 1991 yılında Rize'nin Sesi radyosu olarak yayın hayatına başlayan beş ay sonra da Rize TV olan ve daha sonra Kaçkar TV adıyla yayın hayatına devam eden kanal, *Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz* programına tahminen 1992 yılında başladığını, kanalın yerel hizmet verdiği yıllarda bu programların ağırlıklı yapıldığını; çünkü her hafta yöre halkının istediğini, bölgesel olunca azalttıklarını, ulusal olunca ise bu tarz programlara ilgi olmadığı için hemen hemen hiç yer vermediklerini belirtmiştir. (Delihasan, 27.11.2015). Çay TV'de ise 1995-96'dan itibaren böyle programlar yapıldığı; fakat 2000'den sonra bu programlara neredeyse hiç yer verilmediği ifade edilmiştir (Bakır, 03.11.2015).

Tabii ki böyle programlarda hitap edilen dinleyici kitlesi şairlerin bizzat karşısında değildir. Fakat dinleyiciler, telefon, elektronik posta ve SMS ile programın akışını etkileyebilmektedirler (Düzgün, 2014: 340). Dinleyiciler, bu yöntemleri kullanarak şairlerden atma türkü isteğinde bulunmaktadırlar. Her ne kadar doğal bir ortam olmasa da televizyon, görsel ve işitsel bir araç olduğundan icra bağlamının ayrıntılı bir şekilde gözlemlenmesini de sağlamaktadır.

Elektronik ortam, günümüzde atma türkü şairleri için birçok olanak sunmaktadır. Çeşitli video paylaşım sitelerinde paylaşılan videolar, dünyanın her yerindeki meraklısına ulaşmaktadır. Teknolojinin insan hayatına sunduğu en önemli fayda hiç

¹⁹ Kendisinin belirttiğine göre; yaklaşık 20 yıl televizyon programcılığı yapmış; 30 yıla yakın ise çeşitli televizyon programlarına davet edilmiş ve bu programlarda atma türkü geleneğini geniş halk kitlelerine tanıtmıştır.

şüphesiz erişim kolaylığıdır. Bu sitelerde atma türkülerle ilgili çok sayıda video mevcuttur. Günümüzde şairler, Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerini de kullanarak kendi videolarını bu sosyal medya platformlarına yüklemekte ve bu sayede de pek çok insana ulaşarak sanatlarını duyurabilmekte ve yaşatabilmektedirler. Şairlerin kendi videolarını paylaşmasının yanı sıra onları dinleyen meraklıları da bu tarz sitelerde kendi imkânları dâhilinde çektikleri videoları paylaşmaktadır.

Atma türkücülerden Ahmet Çakar, Facebook'ta “*Şair Ahmet Çakar’la Atma Türküler*” adlı herkese açık bir grup oluşturmuştur. Grubun açıklaması olarak “Rize yöremize ait atma türkü geleneğini yaşatabilme” yazılmıştır. Şair, burada düğün, toplantı gibi yerlerde söylediği veya söylenen türkülerini ve katıldığı etkinliklerdeki fotoğraflarını; ayrıca kendi çaldığı armonika ve kemençe videolarını paylaşmaktadır. Özellikle de kendisinin atma türkücülerle söylediği atma türkü videolarını paylaşım grubunda bunlara ağırlık vermektedir. Diğer yandan yine Facebook'ta atma türkü başlığı altında pek çok grup oluşturulmuştur. Bu açık ya da kapalı gruplarda grup üyeleri ya da grubun yöneticisi atma türküler paylaşmakta; paylaşılan bu atma türkülerin altına grup üyeleri yine atma türkülerle karşılık vermektedir. Bu şekilde de sanal âlemde bir atışma ortamı oluşmakta ve gelenek bu imkânları kullanarak yeni ortamlara zemin hazırlamaktadır.

Bunların yanı sıra şairler türkü söylerken şairleri izleyenler, onların sesini veya görüntüsünü telefon, video kamera, ses kayıt cihazı gibi teknolojik aletlere kaydederek ve bunları kişisel arşivlerinde saklayarak bir şekilde gelecek nesillere aktarabilmektedirler.

Ayrıca atma türkücülerin atma türkülerden oluşan klip ve kasetleri de vardır. İlyas Kazdal, çektikleri kasetin kendisinde bulunmadığını belirterek kasette yer alan bir atma türküyü elindeki kâğıttan şöyle aktarmıştır:

1. Erkek²⁰:

Bu şayirluk sanati

Vardi bana ufaktan

2. Erkek:

Yorgun düştüm bu sene

Ben şayir aramaktan

²⁰ 1. Erkek, İlyas Kazdal'dır. Kazdal, kasetin çekiminin tahminen 1995 yılında yapıldığını söylemiştir.

1. Erkek:

Göremedun mi beni

Karşuna geldum çoktan

2. Erkek:

Gözüm önume akti

Yoluni kollamaktan

1. Erkek:

Ne demek istiyorsun

Söyle bana açıktan

2. Erkek:

Hiçbir şey istiyemem

Senun gibi kaçıktan

1. Erkek:

Herhalde çıkıp geldun

Arkadaşum balçıktan

2. Erkek:

Karaya ne işum var

Yeni indum uçaktan

1. Erkek:

Havada kopmadi mi

Yüreğün hoplamaktan

2. Erkek:

Hostes limonatayi

İkram etti bardaktan

1. Erkek:

Aşağıya baktun mi

Oturduğun koltuktan

2. Erkek:

Kemeri bağla diye

Emir geldi pilottan

1. Erkek:

Birazcuk anlat bize

Gurbetteki hayattan

2. Erkek:

Kuruş kazanamaduk

Her gün yeduk bayattan

1. Erkek:

Sirtumuzdan kazanup

Var mi yan celup yatan

2. Erkek:

Dunyada gemisini

Kurtaran oldi kaptan

1. Erkek:

Hesap günü var diye

Korkmayiler mi haktan

2. Erkek:

Dümenini çeviren

Anlamaz çi hukuktan

1. Erkek:

Sen da bi dümen çevir

Kurtar bu yoksulluktan

2. Erkek:

Terbiyeli büyüdüm

Anlamam yolsuzluktan

1. Erkek:

Yoksa kurtulamazsun

Sen bu huzursuzluktan

2. Erkek:

Allah sana da versun

Bendeçi mutluluktan

1. Erkek:

Mutluluk kurtarmayı

İnsani hamalluktan

2. Erkek:

Namusli çalışmanun

Farki yok kralluktan

1. Erkek:

Ben de usandum dostum

İnan bu şoforluktan

2. Erkek:

Sen da mi benum cibi

Bitmişsun yorgunluktan

1. Erkek:

İnan çi nefret ettum

Her cün çikri tutmaktan

2. Erkek:

De biza ne kazandun

Sen bu sene nakittan

1. Erkek:

Elde bi şey kalmayı

Verci ile yakittan

2. Erkek:

Her cün dolmuş kalkarsun

Cördüm seni duraktan

1. Erkek:

Biktum bu arabayı

Her cün toparlamaktan

2. Erkek:

Demek çi kaybanayı

Almışsun hurdaluktan

1. Erkek:

Zaten kurtulmadım çi

Her cün kazıklanmaktan

2. Erkek:

Belçi de bir umut var

Bak görünur ufuktan

1. Erkek:

Bir umut varsa bize

Yine bu şayırluktan

2. Erkek:

Köşeden indir beni
Bezdim bu yolculuktan

1. Erkek:

Bu akşam gitsak bize
Bi şey yesak mutfaktan

2. Erkek:

Hiç misafir sevmezsün
Söylersün şakacuktan

1. Erkek:

Bu cün balık almışım
Yiyeceğük açıktan

2. Erkek:

O oğlum baluklar
Yiyilmez çi kilçıktan

1. Erkek:

Bi şeyler yemen lazım
Kirilursun açlıktan

2. Erkek:

Varsa bir içi kaşık
Daldırırım cacıktan

1. Erkek:

Sarmusağı bol olur
Ölürsün susanmaktan

2. Erkek:

Sizun evdeçi sular

Akmayi mi musluktan

1. Erkek:

Bizum yorenin suyi
Celiyi çamurluktan

2. Erkek:

Temiz pınar sulari
Akmayi mi oluktan

1. Erkek:

Oyle sular akardi
Ancak bizum yazluktan

2. Erkek:

Şimdi indun şehire
Herhalde razıluktan

1. Erkek:

Kışlar ağır geçerci
Ayrılduk ana yurttan

2. Erkek:

Birak gideyim eve
Geliyirum uzaktan

1. Erkek:

İnan çok mutlu oldum
Senunle tanışmaktan

2. Erkek:

Zaten kimler kaldı çi
Dostum bizum kuşaktan

(Kazdal, 10.11.2015).

2.1.2. İcracılar

2.1.2.1. Atma Türkü İcracıları

Atma türkü söyleyenler genellikle usta türkücüler olmasına rağmen atma türkü söyleyebilmek için usta bir türkücü/ şair olma zorunluluğu yoktur. Herhangi bir kişi de karşısındakine türkü atabilir. Atma türkü söyleyebilen herkesi şair olarak tanımlayacak olursak Rize’de eskiden türkü atabilen pek çok şair olduğunu söylemek gerekirdi. Fakat Rize’de şair denilince bu işin ehli insanlar akla gelmektedir. Bunlar; adı bölgede duyulmuş, doğaçlama yeteneği güçlü, karşısındakine atışma yapabilen, ortama ve duruma uygun şekilde türkü söyleyebilen ve halkın beğenisini üstüne çeken, gittiği her yerde hürmet gören, düğün ve benzeri eğlencelere çağırılarak atma türkü söyleyip insanları eğlendiren, eğlendirirken düşündüren kişilerdir. Kaynak kişilerden birinin bir büyüğünden aktardığı hikâye aslında atma türkü şairliğinin Rize’de tam olarak neyi ifade ettiğini bize göstermektedir:

“Adamın biri, bir şaire giderek bu iş öğrenilir mi? diye sorar. Şair de bu iş öğretilmez der ve devam eder: Ben biriyle türkü söyleyebilir miyim? diye kendini test etmek istiyorsan basit bir tabirle gideceksin meşeye, kuru bir yaprağa türkü söyleyeceksin. Kuru yaprağın ağzından kendine cevap vereceksin. Tekrar söyleyeceksin tekrar cevap alacaksın... Bunu yapabiliyorsan eğer çıkıp meydana biriyle türkü söyleyeceksin; ama eğer bunu yapamıyorsan türkü söyleyemezsin.” (Toptan, 19.08.2015). Görüldüğü üzere şairlerde aranan özellik öncelikle atışma yapabilme yeteneğidir. Bunun dışında, türkü söylerken düşünme payının neredeyse hiç olmaması gerekir. Düşünme payı karşısındakine türkü söyleme süresi kadardır. Atma türkücünün uzun süre düşünerek geç cevap vermesi gibi bir durum olamaz. İyi bir atma türkücü söyleyeceği sözleri önceden ezberlemiş gibi, dörtlük ya da mısra biter bitmez yenisini oluşturabilmelidir.

Gelenek artık çok zayıflamış olsa da Rize’de türkü atmanın sadece şairlerin tekelinde olmadığına, Rize’nin Andon kaplıcalarında tesadüfen karşılaştığımız bir kişinin bize söylediği şu doğaçlama türkü örnek gösterilebilir:

Bu Andon’un suyuna

Bucün celduk mangala

Kız senden ayrılunca

Aklum kalacak sana

Ne güzel bir kız idun

Celin olursan bana

Beşliyi bilezuği

Takacağudum sana

Görüşme yaptığımız kişi, kendisinin şair olmadığını; çünkü şairler gibi atışma yapamadığını belirtmiş ve Osman Efendioğlu'nun herkesçe sevilen iyi bir şair olduğunu söylemiştir (Emine....: 30.07.2015). Bu sebeplerden dolayı bu bölümde icracıların sayısı verilirken “şair” kelimesi dışında “kişi” de tercih edilmiştir.

2.1.2.2. İracıların Sayısı

Atma türkü icra eden sadece bir kişi olabileceği gibi aynı ortamda bulunan birden çok kişi de icrayı gerçekleştirebilir. Aslında bu kişilerin aynı ortamda olmasına dahi gerek yoktur. Kişiler/ şairler söyledikleri türkülerini birbirlerine mektup, ses kaydı, video vb. yollarla ulaştırabilmekte ve tekrar aynı şekilde türkülerine karşılık alabilmektedirler.

2.1.2.2.1. Bir Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler

Bu tür atma türkülerde karşılık beklenmez. Şair türküsünü tek başına icra eder. Verilmek istenen mesaj türkü aracılığıyla dile getirilir. (Duman, 1988: 75). Şairler ustalıklarını bu tür türkülerden çok karşılıklı söylenen türkülerde gösterirler.

2.1.2.2.2. İki Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler

Karşılıklı söylenen atma türküler, bölgede o kadar yaygındır ki bunu sadece usta şairlerin elinde sanmak hatalı olur. Doğu Karadeniz'in şairi için bir zaman ve mekân sınırlaması yoktur. O, çayır biçerken, çay toplarken, yaylaya giderken, kahvede otururken kısaca her ortamda ve her yerde karşısındakile atışabilir (Çelik, 1997: 170,

171). Karşıberi atma türkülerde her zaman iki taraf bulunur. Bu iki şair gerek birbirini cevaplayarak ve gerekse bir konuyu işleyerek atışır (Ak, 1998: 10). Rize’de en çok iki kişinin karşılıklı olarak söylediği atma türküler rastlanmaktadır.

2.1.2.2.3. Üç veya Daha Fazla Kişinin/ Şairin Söylediği Atma Türküler

Üç veya daha fazla kişinin herhangi bir konuda sırayla birbirlerine irticalen şiir söylemeleri bu gruba girer. Bu tarzda söylenen türküler pek fazla rastlanmaz. Bu şekilde söylenen türküler şu örnek verilebilir:

“Ali Dayı:

Ben attuğum kurşuni,

Doğru vurum patiya.

Memiş:

Ne içün vuramadi,

Keçeli de atti ya?

Keçeli:

Encami demediler

Memiş gibi yatti ya?

Memiş:

Sen mi nebetçi idun

Ben yaptuğum yapıya?”

.....

(Kazmaz, 1976: 143, 144).

2.1.2.2.4. İki Grubun Karşılıklı Söylediği Atma Türküler

Karşılıklı gruplar halinde türkü söylenebilmesi için öncelikle bu grupların oluşmasını sağlayacak bir sebebin olması gerekir. İşte, insanların toplu halde bulundukları düğünler, dernekler, şenlikler, imeceler, bayramlar vb. bu türkülerin

söylenmesi için gereken ortamı hazırlamaktaydı. Bugün bu geleneklerin çoğu ya tamamen ortadan kalktığı ya da çok değiştiği için karşılıklı gruplar halinde söylenen atma türkülere de artık pek fazla rastlanmamaktadır (Çelik, 1994: 185). Bu şekilde söylenen atma türkülere araştırmalarımız sırasında rastlanmamıştır. Gruplar halinde söylenen atma türkülere icra ortamları başlığı altında değinileceği için burada ayrıntılı bir şekilde açıklama ihtiyacı duyulmamıştır.

2.1.2.3. İcracıların Cinsiyeti

Günlük hayatın akışı içerisinde hemen herkes atma türkü söyleyebilir. Kız-erkek, baba-evlat, kadın-kız, gelin-kayınbaba, gelin-kaynana, karı-koca arasında söylenen atma türküler en yaygın olanlardır. Hakkında en az bilgi sahibi olunan atma türküler ise karı-koca arasında söylenenlerdir. Bunlar her yerde söylenmez. Fakat seyrek de olsa dolaylı yollardan duyulan böyle atma türkülere de rastlanmaktadır. Eşler birbirleriyle şakalaşmak ya da başkalarının yanında anlaşılmamak için şifreli konuşarak atma türkü söylerler (Kaya, 1992: 95). Atma türkülerin en çok hatırdan kalanları, müstehcen olanların yanında kadınlarla erkeklerin, gençlerle yaşlıların karşılıklı atışmalarıdır. (Ak, 2004: 16).

2.1.2.3.1. Tek Bir Kadının Söylediği Atma Türküler

Bu tür atma türküleri genç kızlar söyleyebileceği gibi evli kadınlar da söyleyebilir. Bu türkülerde karşılık beklenmez. Günümüzde kadınların atma türkü söylemelerine pek rastlanmaz. Kadın türkücüler genellikle çevrede hoş karşılanmayacağı, eş korkusu ve adının şaire çıkacağı endişesiyle türkü söylemeye yanaşmamaktadırlar. Genç kızlar arasında ise gelenek tamamen yok olmuştur denilebilir.

2.1.2.3.2. Tek Bir Erkeğin Söylediği Atma Türküler

Sadece bir erkek tarafından söylenen atma türküler yörede halen canlılığını korumaktadır. Yörede tek bir erkeğin ya da kadının söylediği atma türkülerdense karşılıklı söylenenler daha makbuldür ve şairler arasında daha çok tercih edilir. Bu kişiler ustalıklarını atışmalarda gösterme imkânı bulurlar.

2.1.2.3.3. Kadınlar Arasında Söylenen Atma Türküler

Süleyman Kazmaz, bu konu hakkında şu bilgileri verir: Kadınlar, kendi aralarında türkü söyledikleri zaman iki kola ayrılırlar; her bir kolun başında bir kadın şair bulunur. Genç kızlar da aynı şekilde türkü söylerler. Ancak grupların arkasında türkücü kadınlar dolaşarak ağır ağır dönen kızlara yavaşça türkü fısıldarlar. Bazen iki grup birbirine uyar; birinin söylediği türküyü diğeri tekrarlar (Kazmaz, 1976: 23).

Araştırmalarımız sırasında böyle bir duruma rastlanmamıştır. Fakat görüşme yaptığımız kişiler, imecelerde kadınların ya da kızların bir grup oluşturup türkü söylediğini belirterek kadınların grup halinde türkü söylerken grubun içinden birisinin türküyü hazırladığını ve hazırladığı bu türküyü yanındakilerin kulağına fısıldadığını; daha sonra koro halinde söylediklerini; karşı tarafın da aynı şekilde hazırlanarak grubun türküsüne cevap verdiğini ifade etmeleri bu bilgiyi tasdikler niteliktedir (S. Yazıcı, M. Yazıcı, 06.12.2015). Kadınların grup halinde söyledikleri türkülerin dışında grup olmadan birinin söylediği türküyü diğerinin karşılık vermesi sonucu söylenen atma türküler günümüzde daha yaygındır.

2.1.2.3.4. Erkekler Arasında Söylenen Atma Türküler

Atma türkü daha çok erkekler tarafından söylenir (Kazmaz, 2003: 198). Erkekler arasında söylenen karşıberi atma türkülerde yer ve zaman sınırlaması yoktur. Kahvede otururken, yolda karşılaşıncı, düğünde, şenlikte, kısaca erkeklerin bir araya geldiği hemen her yerde atma türkü söylenebilir. Erkeklerin söylediği atma türküler daha çok kişilerin birbirine takılması, rakibin kusur ve zaafı söylenerek kızdırılması esasına dayanır. Günümüzde yörede en çok karşılaşılan atışma türü erkekler arasında yapılandır.

2.1.2.3.5. Kadınlarla Erkekler Arasında Söylenen Atma Türküler

Atma türküler, çoğunlukla ergenlik çağına gelmiş kızlarla erkekler arasında söylenir (Günay, 1976: 74). Bu tür atışmalar genç kızlarla erkekler arasında olabileceği gibi kadınlarla erkekler ya da kızlarla yaşlı erkekler arasında da olurdu (Duman, 1988: 68). Kadınlar, düğünlerde, ot biçmek ve odun kesmek, yaprak toplamak için çıktıkları dağlarda erkeklerle karşılıklı türkü söylerler. Rize'deki türkü söyleme geleneği hakkında bilgi veren Süleyman Kazmaz, böyle ortamlarda kadınların yüzlerinin

görülmendiğinden; erkeklerden uzakta durduklarından; düğünlerde de seslerini karşı cinse duyuracak kadar aralıklı –kadınların bir odada, erkeklerinse diğer odada- oturduklarından bahseder. (Kazmaz, 1976: 23). Evli kadınların dağdan dağa, tarladan tarlaya yüksek sesle türkü söylemeleri hoş karşılanmaz (Ak, 2004: 5). Orhan Naci Ak ile yaptığımız görüşmede Ak'ın, “*Benim çocukluğumda imecelerde evli kadınlar türkü söylemeye kalkınca susun sesiniz haramdır denirdi. Kızlara müsaade ederlerdi de gelin olunca izin vermezlerdi.*” şeklindeki ifadeleri evli kadınların erkekler arasında türkü söylemelerinin pek de hoş karşılanmadığını göstermektedir.

Köy yaşamında genellikle türkü, horon, tulum-zurna, rençberlik ve atmacacılık delikanlıların; inek beklemek, ormanlardan çalı ve yaprak getirmek, kadınların ve genç kızların işidir. Bununla birlikte erkeklerin de aynı işleri yaptığı olur. Bunlar yapılırken kızlarla erkeklerin karşılıklı türkü söylemeleri eski bir gelenektir (Kazmaz, 1994:186).

Süleyman Kazmaz, *Çayeli Geçmiş Günler ve Halk Kültürü* adlı kitabındaki bir dipnotta şu hikâyeye yer verir:

“Fadime dağa, odun etmeğe gitmiş. Fakat delikanlılar karşısına geçmişler, türkü atmışlar. Fadime de boş durmamış, karşılık vermiş. Gün böyle geçmiş, akşam olmuş. Fadime, odun edemedi eli boş durumda eve gelmiş. Bunun üzerine annesi sormuş:

-Fadime ne ettin?

Fadime şu karşılığı vermiş.

-O ana ne edeyim? Onlar dediler bağa türki. Ben da onlara dedum türki. Öyle oldu da Fadime odun edemedi.” (Kazmaz, 1994: 186).

Dağlık bir araziye sahip olan Doğu Karadeniz’de ve özellikle Rize’de erkeklerin çalışmak için kentlere göç etmeleri sebebiyle kadınlar, odun kesmek gibi erkek işlerini de üstlenmek zorunda kalmışlardır (Ersoy: 140). Bu ve benzeri işler sebebiyle kadınlar, küçük yaşlardan itibaren her zaman iş hayatının içinde olmuşlardır. Aynı ortamlarda birlikte çalışan kadın ve erkek artık birbirini kardeş gibi görmekte ve birbirlerinden kaçma ihtiyacı duymamaktadır. Bu yetişme şekilleri sebebiyle başka yerlerde çok fazla rastlamadığımız kadın-erkek ilişkisine bu yörede rastlamak mümkündür. Bu ilişki Karadeniz insanının türkülerine de tesir ederek kadın ve erkeğin çok sayıda karşılıklı

olarak söylediği atma türküler meydana gelmiştir. Ayrıca İslamiyetten önceki Türklerin hayatında da kadının ön planda oluşunun bölgedeki geleneğe tesir ettiği düşünülebilir. Eski Türklerde de kadının hayatın her safhasında aktif olduğu bilinmektedir. Bu durum halk hikâyelerinde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.4. Yaşayan Atma Türkücüler

Rize ilinde geçmişten bugüne kaç atma türkücünün yaşadığını söyleyebilecek durumda değiliz. Fakat Süleyman Kazmaz, Rize halk şairleriyle ilgili şu isimlere yer vererek haklarında kısa bilgiler vermiştir:

Aziz, Çom Ömer, Çomoğlu Ali Dayı, Çomoğlu Mehmet, Çomoğlu Salih, Elekçi Emine, Enes, Genç Ali Oğlu Rasim, Hacı Temel, Hanifoğlu Memiş, Hemşinli, Hoca Süleyman, İbrahim Dayı, İlyas, İlyas Dayı, İnce Ali, Kahya Salih, Kartoğlu Sabri, Mustafa Davulcu, Recep Reis (Eyuboğlu), Reşit Çavuş, Süleyman Usta, Şerifoğlu Yusuf, Tapucu Süleyman, Topal Osman, Tüylüoğlu, Vesile, Yelkenci Recep Dayı, Yusuf Dayı, Yusufika (Kamil Oğlu).²¹

Kazmaz'ın şairler hakkında verdiği bilgilerden hareketle bunların bazılarının destan da söyleyebildiğini görmekteyiz.

Geleneğin temsilcileri hakkında bilgi veren Orhan Naci Ak ise atma türkü yarışmalarına katılan ve yarışmaya kayıt yaptırıp da katılmayan şu isimler hakkında malumat vermiştir:

Ahmet Özyanık, Ahmet Çamkerten, Ali Çamkerten, Ahmet Koyuncu, Ahmet Kabil, Bayram Ali Kardeşler, Cevahir Şerbetçi, Ethem Topaloğlu, Emin Ali Kardeşler, Ekrem Delal, Erdoğan Köse, Fuat Tibet, Ferhat Kara, Hüseyin Albayrak, Hasan Kesti, Hikmet Taşçı, Hızır Kara, Hamit Baş, Hamit Efendioğlu, Habib Büyük, Halit İnce, Hüseyin Kabil, Halil Er, İbrahim Delibalta, İlyas Kazdal, İsmail Tozkoparan, Muhammet Balcı, Murat Oğuz, Mustafa Tiryaki, Mehmet Ali Berberoğlu, Osman Efendioğlu, Osman Kurtuluş, Özkan Avcı, Rüstem Silan, Faik Çepnioğlu, Salih Avcı, Şadan Kardeşler, Sami Murzuoğlu, Şaban Kaplanoğlu, Tamer Kabil, Yaşar Koyuncu, Yaşar Çalık, Ali Horoz, Ali Tüylüoğlu, Mehmet Ali Baltacı, Adem Balcılar, Dursun Ali

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kazmaz, 1976: 289-298).

Kardeşler, Erkan Şaraboğlu, Fahrettin Menekşe, Hakkı Kadioğlu, Kemal Kıral, Köksal Coşkun, Mehmet Salih Aksu, Muhammet Kavalcı, Muharrem Yavuz, Nail Demirci, Ömer Kılıç, Osman Kavalcı, Sadık İbuk, Süleyman Reisli²²

Yaptığımız araştırmada burada yer alan isimlerin çoğunun hayatta olmadığı tespit edilmiştir. Hayatta olanlarla ise yaşlılık, başka şehre göç etme, hastalık vb. gerekçelerle görüşme imkânı bulunamamıştır. Biz bu çalışma sırasında şu atma türkücülerini tespit ettik. Bu kişilerin kısa hayat hikâyeleri aşağıda verilmiştir.

Hayriye Tüylüoğlu

1926 yılında Rize'nin Merkez'e bağlı Güzelköy'ünde doğmuştur ve Güzelköy'de oturmaktadır. Okuma yazma bilmeyen Tüylüoğlu, geçmişte eşiyle ve arkadaşlarıyla karşılıklı atma türküler söylemiş. Günümüzde oldukça yaşlı olan Tüylüoğlu'nun hafızasında az da olsa eşiyle söyledikleri birkaç atma türküsü bulunmaktadır.

Mahfuze Yazıcı

1928 yılında Rize'nin Taşköprü köyünde doğmuştur. Yiğitler köyünde oturmaktadır. Okuma yazma bilmeyen Yazıcı, eskiden birçok köy düğününe, imeceye katılmış ve bu ortamlarda atma türküsü söylemiştir. Bu gün oldukça yaşlı ve hasta olmasına rağmen keyfi olunca doğaçlama yeteneğini göstermektedir.

Osman Efendioğlu

1936 yılında Rize'nin Taşköprü köyünde doğmuştur. Şairliğe küçük yaşlarda atma türkülerle başlamıştır. Yeteneğini daha ilkökul yıllarında keşfeden öğretmenini ona müsamerelerde ve milli bayramlarda atma türküsü söyletmiştir. İlkokul mezunu olan şair, şoförlük ve muhtarlık gibi değişik meslekler yapmıştır. Yiğitler köyünde ikamet eden Osman Efendioğlu, “Efendioğlu Kıraathanesi” isimli bir kırtasiye dükkânı işletmektedir. 1985 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Halk Eğitim Merkezi'nin yapmış olduğu atma türküsü yarışmasına katılmış ve 39 şair arasından birinci seçilmiştir. Bunun yanı sıra geleneksel olarak yapılan yarışmalarda birinci ve ikincilikleri bulunmaktadır. Yayın hayatına 1988 yılında Barış Manço'nun 7'den 77'ye programıyla başlamıştır. Daha sonra TRT, TGRT, MESAJ TV, Kaçkar TV, Çay TV gibi çeşitli

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ak, 2004: 23-33).

televizyon kanallarındaki programlara şair olarak katılmış ve Rize TV olarak yayın hayatına başlayan Kaçkar TV’de “Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz” programının yapımcılığını ve sunuculuğunu yapmış; ayrıca sanatçı olarak da görev almıştır. Çeşitli düğün, şenlik, festival vb. etkinliklere katılmış olan Efendioğlu, halen düğün vb. etkinliklere davet edilmektedir. Lisans öğrencileri tarafından şiirleri tez konusu olarak ele alınıp incelenen şair, *Rize Meltemleri* adlı kitabını 2008 yılında yayımlamıştır. 2015 yılında UNESCO tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak ilan edilmiştir.

Adem Balcı

1952 yılında Rize’nin Merkez ilçesine bağlı Kömürcüler köyünde doğmuştur. Muradiye beldesi Köprübaşı Mahallesi’nde yaşamaktadır. İlkokul mezunu olan şair, gençliğinde birçok düğüne katılmış ve atma türkü söylemiştir. Bugün oldukça rahatsız olan Balcı, rahatsızlığına rağmen yine de dayanamayıp arkadaş ortamlarında atma türkü söylemeye devam etmektedir.

Mustafa Tiryaki

1952 yılında Rize’nin İslampaşa Mahallesi’nde doğmuştur. Müftü Mahallesi’nde oturmaktadır. Yüksekokul mezunu olan Tiryaki, Rize’de düzenlenen atma türkü yarışmalarına 1986 yılından sonra katılmıştır. 2000’den sonra sekiz yıl Rize’de Gençlik Merkezi müdürlüğü yapmış; ulusal ve uluslararası gençlik kampları düzenlemiştir. Bu kampların düzenlendiği yıllarda çeşitli illerden gelen 18-25 yaş grubu 100 kişiyi sekiz gün misafir edip çeşitli etkinlikler yapmışlardır ve bu etkinlikler sırasında şairlerle atma türkü söyleyerek gençleri eğlendirmişlerdir. Yine müdürlük yaptığı sıralarda Ankara’daki bazı toplantılarda doğaçlama yeteneğiyle herkesin ilgi odağı olmuştur. Televizyon programları ve düğünlerde de atma türkü söylemiştir. Emekli olan Tiryaki, artık herhangi bir organizasyona katılmamaktadır.

Abdullah Şafak

1960 yılında Rize’nin Dört Yol köyünde doğmuştur ve aynı yerde ikamet etmektedir. Ortaokul mezunu olan ve küçük yaşta türkü söylemeye başlayan Şafak’ın mesleği terzilik. Atma türkü yarışmalarına tahminen iki, üç kez katılmış; bu yarışmalardan derece elde etmiştir. Televizyon programlarına, düğünlere, tanıtım

günlerine çağırılan ve atma türkü söyleyen Şafak, halen düğünlerde türkü söylemeye devam etmektedir.

İlyas Kazdal

1960 yılında Rize'nin Muradiye beldesinin Soğuksu Mahallesi'nde doğmuştur. İlkokul mezunu olan ve o yıllarda atma türkü söylemeye başlayan Kazdal, Rize'nin Gülbahar Mahallesi'nde oturmaktadır. Geçmişte nakliyecilikle uğraşmış olup şu an emeklidir. Rize'de düzenlenen atma türkü yarışmalarına ilk olarak 1993 yılında katılmıştır. Düğün, şenlik, televizyon programı, yarışma vb. birçok etkinliğe katılmış; çeşitli şehirlere gitmiş ve bu ortamlarda atma türkü icra etmiştir. Emekli olan Kazdal, artık düğün vb. organizasyonlara katılmamaktadır.

Safiye Yazıcı

1964 yılında Rize'nin Merkez ilçesine bağlı Kömürcüler köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olan Yazıcı, Yiğitler köyünde oturmaktadır. Eskiden imecelerde kadınlarla birlikte atma türkü söylemiş. Ev hanımı olan Yazıcı, günümüzde az da olsa kendi başına doğaçlama türkü söylemektedir.

Erol Cayman

1968 yılında Rize'nin Çaykent beldesine bağlı Erenköy'ünde doğmuştur. Rize/ Merkez/ Tophane Mahallesi'nde yaşamaktadır. İlkokul mezunu olan Cayman, geçimini türkü söyleyerek sağlamaktadır. Küçük yaşta atma türkü ortamlarında bulunan ve türkü söylemeye başlayan Cayman, gazinolar, barlar, dernek geceleri, yayla şenlikleri, düğün, nişan vb. ortamlarda geleneği icra etmektedir.

Yusuf Saral

1970 yılında Rize'nin Kalkandere ilçesine bağlı Hüseyinhoca köyünde dünyaya gelen Saral, ilkokul mezunudur. Türkü söylemeye küçük yaşta başlar ve ilk türküsünü bir düğünde söyler. Saral, sonrasında şenlik, festival vb. yerlerde de türkü söylemeye devam eder. Ayrıca TGRT, Flash TV, Çay TV, Kaçkar TV, Karadeniz TV, TRT Avaz gibi televizyonlarda programlara katılıp atma türkü söylemiştir. Diğer yandan Kaçkar TV'de *Yusuf Saral Show*'u, TRT Avaz'da ise "*Yöremden Atma Türküler*" programını sunmuştur. Bugün, düğün, şenlik, festival vb. etkinliklere katılarak atma türkü söylemektedir.

Hüseyin Albayrak

1973 yılında Rize'nin Merkez ilçesine bağlı Taşköprü köyünde doğmuştur ve Rize Merkez'de oturmaktadır. Üniversite mezunu olan Albayrak, Rize İmkb Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde makine teknikeri olarak çalışmaktadır. Atma türkü yarışmalarına katılmış; çeşitli televizyon programlarına atma türkü söylemesi için çağırılmıştır. Geçmişte düğün vb. etkinliklere de giden Hüseyin Albayrak, günümüzde yalnızca arkadaş ortamlarında ve özel davetlerde ya da istek üzerine atma türkü söylemektedir.

Şenol Kuy

1982 yılında Rize'nin İkizdere ilçesine bağlı Çağrankaya Mahallesi'nde doğmuştur. İkizdere ilçesinde yaşamaktadır. İlkokul mezunu olan Kuy, İkizdere Belediyesi'nde şoförlük yapmaktadır. Çağrankaya yayla şenliklerinde birincilik sertifikası alan Kuy, Rize tanıtım günleri, belediyenin düzenlediği etkinlikler, yayla şenlikleri, düğün vb. ortamlarda atma türkü söylemektedir.

Lütfü Güner

1987 yılında Rize'nin Kalkandere ilçesinin Dağdibi Mahallesi'nde doğmuştur. Kalkandere ilçesinde oturmaktadır. Üniversite mezunu olan Güner, özel sektörde çalışmaktadır. Show TV'nin düzenlemiş olduğu *Yurdum İnsanı* yarışmasına katılmıştır. Genç atma türkücü bu gün birçok düğün, şenlik, festival vb. etkinliğe türkücü olarak çağırılmakta ve çeşitli ortamlarda atma türkü söylemektedir.

Süleyman Tüylüoğlu

1988 yılında Rize'nin Salarha beldesine bağlı Güzelköy'ünde doğmuştur. Güzelköy'ünde yaşamaktadır. Ortaokul mezunu olan Tüylüoğlu'nun sülalesinden pek çok şair çıkmıştır. Rize Belediyesi'nde çalışan Tüylüoğlu, arkadaş ortamlarında atma türkü söylemekte; düğün ve benzeri yerlerde söylemeyi ise tercih etmemektedir. Doğaçlama türkü söyleyebilen Tüylüoğlu; karşılıklı söylenen atma türkülerde nispeten zayıftır.

Ahmet Çakar

1989 yılında Van'da doğmuştur. Lise mezunu olan Çakar, kışları Rize Merkez'de yaz aylarında ise merkeze bağlı Azaklıhoca köyünde yaşamaktadır. İlkokul

yıllarında atma türkü söylemeye başlayan şair, düğün, şenlik ve benzeri birçok etkinliğe katılmıştır. Ayrıca Osman Efendioğlu'nun onu televizyonla tanıştırması üzerine Çay TV, Kaçkar TV gibi kanallardaki programlara katılarak atma türkü söylemiştir. Kendi çapında kemençe ve akordeon da çalabilen Çakar, bu gün düğün, şenlik gibi pek çok etkinliğe davet edilmekte; çeşitli şehirlerde düzenlenen tanıtım günlerine katılmakta ve çeşitli programlara çağırılmaktadır. Ahmet Çakar, Rize Belediyesi'nde Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü'nde çalışmaktadır.

2.1.3. Yapıları Bakımından Atma Türküler

Araştırmacılar atma türküleri, yapıları bakımından değişik şekillerde sınıflandırmışlardır.

Ali Çelik, atma türküleri bentlerdeki mısra sayılarına göre üç grupta toplamıştır:

a. İki mısralı bentlerden (beyitlerden) meydana gelen atma türküler (veya nazım birimi beyit olan atma türküler)

b. Üç mısralı bentlerden meydana gelen atma türküler (veya nazım birimi mısra olan atma türküler)

c. Dört mısralı bentlerden meydana gelen atma türküler (veya nazım birimi dörtlük olan atma türküler) (Çelik, 1994: 187).

Çelik, *üç mısralı bentlerden meydana gelen atma türkü* örneklerinin çok olmamasıyla birlikte zaman zaman şairlerin ustalıklarını göstermek için bu şekilde de türkü söylediklerini vurgular ve 1949 yılında Çaykara'nın kurtuluş töreninde düzenlenen seyirde "Urum" lakaplı Dursun ile Mustafa Durgun'un atışmalarından bir bölümü örnek olarak verir:

"Urum Dursun:

Ona yakışur makam

Yaşasun genç kaymakam

Şenledi Çaykara'yı

Mustafa Durgun:

Hep işler size ait

Hem muhtar hem mütahit

Yedunuz fukarayı

Dursun:

Bilmem ki ne hallisun

Sen yari Holalisun

Açmayalum arayı

Mustafa:

Bütün dünya yıkulsa

Holaya Mimilosa

Yapamam Mudarayı” (Çelik, 1994: 188, 189).

“Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş” adlı eserde atma türkülerin, ikilik, üçlük, dörtlük, altılık gibi farklı yapılara sahip olduğu ifade edilmiştir. *Altılıklardan kurulu atma türkülerin* ikiliklerden kurulu atma türkülere benzemesine rağmen ifade bakımından bir bütünlük arz ettiği ve kafiyelerin dizilişinin a b c b d b şeklinde olduğu belirtilmiştir:

“Kurban olurum kurban

Ayılan güneşine

Pulim kargalar konsun

O kocanın leşine

Canım çikana kadar

Geleceğim peşine

Parabenli tabancam

Bellerdedir bellerde

Kız murat almayasın

O gittiğin yerlerde

Benim göğnüm sendedir

Seninki da ellerde” (Şenel, 1994: 162).

Bunların yanı sıra, ikiliklerle başlayıp üçlüklerle süren, dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren atma türkü yapılarına da yer verilmiştir (Şenel, 1994: 158-162). İkiliklerle başlayıp üçlüklerle süren atma türkülere az rastlandığını belirten Süleyman Şenel, verdiği örnekte söze ilk başlayan kişinin önce ikilikler halinde türkü attığını, rakibin ise üçlüklerle cevap verdiğini söyler. Buna göre kafiye şemasını $A+B=[A(x\ x)+B(b\ b\ x)-A(y\ x)+B(c\ c\ x)...]$ şeklinde verir:

“A- Sizun vardur bi dane

Orda boylidur orda

B- Deyilsun ilgaleye

Yanaşturmaz haleye

Senun gibi hovarda

A-Taha düşmez elume

Poyle taze yumurta

.....” (Şenel, 1994: 159).

Doğan Kaya, atma türküleri yapılarına göre iki, üç, dört mısralı ve diyalog şeklinde olmak üzere dörde ayırır:

a. İki mısralık bentlerden ibaret atma türküler

b. Üç mısralık bentlerden ibaret atma türküler

c. Dört mısralık bentlerden ibaret atma türküler

ç. Diyalog şeklinde atma türküler (Kaya, 1999: 173-175).

Kaya, diyalog şeklindeki atma türkülere TRT repertuvarında kayıtlı şu türküyü örnek verir:

“-Demirciler demiri nasıl döğerler?

-Kalaycılar kalayı nasıl kalarlar?

-Şöyle döğerler, böyle döğerler.

-Şöyle kalaylar, böyle kalaylar.

-Şöyle mi?

-Şöyle.

-Böyle mi?

-Böyle.

-Var yare söyle.

-Şöyle mi?

-Şöyle.

-Böyle mi?

-Böyle.

-Var yare söyle.

-Oduncular odunu nasıl keserler

-Şöyle keserler, böyle keserler.

-Şöyle mi?

-Şöyle

-Böyle mi?

-Böyle

-Var yare söyle

-Sobacılar sobayı nasıl yaparlar?

-Şöyle yaparlar, böyle yaparlar.

-Şöyle mi?

-Şöyle

-Böyle mi?

-Böyle.

-Var yare söyle” (Kaya, 1999: 175).

Turgut Günay, atma türküleri yapıları bakımından dörtlüklerden kurulu, dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren, üçlüklerden kurulu ve ikiliklerden kurulu olmak üzere dört gruba ayırır. Günay, üçlüklerden kurulu atma türkülerin Trabzon’un Of ilçesine bağlı bazı köylerde görüldüğünü ve (aab-ccb-ddb...) tarzındaki sürekli bir kafiye düzenine dayandığını dile getirir (Günay, 1976: 74-81).

Rize yöresine baktığımızda atma türkülerin genellikle ikiliklerden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bölgede dörtlüklerden oluşan atma türkülerin de sayısı oldukça fazladır. Söylenen türküler genellikle x a x a kafiye düzenine sahiptir. Şu halde Rize civarındaki atma türküler yapı bakımından şu başlıklar altında incelenebilir:

a)İkiliklerden Oluşan Atma Türküler

b)Dörtlüklerden Oluşan Atma türküler

c)Dörtlüklerle Başlayıp İkiliklerle Devam Eden Atma Türküler

d) Mısra Sayısı Bakımından Belli Bir Kurala Bağlı Olmayan Atma Türküler

2.1.3.1. İkiliklerden Oluşan Atma Türküler

Daha çok bölgenin doğu kesiminde yaygın olarak kullanılan bu form, atma türküler içerisinde en makbulü olarak kabul edilmekte ve bu türde atışma yapan eski ustaların adları hâlen hafızalarda yaşatılmaktadır. İkiliklerden oluşan atma türküler xa-xa-xa... şeklindeki sürekli bir kafiye düzenine sahiptir (Günay, 1976: 81). Şairlerden biri 7+7 heceli iki mısradan oluşan anlamlı bir söz söyler. Diğer şair de yine 7+7 heceli iki mısradan ibaret, fakat birinci şairin kafiyesine uyumlu bir türkü ile ona cevap verir. Türkücülerden biri tıkanana ya da aldığı taşlar yüzünden yarışmadan çekilene kadar bu böyle uzayıp gider (Ak, 2004: 8). Günay, bölgenin doğu kesiminde *karşılama* adını alan bu türün tarafların kızıışmasıyla ağır ve müstehcen bir havaya bürünmüş şekline *kovalama* adı verildiğini söyler (Günay, 1976: 81).

Aslında ikiliklerden oluşan atma türküler, şairlerin bir dördlüğü paylaşarak söylemesinden başka bir şey değildir. Karşı-beri atma türkülerde, kişiler sıra ile iki dize söylerler; ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir (Gözaydın, 2013: 3). Böyle durumlarda türkü bünyesinde kafiye bütünlüğü sağlamak mecburiyeti söz konusu olduğu için, ikişer mısralık atışmalar çoğunlukla usta türkücüler arasında gerçekleşir (Günay, 2003: 23).

İkiliklerden oluşan atma türkünün güzel bir örneği Osman Efendioğlu'ndan derlenmiştir. Atma türkünün olayı ve türkü şöyledir:

Recep adında bir şairi on yedi, on sekiz yaşlarındayken düğüne davet ederler. Düğünde Recep'e derler ki: "Burada Mutaflı Yusuf Dayı diye birisi var, çok usta bir şairdir, türkü söylerken buna dikkat et." Recep de "Tanıtın onu bana." deyince "Onu sen tanırsın, başı iri, kaşları da kalındır." diye cevap verirler. Bir zaman sonra Recep bakar ki Mutaflı Yusuf gelip horona girdi. Bunun üzerine şu türkü söylenir:

Recep:

Sahabilerden kalma

Mutaflı'da cordum bi baş

Yusuf:

İçi akıl dolidur

Ne gam çeker ne telaş

Recep:

Çok yukarlara kaldun

Biraz sahile yanaş

Yusuf:

Sahile inmem için

Lazim bağa bi maaş

Recep:

Ne çirkin suratun var

Yüzlerini ortti kaş

Yusuf:

Sen de çirkinlenusun

Sekseni çi bulur yaş

Recep:

Sekseni olanlara

Biz diyiruk karabaş

Yusuf:

Ben karabaş sen masti

Cel olalum arkadaş (Efendioğlu, 30.07.2015).

Efendioğlu'nun naklettiği diğer atma türküsü ise şudur:

Küçük yaşlarda İzmir'e giden İbrahim Kurtuluş, Rize'ye ziyarete gelir. Osman Efendioğlu ile Taşköprü köyü değirmeninin önünde karşılaşırlar ve aralarında şöyle bir atışma olur:

Kurtuluş:

Şairiniz bu midu

Celdi cirdi horona

Efendioğlu:

Taniyamadum seni

Acap kim derler sana

Kurtuluş:

Kurtuluşzadelerden

İbrahim derler bana

Efendioğlu:

Zadeluği çim verdi

Senun çirli yakana

Kurtuluş:

Eve yıkiyanum yok

Ne kari var ne ana

Efendioğlu:

Desena çi dünyaya

Kalmışsun salakana

Kurtuluş:

Kurtuluş bi ağadur

Sor bakalum babana (Efendioğlu, 15.08.2015).

2.1.3.2. Dörtlüklerden Oluşan Atma Türküler

Bu şekilde söylenen atma türkülerde şairin biri ya tek başına ya da karşısındakiyle karşılıklı olarak türkü söyler. Eğer iki şair karşılıklı söyleyecekse şairlerden biri dört mısralı bir türkü söyler, diğeri de ona dört mısralı bir türkü ile karşılık verir. Cevapların anlamlı olması önemlidir. Böyle atma türkülerde kafiye birliği aranmaz (Ak, 2004: 9). Her dörtlükte kafiye değişir, fakat konu aynı kalır. Genellikle her türküde kafiye değiştiği için kafiye uyumu sağlamak kolaylaşmakta ve anlamca daha güzel türküler söylemek de mümkün olmaktadır (Ak, 2004: 7).

İkizdere ilçesinden bir örnek:

“Uşaklar buraların

Suyu havası iyi

Ben size tanıtayım

Bizim İkizdere'yi

Adını ondan almış

Var orda iki dere

Hep beraber uşaklar

Gel çıkalım Anzer' e

Her tarafa dağılmış

Yok orda pek ahali

Dünyada meşhur olmuş

Bizim Anzer'in bali ” (Ak, 2004: 7, 8).

Tipik mani dörtlüklerinin karşılıklı olarak paylaşılması esasına dayanan bu türün kafiye düzeni (x a x a, x b x b, x c x c...) şeklindedir (Günay, 1976: 74). Fakat nadir de olsa kafiye bazen her dörtlükte değişmeden tekrar ettiğine rastlanmaktadır.

Rize'nin Üçkaya köyünden 1925 doğumlu Hasan Demirci, Bildircin köyünden Emine ile Kırklartepe köyünde yapılmakta olan bir düğünde karşılaşır. Bu karşılaşmadan kısa bir örnek:

“Emine:

O torlağın Hasanı

Allah versin belanı

Yarın sabahtan hoca

Versin senin selanı

Hasan Demirci:

Allah yanıma koysun

Benden geri kalanı

Ey kız ne ettum sağa

Babam alsın ananı (Emine'nin annesi duldur)" (Ak, 1998: 64).

Dörtlüklerle söylenen türkülerde türkücülerin bazen dörtlüklerin peşine ikilikleri de eklediği görülmektedir. Bu türküler dağınık bir yapıya sahiptirler. Aslında böyle türküler rastlamamızın sebebi; türkücünün türküyü nerede bitirmek istediği ve anlatmak istediği duygu ve düşüncelerini kaç mısraya sığdırabildiğiyle alakalıdır.

90'lı yıllarda Osman Efendioğlu, Rize'nin İkizdere Çağrantaş yayla şenliklerinde Abbas Mustafa ve oradaki bazı kızlarla türküyü söyler. O sıra Efendioğlu'nun sigarası biter ve bir çocuğu göndererek Maltepe sigarası almasını, parasını sonra vereceğini söyler. Bunun üzerine kızlardan biri şöyle söyler ve ardından türküyü devam edilir:

Bizum Osman Dayınun

Tükendi sigarası

Yenisini almağa

Yok cebine parasi

Olmuşdur Osman Dayi

Medine fukarasi

Efendioğlu:

Soracağum Canan'a

Sevdaluk bilur misun?

Edeyim seni celin

Rize'ye celur misun?

Canan:

Çağrantaş yaylaları

Dağluktur kayaluktur

İman şartı altıdur

Biri da sevdaluktur (Efendioğlu, 12.07.2015).

Tek başına söylenen türkülerde zaman zaman kafiye'nin her dörtlükte aynen tekrar ettiğı durumlarla da karşılaşmaktayız.

Rizeli mucit Bilal Atasoy'un Osman Efendioğlu'nun iş yerine gelmesi üzerine Efendioğlu şu türküyü söyler:

Bu Bilali Habeşi

Eski arkadaşımız

Olduk seksen yaşına

Beyazlandı başımız

Söylema bana türçi

Ağır olur taşımız

Bu bayandan utanma

İdu kız kardaşımız

Ekseri turçi derçen

Sallaniyu başunuz (30.07.2015)

Efendioğlu'nun söylediğı bu atma türküy'e bakıldığında şair, türküsünü dörtlük şeklinde söylese dahi türküyü 7+7 mısra esasına göre ve anlam iki mısra'da tamamlanacak şekilde oluşturduğu için istediğı yerde bitirebilir, anlamda herhangi bir bozulma olmaz. Bu yapıdaki türkülere karşılıklı olanlardan ziyade tek başına söylenen dörtlü türkülerde rastlanır.

2.1.3.3. Dörtlüklerle Başlayıp İkiliklerle Devam Eden Atma Türküler

Turgut Günay, az sayıda örneğinin olduğunu ifade ettiği dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren atma türkülerin başlangıçta dörtlükler halinde paylaşılırken bir noktadan sonra ikilikler haline dönüştüğünü ve bu arada sürekli bir kafiye düzenine girdiğini söyleyerek bu türden atma türkülerle yörede kesme türkü adı verildiğini belirtir (Günay, 1976: 79).

Dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren atma türkülerin sayısı Rize’de oldukça azdır. Şairlerin türkü söylemeye dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle devam etmesindeki amaç; türküyü ısınmaktır. Atma türküyü dörtlüklerle başlanarak türkü söylemek için uygun bir hava oluşturulmaktadır. Şairler, bu sayede daha çok mısra ile kendilerini ifade ederek konuya hazır hale gelirler. Yani ortada hiçbir konu yokken şair, karşısındakine bir dörtlük söyleyerek onun aklında bir konu oluşmasını ve türkü söylemeye hazır ve istekli hale gelmesini sağlar. Türkünün ilerleyen kısımlarında bu durum düzenli bir şekil alır ve türkü ikiliklerle devam eder.

Araştırmalarımız sırasında dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle devam eden bu şekildeki türkülerle yalnızca Adem Balcı ile Osman Efendioğlu arasında geçen atışmada rastlanmıştır.

Adem Balcı ameliyat olmuştur ve oldukça rahatsızdır. Efendioğlu ile onu ziyarete gittiğimizde Efendioğlu, Balcı ile atışmak ister. Balcı da:

“Allah verdi cezami

Dolaştım diyarlari

Ben ne turçi diceğüm

Sen cibi ihtiyarlan” der ve ilk önce atışmak istemez daha sonra dayanamaz ve rahatsız olmasına rağmen atışmaya başlarlar:

Efendioğlu:

Yayılmışdur Rize’ye

Şayir Adem’un adi

Ustasini görünce

Gene dayanamadi

Adem:

Ustasını gördi mi

Gene dayanamadi

Sesi çıkmaz turçının

Eyi olmayı tadi

Efendioğlu:

Bu Adem karısına

Kizum dayanamadi

Adem:

Benum adumdur Adem

Havva'dur onun adi

Efendioğlu:

Esasını sorarsan

Kari buni dışladı

Adem:

Osman Efendioğlu

Tutti seni inadi

Efendioğlu:

Bunun turçilerininun

Ne tuzi var ne tadi (30.07.2015).

Efendioğlu'nun burada Balcı'yı türkü söylemeye istekli ve hazır hale getirmek istediği görülmektedir. Fakat Balcı, rahatsız olduğu için istekli değildir ve söylenen türkü kısa sürer.

2.1.3.4. Mısra Sayısı Bakımından Belli Bir Kurala Bağlı Olmayan Atma Türküler

Karşılıklı söylenen bazı türkülerin mısra sayısı bakımından belli bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Atışmadaki kişilerden birinin söylediği birkaç mısraya diğeri istediği sayıda mısra ile karşılık verebilmektedir. Bu, kişinin ifade edeceği düşüncüyü kaç mısraya sığdırabildiğiyle alakalı bir durumdur.

Mesela bir kız ile bir erkek birbirini sevmektedir. Ne var ki kız istemediği bir kişiye verilmiştir. Ama o sevdiği erkekten vazgeçmemektedir. Erkeğin babası ise kız başkasına verildiği için evlenmelerine karşı gelmektedir. Kızla erkek arasında geçen atma türküsü şöyledir:

“Kız:

Yeni geldi gurbetten

Bu taşluğun ağası

Sorayım oni oğa

Var mı acep parası?

Derum alayım oni

İstemeyi babası

Uşak:

Daha bulamadun mi

Vurdun Raşot’a yalı?

O kız bir koca aldun

Dersun Koti’nun Ali

O ki gelur yanuna

At, vur oni bucağa

O ki gelur yanuna

Gömlek geydurun oğa

Sabayinan kalkınca

Başuni iyi bağla
Eğer derdun var ise
Otur, bölmene ağla
Bir gün olur ararsun
O attuğun taşları
Elum ilan öreyim
O sırmalı saçları
Gel da bile gidelum

Aldun mı o kaşları?” (Kazmaz, 1993: 354, 355).

Atma türküde dile getirilen bu sevda acı bir şekilde sonlanır. Kız istemediği kişi ile evlenir ve kısa bir süre sonra ölür. Erkek de seferberliğe, Birinci Dünya Savaşı'na gider ve geri dönemez.

Rize yöresinde, eğer iki şair karşı karşıya gelmişse genellikle ikilikler halinde türkü söylenir. Fakat ilk atma türkücü, rakibini atma türkü söylemeye zorlamak, onun isteksizliğini yok etmek ve gayrete getirmek için bir beyit yerine birkaç beyit ile de türküyü başlayabilir. Daha sonra türküyü beyitlerle devam edilir (Kaya, 1992: 91, 92).

Rize'nin Andon kaplıcalarında Osman Efendioğlu, Hüseyin Albayrak ile atışmak ister. Fakat Albayrak istekli değildir. Bunun üzerine Efendioğlu, bir ikilik söyler; türküsüne karşılık alamayınca onu dörtlüğe tamamlar. Ardından Hüseyin Albayrak da türküyü başlar ve türkü ikiliklerle devam eder:

Efendioğlu:

Usta çirak bu akşam
 Gene gelduk yan yana
 Ha bu şayir Huseyin
 Uzaktan bakar bana

Albayrak:

Mahmut benden ustadur

Atma oni yabana

Efendioğlu:

Mahmut benden utanur

Cevap veremez bana

.....²³(25.08.2015).

Türkünün devamında Hüseyin Albayrak yine isteksiz davranır ve Efendioğlu onu istekli hale getirebilmek için aralarda dörtlükler söyler.

Genellikle türküye ikilikle başlanmışsa ikilikle devam edilmesi gerekir. Fakat ikiliklerle söylenen atma türkülerde şairlerin bazen iki mısra yerine aralarda dörtlüklerle cevap verdiği görülmektedir. Yelkenci Recep ile Tüylüoğlu şu türküyü söylemişlerdir:

“

Yelkenci:

Seni hapis ederum

Kapulari tıkarum

Tüylüoğlu:

Buraya hapis olmam

Nerden olsa çıkarum

Yelkenci:

Nereden çıkacasun?

Cebumedur nahtarun

Tüylüoğlu:

Ben da böyle yerleri

Yumruğumla yıkarum

Yelkenci:

Sizun köyün kızınun

²³ Türkünün devamı için bkz. *Yüz Yüze Görüşme Sırasında Yapılan Derlemeler*: 78.

Çiçeğini otlarum

Tüylüoğlu:

Sizun köy kızlarını

Elume yumurtlarum

Basarum göbeğune

Omuzından atlarum

Yelkenci:

Tüyoğlu benden usta

Ben hokemden patlarum

.....

Tüylüoğlu:

Bu yıl böyle gidersa

Hep eşkıya çıkaruk

Biz eşkıya çıkarsak

Çok delikler tıkaruk

Yelkenci:

Tüyoğlu neye yıktun

Kiliseyi berbatı?

Tüylüoğlu:

Iktum o kaybanayı

Kıblesi idi batı

.....” (Kazmaz, 1976: 161, 162).

Yukarıda görüldüğü üzere atma türkülerin geneli ikilikler ve dörtlükler şeklinde oluşmaktadır. Yapı bakımından rastlanan diğer haller yaygın olmayıp istisnai bir durum teşkil etmektedir.

Atma türküler, hecenin yedili kalıbıyla söylenir. Söylenen türkülerde ahenk, redif ve kafiyeyle sağlanır. Şair, ne kadar yetenekli olursa olsun, bilhassa çok uzun türkülerde kafiye bulmaktaki zorluk yüzünden kafiyeği değiştirebilir. Buna, “türkü çıkmaz yola düştü” denir. Böyle bir durumda şair, ya türküyü keser ya da kafiyeği değiştirir. Kafiye bulamamak yüzünden türküyü bırakmak, şairlik onuru açısından dayanılabilecek bir durum değildir. Bu yüzden çıkmaz yola yola düşen şair, ayağı değiştirerek türküyü devam eder (Kazmaz, 1976: 17). Ayağı söze ilk başlayan şair verir. Diğeri de ona uygun ayakla cevap vermek zorundadır. Şairin sıkışarak kafiye değiştirmesine yöre ağzıyla “ayak attı” denir.

Tüylüoğlu ile Yelkenci Recep’in bir düğünde söylediği atma türkünden örnek verelim:

“Tüylüoğlu:

Tüyloğliyim, Tüyloğli

Kantar doğerum, kantar.

Yelkenci:

Ormana yata yata

Sırtun bağladı mantar²⁴

Tüylüoğlu:

Sen da ben gibi olursun

Ya birkaç kişi ahtar

Yelkenci:

Ben sen gibi olamam

Davarcuk doli nahtar

Tüylüoğlu:

Ben ha böyle evleri

Yumruğumla ahtarum²⁵

²⁴ Yelkenci, Tüylüoğlu’nun dağlarda gezen bir eşkıya olduğunu söylemek ister.

Yelkenci:

Korum seni mapusa

Cebumedur nahtarun

.....” (Kazmaz, 1976: 159).

Şairler bazen kafiye uydurmak için kelimelerin söyleniş biçimlerini de değiştirebilmektedirler.

“

Şerifoğlu:

Buraya sarfolacak

Sen doldurduğun kadı

Yusuf Dayı:

Belki yorgunluk çıkar

Bir kahve olsun sadı²⁶” (Kazmaz, 1976:149).

Bir şairin türkü söyleyerek karşısındakini susturmasına “tutturmak” denir. En iyi karşılığı vererek rakibini tutturan şair, ustalık düzeyine yükselir ve usta şair olur. Şairler için ustalığa yükselmenin yolu güzel türkü söylemektir. Fakat bazı durumlarda sanat endişesinin bir yana bırakıldığı, türkücünün yenmeye çalıştığı rakibinin zayıf taraflarını araştırdığı görülür. Türkü deyimiyle zayıf tarafa “iv” denir. Şair, rakibinin “iv”ine yüklenerek onu susturup usta olmaya çalışır (Kazmaz, 1976: 21).

Osman Efendioğlu ile Ahmet Çakar’ın atışmalarına baktığımızda Çakar’ın genellikle Efendioğlu’nun yaşlılığına; Efendioğlu’nun da Çakar’ın bekârlığına yüklenerek alt etmeye çalıştığı görülmektedir. Mesela; Efendioğlu’nun iş yerinde yapılan atışmanın bir kısmı şöyledir:

Efendioğlu:

Turçi diyemeyirum

Aldi canuma darluk

²⁵ Kafiye, burada değişmektedir.

²⁶ Sadı- sade.

Çakar:

Çok çoti etti bizi

Kaybana fukaraluk

Efendioğlu:

Yandun fukaraluktan

Seni yakti bekarluk

..... (12.02.2015).

Atma türkülerde, normal türkülerde olduğu gibi nakarat (kavuştak) bulunmaz; fakat türkülerdeki nakarat kısmı atma türkülerde bir şekilde tekrarlarla sağlanır. Yazılı metinlerde belirtilmeyen fakat sözlü ortamda karşımıza çıkan dikkate değer bir durum türkülerdeki bu tekrarlardır. Bu mısralar söylenirken genellikle birinci mısra iki kere ikinci mısra ise dört kere tekrar edilir.

Hüseyin Albayrak ile Osman Efendioğlu'nun söylediği karşıberi atma türkünün bir bölümünü aynen söylendiği gibi verelim:

Efendioğlu:

Vanli ile Ordulu

Vanli ile Ordulu

Oturmuşler yanyana

Oturmuşler yanyana

Oturmuşler yanyana

Oturmuşler yanyana

Albayrak:

Yardim edelum amca

Yardim edelum amca

Biz boyle okuyana

Biz boyle okuyana

Biz boyle okuyana

Biz boyle okuyana

Efendioğlu:

Bizum saygımız sonsuz

Bizum saygımız sonsuz

Okuyana yazana

Okuyana yazana

Okuyana yazana

Okuyana yazana

..... (24.05. 2015).

Bunun yanı sıra birinci mısranın bir, ikinci mısranın ise iki kez söylenerek tekrarın ise aynı şekilde yapıldığı durumlar da vardır.

Efendioğlu:

Kameralar önüne

Turçi söyliyecem

Turçi söyliyecem

Kameralar önüne

Turçi söyliyecem

Turçi söyliyecem

Çakar:

Sole o dayi soyle

Seni dinleyecem

Seni dinleyecem

Sole o dayi soyle

Seni dinleyecem

Seni dinleyeceğüm (31.08.2015).

İlk söyleyişte ikiliğin bir kere söylenip ikincide ise birinci mısranın bir, ikinci mısranın ise üç kere tekrar edildiği de görülen şekillerdendir. Bu da söyleyişteki farklılıkları bize göstermektedir:

.....

Efendioğlu:

Kültür bakanluğunun

Hoş celdi madalyasi

Kültür bakanluğunun

Hoş celdi madalyasi

Hoş celdi madalyasi

Hoş celdi madalyasi

Çakar:

Nasip olur mi sağa

Yakana takilmasi

Nasip olur mi sağa

Yakana takilmasi

Yakana takilmasi

Yakana takilmasi

.....(31.08.2015).

Yapılan bu tekrarlara baktığımızda bunların tümünün altılıklardan oluştuğu görülmektedir. Aslında bu da türkülerin söylenirken kendi arasında altılı nazım birimi gibi bir şekil oluşturduğunu göstermektedir.

Tek başına ya da karşılıklı olarak söylenen dörtlüklerden oluşan türkülerde ise söylenişte sekiz mısralık bir biçim oluşmaktadır:

.....

Şevki Fırtına:

Göremeyirum oni

Yüreklerum dar idi

Göremeyirum oni

Yüreklerum daridi

O devlet kanalinda

Programum varidi

O devlet kanalinde

Programum varidi

Cevahir Şerbetçi:

O deduğun muhite

Beraber gideceğuk

O deduğun muhite

Beraber gideceğuk

Kardaşum düğünlere

Vallahi öleceğuk

Kardaşum düğünlere

Vallahi öleceğuk

.....²⁷

Bu tekrarları yapmadaki amaç; hem ezgiyi güçlendirmek hem de düşünme sürecini uzatarak şairin karşısındakine kolayca cevap hazırlayabilmesini sağlamaktır.

Şairler, bazen de türkü söylerken söyledikleri türkülerin sözlerini hece sayısına ve kafiye uymak koşuluyla değiştirebilmektedirler. Ahmet Çakar ile Osman Efendioğlu'nun yaptığı atışmada Efendioğlu'nun türkü söylerken ikinci tekrarında bazı kelimeleri değiştirdiği görülmektedir.

²⁷ Karaca Düğünü.

.....

Çakar:

Sorsan bu da ustamdu

Bağa kız bulamayı

Efendioğlu:

Ara sıra Gürcistan/ Ara sıra Batom'dan

Kürt karisi arayı/ Rus karisi arayı

..... (25.08.2015).

Genellikle düğün ya da toplu eğlence yerlerinde halkın huzurunda söylenen karşılıklı türkülerin sonunda şairler, (eğer kafiye de uyuyorsa) son ikiliği birlikte söyler ve söyledikleri türküyü oradakileri selamlarlar:

.....

Çakar:

Ben deyirum çi şimdi

Bitursak Osman Dayı

Efendioğlu:

Ahmet unutmayalum

Halki selamlamayı (25.08.2015).

Türkünün verilen bu son kısmında Efendioğlu, türkünün birinci mısrasını söyler ve daha sonra Ahmet Çakar'la birlikte birinci mısra tekrar edilip ikinci mısra beraber söylenir.

Atma türküler yöresel ağızla söylenir. Osman Efendioğlu'nun ifadesiyle “mahalli dil, atma türkülerin aksesuarıdır.”

Osman Efendioğlu:

Köpekler yemez seni

Belun oldi kukari²⁸

Vaziye teyze:

Sen edemezsun benlan

Benum eski dul kari

.....(Efendioğlu, 12.07.2015).

2.1.4. Konuları Bakımından Atma Türküler

Rize halk şiirinde zengin bir muhteva vardır. Fakat muhtevada duygu ve heyecandan çok bilgi ve düşünce unsuru yoğunluktadır. Doğa, toplum ve insan sorunları ile ilgili görüşlere, iğneleme ve taşlamalara duygudan çok yer verilerek düşünce hâkim duruma getirilmektedir. Şairler iç dünyalarından çok dış dünyayı, günlük konuları, toplum ve insan sorunlarını ele almakta, onlar üzerindeki düşüncelerini açıklamaya daha fazla yer vermektedirler. Özellikle atma türkülerde nükteli konuşma, iğneleme, kısaca taşlama havası ağırlık kazanmaktadır (Kazmaz, 1976: 13, 14). Rize türkülerini konu yönünden karakterize eden unsurların başında, nükte yer alır. Özellikle karşılıklı söylendikleri zaman bu durum daha açık seçik olarak belirir (Günay, 2003: 23). Şairler bazen rakibi küçük düşürücü sözler söyleyerek onların kusur ve zaaflarına değinir ve bu sayede karşısındakini gülünç duruma düşürmüş olur.

Atma türkülerde işlenen konu ve ana duygu bakımından sevgi, alay, sitem gibi unsurlar ön plandadır (Günay, 1976: 74). Aşk, gurbet, ayrılık, doğa sevgisi, yayla göçü gibi konuların yanı sıra karşılıklı söylenen atma türkülerde muzip, yerici, esprili ifadeler de sıkça rastlanır (Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız, 2014: 41). Yetkilerini kötüye kullanarak haksız kazanç sağlamak, iki evlilik, inanç ve yoksulluk da atma türkülerde sıklıkla işlenen konulardır (Çelik, 1994: 197). Türküler, genellikle bir olay üzerine söylenir; her türküyü konu edinilen, bazen her mısradaki değinilen bir olay vardır (Kazmaz, 1976: 18). Atma türküler, tek bir konu üzerine söylenebilecekleri gibi birden fazla konuyu da içerebilirler. İnsanlar söyleşmek, şakalaşmak için bile türküyü söyleyebilir. Bu nedenle de atma türkülerini belli konular içerisine hapsetmek pek de

²⁸ Kukari: meyve toplamakta kullanılan ucu çengelli değnek; Kambur, eğri, iki büküm.

doğru değildir. Başından sonuna kadar aynı konuyu işleyen uzun soluklu atma türküyü pek rastlanmaz (Çelik, 1997: 173).

Mehmet Özbek, her türkünün bir hikâyesi olmadığını, mani katarlarından oluşan atma türkülerin, dini-tasavvufi konuları işleyen deyiş, nefes, hikmet, ilahi vb.nin hikâyeleri olmadığını, türkülerin büyük bir kısmının olayları değil, duygu, düşünce ve sezgileri dile getirdiğini, ancak olay türkülerinin hikâyeleri bulunduğunu belirtir (Özbek, 2009: 19).

Rize'nin Güneysu ilçesindeki Kamburoğlu Ahmet ve Rize'deki Tüylüoğlu Mehmet Ali'nin her ikisi de şair ve çobandır. Kamburoğlu, Güneysu'dan kalkıp Tüylüoğlu Mehmet Ali'nin yanına “ne zaman yaylaya çıkacağız?” diye sormaya gelir. Mehmet Ali'nin yaşlı ve zayıf bir atı vardır. Başını taşın üzerine koyup yatar. Kamburoğlu'nun Ahmet bunu görünce:

“Tuylioğlu nere buldun

Sen bu cebermiş ati” der ve atışma Tüylüoğlu'nun cevap vermesi üzerine devam eder:

Tüylüoğlu:

Ceberurse sayarım

Koyunlarım zeçati

Kamburoğlu:

Allah vere derduni

Buni sana çim sattı

Tüylüoğlu:

Bu bana bişey etmez

Tüyloğlu zati battı

Kamburoğlu:

Yaylaya cidemezsun

Nallaruni parlattı

Tüylüoğlu:

Çeser atarum oni

Baktum çi hepten yatti (Efendioğlu, 12.07.2015).

Görüldüğü üzere atışma o anda yaşanan bir olay üzerine ortaya çıkmıştır. Kamburoğlu, Tüylüoğlu'nun yaşlı ve zayıf atını görünce Tüylüoğlu'na takılır ve türkü adeta bir konuşma havasında cereyan eder. Zaten atma türkülerin geneline bakıldığında konuşma havasının hâkim olduğu görülmektedir. Günlük konuşma havasında söylenen bu türküler, üzerinde düşünerek olgunlaştırma fırsatından yoksun oldukları için edebi değere haiz değildirler.

Şairin biri yolda giderken başka bir şaire rastlar ve ona der ki “bohçanda ne vardır?” O da “turp var.” der. “Bana iki tane ver.” deyince diğeri “sana iki tane vereyim, bana bir türkü söyle.” der ve iki turp verir.

Şair, turpu verene der ki:

Deyişti dünya alem

Belli deyil hacisi

Verdun bana içi turp

Rastlamasa acisi (Efendioğlu, 12.07.2015).

Olaylar tesadüflere bağlı olduğu için atışmalar da aniden gelişir. Bu türküyü bakıldığında insanların “turp” için bile türkü söyleyebildikleri anlaşılmaktadır. Günlük yaşam atma türkülerin vazgeçilmez icra ortamlarından olduğu gibi konuları da öyledir. Halka ve yaşama dair her şey atma türkülerin konusu olabilir (Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız, 2014: 41). Olayın atma türküyü sonuçlanmasına biz de çok defa şahit olduk.

Bir gün bilgisayarına çay döküldü. Olayın üzerinden bir hafta geçtikten sonra üniversitemiz çalışanlarından Nesibe Erkan, şöyle bir türkü söyledi:

Bu Damla'nın leptobi

Bir gün hararetlendi

İşti bir bardak çayı

Ancak kendine geldi (17.12.2015).

Mizahi bir dille söylenen bu türküden de atma türkülerin konusunun ne kadar geniş olduğu görülmektedir.

Söylenen atma türkülerin birçoğunda yörenin gelir kaynağı olan çaya ve yöre için önem arz eden atmaca vb. hayvanlara yoğun bir şekilde yer verilmektedir.

Atma türküleri belli konuların içine hapsetmek çok doğru olmasa da konularına göre bir tasnif yapmak gerekirse bunları birkaç başlık altında toplayabiliriz:

2.1.4.1. Aşk/ Sevda (Sevdaluk) Konulu Atma Türküler

Türkülerde en çok işlenen konulardan biri olan sevdalık, yörenin yaygın kullanım şekliyle sevdaluk, atma türkülerde de karşımıza çıkmaktadır. Hayatımızda kadın ve erkeğin bir araya gelerek konuşup dertleşmesi doğal karşılanan bir durum değildir. Kadın ve erkek ancak belli günlerde ve ortamlarda bir araya gelebilir. Böyle ortamlar ise duyguları belli etmek için kaçırılmayacak fırsatlar doğurur. Gençler, düğün, dernek gibi ortamlarda karşılaşp horon oynarken duygularını atma türkülerle dile getirir ya da kimsenin göremeyeceği ıssız yerlerde özellikle gençler, sevdiklerine rastlayınca türküyle takılır veya niyetini söylediği türküyle belli eder. Bu anlamda atma türkü, gençlerin özellikle duygularını ve bunun yanı sıra düşüncelerini de dile getirdikleri bir iletişim aracıdır.

İkizdere İhlamur köyünden Gülali ile Ayvalık köyünden Yasemin bir düğünde karşılaşır ve atışır:

“Yasemin:

Ben herkeslan giderum

Kabantaşa çalıya

Bu düğünün içinde

Göz koydum Gülaliya

Gülali:

Senlan geçinmek için

Lâzım bağa çok para

Duydum fazla sevdan var

Beni katma olara

Yasemin:

Heveslendim horona

Simdi terliyeceğim

Yemin edeyim sağa

Başka sevmiyeceğim

Gülali:

Beni yicesun gibi

Bakayisun gözüme

Çok hovarda bişesun

İnanamam sözüne

Yasemin:

Senin için kurtlanmış

Bir şey diyemem sağa

İnan konuşmiycağum

Hiç kimselan bir dağa

Gülali:

O kadar güzel deyin

İnandurcasun beni

Konuşursan birinlan

Çeker vururum seni

Yasemin:

Çok fazla sevda ettum

Hepisini alamam

O aradığım kaşı

Belki sağa bulamam

Gülali:

Fazla darladun beni

Bak yüzümdeki tere

Nasıl olsa sevdan çok

Beni de yaz deftere” (Ak, 1998: 17, 18).

İki genç birbirlerine âşık olurlar. Büyükler razı olmaz ve evlenemezler. Oğlan kızın yakını olan biriyle evlenir. Bir düğünde genç karı-koca horandadır. Oğlanın eski sevgilisi horona girer ve türkü ile oğlana seslenir ve atışırlar:

“Kız: *Hersim fazla çıkmıştır biraz atlıyacağım*

Sizi yanyana gördüm ha ha patliyacağım

Erkek: *Sen yetişirsin bizi yavaş eyle atlama*

Kabahat senun idi yavaş eyle patlama

Kız: *Hep onunçun kızarum anamlanla babama*

Her halde haklı idun bir şey demedum sana

Erkek: *Tutarsan dedüğumi sağa birşey diyeyim*

Eğer darlaniyisan ben horon etmiyeyim

Kız: *Dertlerimi bilema türkiylan diyeceğim*

Yemin ettum içumden sevda etmiyeceğim

.....” (Ak, 1998: 19).

Verilen örneklerden de görüldüğü üzere atma türküler, diğer bütün konularda olduğu gibi aşk konusunda da yöre insanı için verimli/ işlevsel bir iletişim aracı olmuştur.

2.1.4.2. Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Atma Türküler

Kadın-erkek, karı-koca, baba-oğul, gelin-kaynana, gelin-kaynata, genç-yaşlı, iki sevgili, iki arkadaş arasındaki ilişkiler atma türkülerin konusunu da önemli bir şekilde etkilemiştir.

Kamburoğlu Ahmet, bahçede çift koşmakta karısı da balkondan ona bakmaktadır. Teşbihli ve mecazlı bir şekilde karısı Ahmet'e der ki:

Ahmet ehtiyarladun

Sen kotan koşamazsun

Ahmet:

Oyle kotan koşarum

Arkını aşamazsun

Karısı:

Saçuna beyaz düştü

Çok daha yaşamazsun

Ahmet:

O Allah'un işidur

Bana karişamazsun (Efendioğlu, 12.07.2015).

Karı-koca arasındaki tartışmalar da atma türkülere konu olmuştur. Topal Osman, karısıyla kavga eder ve gece uyuyamaz. Sabah erkenden Yalı Kahvesine iner. Akpınar köyünden Süleyman Efendi de gelir ve aralarında konuşma havasında şu türkü söylenir:

Süleyman Efendi:

Sabahtan boyle erken

Niye endun Yalı'ya

Topal Osman:

Karimlan kavga ettum

Atti beni avliya

Süleyman:

Sevup ohşasan oni

Sarsan oni havliya

Topal Osman:

Çatiliyi mi ona

El atayı davliya²⁹ (Efendioğlu, 15.08.2015).

Topal Osman'ın hayırsız bir oğlu vardır. Bir gün karısı, oğlu ve kendisi otururken oğlu, babasına;

“Baba yaşlandun artuk

Sakali birak” diyerek “artık kendini dine ver, İslamiyetle yaşa” demek ister.

Topal Osman da bunun üzerine şu türküyü söyler:

Oğlum kalktım Perkam'dan

Oralardan/ buralardan aldum mal

O sırtlar rüzgarlıdur

Kökünü mermere sal

Çık denizlere çalış

Al elune istikbal

Ama sen düşünmezsun

Yeyisun haram helal

Şimdi bana diyisun

Baba birak sen sakal

Anani cörmez misun?

Beklenmez bunlan çakal (Efendioğlu, 15.08.2015).

²⁹ Odun parçası.

Yusuf adlı birisi bir gün Rize’de bir markete gider. Marketçi Memiş Kopuz, müşteri ve çalışanlarına der ki “Yusuf buraya gelecek ve selam verecek, selamını almayalım.” Yusuf, markete girer ve selam verir. Selamı alınmayınca yazıhaneye geçer ve takvim yaprağını alıp:

“Odanun bucağına

Yaslan tüfeğüm yaslan

O çi benum değilsun

Paslan tüfeğüm paslan

Oyle cünüm var idi

Baş çeserdum makaslan

Şimdi serseri Memiş

Oldi başuma aslan” yazarak çıkıp gider (Efendioğlu, 15.08.2015).

Yusuf, bir gün Hakkı’nın dükkânına gelir ve ceketini çıkarıp yazıhaneye asar. Hakkı da karısıyla oturmaktadır. Yusuf abdest almaya gider. Hakkı küçük oğluna der ki “Yusuf’un cebine bir bisküvi koy, çıkıp giderken de ki “Yusuf Dayı! Aldığın bisküvinin parasını ver!” bakalım ne diyecek.” Yani Yusuf’u hırsızlıkla suçlamaya çalışır.

Yusuf da gelip ceketini giyerek kendi dükkânına gider. Hakkı’nın oğlu ona der ki “Yusuf Dayı, aldığın bisküvinin parasını vermedin.” Yusuf, cebinde bisküvi olduğunu farkedince Hakkı’nın yerine gelip bisküviyi dükkânın ortasına atar ve Hakkı’nın veresiye defterine şunları yazıp gider:

Hakkinun üç oğlu var

Küçüğü idi lala

Ne yere cezer otlar

Ne uçu konar dala

Ceri kalan içisi

Benzer tastaçi bala

Bucün beni darladı

Kusura bakma hala

Şimden sonra aduni

Kuyacağım budala (Efendioğlu, 15.08.2015).

Yusuf, yine bir gün Hakkı'nın dükkânına gelir. Hakkı'nın karısı İstanbul'a kızına gitmiş ve dönmesi gerektiği halde halen dönmemiştir. Yusuf, Hakkı'ya selam verir ve

“Ortalukta cörünmez

Hala neredu hala” der. Türkü şöyle devam eder:

Hakkı:

İçi aydur cideli

Kizina İstanbul'a

Yusuf:

Sen neyetersun burda

Yalanuz kala kala

Hakkı:

Yalanuz değilim ki

Bi dene taktum kola

Yusuf:

Sonra işun çok zordur

Ceri dönerse hala

Hakkı:

Duramazsak kumalan

Cider celduği yola (Efendioğlu, 15.08.2015).

Osman Efendioğlu'yla Rize'nin Gündoğdu beldesinin Boğaz köyünden olan Yusuf Yazıcı, Rize'de bir iş hanının çay ocağında tesadüfen karşılaşırlar. Yusuf, Osman Efendioğlu'nu görünce “Osman Dayı gel” der ve Efendioğlu'nun söylediği söz üzerine türkü başlar:

Efendioğlu:

Yusuf dayi gene mi
Gelduk karşı karşıya

Yusuf:

Karilan ettum kavga
Kaçup geldum çarşıya

Efendioğlu:

Sizun evdeki hayat
Dönmiştir anarşıya

Yusuf:

Bezдум zalum kariyi
Ben taşıya taşıya

Efendioğlu:

Kanlattınız yarayı
Siz kaşıya kaşıya

Yusuf:

Vurdum ona bir tokat
Gözi döndi şaşıya

Efendioğlu:

Yarasi mikrop kapar
Cotur onı aşıya

Yusuf:

İlaç kar etmez ona

Kani donmuş turşiya (Efendioğlu, 15.08.2015).

Bu türkölere bakıldığında karı-koca ilişkileri, arkadaşlar arasındaki takılma gibi durumların türkölerin konusuna oldukça tesir ettiğı görölmektedir.

2.1.4.3. Yergi/ Alay/ Eleştirii Konulu Atma Türköl

Şairler, herhangi bir duruma, olaya ya da kişiye karşı eleştirilerini de atma türkölere dile getirmektedirler.

Hayri Karali, bir köyde türköl der:

“Sanduk üstine sanduk

Turçi deduk usanduk

Bi su verun içelum

Kalkti mi müslimanluk” şeklinde söylediğı türkölle orada bulunanlardan su ister. Düğün sahipleri de kalabalıkta bardak bulamaz; ibrikle su getirirler, onunla içler. Bunun üzerine der ki;

Bi su verdunuz bana

Su midu soda midu

Bi bardaktan su içtum

Bu yeni moda midu (Efendioğlu, 12.07.2015).

Özkan Avcı ile Ahmet Kabil’in Çaycılık konusundaki yarışmalarına bakıldığında çayda kontenjan sorununa vurgu yapılmakta olduğı ve verilen ücretin yeterli olmadığına dair eleştirilerin dile getirildiğı görölmektedir.

“Kabil: Çay toplaya toplaya karardı ellerumuz

Avcı: Çayın yorgunluğundan görmeyi gözlerumuz

Kabil: Kontenjan vardır diye gece kaçtı uykumuz

Avcı: Verilen bu ücretle dik durmayı belumuz

Kabil: Bakalum Özkan kardeş ne olacak halumuz

Avcı: Zati hep bundan yandık çok önemli konumuz

Kabil: Bir kalksa da ortadan kontenjan sorunumuz

Avcı: Hiç karamsar olmayın çok parlaktır önümüz

Kabil: Bir şey olmaz bizlere var olsun baluğumuz

Avcı: Bak torunum mısırı aratıyı günümüz

Kabil: Özel sektör de geldi iyi olur günümüz

Avcı: Dilenup kazanmaya yol vermeyi dinumuz

Kabil: Bize kim bakıyorsa valla ona oyumuz

Avcı: Çok fakirlik çekmişiz ah torunum ikimiz

Kabil: Para kazanmak için denize açılmışız

Avcı: Türk milleti olarak bir kaptan biçilmişiz

Kabil: Hiç olmasa kardeşim ümit yitirmemişiz

Avcı: Ama tembellikte var aşağı oturmuşız

Kabil: Ya bi bakın maziye nasıl iz bırakmışız

Avcı: Gönül zenginliğinlen dünyayı bitirmişiz

Kabil: Asgari ücrete biz, yıllarca usanmışız

Avcı: On liraya yevmiye zaten bir alışmışız

Kabil: Yaşasın Mesut' umuz biz ona inanmışız

Avcı: Hiç baktın mı sen bize, çok fazla kızarmışız

Kabil: İnşallah seyirciyi fazla zorlamamışız

Avcı: Seyirci alışmıştır fazla yük olmamışız” (Ak, 2004:39, 40).

Fatma Nine İkinci Dünya Savaşı sırasında mısır almak için sabah erkenden çarşıya gider, öğleye kadar bekler, sırası gelmez. Öğle tatilinde memurlar gelir, Nine’yi orada görünce sorarlar:

-Nine sabahtan beri buradasın, daha almadın mı?

Fatma Nine Şu türküyü söyler:

“Mudur ettunuz lazdan

Böyle mudur olur mı?

Eldurdi bizi actan

Doksan kuruş kilosi,

Bu kesilur mi borçtan.”

Türkü bitince memurlar, Fatma Tanyaş’ın torbasını mısırla doldururlar (Kazmaz, 1993: 311).

2.1.4.4. Eğitici/ Öğretici/ Nasihat Konulu Atma Türküler

Atma türkülerin içerisinde nasihate de yer verilmektedir.

Torpi mahlaslı bir şair, hayvanlarına bakması için Çepnioğlu Bayram Ali diye bir yaylacıya verir. Fakat kurt, hayvanların ikisini zayi eder. Torpi mahlaslı şair, İstanbul’daki kardeşine mektup yazar ve der ki: *“Mahmut kardeşim, çok üzgünüm iki hayvanımız gitti. Kurt, bunları telef etti. Çepnioğlu Bayram Ali, bana derilerini gönderdi.”* Mahmut da kardeşinin kahvesinde içki satmasına binaen şöyle bir mektup yazar:

Uzulma Torpi kardaş

Dunya fanidu fani

Rabbim imtihan içün

Yaratmış bu cihani

Mubarek insanlardi

Tanir misun atani

Onlarun kaya cibi

Sağlam idi imani

Ciden ceri dönmez çi
Yaş doldursan dünyanı
Allah çedersiz koymaz
İçki alup satanı

Derilere sor da bak
Size ne oldi yani
Çepnoğlı Bayram Ali
Niye çesti kafanı

Deriler doğriyi der
Sen de olursun kani (Efendioğlu, 15.08.2015).

Burada bir nasihat vardır. “Sen içki alıp sattın, bundan kazandığın para haram idi. Haram parayla aldığın mal da şimdi telef olup gitti.” denilmektedir.

Zinet Baltacı, 1989 yılında Yanıkdağ köyünde yapılan bir düğünde şu türküyü söylemiştir:

Koparmayın dalından
Çiçeği solmayanı
Sakın kızlar almayın
Mesleği olmayanı (Kazmaz, 1993: 352).

2.1.4.5. Tarihi Olayları ve Kişileri Konu Alan Atma Türküler

Tarihi kişilikler ve olaylar da atma türkülere konu olmuştur. Bunların başında Atatürk gelmektedir. 1924 yılında Atatürk, Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra Rize’ye geldiği zaman Topal Osman da onu karşılayanlar arasındadır. Tanışma faslında Atatürk’e “Bu da Rize’nin meşhur şairlerinden Topal Osman (Kandemir)” derler.

Atatürk Osman (Kandemir)’e der ki: “Bize iki dörtlük söyle.” (Kandemir) de o anda hazırlıksız olarak Şu türküyü söyler:

Boyle gelmiş geçiyor
 Bu dünya meŐakkatlen
 ekilmez bunun derdi
 Bir can iun minnetlan

Canun pervanesi yok
 Fendlan doniyor fendlan
 Öyle islahat yaptun
 Kuzi ceziyor kurtlan

Rize memleketinin
 Alti toprak usti gok
 Var bir kızıl aēaci
 Anun da meyvesi yok

Geinup gidiyoruz
 İi cun a bi cun tok
 Buna da razı olduk

Yine de rahatlık yok (Efendioēlu, 12.07.2015; Kar, 23.02.2016).

Halkevlerinin aıldıēı gün Çayeli, o zamanki adıyla Mapavrı Halkevi’nde Kara Ahmet’le Enes arasında söylenen türkünün bir kısmı Şöyledir:

“.....

Kara Ahmet:

Tutuldu Sakarya’da

Sonra kendini astı

Enes:

Döktük onu denize

Bütün ordusu battı

Kara Ahmet:

Atatürk bu millete

Ebedî Şef'tir zati

Enes:

Devamedip gidelim

Güzel tarih bıraktı

.....” (Kazmaz, 1993: 360).

1936 yılında Çayeli’nde Mareşal Fevzi Çakmak onuruna Halkevi’nde toplantı düzenlenir. Bu toplantıda halk şairleri atma türkü söylerler. Aşağıdaki türkü halk şairi Ali Osman Girit tarafından söylenmiştir.

“Boğazlar antlaşması

Çok devamlı başladı

Okundu gazeteler

Bütün dünya aşılandı

Boğazlar kapanması

Çok gözleri yaşladı

Sevgili yurdumuzun

Şimdi sahibi olduk

Boğaz kapanmasına

İtalyan imzası yok

Bulgar imza ettiyse

Kalbiden rızası yok

Davrandı bu sıraya
Çekecek cezası yok
Sevgili yurdumuzun
Şimdi sahibi olduk
İtalyan güvenirdi
Kendi donanmasıa
Şimdi yelken kurutsun
Çeksin de armasına
Yeni kilit takıldı
Topların kamasına
Sevgili yurdumuzun
Şimdi sahibi olduk
Akdeniz, Karadeniz
Kapanmıştır Boğazlar
Çanakkale'ye yakın
Gelemez o kurnazlar
Yurdumuzun üstüne
Daha uçamaz kazlar
Türkler eline geçti
Dünyanın anahtarı
” (Kazmaz, 1993: 316, 317).

2.1.5. Ezgi

Atma türkülerin müzikal biçimleri incelendiğinde, iki ana form olan kısa hava/ kırık hava ve uzun hava ezgilerinin atma türkülerde kullanıldığı görülmektedir. F. Gülay Mirzaoglu, esasen bilinen mevcut örneklerin neredeyse tamamına yakınının kırık

hava formunda olduğunu; çünkü bunların esas işlevlerinden birinin horon danslarına eşlik etmesi olduğunu belirtir (Mirzaoglu, 2002: 114). Gazimihal, Trabzon yöresi oyunlarını betimlerken şu saptamayı yapar:

“Denizin insan ruhuna tesirinden olsa gerek, yalı (kıyı, sahil) insanların yerli oyunları da adeta sihirlidir, büyüleyicidir. Fakat onlarda öyle tetik uçarılık, öyle bir çeviklik ve titizlik var ki... Oyunları, rüzgâra tutulmuş ipekli kumaşa benzer... Karadeniz, nasıl çırpınırsa, oyuncusu da öylece tiril tiril oynar.” (Gazimihal, 1999: 141). Bu sözlerde de belirtildiği gibi, horon oldukça ritmik danslarımızdandır. Dansların ritmi aynı zamanda bölgenin müziğinin ritmini de belirlemektedir (Mirzaoglu, 2002: 114).

Doğu Karadeniz müziğinin ritmini oluşturan horonların ritm özellikleri hakkında bilgi veren M. Ragıp Gazimihal, Doğu Karadeniz bölgesi oyunları, Kıpçak topraklarının tarihteki kültür durumuyla o kadar yakınlık hissi uyandırmaktadır ki, bu bölgede Hun, Koman, Avar sızıntılarından Türk oymaklarının sığınak bulup yerleştiklerine inanmak gerekir der, fetihten önceki çağlarda da bu bölgede Türkçe konuşan oymakların bulunduğu kesin olduğunu vurgular (Gazimihal, 1999: 129).

Doğu Karadeniz ezgilerinin ritim açısından tipik özelliği, 7 zamanlı aksak tartıma sahip olmasıdır. Bunun yanında beş, iki, dört zamanlı aksak ve düz tartımda horon ezgileri de görülür (Mirzaoglu, 2002: 114). Gazimihal’in belirttiğine göre; Karadeniz bölgesi havalarının aksak tartımlı 7/8’lik olması durumu yalnızca buralara özgü bir özelliktir. Bu tartımın karşılığı, Bizans’ta bilinmediği gibi Kafkas folklorunda, Azeri Türklerinde ve İran musiki folklorunda da bulunmamaktadır. Doğu Karadeniz’e özgü bu genel tartımın karşılığı sadece kuzey Afganistan’ın Hezaralar’ında ve Türkistan’da vardır. Ayrıca “horan” adlı sıra oyunlarımızın karşılığı yalnız Kırım köylerinin Türk folklorunda yine “koran” adıyla yaşadı (Gazimihal, 1999: 130).

A. Adnan Saygun, Rize havalisinde karşılama, atma, atışma, çatma, çatışma gibi adlar verilen bu söyleyiş şeklinin hem uzun hava hem de kısa hava ile yapılabildiğini belirtir. Saygun, bu konu hakkında şunları söylemektedir:

“Uzun hava ile karşılamada şairlerden biri, tanzim ettiği bir beyti arkadaşlarına fısıldar ve mukarrer bir havaya uydurarak hep beraber okurlar; beytin sonuna gelince hepsini tekrar ederler. Bu suretle muarızların sözlerine karşı bir beyit hazırlamak

vaktini kazanan diğer şair de irticalen tertip ettiği mukabil beyti arkadaşlarına bildirdikten sonra, diğerleri bitirir bitirmez kendi grubu ile aynı melodi üzerinde taganniye başlarlar. Karşılaşma bu veçhile devam eder durur... Karşılaşma otururken de yapılabilir. Bu takdirde iki taraf arasında bir dil mücadelesi mevzu bahis olmayıp sadece bir grubun söylediğini diğer taraf tekrarlar ve bir müddet sonra –bazen- mukabil taraf söyleyerek evvelki grup tekrarlama işini üstüne alır. Bu taganni tarzına “oturak hava” adı verilir.” (Saygın, 1937: 22, 23).

Saygun, uzun hava melodilerinden yedi, sekiz nevi olduğunu söylediğini, fakat seyahati esnasında yalnız bunlardan üç örneği duyup tespit edebildiğini ifade eder. Kısa hava ile yapılan karşılamadan bahsederken bunların sözleri açısından diğerlerinden farkının beyit yerine mısra ile söylenmesi olduğunu belirtir. Saygun’un verdiği bilgiye göre uzun hava formunda olanlar beyit; kısa hava formunda olanlar ise dize esasına dayanmaktadır (Saygın, 1937: 23-25).

Saygun, kısa hava ile yapılan karşılamayı ise şöyle ifade etmektedir:

“Şair bu defa bir beyit yerine bir mısra tanzim eder; arkadaşlarına söyledikten sonra, bu nev’e mahsus melodilerden biriyle hep beraber bu mısra üç defa durmadan taganni olunur. Birinci grup bitirince ikinci grup aynı mısra’ı aynı melodi ile gene üç defa söyler. Bu esnada ilk şair ikinci mısra’ı hazırlar. Bir müddet bu veçhile devam ettikten sonra, mukabil taraf mısra tanzimi, ilk taraf da tekrar işini üstlerine alarak karşılamayı ileri götürürler.” (Saygın, 1937: 24, 25).

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere atma türkülerin uzun hava ve kısa hava örneklerine rastlanmaktadır. Türkü havaları ya doğduğu köy veya yöreye göre ya da türkü havasını meşhur eden kemençeci veya söyleyiciye göre isim alır. Aron havası, Çayeli havası, Resul’ün havası gibi. (Ak, 2004: 3) Bölgeden edindiğimiz bilgilere göre atma türkülerde çok kullanılan belli başlı birkaç hava vardır. En yaygınları Camidağı havası, Aron havası ve ninnani dedikleri Raşot havasıdır. Mustafa Tiryaki, Osman Efendioğlu’nun da kendine ait bir havası olduğunu ve buna “Efendioğlu havası” denildiğini belirtmiştir (Tiryaki, 27.11.2015).

Osman Efendioğlu, atma türkülerin genellikle yol havası şeklinde söylendiğini ve yol havasında sık hava söylenemeyeceğini; yol havasının ağır hava olduğunu belirtmektedir. Efendioğlu, ayrıca atma türkülerin ağır (kendi ifadesiyle basık) havalarla

söylenmesinin sebebinin karşıdakinin ne söylediğini türkücünün anlaması ve ona uygun cevap vermesi olduğunu dile getirmektedir (Efendioğlu, 31.08.2015).

Rize yöresinde atma türküler, bazen kemençe ve tulum eşliğinde bazen de herhangi bir enstrüman olmaksızın söylenmektedirler. Genellikle Rize Merkez, Güneysu, Kalkandere, Der pazarı, İyidere’de kemençe, İkizdere’nin bazı köyleri, Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Hemşin, Çamlıhemşin’de tulum, Çayeli’nde ise hem kemençe hem tulum yaygın müzik aleti olarak kullanılmaktadır.

Sami Çelik, kemençenin atma türkü icrasında kullanımının daha yaygın olduğunu belirterek tulumla atma türkü söylemenin kolay olmadığını; tulumun 5/8’lik ritimle çalınan bir alet olduğunu vurgular ve düğün salonlarındaki ritimin genellikle 7/8’lik olduğunu dile getirir (Çelik, 27.11.2015)

Şairler, düğün, nişan vb. eğlencelerde genellikle enstrüman eşliğinde türkü söylerken günlük hayat içerisinde enstrüman her zaman bulunamayacağı için türkülerini müzik aleti olmadan yalın bir biçimde de icra edebilmektedirler.

Atma türkücülerin çoğu kemençe veya herhangi bir müzik aleti çalamamakla birlikte başkası tarafından çalınan kemençe ya da tulumla türkülerıyla eşlik etmektedirler. Bunun yanı sıra hem kemençe çalıp hem de türkü söyleyebilen kişiler de vardır. Bunların sayısı oldukça azdır.

2.1.6. Atma Türkülerin İşlevleri

Atma türkülerin Bascom’un folklor ürünleriyle ilgili belirlediği hoşça vakit geçirme, eğlendirme, kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma, eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, birlik ve beraberliği artırma (Çobanoğlu, 2012: 256, 257). gibi pek çok işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Normal zamanda hoş karşılanmayacak sözler atma türkü söylenirken doğal bir durum alır. Söylenen türkü sözlerinden de bu durum anlaşılmaktadır. Toplumsal baskıyı üzerinde hissetmeyen kişi türkü söylerken olabildiğince rahat davranır ve ağzına ne gelirse söyler; bu sayede rahatlar. Söylenen türkülerin bazılarında cinselliğin açık bir şekilde ifade edilmesi de bu görüşü doğrular niteliktedir.

Söylenen türkülerin işi kolay kılma işlevi de vardır. İnsanlar çay toplarken, fındık ayıklarken bu türküler sayesinde stres atar, eğlenir ve bu türkülerle yapılan iş kolaylaşır.

Atma türkülerin iletişim işlevinden de söz etmek mümkündür. Selamlaşmanın bile türkülerle yapıldığı bir ortamda atma türküler, gençlerin birbirlerine duygularını ifade etmesi için en iyi iletişim yoludur; şifreli konuşmanın da en güzel yöntemlerinden biridir. Atma türküler duygu ve düşünceleri dışa vurma aracı olmasıyla dert ve sıkıntıları anlatarak rahatlama yönleriyle de işlevseldir.

Konu ile ilgili çalışmasında F. G. Mirzaoglu, atma türkü geleneğinin icra ortamındaki başlıca işlevlerinden birinin horonlara eşlik etmesi olduğunu söylemektedir. Bunu da yörede dans ve türkünün birlikte icra edilmesine bağlayarak türkülerin dansların ritmine uygun olması gerektiğini söyler.

Mirzaoglu'na göre belli form ve üslup ile dile getirilen söyleyişler aynı zamanda bölge halkına sanatsal yaratım fırsatı sağlayarak estetik duyguyu geliştirmektedir. Yine Mirzaoglu'na göre bu gelenek, toplumun bireyleri arasında ait olma duygusu oluşturmakta ve özellikle icracılar açısından toplum huzurunda güven ve takdir kazanma, saygınlıklarını pekiştirme gibi işlevlere de sahip olmaktadır (Mirzaoglu, 2002: 115, 116).

Verilen bu bilgiler ışığında atma türkülerin eğlendirme, hoşça vakit geçirme işlevinin yanı sıra daha birçok işlevinin de olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1. DERLEMELER

3.1.1. Yüz Yüze Görüşme Sırasında Yapılan Derlemeler

1. Her hafta bir yöre insanının çağırıldığı *Teletempo* adlı programda yarışma için Rize’den iki şair istenir. Yarışmanın sunucusu Doktor Mustafa Önder’dir. Önder, Emin Yağcı’ya: “Bu şairleri *çarptır* birbirine” der. Emin Yağcı da konu ve kafiye vererek atışmalarını ister. Konu taşlama, kafiye ise ‘ş’dir.

İlyas Kazdal:

Yaşlisun dayanmasun

Dayi sen bu yarışa

O. Efendioğlu:

Yetişemesun beni

Arkamdan koşu koşu

Kazdal:

Hiç nafile uğraşma

Gayretun cider boşu

Efendioğlu:

Tecrübeli şayirim

Ceturum seni tuşu

Kazdal:

Bu dayimun kafası

Benziyor beyaz taşu

Efendioğlu:

Senun başuna tuy yok

Hay aklunlan bin yaşu

Kazdal:

Ne ettun Osman Dayi

Su kattun pişmiş aşu

Efendioğlu:

Sen daha görmüş misun

Şimşir tarak çel başu

Kazdal:

Osman Dayi turçiyi

Sen çevirdun savaşı

Efendioğlu:

Gördin mi seyirciler

Beni tutti alkişu

Kazdal:

Dayumi seyirciler

Geturdi dolduruşa

Efendioğlu:

Kestum kanatlarını

Şimdi benzedun kuşa

Kazdal:

Ne der belli olur mi

Laf mi yoktur ayyaşa

Efendioğlu:

İftira atma bana

İçki kullanmam haşa

Kazdal:

Dayı cel bu turçıyi

Bağliyalum barişa

Efendioğlu:

Anca anladun oni

Hay aklunlan bin yaşa

(Efendioğlu, 12.07.2015).

2. Koroğlu İslam Dayı'nın iki tane gelini vardır. Fakat ikisi de sabahleyin kalkıp sobayı yakmaz. İslam Dayı, sabah gelinlerin kalkmadığını görünce kendi kendine söylenmeye başlar. Bunun üzerine İslam Dayı'ya oğlu Hamza der ki:

Babamun var bi zori

Cene verdi diline

İslam Dayı:

Bak ateş yakan var mi

Celin bakar celine

Hamza:

Ateş yakan almadun

Hep cittun cüzeline

İslam Dayı:

Öyle ettuk pisleduk

Bu evun temeline

(Efendioğlu, 15.08.2015).

3. İslam Dayı, bunun üzerine: “Ben öyle bir gelin edeceğim ki..” der ve iyice araştırdıktan sonra gidip Pilihoz’dan³⁰ bir gelin alır. Aradan yedi sekiz ay geçer. Gelin gebedir ve sabah kalkamaz. İslam Dayı kalkıp ateş yakarken gelin inlemekte, yani hastayım izlenimi vermektedir. İslam Dayı bunun üzerine:

Bu kadar emek emek

Eve saktuk inlemek

Gelin:

İnsan hasta olmaz mi

Ne demektur ne demek

İslam Dayı:

Celin ateşi yaktum

Kalk da eyle bi yemek

³⁰ Dumankaya köyü.

Gelin:

Onu da becerursun

İstemezsun sen yemek

(Efendioğlu, 15.08.2015).

4. Vaziye Tüylüoğlu, 70 yaşlarında dul bir kadındır. Yayladan gelmektedir; elinde de bir bakraç vardır. Başka bir şair onu görür ve:

“O Vaziye teyze

Bakracuna ne vardır”der.

Vaziye:

Yaylaya cidemedum

Cimil Dağı çok kardur³¹

Erkek Kardeşi³²:

Ne zaman şayır oldun

Üç günlük çirak iken

Vaziye:

Sevdaluğa başladum

On üçüme girerken

Kardeşi:

Kocaya cider misun

Yetmiş yaşına iken

Vaziye:

Bağa sıra gelmez ki

Senun karin var iken

(Efendioğlu, 12.07.2015).

5. Şeyh Bahadır isminde bir şair, başında yağmuru tutmayacak ama güneşten koruyacak bir şemsiyeyle evliya gibi gezer. Akrabadan birisinin terzi dükkânı vardır. Bahadır bir gün bu dükkâna gelir. İzzet Efendioğlu der ki:

Bohça kabi cibidur

Başundaçi şemsiye

Bahadır:

Baba hediyesidur

Miras duştı hisseye

İzzet:

Bahadır senun baban

Ciderdi çiliseye

Bahadır:

Senin baban içerden

Kapı açmaz çimseye

(Efendioğlu, 15.08.2015).

6. Bahadır’ı bir gün düğüne davet ederler. Bahadır, “*ben rahatsızım, gelemem.*” der. Adam giderken Bahadır’ın oğlu da evin altındaki bahçede suyu bir yere bağlamak için ark yapmaktadır. Gelen adama; “babama de ki oğlun dedi ki ‘ben gideyim babamın yerine.’” der. Adam, Bahadır’a gider

³¹ Sen bu bakraçtan bir şey umma demek ister.

³² 40 yaş büyük ablasına.

der ki: “Bahadır, oğlun gelmek ister.
Dedi ki, babam beni imtihan etsin.”

Baba:

Durur ne bekliyorsun

Başlasana bir yerden

Oğul:

Nereden başliyyayım

Su çıkıyor her yerden

Baba:

Su çıkan yeri ara

Çehriz edeni yerden

Oğul:

Nerden kanal edeyim

Baş edeyi bi yerden

(Efendioğlu, 15.08.2015).

7. Ömer Amca, yaşlıdır ve
evlenememiştir. Kadife Teyze’yi de
severmiş. Bir düğünde türkü atarlar.

Kadife:

O Omer’um Omer’um

Sana kız eder verum

Ömer:

Şimden sonra olmaz çi

O kapandi cozlerum

(Efendioğlu, 12.07.2015).

8. Bir gün köyde düğün vardır. Evlenen
çocuğun baldızı kapıya dayanmıştır.

Türkü diyen şairlerden bir tanesi:

Kapıyı doğru tutan

Kuşağıdu kuşağı

Kız:

Hayatımda sevmedum

Beyaz cozli uşağı

(Efendioğlu, 12.07.2015).

9. Osman Efendioğlu, Halk Eğitim
Başkanı Orhan Naci Ak ile Torpi
Dayı’nın yanına gider. Torpi Dayı’nın
elinde atmacası vardır, onu sever.
Efendioğlu’nun deyişiyle; “atmaca
sanki Torpi Dayı’dan ayrılmışlığın
yasını tutuyordu.”

Efendioğlu:

Gozuni çıkaracak

Kolundaki atmaca

Torpi:

Bucunlere hastadur

Boğdum oni ilaca³³

Efendioğlu:

Anladun mi zoruni

Belçi arayı koca

Torpi

³³ Gözü çıkaracak kadar feri yok demek ister.

Atmacam muslimandur

Benumle citti hacca

Efendioğlu:

Rengini beğenmedum

Tuyi idi alaca³⁴

Torpi:

Yakinda değışecek

Okudi oni hoca³⁵

Efendioğlu:

Bari zincirini çöz

Uçup çıksun mihraca

Torpi:

O kada beceremez

Fukaradur paraca³⁶

Efendioğlu:

Madem bi şey değıldur

Vuralum oni saca

Torpi:

Alt tarafı bi kuştur

Yetmez sen cibi aca

(Efendioğlu, 12.07.2015).

10. Orhan Naci Ak, Vaziye Gezmiş'i

Osman Efendioğlu'yla Rize'deki bir

otobüs yazıhanesinde atıştırır. 90

yaşında Vaziye Teyze, pembe bir etek

giymiş; başında da yün bir atkısı vardır.

Efendioğlu, "Başla" deyince, Vaziye

Teyze de "Acemi sensin, sen başla" der:

Efendioğlu:

Kopekler yemez seni

Belun oldi kukari

Vaziye:

Sen edemesun benlan

Benum eski dul kari

Efendioğlu:

Kocan öldüğü zaman

Bi koca alsan bari

Vaziye:

Birakup cidemedim

Büyüttüm çocukları³⁷

Efendioğlu:

Bi defa cördüm seni

Eteklerun yukari³⁸

Vaziye:

Ben doksan yaşınayım

Zati kaldurdum ari

Osman:

³⁴ Alaca domuz demek ister.

³⁵ Domuz ise Müslümanlığı kabul edecek demek ister.

³⁶ Bilgisi yok demek ister.

³⁷ Ben çocukları kocaya tercih ettim demek ister.

³⁸ Gayri meşru yoldasın anlamında.

Cören kız beller seni
Ceydun pembe şalvari

Vaziye:

Şalvaruma tokunma
Çaktum sağa şamari

(Efendioğlu, 12.07.2015).

11. Torpi Dayı'nın babası Hamza Dayı terzidir. Bir gün yere bir iğne düşürür. Seksen yaşında olan Hamza Dayı, iğneyi bulabilmek için elini yere sürer. Genç bir delikanlı olan oğlu Mahmut, bunu görünce babasına:

Yere düşurdun iğne
Arayisun deveyi

Hamza:

Çekil da git karşımdan
Bilmezsun elif beyi

Mahmut:

Elif bilmiyen olmaz
Arasan bu dereyi

Hamza:

Altmış seneden beri
Beklerum bu tekkeyi

Mahmut:

Sen tekke beklemedun
Sen bekledun meşeyi

(Efendioğlu, 06.12.2015).

12. İslampaşa Camisi'nin imamı Ömer Tiryaki ve cemaatten olan Hacı Şaban'ın ikisi de âlim ve şairdir. Hacı Şaban, bir gün yanında iki yaşında bir çocukla camiye gelir. Hacı Şaban'ın gelini gebedir ve evin işini yapmaktadır; kendisi de çocuğa bakar. Hafız Ömer ona der ki:

Bu yanundaki çocuk
Kaç ay oldi doğali

Şaban:

Bu içi yaşınadur
Ana cene boğali
(Efendioğlu, 06.12.2015)

13. Bir gün Hacı Şaban sabah namazını kılıp giderken caminin imamı Ömer Tiryaki, Hacı Şaban'a:

“Hacinun değeneği
Doğri deyil eğridur” der.

Hacı Şaban:

Eğriluklan doğriluk
O yerine bellidur

Ömer:

Bi işik al beraber
Yollar çok dikenlidur

Hacı Şaban:

İmani olanlara

Dayıma yollar enlidur

(Efendioğlu, 06.12.2015).

14. Tüylüoğlu Mehmet Ali, Cimil'den geçerken Cimil kızları buna "Bize bir kuzu vereceksin" der. Tüylüoğlu da "Kızım, benim şimdi fazla kuzum yok; seneye gelince veririm size." der. Ertesi sene Tüylüoğlu oradan geçerken kızların birisi buna der ki:

"Buldur burdan ceçerken

Kuzi söz verdun bize"

Tüylüoğlu:

Kurt kırdi koyunlari

Eldurdileri düze

Kız:

Bir kotum biraz ekmek

Var midur keçenüze

Tüylüoğlu:

Cirdi da inanmayı

Yürek kaldı İrize

Kız:

İçi kalup sabunla

Çıkmaz başınun çiri

Tüylüoğlu:

Belki çıkardı çiri

Koynuma olsa biri

(Sami Tüylüoğlu, 04.11.2015).

15. Tüylüoğlu Mehmet Ali, Cimil'e koyun peşine gider. Düğün sahibi gelip Tüylüoğlu'nu düğüne davet eder. Tüylüoğlu, "Ben bunları nasıl bırakırım, kurt yer, hem üstüm başım kirli nasıl olur." der. Düğün sahibi de "Bir şey olmaz, yerine bırakırız birini." der ve düğüne giderler. Düğünde başka bir şair daha vardır. Tüylüoğlu, düğüne gelip bir yere oturur. Düğün sahibi diğer şaire: "Buraya bir şair getirdim; ona at bir türkü" der. Şair:

Tüyloğli ne durursun

Kariş turçime kariş

Daha genç ve bekâr olan Tüylüoğlu horana girer:

Benum yaşım ufaktur

Edemem senlan yariş

Şair:

Haçan yaşun ufaktur

Biraz dersune çalış

Tüylüoğlu:

Bana akıl öğretme

Kendi kafana daniş

Şair:

Eve habundan var mi

Olari benlan bariş³⁹

(Sami Tüylüoğlu, 04.11.2015).

16. Tüylüoğlu da Hayriye de başkalarıyla nişanlıdır. Hayriye, Raşot'a; Tüylüoğlu da amcasının kızına nişanlıdır. Tüylüoğlu eşi Hayriye'yi türküyü kaçırmıştır. Derebaşı'na gider ve Karadağlar'da koyun bekler. Hayriye orada koyun beklemekte, koyun köpekleri de *afkurmaktadır*. Hayriye:

Konsolumun üstine

Şişe kırıldı şişe

Tüylüoğlu:

Demez benim köpeğim

Yoldan geçene bi şe

Karısı:

Kuselinun peşine

Atmaca gibi atlar⁴⁰

(Sami Tüylüoğlu, 04.11.2015; H. Tüylüoğlu, 07.11.2015).

³⁹ Bu türküden sonra Tüylüoğlu, yabancı olduğu için ağır bir söz söylemeye çekinir; fakat düğün sahibi “ne duruyorsun, ağzına ne geliyorsa söyle” der. Tüylüoğlu da onun hanımına ters bir türkü söyler. Karşı taraf alt olduğu için silahı çeker ve Tüylüoğlu'nun peşine düşer. O günden sonra Tüylüoğlu, öyle yerlere gitmez.

⁴⁰ Tüylüoğlu, gece yarısı Hayriye'yi alarak Raşot'a kız kardeşinin yanına kaçırmıştır.

17. Tüylüoğlu Mehmet Ali, Hayriye'ye der:

Ben babana demişim

Seni vermez betlere

Sevdiğim çok seğırtme

Yikilursun setlere

(H. Tüylüoğlu, 07.11.2015).

18. Tüylüoğlu Mehmet Ali, Hayriye'ye der:

Ben alamasam seni

Zati yüreğim patlar

Kuselinun peşine

Atmaca cibi atlar

(H. Tüylüoğlu, 07.11.2015).

19. Tüylüoğlu Mehmet Ali'nin eski nişanlısı, Tüylüoğlu'na türkü atar:

Saman üstüne saman

Aman nişanlum aman

Hakki geçecek bizi

Düğünümüz ne zaman

(H. Tüylüoğlu, 07.11.2015).

20. Kamburoğlu Ahmet, yayladan gelmiştir. Karısı da ona türküyü hoş geldin der ve türkü şu şekilde devam eder:

Hoş celdun safa celdun

Yaylali Ahmet Dayi

Mallarun tamam midu

Yoksa eksiktu sayi

Ahmet:

Her cün Dumli Baba'dan

Koyunlari arayi

Şayenez:

Veresiye mi çalışti

Yoksa verdun parayi

Ahmet:

Daha hesap etmedum

Beyaz ile karayi

(Sami Tüylüoğlu, 04.11.2015).

21. Ahmet yayladan gelmiştir. Eşine: “Şayenaz, çok kirlenmişim beni bir yıka” der. Şayenaz, Ahmet'i yıkarken şöyle der:

O Ahmet saçlarının

Beyazladi çoğusi

Ahmet:

Şayenaz olalidur

Kara cün habercisi

Şayenaz:

Öyle bi cün celür çi

Onun olmaz elçisi

(Sami Tüylüoğlu, 04.11.2015).

22.

Kamburoğlu Ahmet:

Tüyloğlu nere buldun

Sen bu cebermiş ati

Tüylüoğlu:

Bu koyunuma lazım

Bi nazar bozan zati

Ahmet:

Allah derduni versun

Buni sana çim sattı

Tüylüoğlu:

Bi kırattan ne çıkar

Tüyloğlu zati battı

(Sami Tüylüoğlu, 07.11.2015; H. Tüylüoğlu, 07.11.2015).

23. Tüylüoğlu Mehmet Ali, bir yere kına gecesine gider. Evin avlusunda oturmaktadırlar. Yaşlı bir teyze onu orada görünce türkü atar:

Nerden celdi buraya

Tüyloğlu kukarisi

Tüylüoğlu:

Versenuz oğa yetmez

Bu çöyün dul karisi

Teyze:

Acaba kaç santimdur

Aşağı yukarısı

Tüylüoğlu:

Kondiya oturdi mi

Yere vurur yarisi

(Tüylüoğlu, 04.10.2015).

24. Taşköprü köyünde Hanume Hala ismindeki bir kadının kocası Zonguldak'ta maden ocağında çalışırken bir vagon kayması sonucunda ölür. O günün şartlarında Zonguldak'tan Rize'ye cenaze nakli, Rize'den de cenazeye yetişmek mümkün değildir. Bu yüzden de cenaze Zonguldak'ta defnedilir. Hanume Hala, bu olay üzerine der ki: “Benden buraya kadar, daha türkü söylemek yok.” Fakat aradan iki yıl geçer. Bir Alman tayyaresi gelip bu mıntıkanın üzerinden alçak uçuş yapar. İmecededirler. Hanume Hala, “şimdi türkü söyleyeceğim” der ve şunları söyler:

İndum dere düz cibi

Bir su içtüm buz cibi

Gayretume bakmayın

Eriyorum tuz cibi⁴¹

Dolan tayyare dolan

Seyran eyle her yeri

Cidip ziyaret eyle

Yarum yattuğı yeri

(Efendioğlu, 12.07.2015).

25. Muradiye köyünden Muhittin Delihasan bir düğünde türkü söyler:

Esselamun aleyküm

Merhaba arkadaşlar

Salahali Muhitdin

Turçkiye böyle başlar

O cürcen ağaçları

Meyve vermeyisinuz

Yarum burdan ceşti mi

Bana demeyisinuz

(Efendioğlu, 20.12.2015).

26. Kalkandereli Harun Dayı, atla köye gitmektedir. İkizdereli kızlar da yolda beklemektedir. İkizdereli kızlar Harun Dayı'ya der ki:

Harun Dayi atunlan

Attun bize çalumi

Harun Dayı:

Seni bağa verseler

Hep satardum malumi

Kız:

⁴¹ Ben bu türküyü zevkten değil gayretle söylüyorum demek ister.

Ya oyle bir şey eyle

Çes Homez'den dalumi

Harun Dayı:

Cit de anan babana

Soyle arzuhalumi

(Efendioğlu, 20.12.2015).

27. Tüylüoğlu ve Türlüoğlu bir araya gelirler.

Tüylüoğlu:

Tüyloğliyim Tüyloğli

Kibal⁴²uma ne dersun

Türlüoğlu:

Kibaluni bilurum

Anan dilenu yersun

Tüylüoğlu:

Sağa babadan kaldı

Helbet çi öyle dersun

Türlüoğlu:

Vallahi korktum senden

Her boyaya cirersun

(Efendioğlu, 20.12.2015).

28. Topal Osman, Gündoğdu'nun Boğaz köyünden Yusuf Yazıcı'yı görünce ona ceviz verir. Yusuf Yazıcı da cevizi alıp taşla kırar.

Topal Osman:

Taşlan kirdun cevizi

Beğenmedum bu işi

Dayima kılavli olur

Delikanlinun dişi

Kim kanat vurur isa

O erken kapar kuşi

O senun ağızunlan

Ancak yiyilur turşi

(Efendioğlu, 20.12.2015; Kar, 23.02.2016).

29. Köroğlu İslam Dayı'ya derler:

Koca Andon'un beyi

Cel taşı bu cübreyi

Köroğlu İslam Dayı:

Evvelde eyi dedun

Sora bozdun kaydeyi

(Efendioğlu, 20.12.2015).

30. Topal Osman'a "Bozukkale'de bir düğün var, bu akşam orada türkü söyleyeceksin" derler. Topal Osman da "Kiminle söyleyeceğim" diye sorunca "Biz şair buluruz." denir. Düğün başlar. Horon oynanır. Osman Dayı: "Kiminle türkü söyleyeceğim" deyince, *adamı gittik topladık geldik*, derler.

⁴² Görünüş.

Adacami'den Ruşen'i getirmişlerdir.
Topladık denince Osman Dayı:

Hiç toplama danenun

Olur mi kolivasi

Ruşen:

Susadum bi su verun

Yok mi bu evun tasi

Osman:

Bilmeyi misun beni

Bu sirtlerin ağasi

Ruşen:

Oyle kakaniş eder

Tavuğun nosakasi

Osman:

Kulağumi geçeyi

Bıyığumun burmasi

Ruşen:

Öçüze de tuy vardur

Ahiradur yuvasi

(Efendioğlu, 20.12.2015).

31. Cirit Ali, bir Cuma günü caminin
çeşmesinden abdest almaktadır. Şevki
Fırtına ona der ki:

Beyazlandi saçların

Oldiler koyun yünü

Cirit Ali:

Cünaha sokma beni

Ha bu cumaa günü

(Efendioğlu, 17.12.2015).

32. Mehmet Ali Tüylüoğlu ile Osman
Efendioğlu atışması:

Tüylüoğlu:

Hırsumi alacağum

Ben habu ufakluktan

Efendioğlu:

Ufakluk dema bana

Delikanliyim çoktan

Tüylüoğlu:

Gelurken tabancami

Düşürdum kabalaktan

Efendioğlu:

Olmaya sattun oni

Darlandun da nakittan

Tüylüoğlu:

Yayladan geliyidum

Gece idi vakittan

Efendioğlu:

Elune ışıık diye

Ne var idi yakittan

Tüylüoğlu:

Ay ışığı var idi

Gelirdim mehtabluktan

Efendioğlu:

Silahsız nasıl geldin

Dağlardan kayaluktan

Tüylüoğlu:

Köpek var idi bile

Korudu beni kurttan

Efendioğlu:

Satsan bu koyunlari

Kurtarsan çobanluktan

Tüylüoğlu:

Torun oni edemem

Geliyi ağaluktan

Efendioğlu:

Ayağuna bakmadum

Yama düştü çaruktan

Tüylüoğlu:

Evumuze gel da bak

Hoşmerumuz kaymaktan

Efendioğlu:

Zaten anladum oni

Eluni yalamaktan

Tüylüoğlu:

Gel sana da veririz

Tadi çıkmaz damaktan

Efendioğlu:

Alişmayayim ona

Ölürüm susamaktan

Tüylüoğlu:

Su da verurum sana

Akar bizum oluktan

Efendioğlu:

Bizumki da akardi

Bu yıl kesti kuraktan

Tüylüoğlu:

Bi gidup baksan oni

Belki kaçurdi arktan

Efendioğlu:

Şimdilik ihtiyaci

Görüyoruz yırmaktan

Tüylüoğlu:

Desana ki su içtum

Siçan gebermiş kaptan

(Efendioğlu, 12.07.2015).

33. Özkan Avcı ile Osman Efendioğlu'nun bir düğünde söyledikleri atma türkü:

Avcı:

Hoş celdin Osman Dayi

Var midur sana para

Efendioğlu:

Para ne cezer bende

Fukarayım fukara

Avcı:

Ben de bu akşam verdum

Paralari kumara

Efendioğlu:

Eller atti düşeşi

Sen de attun dubara

Avcı:

Salarha deresine

Zamparayım zampara

Efendioğlu:

Anasina benzedi

Bu zavalli fukara

Avcı'nın babası:

Onlar daha cahildür

Erişma çocuklara

Efendioğlu:

Çoti bir şey demedim

Tembih ettim olara

(Efendioğlu, 15.08.2015).

34. Osman Efendioğlu ve köylerindeki bir öğretmenin söyledikleri atma türkü:

Öğretmen:

Kırktan sonra doğmuşsun

Fırlamasun fırlama

Efendioğlu:

Sozuni bil de konuş

Çok fazla zırlama

(Efendioğlu, 25.02.2016).

35. “Minibüsten indim, baktım Osman Dayı dükkânının önünde kazma sapı yapıyor. Hava da güneşli.”

Çakar:

Kulağın duyayı mi

Diyeyim sağa bi şe

Efendioğlu:

Sen söyle ben duyarum

Etme oni endişe

Çakar:

Herhalde bu ehtiyar

Ne şayir ne de bi şe

Efendioğlu:

Madem çi ehtiyarım

Sürme beni yokuşa

Çakar:

Sonra yakacak seni

Fazla durma güneşe

Efendioğlu:

Beni Allah yakmıştır

Alişmişum ateşe

Çakar:

Maşallah turçileri

Sayayisun peş peşe

Efendioğlu:

Ya çekil git karşumdan

Fuşki korum o leşe

(Çakar, 17.12.2015).

36. Bir yarışmada İlyas Kazdal’a Emin Ali Kardeşler adlı yeni tanıştığı bir arkadaşı telefon numarasını sorar. Kültür Müdürlüğünün sahnesinde türkü söylemeye başlarlar.

Emin Ali Kardeşler:

İstanbul’dan Rize’ye

Geldi bu Emin Ali

Şair diye verdiler

Bana İlyas Kazdal’i

İlyas Kazdal:

Emin Ali Rize’ye

Geldin bağrımı deldin

Geldiğine sevindim

Safa geldin hoş geldin

Emin Ali Kardeşler:

Şairlikte tanımam

Bir Allah’ın kulunu

Bense bu şayirluğun

Açmışım okulunu

İlyas Kazdal:

Bir sadaka verirdum

Geveze dili dursa

Telefon eyle bana

Hoca lazım olursa

Emin Ali:

Gel yazın okuluma

Ayirmişim sirani

Vermemiştin çi bana

Telefon numarani

İlyas Kazdal:

Sıfır dörtyüz altmış dört

Yeşil Rize’nin hati

İki yüz kırk iki da

Yirmi altı on altı

(Kazdal, 11.10.2015).

37. 9 Mart Çayeli’nin kurtuluş yıl dönümünde Çayeli meydanında İlyas Kazdal ile Osman Efendioğlu’nun yaptıkları atışmadan bir örnek:

İlyas çok alkol aldığı için türkünün bir yerinde **Efendioğlu:**

“Bu İlyas da düşürmez

Elinden birasini”der.

Kazdal:

Dayım da tanımamış

Kabe'nin kıblesini

Efendioğlu:

İlyas yalan diyenun

Hak versun belasini

İlyas:

İnanun yetti bana

En küçük duasini⁴³

(Kazdal, 10.11.2015).

38. Emin Ali Kardeşler usta bir şairdir.

İlyas Kazdal'la televizyonda çay konulu
bir atma türkü söylerler.

Kazdal:

Bugün başladuk köye

Çaya gübre atmayı

Kardeşler:

Çay deyince ararım

Zihni Derin atayı

Kazdal:

Her kalbimden geçerken

Okurum fatihayı

Kardeşler:

Mekani cennet olsun

Güzel yere yatayı

Kazdal:

⁴³ Bir de bedduasını düşünün demek ister.

Eksik etmemiş ondan

Rizeli hiç duayı

.....

Kardeşler:

Kaybana çay parası

Bize hiç ulaşmayı

Kazdal:

Vermemiş sana ondan

Hiç Bayram Dayı

Kardeşler:

Bu Emin de rızkini

Denizlerde arayı⁴⁴

Kazdal:

Elbette vermez ona

Çayluğa çalışmayı⁴⁵

Kardeşler:

Gel öğretelim sana

İlyas balık tutmayı

Kazdal:

Emin Ali neriye

Bucün buldun saçmayı

Kardeşler:

Nice oltalarla tutarım

⁴⁴ Deniz bilgisi çok olduğu için konuyu denize çekmeye çalışıyor.

⁴⁵ Konuyu tarlaya çekmeye çalışıyor.

Hele bi Yunus Dayi

Kazdal:

Tuttuğun balıklardan

Hani dostunun payi

Kardeşler:

Yarın sabah erken kalk

Suya attum takayi⁴⁶

(Kazdal, 10.11.2015).

39. Güneysu'nun Islahiye köyünde TRT'nin Karadeniz düğünleri çekimi vardır. Kaynananın danası kesilir, annenin baklavası gider... Bunun üzerine İlyas Kazdal ile Osman Efendioğlu'nun atışması şöyle olur:

Kazdal:

Her şey çok güzel nerde

Şayirlerin parasi⁴⁷

Efendioğlu:

İlyas bi bak nasıldur

Atilla'nın parasi

Kazdal:

Önden sağlam görünür

Sahte midur arkasi

Efendioğlu:

⁴⁶ Hazır yemek yok, gel beraber avlayıp yiyelim demek ister.

⁴⁷ Bunlara yirmişer, onar lira para gelmeye başlar. Yapımcı Atilla İçli, Kazdal'a yirmi lira verir.

Gücenma Atilla Bey

Bu da işun şakasi (Kazdal, 10.11.2015).

40. Adem Balcılar ile Emrullah adında birisi türkü söyler:

Balcılar:

Bana fazla asılma

Seni fazla yenerum

Emrullah:

O zaman Yolveren'den

Yollarını keserum

Balcılar:

Senden daha aşağı

Vardur da benum yerum

(Kazdal, 10.11.2015).

41. İlyas Kazdal'ın İbrahim Delibalta ile bir yarışmada söyledikleri çevre temizliği konulu atma türkü:

Kazdal:

Bu ciddi meseleyi

Hocam geturdun nerden

Delibalta:

Sokakta yürünmiyi

Çamur olduk her yerden

Kazdal:

Kimisi de çöpleri

Dökiyi pencereden

.....

Kazdal:

İbrahim'un yanına

Yanaşılmayı terden

Delibalta:

Temizlik konusunda

Vazgeçmem Ayişe'den

Kazdal:

Her taraf çöp doludur

Hele bir bak köşeden

Delibalta:

Temizluk beklenur mi

Senun gibi bi şeden

(Kazdal, 10.11.2015).

42. İlyas Kazdal'ın Hüseyin Albayrak ile bir yarışmada söyledikleri atma türküsü: (Kazdal, kız; Albayrak, erkek rolündedir.)

Kazdal:

Ben çok güzel bir kızım

Babamın adı Ali

Albayrak:

Kız tanidun mi beni

Bendayım Salahali

Kazdal:

Kedi ete yetemez

Der ki bugündür salı

Albayrak:

Eridum da mum oldum

Sana sevda olalı

Kazdal:

Yedi ağabeyim var

Yedisi de belalı

Albayrak:

Ben oraya gelince

Gelirum tapancalı

Kazdal:

Vallah bağlarlar seni

Bizim orda var palı

(Kazdal, 10.11.2015).

43. İlyas Kazdal'ın Yusuf Saral ile Üsküdar Demokrasi Meydanı'nda yaptıkları kaynana-gelin atışması: (Kazdal, kaynana; Saral, gelin rolündedir.)

Kazdal:

Ha bu musibetsuzi

Gelin ettum nereden

Bi daha kız alursam

Vallah Kalkandere'den

Saral:

Benum zalum kaynanam

Bilmem ne olacaksun

Kız verürseler sana

Bayılıp alacaksun

Kazdal:

Ne ineği sağayı

Ne hamur yoğuriyi

Evi çocuk doldurdi

Her sene doğuriyi (Kazdal, 10.11.2015).

44. 2014 yılında Abdullah Şafak'ın oğlunun kına gecesinde İlyas Kazdal ve Ahmet Çakar'ın atışması:

Kazdal:

Beni küçük Ahmet'le

Verdiler karşı karşı

Çakar:

Osman Dayi bizlere

Bugün verdi iş başı

Kazdal:

Bizi koydi meydana

Onun kalkacak narşı

Çakar:

Seni kim tanıyor ki

Oni tanur tüm çarşı

Kazdal:

Sesum her yere gitmiş

Dinlettum dağı taşı

Çakar:

Dayim olmuş bu işun

Hem piri hem de başı

Kazdal:

Onun olduğu yere

Eksik olmaz anarşı

Çakar:

O benim onderumdur

Bense yol arkadaşı

Kazdal:

Her zaman korle yatan

Şaşı kalkayı şaşı

Çakar:

Sen deyil misun onun

Çok eski arkadaşı

Kazdal:

Bu akşam edeceğum

Ahmet seni kuşbaşı

Çakar:

Şairler birbirinin

Olmali arkadaşı

Kazdal:

Olur o zaman olur

Aramuza uzlaşi

Çakar:

Boyle kalalum abi

Birbirinin karđası

(Kazdal, 05.03.2016).

45. TGRT’de Hilmi Şahballı’nın “Ozanların Dilinden” programında İlyas Kazdal ve Osman Efendioğlu’nun “Trafik Haftası”yla ilgili söyledikleri atma türkü:

Kazdal:

Bugun olsun konumuz

Trafik canavari

Efendioğlu:

Maksimum seviyeye

Çeksak şu kazaları

Kazdal:

Devletimiz düzeltsa

Once bozuk yollari

Efendioğlu:

Kazaların sebebi

Var şofor hatalari

Kazdal:

Dreksona çıkarmam

Ben boyle yaşlılari

Efendioğlu:

Bir gün sana rastladum

Gözume diktun fari

Kazdal:

Farkında olamadum

Yakmıştım kısılari

Efendioğlu:

Trafiğe koymayın

Boyle acamıları

Kazdal:

Senden sonra ben aşım

Nice karlı yollari

Efendioğlu:

Once düzeltmek lazım

Araç arızaları

Kazdal:

Ne olur uygulasak

Geçerli kurallari

Efendioğlu:

Belki o zaman solmaz

Gencecik hayatları

Kazdal:

Kazada olenlerin

Cennet olsun katları

Efendioğlu:

Bu konuyu işledi

Şayirin ustaları (Kazdal, 05.03.2016).

46. “Yasemin’in Penceresinden” programında İlyas Kazdal ve Osman Efendioğlu’nun Barış Manço’ya söyledikleri atma türkü:

Kazdal:

Sembol olmuş kendine

Barış Bey’in saçları

Efendioğlu:

Akti gitti seneler

Çoğaldı beyazları

Kazdal:

Olmuş bir gezginimiz

Dolandi dünyaları

Efendioğlu:

Saçları zaten marka

Semboli bıyıkları

Kazdal:

Besteleyip okumuş

En güzel şarkıları

Efendioğlu:

Ekranlara taşıdı

Ne tatli çocukları

Kazdal:

Her zaman müziğinin

Olmuştur bayraktarı

Efendioğlu:

Çok güzel ağırladı

Bugün misafirları

Kazdal:

Kısa sürede andık

Geçmiş hatıraları (Kazdal, 05.03.2016).

47. İlyas Kazdal ve Şevki Fırtına’nın kasette söyledikleri atma türkü:

Fırtına:

Bu atma türkilerin

Genel merkezi Rize

Kazdal:

Araşturu baktun mi

Yok mu Karadeniz’e

Fırtına:

Of Çaykara’da vardur

Oyle dediler bize

Kazdal:

İnşallah biz onlarlan

Bir geluruk yüz yüze

Fırtına:

İyi şair deyiller

Çıkamayiler düze

Kazdal:

Demek ki yine Şevki

Kalduk birbirimuze

Fırtına:

Seni de şair sandum

Geldum adresunuze

Kazdal:

Ne işe yaramışsun

Geçmişten günümüze

Fırtına:

Niye böyle reçete

Surersun onumuze

Kazdal:

Aşağıdan yukarı

Bakarum boyunuze

Fırtına:

Sen da uzun boylusun

Çıkmazsun dizümüze

Kazdal:

Adam san eder seni

Bakan elbisenuze

Fırtına:

Çıkarup koy ortaya

Ne varsa gönlünüze

Kazdal:

Ne oldu ne kazandık

Birbirin uze uze

Fırtına:

Biz gine donelum mi

Eski düzenümüze

Kazdal:

Bariş kardeş olalum

Biz kalan ömrümüze

(Kazdal, 05.03.2016).

48. Tahminen 2000 yılında Kömürcüler köyünde Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlemiş olduğu piyeste Osman Efendioğlu ve İlyas Kazdal'ın söyledikleri atma türküsü:

Kazdal:

Karşı beri diyelum

Dinletelum milleti

Efendioğlu:

Bugün aldum karşıma

Yine ben bu illeti

Kazdal:

Tanırum bu adami

Yoktur hiç merhameti

Efendioğlu:

Bu atma türkileri

Dayın sana öğretti

Kazdal:

Deseydin bu İlyas'ın

Vardi kabiliyeti

Efendioğlu:

Benlan ki turki dedi

Bu alkışı hakketti

Kazdal:

Biraz zoru görünce

Bakun hemen çark etti

Efendioğlu:

Ben eski bir ustayım

Bu turkiyi mahvetti

Kazdal:

Ben atma türkilerle

Doldurmuşim sepeti

Efendioğlu:

Bitmedi kaybananun

Dilinin bereketi

Kazdal:

Genç güçlü dinamiktur

Yapar bu hareketi

Efendioğlu:

Fazla mı yordum oni

Yükseldi harareti

Kazdal:

Yaşlıdur yarışamaz

Benlan bunun kuvveti

Efendioğlu/ Kazdal:

Olsun uzerunuze

Allah'un selameti (Kazdal, 05.03.2015).

49. Bayram Ali Kardeşler (baba) ve Emin Ali Kardeşler (oğul)'in tahminen 1995 yılında yarışmadaki *sevdalık* konulu atışmaları:

B. A. Kardeşler:

Ha bu benum oğlumlan

Birbirine dalalum

Once bir sor anana

Nasil olur sevdaluk

E. A. Kardeşler:

Bakmayun bu babama

Benum babam delidur

Ettukleri sevdaluk

Kirk sene evvelidur

B. A. Kardeşler:

Bakalum ne olacak

Ha bu işlerin soni

Hepden yalağuz idum

Aldum da kaçtım oni

E. A. Kardeşler:

Gelur miyidi senlan

Seni sevmesa idi

Kaçuramazdun oni

Kendi gelmesa idi

B. A. Kardeşler:

Ne dersan fayda etmez

Ha bu benum uşağa

Anani kaçururken

Yuvarlanduk yirmağa

E. A. Kardeşler:

Belçi de o yirmağun

Yukarisi kar idi

Daha ne isteyisun

Suyunuz da var idi

B. A. Kardeşler:

Ha bu benum oğlulan

Biz birbirine dalduk

O yirmağun içine

Bir iki saat kalduk

E. A. Kardeşler:

Belki da bu babamun

Belinun kuşağıym

Bakun ne dedi bana

Ben yirmak uşağıym

B. A. Kardeşler:

Emin Ali ceketun

Dardur üstüne dardur

Üzerune almani

Senden büyüğü vardır

E. A. Kardeşler:

Arayirum babami

Nereyedü nereye

Başka yirmak yok midur

Sanki İyidere'ye

B. A. Kardeşler:

Ha boyle soyleyirum

Derine dalacağum

Oğlum bu gayıflari

Anandan alacağum

E. A. Kardeşler:

Benum babam pek bilur

Başa geleceğuni

Bir gün benum anamlan

Yapacak gerçeğuni

(Kazdal, 05.03.2016).

50. Adem Balcılar, horonda bir bayanla türkü söyler. Balcılar'ın kolunda Cimilli anne ve iki kızı vardır. Cimilli annenin kızlarının üzerinde beyaz elbise vardır. Balcılar, kızların bekâr olduğunu öğrenince kızına âşık olduğunu kadına türküyle söyler ve türküye devam edilir:

Balcılar:

Boyle güzel gormedum

Ne hayalde ne düşte

Ne olur halacığum

Eyle beni enişte

Hala:

Benum haylaz uşağum

Oturduğun yerde kal

İkisi da benumdur

Birini beğen da al

Balcılar:

Horoni edeyiken

Ayak uydurun ayak

Hangisini alayım

Biri birinden kiyak

Hala:

.....

Balcılar:

Hiç eritu doktun mi

Sen Cimil'un yağını

Celinluğuni ciymiş

Takmamış duvağını⁴⁸

Hala:

Benum yaramaz oğlum

Galiba sen delisun

Yeni bi haber aldum

Sen evlisun evlisun

⁴⁸ Bu arada Hala'ya Balcılar'ın evli olduğunu söylerler.

Balcılar:

Hala evli değilum

Ben bekarum bekarum

Evde bi kari vardur

O benum hizmetkarım

(Kazdal, 05.03.2016).

51. Trabzon'un Araklı ilçesi Yılantaş yaylası festivalinde Osman Efendioğlu ve İlyas Kazdal'ın söyledikleri atma türküsü:

Efendioğlu:

Feneri tutmak olsun

Arkadaşun noksani⁴⁹

Kazdal:

Hami'nun füzeleri

Gider vurur doksani

(Kazdal, 05.03.2016).

52. 1987 yılında Abdullah Şafak ile Osman Efendioğlu Taşköprü köyüne düğüne giderler. Efendioğlu'nun amcasının oğluna Şafak'ın teyzesinin kızını vermişlerdir. Avluda horon oynanmaktadır. Osman Efendioğlu, horonda kız yeğenlerinin elini tutmuştur. Horona Abdullah Şafak da girer. Efendioğlu ile karşılıklı atma

⁴⁹ Efendioğlu'nun söylediği bu türkü üzerine İlyas Kazdal yuhlanır. Kazdal'ın söylediği türküden sonra ise yuhalar alkışa dönüşür.

türkü söylerler. Efendioğlu, Şafak'ın hanımının da düğünde olduğunu öğrenmiş ve ona göre türküye başlamıştır:

Efendioğlu:

Bi evlendim olmadı

Evlenirim bi daha

Şafak:

Saçların beyazlandı

Yakışıyor mu sana

Efendioğlu:

Evlenirsem bir daha

Kız verir misin bana

Şafak:

Elindeki kızlardan

Birini versen bana

Efendioğlu:

Bak hanımın balkondan

Nasıl kızayı sana

Şafak:

İstersen bi sor ona

O izin verdi bana (Şafak, 21.11.2015).

53. Makbule isimli birisiyle Mahfuze Yazıcı, gençlik çağlarında horon oynarken şöyle bir türkü atarlar:

Makbule:

O Mehfuze supurce

Duşti içerumuze

Mehfuze cibi hira⁵⁰

Daha yok çoyumuze

Mahfuze:

Ha buradan aşağı

Düze inerum düze

Mehfuze cibi cüzel

Daha yok çoyunuze

Makbule:

Eridum bu cunlere

Yari kalmadum yari

O anam ehkarları

Babam hiç deyil kari

Mahfuze:

Ha buradan aşağı

İneceğüm kapana

Muhtarun makbuleyi

Vereceğüm babama

Makbule:

Ha buradan aşağı

Pizi inelum pizi

Turçi atayı bana

⁵⁰Zayıf, cılız.

Çıkmiş kabağün kızı

(M. Yazıcı, 06.12.2015).

54. Mahfuze Yazıcı, teyzesine giderken yol üstünde oturan beş tane erkeğe rastlar. Utandığı için hızlı bir şekilde yoldan geçen Mahfuze'ye erkekler türkü atar:

Ha buradan aşağı

Ağur giderson ağır

Ya dön de bak geriye

O kulakları sağır

(M. Yazıcı, 06.12.2015).

55. Çayeli ilçesinde Deli Mustafa, parkta oturur. Yöre sakinlerinden biri Mustafa'ya der:

Mustafa karın deli

Halun beterdir beter

Mustafa cevap verir:

Seninki akıllıdır

İkimize de yeter (Kar, 24.02.2016).

56. Gülbahar Mahallesinde Maksut Reis, oğlunu evlendirir. İstedikleri kızın yerine başka bir kızı verirler. Gelini almaya gidenler beğendikleri kızı değil de diğerini alıp gelirler. Gelin, köşeden yukarı dikilir. Kaynata: “*Geline iki gün türkü söylenecek, sonra da babasının*

evine gönderilecek” der ve türküyü başlar:

İki kayık bir motor

Düğüncü geldik size

Elli yaşına kızı

Nasıl verdiniz bize

Demayun ona gelin

Deyin ona teyize

Hane Meryem teyize (kaynana)

Hapsi keseyi düze (Kar, 24.02.2016).

57. Yavuz gemisi için Rizeli Ferhat Dayı bir türkü söyler:

Yavuz manevra yaptı

Dolandurdi denizi

Şu Rize'nin kızları

Selamladiler bizi

Çıkduk şamanduraya

Bağladuk gemimizi

Ordan verdiler bize

Kışluk elbisemuzi

Yunanlılar soruyor

Türkler olduğumuzı?

Şanlı Türkün Yavuz'ı

Kaldur namuni kaldur

Attuğun mermilerden

Su kesiminden aldur?

Sade Yavuz demeyin

Kocatepe de vardur

Yüz altmış altı ocak

Harekette yanacak

Vardiyamuz kirk tamam

Otuzi bayılacak

Ölürüz bi şey deyil

Kizlar bekâr kalacak

..... (Kar, 24.02.2016).

58. Boğazköyü'nden Hacı Yusuf Yazıcı, Mehmet Kar'ın muhtarlığı zamanında Kar'a bir türkü yazar:

Sorarum nasıl idi

Sulalenin evveli

Hep kestaneden idi

Yok idi na güveli

İsmayil Efendi'yi

Derlerdi idi veli

Hele Yunuz Dayı'nun

Bulunmazdi bedeli

Ahmed'in oğlarından⁵¹

Birisi çıktı deli

Akli bile bozuldi

Muhtarluğı edeli

Halen daha görmedi

Dağlardan gelen seli

Uç yuz gram ekmeği

Bin liraya yemeli

Enver o evladım

Bu zorlan terketmeli

Mehmet Kar ve kardeşi de Yusuf Yazıcı'ya bir mektup yazarak karşılık verir:

Dağıtılacak gazın

Darni mi idi yeri

Muhtar eyledi seni

İnönü'nün pederi (Kar, 23.02.2016).

59. Ali Amca'yı Yusuf Dayı'yla beraber Kızıldağı köyüne bir düğüne götürürler. Orada da bir dul kadın vardır. Ali Amca topal kalmıştır. Kadın bunun topalladığını görünce türkü atar:

Nerden geldi buriya

Bu pelki kukarisi

⁵¹ Oğ: Oğul.

Ali Amca:

Kukarima takilsun

Setoz'un dul karisi

..... (Kar, 23.02.2016).

60. Osman Dayı'ya oğlu Dursun der ki: “Baba, bana da “belge” ver, ben de düğünlerde türkü söyleyeyim.” Babası da “Oğlum sen daha yetişmedin, türkü söyleyemezsin.” deyince Dursun: “Baba sen izin ver, ben söylerim” der. Bunun üzerine Osman Dayı, “Madem dersin; al külüngü eline, in çayıra” der. Külüngü eline alıp çayırdaki bekleyen Dursun’a babası şöyle söyler:

O Dursun ne durursun

Başlasana bi yerden

Dursun:

Nereden başliyyayım

Su çıkayı her yerden

Osman:

Su çıkarsa her yerden

Çehriz eyle bi yerden

Dursun:

Çehriz etmeye gelmez

Başı deyil bir yerden

.....

Bu türkünün üzerine Osman Dayı oğluna “belge” verir ve “düğünlerde türkü söyleyebilirsin” der. (Kar, 23.02.2016).

61. Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun 2015 yılında eczanede yaptıkları atışma:

Efendioğlu:

O giyduğun elbise

Bayağı fiyakali

Çakar:

Bana para ne arar

Ben Allah'un hamalı

Efendioğlu:

Adamun akilsuzi

Çeser binduğı dali

Çakar:

Ben senlan edemem çi

O Osman Salahalı

Efendioğlu:

İçi seneyi ceçti

Sen bana yağ yakalı

Çakar:

Niye darlanıyisun

İçimiz da buralı

Efendioğlu:

Şayir oldi başuma

Ayanenun çakali

Çakar:

Bu koydi beni işe

Şimdi da yok morali

Efendioğlu:

O morali olanlar

Paralidu parali

Çakar:

Çirak ustaya kizmaz

Olmayirum orali

Efendioğlu:

Bayağı yaraliyim

Karidan ayrilali (Çakar, 17.12.2015).

62. Derebaşı köyündeki bir düğünde
Erol Cayman ile İsmail adındaki birinin
söyledikleri atma türkü:

İsmail:

Ha buradan yukari

Dağa çıkarum dağa

Cayman:

Kulaklarum duymayi

Bi şey mi dedi bağa

İsmail:

Akşam oldi karanluk

Belki gideruk bağa

Cayman:

Esçiden bilmeyidun

Şimdi ne oldi sağa

İsmail:

Misafirsun kardeşim

Belçi celirsun bağa

Cayman:

Yanumda arkadaş var

Kusur bulmani bağa

İsmail:

Buriya celmişsun sen

Celur misun bi dağa

Cayman:

Tabi ki geleceğum

Kısmet olursa bağa

(Cayman, 11.03.2016).

63. İlyas Kazdal ile Erol Cayman'ın
söyledikleri atma türkü:

Cayman:

Salarha'dan buraya

Misafir geldum sağa

Kazdal:

Sağ olasun Erol'um

Yer göstermişim sağa

Cayman:

Niçun rengun sarardi

Bi şe mi oldi sağa

Kazdal:

Tansiyonum yükseldi

Bir doktor bulsan bağa

Cayman:

Yanundayım be hocam

Hiçbi şey olmaz sağa

Kazdal:

Burda girdum komaya

Al getir oni bağa

Cayman:

Kaybana şairluğu

Öğretemedim sağa

Kazdal:

Elune diplomani

Söyle kim verdi sağa

Cayman:

Rize'nun şairiyim

Laz Erol derler bağa

Kazdal:

Çok güzel söyleyisun

He vallaha billağa

Cayman:

İltifat ettun hocam

Teşekkür ettum sağa

(Cayman, 11.03.2016).

64. Yusuf Saral'ın bir düğünde söylediği ilk atma türkü:

Erkek:

Yüksek dağın başına

Bak borona borona

Merdivene oturdun

İner misin horona

Kadın:

Beladan kurtulmayı

Ha bu babamun başı

Birakun o çocuğı

Onun kuçuktur yaşı⁵²

Kadın:

Belki de ha bu uşak

Rizelidur Rizeli

Erkek:

Ha bu uşak Rizeli

Horonlarından belli

Saral:

Rize'nun sahiline

Masa kurarum masa

Celmezdum bu duğune

⁵² Saral, burada horona girer ve oynamaya başlar.

Fatma halam olmasa

Erkek:

Horon oynarsun ama

Kizlarumi ezersun

Adam bulamadun mi

Karilan mi cezersun

Saral:

Celdi de bela kondi

Turçicinun başına

Kari dedüğün bayan

İdu anam yaşına (Saral, 28.03.2016).

65. Yusuf Saral'ın ustası Recep Ali Güven ile bir düğünde söylediği atma türküsü:

Güven:

Yaylanun sularından

Bu Recep Ali içer

Derdiler inanmazdum

Boynuz kulağı geçer

Bana ettuklerini

Alacağum kaleme

Rezil ettun hocani

Yetmiş yedi âleme

Saral:

Baksana duğun evi

Gelen giden oturdi

Darılma bana abi

Turki oyle götürdi

Güven:

Bu atma türkileri

Yusuf sana diyemem

Benum de gururum var

Geri vites edemem

Saral:

Turki oyle götürdi

Sakın suçlama beni

Ama hocaluğunlan

Met edeceğum seni (Saral, 28.03.2016).

66. Harun Kaçbar isimli Kalkandereli bir atma türkücü, bir gün hastalanır. Komşusu, bunu ziyarete gelir ve “Kaçbar abi, bugün düğün var. Sen gitmeyecek misin?” deyince Kaçbar: “Çok hastayım” cevabını verir. Komşusu da “Yerine ben gideyim” deyince Kaçbar: “Sana bir türküy diyeceğim, karşılığını verirken gidersin” der ve aralarında şu türküy söylenir:

Kaçbar:

Geç de bi yere otur

Ayağıma dolaşma

Komşusu:

Bi ayağın mezara

Şu gençlere bulaşma

Kaçbar:

Ben çare bulamam çi

Turçinun sorununa

Komşusu:

Dayi bi şans versene

Bu küçük çocuğuna (Saral, 28.03.2016).

67. Yusuf Saral'ın sosyal medyayla ilgili ofisinde söylediği atma türkü:

Halatlari bağladum

İplerinden çözuldi

İnternet çi çoğaldi

Bütün mertluk bozuldi

Bu atma turkileri

Size diyemeyirum

Fesbuk watsap da çıktı

Sohbet edemeyirum

İndum karaya indum

Kazilari kazayi

Herçes eve bi çöşede

Çime mesaj yazayi

Cireyirum evime

Diyirum bakun bana

İnan ha o davranış

Hiç yakişmayi sana

Biri citmiş koltuğa

Biri ayak uzat yatayi

Birisi da watsap'tan

Çime mesaj atayi

Biri fesbuktan yazar

Seslersun cevap vermez

Bu eve adam celdi

Hiç kimse yemek demez

Ciddiye alamam çi

Fesbuğun şakasini

Yazir çok güzel ama

Cörmiyim arkasını

Bakayirum fesbuğa

Yazi yazarum dardur

Çime inanacağum

Çakma fesbuk da vardur (28.03.2016).

68. Telefon numaramızı alırken adımızı
vermemiz üzerine Osman
Efendioğlu'nun yanımızda bulunan
kişiyi de dikkate alarak attığı türkü:

Damlanur Küçükyıldız

Ne tuhaf bi isimdur

Oyle celiyu Vanli

Bu kültüre hasimdur

Şaka deyirum kizum

O çok cuzel isimdur

İsimlerin manasi

Esasında resimdur (12.07.2015).

69. Osman Efendioğlu'nun
kıraathanesinde söylediği atma türkü:

Hep bahsedersun bana

Sevdiğüm sevdalidan

Sevdali olanların

Ben anlarum halindan

Bi suval da alalum

Ha bu bizum Vanlidan

Hep konuşuyisun sen

O çıktı sevdalidan (12.07.2015).

70. Osman Efendioğlu'nun
kıraathanesinde söylediği atma türkü:

Bu onumdeki masa

Ne çitaptur ne kadi

Benum söylediğümün

Atma turçidur adi

Allah'um bana vermiş

Turçi deme muradi

Bi Osman Efendi var

Onun yapıldu yadi

İnşallah habu kızlar

Dayiyi kınamadi (12.07.2015).

71. Osman Efendioğlu'nun Yiğitler
köyünde Vanlı bir öğrenciyi minibüse
bindirirken söylediği atma türkü:

Oldun otuz yaşına

Akillanmadun hala

Minibus şimdi gelur

Kuyalum seni yola

Van'dan Rize'ye geldun

Ne dersun bu ihbala (12.07.2015).

72. Ahmet Çakar ile Osman
Efendioğlu'nun 15.08.2015 tarihli
telefonla yaptıkları atışma:

Efendioğlu:

Turçi demek bilmezsun

Ne yaparsun oraya

Çakar:

Escisi cibi deyil

Cemi vurdi karaya

Efendioğlu:

Ya para toplayalum

Sen cibi fukaraya

Çakar:

Celse toparliyamaz

Bu dunya bir araya

Efendioğlu:

Bu senun turçilerun

Merhem olmaz yaraya

Çakar:

Beni beyenmeyisun

Sen durusun saraya

Efendioğlu:

Mecbur beğeneceğum

Sen şayir oldun cuya

Çakar:

Benden şayir mi olur

Sen coriyisun ruya

Efendioğlu:

O kabus ruyalari

At citsun akan suya

Çakar:

İçinuz birleştunuz

Atun beni pusiya

Efendioğlu:

Heralda uyuyisun

Ruya corursun ruya

Çakar:

Daha yeni kalkmışim

Doğruldum kahvaltiya

Efendioğlu:

Şıcaat edeceğum

Seni habu paçiya

Çakar:

Bu ne zaman bitecek

Kayit olcak vidyoya

Efendioğlu:

İstersan biturelum

Sen evvel çekil kiya (15.08.2015).

73. Ahmet Çakar, Osman Efendioğlu'nun kıraathanesine gelince Efendioğlu, Çakar'ın vefasızlığından bahseder ve türkü şu şekilde devam eder:

Efendioğlu:

Aylar haftalar oldi

Aramadun sormadun

Çakar:

Zati unuttum oni

Neyidi senun adun

Efendioğlu:

Ne utanmaz adamsun

Ustani tanimadun

Çakar:

Sen bağa hoş cenduni

Dayi hiç tanitmadun

Efedioğlu:

Şimdi kalktun yataktan

Gece niye yatmadun

Çakar:

Çevirduk bi alti kol

Ben zaman bulamadum

Efendioğlu:

Demek o alti koli

Ahmet kazanamadun

Çakar:

İlla yenece misun

Tutti seni inadun

Efendioğlu:

Bu dayinun yanina

Turçi der utanmadun

Çakar:

Duydum ki remazani

Dayi yedun tutmadun

Efendioğlu:

Sen da beni cibisun

Bi kari bulamadun

Çakar:

Sen oni nasi dedun

Hiç de mi utanmadun

Efendioğlu:

O Zulanun Aliyi

Hiç de mi aramadun

Çakar:

Zulanun Ali öldi

Cenazeyi duymadun

Efendioğlu:

Elalem evleniyi

Sen yuva kuramadun (12.07.2015).

74. Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar'ın Efendioğlu Kıraathanesi'nde söyledikleri atma türkü:

Çakar:

Boş boşına geçürmiş

Osman ha bu dünyayı

Efendioğlu:

Şayir ettum da oldun

Başuma kabadayi

Çakar:

Kazma sapından başka

Bi şeyden anlamayi

Efendioğlu:

Bak ha bu yaramaza

Ustayi tanımayi

Çakar:

Orayi yanlış dedun

Etmem oyle hatayi

Efendioğlu:

Bilursun ben da sevmem

O kuri şamatayi

Çakar:

Çerez alacah halam

Senden para alayi

Efendioğlu:

Ayrilduk birbirinden

O bana karişmayi

Çakar:

Zati senlan durali

Kari yedi kafayi

Efendioğlu:

Onun da senun cibi

Kafasi çalışmayi

Çakar:

Hola Mustafa Metin

Başlat bu yarışmayi

Efendioğlu:

Mustafa şayir ama

Bu işten anlamayi

Çakar:

Bu Osmanlan tanışan

Şayirluği bırakayi

Efendioğlu:

Aci konuşmalarun

Yureğumi yakayi

Çakar:

Remezana o dayi

Bu turçi atılmayi

Efendioğlu:

Mustafa seni cibi

Bi kari bulamayi (12.07.2015).

75. Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar'ın *Efendioğlu Kiraathanesi*'nde söyledikleri atma türkü:

Efendioğlu:

Turçi diyemeyirum

Aldi canuma darluk

Çakar:

Çok çoti etti bizi

Kaybana fukaraluk

Efendioğlu:

Yandun fukaraluktan

Seni yakti bekarluk

Çakar:

Bu kaybana bekarluk

Haluk edeyi haluk

Efendioğlu:

Gel geçelum Batum'dan

Sana bi şey bulalum

Çakar:

Cavura ne işum var

Musliman ariyalum

Efendioğlu:

Yoksa bi sevdan vardır

Cidu oni alalum

Çakar:

Başka işun yok midur

Başka iş konuşalum

Efendioğlu:

Ver bana bi işaret

Orada buluşalum

Çakar:

Bu dağlar çok yuksektur

Dayi nasi aşalum

Efendioğlu:

Cel bi cirelum yola

Açmaya uğraşalum

Çakar:

Ha bu paçi cidecek

Ha oni bi yapalum

Efendioğlu:

Ya ka ko oni yola

Bundan bi kurtaralum

Çakar:

Doksan yaşına adam

Olur mi boyle zalum

Efendioğlu:

Bu diyeceğum turçi

Sana son arzuhalum (12.07.2015).

76. Lütfü Güner ile Osman Efendioğlu'nun *Efendioğlu Kıraathanesi* 'nde 08.25.2015 tarihli söyledikleri atma türkü:

Güner:

Osman Dayi ufaktan

Atu da başliyalum

Efendioğlu:

İsteyi misun seni

Bi cuzel taşlıyalum

Güner:

Esciden taniyirum

Onlarlan başlıyalum

Efendioğlu:

Hep eyileri soyle

Çotiyi dişliyalum

Güner:

Uzun zamanlar oldi

Bi hovuni alalum

Efendioğlu:

Kafiye biraz çakti

Çok dikkatli olalum

Güner:

Kafiye kayboldiysa

Arayu da bulalum

Efendioğlu:

Turçide manalari

Cuzel siraliyalum

Güner:

Sen yazarsun turçiyi

Bu ne esci anlarum

Efendioğlu:

Ben acami deyilim

Sanmiyasun kaçarum

Güner:

Hiç yabancı deyilsun

Arayup bulacağum

Efendioğlu:

Kafiyeler değışti

O kapandi ocağum

Güner:

Daha yeni başladuk

Bi bekle kuracağum

Efendioğlu:

Senun ustaluğuni

Torun taniyacağum

Güner:

Alem yeni öğrendi

Ben bi iş bakacağum

Efendioğlu:

Dünyalan başa çıktum

Senden mi korkacağum

Güner:

Zannetma Osman Dayi

Kalku da kaçacağum

Efendioğlu:

Kaçacağın kapiyi

Torun kapatacağım

Güner:

Tuçanın zaten büyük

Başka yer bulacağım

Efendioğlu:

İleri cideyisun

Sana iş açacağım

Güner:

O etma Osman Dayi

Hepden kapanacağım

Efendioğlu:

Taze delikanlisun

Sana alışacağım

Güner:

Zaten hep yakar seni

Osman Dayi sicağım

Efendioğlu:

Sicağa darlanursan

Seni islatacağım

Güner:

Peşine havli versan

Belçi kurılacağı

Efendioğlu:

Dostum seni her zaman

Arayu bulacağım

Güner:

Bi haber yolla yeter

Yanuna olacağım

Efendioğlu:

Meraklandurdun beni

Şimdi ağliyaacağım

Güner:

Merhametli şayirim

Çok hassastu kucağım

Efendioğlu:

Bazi kiruklerin var

Notuni kiracağım

Güner:

Sen ustasun ben çirak

Elbette uyacağım

Efendioğlu:

Saçum beyazdur diye

Sanma yorulacağım (08.25.2015).

77. Hüseyin Albayrak ile Osman Efendioğlu'nun 25.08.2015 tarihli Yiğitler köyü kahvehanesinde kemeçe eşliğinde söyledikleri atma türküsü:

Albayrak:

Gene aradum buldum

Ben habu ihtiyari

Efendioğlu:

Senun turçılarunun

Yansun başına çari

Albayrak:

Ben ona uyacağum

Kaldi yanuma yari

Efendioğlu:

Zati ihtiyarlandum

Ari kaldurdum ari

Albayrak:

Bozulmiş bu cunlere

Hiç tutmayı ayari

Efendioğlu:

Oni cendune soyle

Ben biturdum yollari

Albayrak:

İhtiyarlan beraber

Yaya cideyim bari

Efendioğlu:

Çalacağum başuna

O kiruk turçilari

Albayrak:

Kalmadi tutunacak

İhtiyarun dallari

Efendioğlu:

Neresine tutayim

Hep budadun olari

Albayrak:

Zati ihbalun yoktur

Dubara attun zari

Efendioğlu:

Hayatumda vallahi

Oynamadum kumari

Albayrak:

Escidur temelleri

Kaziliyi mezari

Efendioğlu:

Mezar denilen yere

Sen cidemesun bari

Albayrak:

Zati senun yanuna

Oldum turçi yazari

Efendioğlu:

Turçinun eyisinun

Burasidur pazari

Albayrak:

Değmeyin hepisinun

Alur bana nazari

Efendioğlu:

Güya dişine core

Buldi bu ihtiyari

Albayrak:

Tam uğraşmayım senlan

Sayayım seni yari

Efendioğlu:

Kilibuğun birisun

Hep dover seni kari

Albayrak:

Seni cibi kalmadum

Ben ahiret beçari

Efendioğlu:

Nasi evleneyim çi

Almaz ben ihtiyari

Albayrak:

Çor mala çor alici

Cene bi cez pazari

Efendioğlu:

İnşallah cene celur

Rize'ye Rus pazari

Albayrak:

Nazmiye haladan sen

Çok işittun azari

Efendioğlu:

Karişmiştir kafasi

Citmiştir akillari

Albayrak:

Senlan nasi ceçurmiş

Bilmem çi o yıllari

Efendioğlu:

Şindi veriyi bana

Yeduğu paralari

Albayrak:

Senlan omur ceçurdi

Affolmış cunahlari

Efendioğlu:

Benlan ne edeyisun

O soğuk şakalari

Albayrak:

Kalmamış ihtiyara

Esci fiyakalari

Efendioğlu:

Siz cibiler var içen

Biturdunuz olari

Albayrak:

Hiç daha bi araya

Celmeyi yakalari

Efendioğlu:

İnan çi ben öğrettum

Ona bu turçilari

Albayrak:

Boynuz kulağı ceçer

Anlasan oni pari

Efendioğlu:

Şayirun akillisi

Kirar mi ustalari

Albayrak:

Hep yok satayi şimdi

İhtiyarun yollari

Efendioğlu:

Geçeyi ustasinlan

Huseyin dalgaları

Albayrak:

Daha escisi cibi

Aşamazsun yollari

Efendioğlu:

Demek çi usta oldun

Dene çenduni bari

Albayrak:

Ben de bulamayirum

Boşına cez dum ari

Efendioğlu:

Cene habu ustandan

Yiyecesun şamari

Albayrak:

Biz şamarlari aşduk

Bulduk uçaksavari

Efendioğlu:

Çendune dikkat eyle

Patlatursun olari

Albayrak:

Tanirum oz ihtiyar

Hep tikanmış damari

Efendioğlu:

Bi kazaya kalursan

Boylarsun mapuslari

Albayrak:

Hep çoğul eki taktun

Değilsun eril ari

Efendioğlu:

Başuna çalacağum

Bu vurduğun taşlari

Albayrak:

Kurumaz ben var iken

O cozunun yaşlari

Efendioğlu:

Huseyin'un oynayı

Çirpikleri kaşları

Albayrak:

Merak etma Huseyin

Kazanur savaşları

Efendioğlu:

Bakalum hancimizun

Erçendur kaçırları

Albayrak:

Zati bana hep rastlar

Şayirun yavaşları

Efendioğlu:

Çıkup da kaçamazsun

Kapattum kapıları

Albayrak:

Çıkacak yol bulurum

Sen düşünme oları

Efendioğlu:

Korumağa mecburim

Sen cibi çocukları

Albayrak:

Ya bak uşağın celdi

Yardım al ondan bari

Efendioğlu:

Ben her zaman bulurum

Sen cibi uşakları

Albayrak:

Bela oldi başuna

Saçlarının akları

Efendioğlu:

Yağmur yağdı dokuldi

Huseyin boyaları

Albayrak:

Yok mi cebune para

Cit de boyat oları

Efendioğlu:

Tabiyetum deyildur

Sevmem kuaforları

Albayrak:

Zati ihtiyarlara

Çok işledi zorları

Efendioğlu:

Bak ihtiyar demekle

Kirayisun potları

Albayrak:

Yalan mi diyeceğüm

Ben ihtiyarlukları

Efendioğlu:

Oyle celiyi bana

Kayip ettun notlari

Albayrak:

İhtiyarlarun çoktur

Gençlerden cunahlari

Efendioğlu:

Ver çay paralarını

Affolur olar bari

Albayrak:

Çay parasi vermeklan

Bitmez onun ahlari

Efendioğlu:

Asla cebine cirmez

Ha bunun parmaklari

Albayrak:

Senin cibilere ben

Verurum zeçatları

Efendioğlu:

Ya öyle bi iş eyle

Bana conder olari

Albayrak:

Muslimana verurum

Deyiller hocalari

Efendioğlu:

Babasi da olmasa

Aç kalur çocuklari

Albayrak:

Hep akrabami bakar

Babamun tokluklari

Efendioğlu:

Bak hatirlatma bana

O esci yokluklari

Albayrak:

O zaman muhtar idun

Topladun salmali

Efendioğlu:

İade edeceğum

Verduğun paraları

Albayrak:

Versan koca borcun var

Devlet vermez olari

Efendioğlu:

Oyle kanduru yerler

Boyle akilsuzlari

Albayrak:

Hale daha bilmezler

Helali heramlari

Efendioğlu:

Beni muhtar edenun

Boş kalur cuzdanlari

Albayrak:

Kandurdun bu milleti

Sen topladun oylari

Efendioğlu:

Hep koymisunuz yola

Yaptuğum okullari

Albayrak:

Niçun sağlam kazuğa

Bağlamadun olari

Efendioğlu:

Buralarini yıkti

Bu çoyun muhtarları

Albayrak:

Sen da olardan idun

Hatirlatalum bari

Efendioğlu:

Çiliseyi bu çoye

Bilsam kurardum bari

Albayrak:

Karişiyu dillerun

Demesun doğrilari

Efendioğlu:

Tarihlere işlenmiş

Osman'un intikami

Albayrak:

Ettuklerundan şimdi

Yok satayi yollari

Efendioğlu:

Hep bozuk kaldı okul

Çurudi çatıları

Albayrak:

Citti sedekasına

Yapturdılar olari

Efendioğlu:

Benden sonra muhtarlık

Buldi akilsuzları

Albayrak:

Birakalum emice

Çoydeçi yapıları

Efendioğlu:

Bari dinliyenlere

Sunalum selamları (25.08.2015).

78. Hüseyin Albayrak ve Osman Efendioğlu'nun Andon Ilıcası'nda söyledikleri atma türküsü:

Efendioğlu:

Usta çirak bu akşam

Gene geldük yan yana

Ha bu şayir Huseyin

Uzaktan bakar bana

Albayrak:

Mahmut benden ustadur

Atma oni yabana

Efendioğlu:

Mahmut benden utanur

Cevap veremez bana

Albayrak:

Tam sana diyecekti

Duramadun sirana

Efendioğlu:

Mahmud'un adetidir

Uzaktan bakar bana

Yedi yedi da şişti

Karni vurur davana

Albayrak:

Doyurmuşdur karnuni

O ne koydi sofrana

Efendioğlu:

Sağ olsun hanci Recep

Bal yağ yedurdi bana

Soyleyin o Mahmud'a

Bi şey söylesun bana

Albayrak:

Yedurup içiruyi

İyi davran ağana

Efendioğlu:

Bu yedurduğu yemek

Say oni sadakana

Albayrak:

Cevap vereceğidi

Takildi telefona

Efendioğlu:

Mahmud ağa adamdu

Atma oni yabana

Albayrak:

Eyi tanirum oni

Cana yakindu cana

Efendioğlu:

Sağ olsun Recep Ağa

Bal yedurdi masana

Albayrak:

Nere corusun bali

Buldun da cirişsana

Efendioğlu:

Recep o baldan yağdan

Daha var mi kasana

Teneçeye var isa

Yedur oni Osman'a

İçi şayir yanuma

Cevap vermeyi bana (25.08.2015).

79. Yiğitler köyü kahvehanesinde
Ahmet Çakar, Osman Efendioğlu ve
kemençeci Resul Karaaslan'ın Osman
Efendioğlu için *Yaşayan İnsan Hazinesi*
klip çekimine gelecek olan kişileri
beklerken kemençe eşliğinde
söyledikleri atma türkü:

Çakar:

Kahvenun ortasına
Geldum çattum ustaya

Efendioğlu:

Merak etma birezden
Korum seni postaya

Çakar:

Doktordan rapori var
Ben dalamam hastaya

Efendioğlu:

Madem turçi bilmezden
Niçun cirdun araya

Çakar:

Ellerini kaldurdi
Sançi çikayi aya

Efendioğlu:

Ne deyi anlatursun
Bu akilsuz kafaya

Çakar:

Ne cereği var buni
O devletten saymaya

Efendioğlu:

İhtiyacum var idi
Bi cuzel madalyaya

Çakar:

Daha mi duracasun
Dayi habu dunyaya

Efendioğlu:

Dunyaya deyilim çi
Yatıyirum odaya

Çakar:

Yencemi çeser miyim
Kodum oni sıraya

Efendioğlu:

Fazla turçi soylenmez
Akildan fukaraya

Çakar:

Madalya kazanali
Durdi havalanmaya

Efendioğlu:

Esçiden bu yollari
Yaya cezerduk yaya

Çakar:

O çi turçi bilmezdi

Niçun celdi buraya

Efendioğlu:

Biraku kaçır bizi

Laf atma fukaraya

Karaaslan:

Sizi bekliyeceğüm

Kiyarsanız paraya

Çakar:

Turçin bittuktan sora

Bi asil cigaraya (31.08.2015).

80. Yaşayan İnsan Hazinesi klip çekimi için kahvede beklerken Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun kemeçe eşliğinde söyledikleri 31.08.2015 tarihli atma türkü:

Çakar:

Bucun ne oldi bilmem

Bu takti kiravati

Efendioğlu:

Yeni almadum oni

Eve var idi zati

Çakar:

Bucun madalya cuni

Hep culeyisun zati

Efendioğlu:

Çoktandır bozulmuştur

Bu ustanun rahatı/ Bu Osman'un rahatı

Çakar:

Anladum eyi deyil/ Galiba eyi deyil

O yencemun sihhati

Efendioğlu:

Osman ehtiyarladi

İflas topini attı

Çakar:

Osman'a bi şey olmaz

Cemisi zati battı

Efendioğlu:

İşi benden öğrenmiş

Bunun yok kabahati

Çakar:

Yol aldum cideyirum

Senden aldum berati

Efendioğlu:

Kaç dakika dayanırsun

Bi kurayım saati

Çakar:

Şayır diye kandurdi

Yıllarca kainatı

Efendioğlu:

Eyi deyil o Ahmet

Şayir Osman'un bahti

Çakar:

Rencin beyazlamıştu

Anladum oni zati

Efendioğlu:

Şindi da Ankara'ya

Bir kuracağum tahti

Çakar:

Buğa daha çatılmaz

Bağurmuştur feryati

Efendioğlu:

Çemaneci Mustafa

Bana kafayi takti

Çakar:

İçeri da celmeyi

Sigarasini yakti

Efendioğlu:

Buni benum yanumdan

O babasi birakti (31.08.2015).

81. Klip çekimine gelenlerle birlikte çekim yerine giderken Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar'ın arabada söyledikleri atma türküsü (kemençe eşliğinde):

Efendioğlu:

Ankara Adanali

Toplanduk bir araya

Çakar:

Rize'ye ne işun var

Dursaydun Adana'ya

Efendioğlu:

Bi filim çekecekler

Ben cibi fukaraya

Çakar:

Bi tek senden sebebe

Celinur mi buraya

Efendioğlu:

Ben zati iflas ettum

Gemim vurmuş karaya

Çakar:

Eyi tanirum seni

Kiyamazsun paraya

Efendioğlu:

Osman Efendioğlu

Kanmaz o numaraya

Çakar:

Bi hali alacağum

Gidceğum İsparta'ya

Efendioğlu:

Nasil da yalan dersun

Tut beni palavraya

Çakar:

Çotilerini dema

Aliyi kameraya

Efendioğlu:

Mecbur söyliyeciğum

Ne celursa siraya

Çakar:

Biri arayı beni

Bi bakalum buraya

Efendioğlu:

İstersen bu turçiyi

Birakalum soraya (31.08.2015).

82. Yaşayan İnsan Hazinesi ödül töreninde gösterilmek üzere Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun çekimde söyledikleri atma türküler (Kemençe eşliğinde):

Efendioğlu:

Turçi soylemek için

Cirduk çay bahçesine

Çakar:

Kulak verun dinleyin

Şayırlarun sesine

Efendioğlu:

Filimler çekiliyi

İnsan hazinesine

Çakar:

Bucün bi şenluk celdi

Ambarluk deresine

Efendioğlu:

Rize'den selam olsun

Ulçemun zerresine

Çakar:

Ben hocamun hastayim

Turçi soylemesine

Efendioğlu:

Onun için mi Ahmet

Yapişdun ensesine

Çakar:

Darlatacağum oni

Bi bakun cur sesine

Efendioğlu:

O işler neşe katar

Osman'un neşesine

Çakar:

Eluni çok sallama

Vurur çemencesine

Efendioğlu:

İnşallah bu turçiler

Cidecek adresine

Çakar:

Biz turçıyi söyleruk

Hecesi hecesine

Efendioğlu:

Bi çevir kamerani

Evun penceresine

Çakar:

Celduk da turçi deyik

Adamun adresine

Efendioğlu:

Rizeliler hayrandur

Bu Osman'un sesine

Çakar:

Bakun Osman Dayi'mun

Turçi condermesine

Efendioğlu:

Çok teşekkür ederum

Bunlarun hepisine (31.08.2015)

83.

Çakar:

Celdi karşı karşıya

Çirak ile ustasi

Efendioğlu:

Atma turçi şayiri

Yok çi bizden başkasi

Çakar:

Gostereceğum sağa

Turçi deyilu nasi

Efendioğlu:

Bu Efendioğlu'nun

Kalmış sana mirasi

Çakar:

Bu Ahmet yaşatacak/ Ahmet'lan
yaşayacak

Dayi sendan sorasi

Efendioğlu:

Kültür bakanluğunun

Hoş celdi madalyasi/ Çok hoşdi
madalyasi

Çakar:

Nasip olur mi sağa

Yakana takilmasi

Efendioğlu:

İnsan hazinesine

Zor oldi ulaşmasi

Çakar:

Dayi bu işi çevur

Nerdedur taşlamasi

Efendioğlu:

Ahmet'un çok zor oldi

Turçiye başlaması

Çakar:

Şindi siraya celdi

Halki selamlaması (31.08.2015)

84.

Efendioğlu:

Kameralar önüne

Turçi söyliyeyeğüm

Çakar:

Soyle o dayi sole

Seni dinliyeceğüm

Efendioğlu:

Kültür bakanluğuna

Teşekkür edeceğüm

Çakar:

Madalyayı alurken

Senunle geleceğüm

Efendioğlu:

Kiriğumuz olursa

Ozur diliyeceğüm

Çakar:

Sen insan hazinesi

Ya ben ne edeceğüm

Efendioğlu:

Emeği geçenlere

Teşekkür edeceğüm

Çakar:

Senun deduklerini

Ben tasdikleyeceğüm

Efendioğlu:

Madalyamı alurken

İnan sevineceğüm

Çakar:

Belçi da heyecandan

Deyisun eleceğüm

Efendioğlu:

Heyecan denen şeyi

Ahmet bilmiyeceğüm

Çakar:

Heyecanlanmamayı

Senden öğreneceğüm

Efendioğlu:

Alduğüm madalyalan

Mezara cireceğüm

Çakar:

Oni orya almazlar

Ceri isteyeceğüm

Efendioğlu:

Mubarek madalyadur

Ele vermiyeceğüm

Çakar:

Ben omrumce aduni

Cene surdureceğüm

Efendioğlu:

Takacağüm boynuma

Onunlan cezeceğüm

Çakar:

Buni daha o tahtdan

Nasi indureceğüm

Efendioğlu:

Ustandan korkma Ahmet/ Korkma

ustandan Ahmet

Seni ezmiyeceğüm

Bu kameramanlara

Teşekkür edeceğüm

İşaret etdi bize

Mecburim keseceğüm (31.08.2015).

85. Yaşayan İnsan Hazinesi klip çekiminde Osman Efendioğlu'nun söylediği atma türkü: (Kemençe eşliğinde)

Kültür müdürlüğüne

Birkaç turçi atalum

Maksadumuz turçılan

Rize'yi tanitalum

Arkama yeşil çayun

Çok büyüktür kıymeti

Allah bu memleçete

Verdi ha bu nimeti

Çok büyük onurlandım

İnsan hazinesiyim

Uzerume bakmayun

Garibanun biriyim

Turçiyeli dinlesun

Bu Osman'un sesini

Omrumde savunmışım

Kültür hazinesini

Hemşerim hoş celdunuz

Ankara'dan buriya

Kusura bakma beyler

Koydum sizi sıraya

Ben bu beyaz başumlan

Cideceğüm nereye

Baksana koni komşı
Dolduracak buraya

Ben habu sanaati
Surdureceğüm daha
İşaret ver arkadaş
Söyliyeyim mi daha

Devam eyle soyledi
İşaret verdi bana
Sakalunlan beraber
Şimdi doneyim sana
Demin celurçen sordum
Hemşerim nerelisun
İlkden taniyamadum
Ben bildum Rizelisun

Tekrar bir daha sordum
Dedi çi Ankaralı
Ha bu şayir Osman'un
Yurekleri yaralı
Helal olsun bu millet
Hiç olmadı orali

Ben habu turçileri
Söleyirum sirali

Dikkat eyle hemşerim
Sallama kamerayı
Eğer yanlış olursa
Bozmayalum arayı (31.08.2015).

86. Osman Efendioğlu'nun Yaşayan İnsan Hazinesi ödül töreni için klip çekiminde söylediği atma türkü(kemençe eşliğinde):

Kuçük yaşumdan beri
Başladum bu yarışa
Ulçenun ihtiyaci
Toslamadı barişa

Mubarektur mubarek
Ulçenun dağı taşı
Gel sona erdurelum
Bu anlamsuz savaşı

Ben bu meraklı başlan
Nere cideyim nere
Allah rahmet eylesun
Mubarek şehitlere

Bu durum Turiye'nun

Hiç cetmiyor hoşına

Ahu ürt vatandaşlar

Uğraşıyı boşına

Butun bati milleti

Derdumuzi bilmezler

Söyleyin Pkk'ya

Uleyi bolezmezler (31.08.2015).

87. Osman Efendioğlu'nun Yaşayan İnsan Hazinesi ödöl töreninde gösterilecek olan klip çekimi için söylediğı atma türköl: (Kemençe eşliğinde):

Yorulдум arkadaşlar

Daha demiyeceğum

Rize'den Turiye'ye

Selam gondereceğum

Ben bu belali başı

Nasi edeyim nasi

Osman Efendioğlu

Şayirlerin ustasi (31.08.2015)

88. Ambarlık köyü kahvesinde Osman Efendioğlu ve Ahmet akar'ın *Yaşayan İnsan Hazinesi* klip çekiminden sonra

eğlence maksatlı söyledikleri atma türköl:

Efendioğlu:

Heralda ha bu Ahmet

Turiden anlamayı

Çakar:

Ben yari dedum oni

Sen kodun onda ayı

Efendioğlu:

Biz aylari içelum

Sen verursun parayı

Çakar:

Bilurdum zati Osman

Ole beleş arayı

Efendioğlu:

Olur olmaz konuşma

Amiyalum arayı

Çakar:

Sani burda olanlar

Bizleri tanımayı

Efendioğlu:

Celdum bu Ambarluğa

Buldum senlan belayı

Çakar:

Birkaç daha soylesak

Oynatacak kafayi

Efendioğlu:

Oyle palavralara

Alişmiş Osman Dayi

Çakar:

Allah için bu adam⁵³

Berber mi bulamayi

Efendioğlu:

Sana ha bu sakalli

Saracak bedduayi

Çakar:

Bedduasi tutar mi

Zor biliyi duayi

Efendioğlu:

Corur misun hemşerim

Bu çendini zorlayi

Çakar:

Ha bu hamal tayfasi

Peşune ne arayi

Efendioğlu:

Belçi para düşürdi

Oni da bulamayi

Çakar:

Nere bi hamal varsa

Hep da bağa rastlayi

Efendioğlu:

Senun şayirluğuna

Vardur Osman'un payi

Çakar:

Aduni kullanarak

Fethetmişim dünyayi

Efendioğlu:

Ambarluğun milleti

Yemez o palavrayi

Çakar:

Çikarsun çupesini

Rize'ye yakişmayi

Efendioğlu:

Çupeyi takmak için

Kimseye danışmayi

Çakar:

Allah'uni seversan

Bu bize hiç uymayi

Efendioğlu:

Online celen celdi

Bak çekti maçınayi

⁵³ Yaşayan İnsan Hazinesi klip çekimi için gelen gençlerden birinin görünüşünden hareketle türküyeye devam edilir.

Çakar:

Ha bu kadar sakali

Nemaz bile kilmayi

Efendioğlu:

Senun deduklerune

Hiç kimse inanmayi

Çakar:

Sordum öğrendum oni

Camiye uğramayi (31.08.2015).

89. Mahfuze Yazıcı (kaynana) ve Safiye Yazıcı'nın (gelin) 06.12.2015 tarihinde söyledikleri atma türkü:

Safiye:

Parmağuma uç yuzuk

Parmağum oynamayi

Zorlan turçi deyirum

Yureğum kaynamayi

Mahfuze:

Turçilerum kurusun

Ha bu evun binasi

Zavalli Sefiye'nun

Yok anasi babasi

Safiye:

Anterim karalidur

Hep kara yamalidur

Piçak vursan kan çıkmaz

Yureğum yaralidur

Mahfuze:

Çesileyim Sefiye

Ağır dur ağır otur

Bu çoy celinlerini

Sen ayağına cetur

Safiye:

Anama soyleyin çi

Kara çember bağlasun

Yarun ovleden sora

Oturup da ağlasun (06.12.2015).

90. 27.07.2015 tarihinde Lütfü Güner ile görüşmek için Seçkin Düğün Salonu'na gittiğimizde Lütfü Güner'in sahne arasında söylediği atma türküler: (Söylenen türkünün içerisinde birçok konuya değinilmiştir. Hepsi de o anda yaşanan bir olay üzerine peş peşe sıralanmıştır.)

Erzurum'un meşhurdur

Hem karlari buzları

Biraz nazlı olacak

Bu Rize'mun kızları

Bu dünya ikimize

Yar dar isa dar isa

Daha ne olur bize

Bu Erzurum var isa

Sevdaluğun işuni

Oy düşündüm düşündüm

Geçen sene ordaydum da

Orda dondum uşudum

Zamane kızlarına

Meyil vermedum meyil

Zaten ariyan kişi da

Fazla önemli deyil

Sevdaluğun inceden

Çekeyirum nazini

Hocam bileyi misun

Senin kent meydanini

Kimse kapatamadi

Zafer'un yarasini

Boyuna at söylersun da

Verdun mi parasini

Çocuklar uyumadan

Dinlerler ninnileri

Meşhurdur Erzurum'da da

O Erzurum evleri

Çilelerum siralan

Hep dolmayi dolmayi

Evde çocuk aç kaldi

Bu iş ole olmayi

Soğuk olur düşündüm da

Yâri sevduğum yâri

Yağdi mi hiç kalkmayi da

Bizum Erzurum kari

Ha bu benum dertlerum

Dolsa ufağum dolsa

Hep evlere dururdum

Keşke bedava olsa

Telefonum çalayi da

Hep kaparum kaparum

Beş dakika ara ver da

Sonra gena atarum

Karşundaki bu uşak

Dertlere sarilacak

Hocam oyle gülersun

Gülmekten bayılacak

Ne güzel konuşıyi da
 Zafer yarun dilleri
 Beğendun mi e hocam
 Attuğum türkileri

Altun kemer takayi
 Kollayirum belini
 Vallahi opeceğum
 O parlayan kelini

Kara yemiş dalini
 Ben eyerum eyerum
 Bakarsun gozlerume
 On beş senedur derum

İslattum resimleri
 Sevduğum yaka yaka
 Sakin darılmiyasun
 Senlen ediyrum şaka

Sevdaluk ede ede
 Yakinda guleceğum
 Vodafone satayirum
 Yanuna geleceğum

Habu benum dertlerum
 O bitecek bitecek
 Sana deyirum amma
 Bunlar da dokulecek

Derin derin göllere
 Oy dalısun dalısun
 Gozlerunden bellidur
 Sen Türksel kullanısun

Dertleri sıra sıra
 O erecek gelecek
 Acaba Zafer Abi
 Ne zaman evlenecek

Olmadi biturmedi
 Dunyada işlerini
 Bi turki dedum ona
 Gösterdi dişlerini

Deduğum yalanlara
 Kanmaz ufağum kanmaz
 Manken gibi adamdur
 Asla evine kalmaz

A bu benum dertlerum

E hocam dolmadi mi

A boğazlarum kurudi

Kaybana olmadı mi

Rize’de olacak mi

Adamların ortasi

Kaybana bi bitmedi

Elinde bataryasi

Batarya bitecek mi

Yar nederuk nederuk

Beş dakika versan bize

Gene devam ederuk (27.07.2015).

91. “Çayı sevmem” dememiz ve ses kayıt cihazını tekrar elimize almamız üzerine Lütfü Güner’in söylediği atma türküsü:

Çocuklar yattimiler

Başına duracasun

Çayı sevmem mi dedun

Oriya duracasun

Altın kemer takayi

Yar beline beline

Demin musaade verdi

Gene aldı eline

Sevdali sevdasına

Yar bakışur bakışur

Zaten bizum kopile

Bole damat yakışur (27.07.2015).

92. Yanındaki birinin telefonun flaşını türkücünün yüzüne tutması üzerine atma türkünün konusu değişir ve Lütfü Güner, yanındakine türkü söyler.

Erzurum’dan öteye

O yurudi yurudi

Hoca acıman yok mi

Boğazlarum kurudi

Kollayirum sevduğun

Ekmeğuni aşuni

Gözumi çıkarcasun

Kapat o flaşını

Sevdali sevdasına

Yaylalardan bakayi

Bak hala kapatmadi

Gözlerumi yakayı (27.07.2015).

93. Seçkin Düğün Salonu’nda Lütfü Güner’in sahne arasında 27.07.2015 tarihli söylediği atma türküsü:

Bizum Rize dedun mi da

Oriya duracasun

Sevdaluği dedun mi

Bize uğriyacasun

Almişim yuklerumi da

Hep akara akara

Bi de selam diyelum

Sizin Ahmet akar'a

Adamluk beyik işdur

Herkes edemez oni

Zamane kizlarinun da

Belli olmayi yoli

Rizeliyi dedun mi

Hep asildur asildur

Belediye içinde

Acep Ahmet nasildur

Denizun kuuğune

Havuz deyiler havuz

Bizim Zafer Sarmusak da

Sen da kaldun yalanuz

Sevdaluk ede ede da

Hep gzlerum aşiyi

Belediye içinde de

Ahmet bardak taşiyi

O eski sevdalarum

İtti yaylaya itti

Her akşam sahne derkan da

Bakun seslerum gitti

Sevdali sevdasina

Hep hastadur hastadur

Atma turki dedun mi

Ahmet akar ustadur

Destan yazdum sirali da

O oymali oymali

Habu bizum Rize'ye da

Hoca nasi doymali

Derun derun gllere

O haşlanmiş haşlanmiş

Sonuçta açık konuş

Benden once başlamış

Derin derin göllere
Oy duyarum duyarum
Kime dinletsen dinlet
Ben herkese uyarum

Oy dağlarum dağlarum da
Hep kapandı yollarum
Belki gelurdi diye da
Kilitlendi kollarum

Kizini vermiyenler
Dize vuracak dize
Bugunluk yeter size
İyi saygılar size

Derin derin göllere
Hep taşları ataruk
Hocam boşa demeyruk
Sonra gene ataruk (27.07.2015).

94. Osman Efendioğlu'nun,
kıraathanesinde söylediği atma türkü:

Erzurum'un dadaşı
Hem kapalidur başı
Hemen bulu ceturdun
Bu Vanli arkadaşı (12.07.2015).

95. Osman Efendioğlu'nun,
kıraathanesinde söylediği atma türkü:

Ceyduğun tişortunun
Rengi bordadur borda
Bi Erzurum dadaşı
Vanli duruyi yanda

Ben oni taniyurum
Çok bilciler var onda (12.07.2015).

96. Efendioğlu'nun, kıraathanesinde
söylediği atma türkü:

Her çocuğun eline
Telefon kamerasi
Telefona uğraşur
Bozuk olur kafasi (12.07.2015).

97. İlyas Kazdal'ın ismimizi sorması
üzerine evinde söylediği atma türkü:

İsmi sordum size
Söylediniz Damlanur
Bu çalışmalarınız
Verecek size onur

Lisanınız çok düzgün
Hele de hitabınız
İnşallah iyi olur
Yazdığınız kitabınız (10.11.2015).

98. Abdullah Şafak'ın 21.11.2015 tarihinde Çayhan Cafe &Restaurant'ta söylediği atma türkü:

Erzurumlu Rize'de

İçeyi Rize çayı

Çoktur Rize'de bizum

Şayirlerin çok payi

Ne edeceğum bilmem

Yureklerim yanayi

Gördün mi Rize çayı

İçmeden de olmayi

Hamsiyi yiyeceşun

Gözlerunlan kaşunlan

Konuşacasun boyle

Rize'nun şayirunlan

Sağ olsun arkadaşlar

Sever ve sayar bizi

Bazen boyle sohbetler

Dinleyip geçer bizi (21.11.2015).

99. Abdullah Şafak'ın 21.11.2015 tarihinde Çayhan Cafe &Restaurant'ta söylediği atma türkü:

Celu buldunuz beni

Rize'nun bu şehrine

Diyelum bi kaç turçi

Niğdeli hemşerime

Aksaray benum yerum

Cidu da celeceğum

Sizi boyle devamlı

Nerede coreceğum

Sami bu dostlarumlan

Tanişturusun beni

Kızum sen neredendün da

Bi taniyalum seni

Sen da Erzurumliydu

Dadaşlarun şehrinden

Çim alur seni bilmem

Bu şayirun elinden

Kardaşum ismuni sen

Bi daha soyle bana

Madem çi Zaferlisun da

Zaferden anlat bana

Türkiye zaferleri da
 Alu da çıkacak mi
 Benum bu turkilarum
 Bir cun yok olacak mi

Sami boyle eluni
 Ne için bağlayisun
 Benum turkilaruma
 Bazen sen ağlayisun

Gelu da bulun beni
 Aron'un dağina
 Bakun daha neler var
 Apo'nun ocağina

Bizi çoti diyenler
 Sami olsunlar beter
 Daha demiyeceğum da
 Gençler bu kadar yeter (21.11.2015).

100. Mahfuze Yazıcı'nın bize söylediği
 atma türkü:

Buradan Erzurum'a
 Bi çopri kurulacak
 Seni alursak paçi

Gerisi aranacak (06.12.2015).

101. Mahfuze Yazıcı'nın bize söylediği
 atma türkü:

Erzurumdan celmişsun

Çok beyaz celdun bağa

Kizum neriye idun

Cuneş almadi sağa (06.12.2015).

3.1.2. D    n, Nişan vb. Faaliyetler Sırasında Yapılan Derlemeler

1. 19.07. 2015 tarihinde Y  rem Düğün Salonu'nda yapılan nişanda Ahmet   akar ve Osman Efendioğlu'nun söyledikleri atma türkü:

Ahmet:

Acaba nerelidu

Rize'nun eniştesi

Efendioğlu:

Giresunli du heral

Görele'dur adresi

Çakar:

Bu Görele deduğun

Neresidu neresi

Efendioğlu:

Giresun'e il  edu

  avuş  li'dan berisi

Çakar:

Adam hoş adam deyil

Harita costercesi

Efendioğlu:

Ma  allah eni  tenun

Yerinedu neşesi

Çakar:

Duydum tanirmiş oni

  stanbul adliyesi

Efendioğlu:

Allaha   u  ur olsun

Olmasun endişesi

Çakar:

Dayım heral cideyi

Pek celmeyi nefesi

Efendioğlu:

Osman ihtiyarladi

Kalmadi bi hevesi

  akır:

Doksan yaşına ama

Yerinedur neşesi

Efendioğlu:

Sormadun bana Ahmet

Bu alkı   neyin nesi

Çakar:

Onlar alkı   etti mi

Bunun meşhur culmesi

Efendioğlu:

Bu Efendio  li'ni

Tanir oni herçesi

Çakar:

Dayım   ayirim diye

Kanduriyi herçesi

Efendioğlu:

Biraz sonra Ahmet'un

Sesi çesilur sesi

Çakar:

Bişey diyemeyirum

Çok yakındur elmesi

Efendioğlu:

Sana çok uzak midu

Azrail'un celmesi

Çakar:

Bucun ne oldi sağa

Yiprandi mi perdesi

Efendioğlu:

Abuk sapuk konuşı

Culduriyi herçesi

Çakar:

Bana çimse darılmaz

Yok bunun corulmesi

Efendioğlu:

Ne desam utanmayı

Fesi kızarmaz fesi

Çakar:

Çok merak verdi bağa

O turçi istemesi

Efendioğlu:

Dişariya turçi yok

Bu sahneden ötesi

Çakar:

Bu zati alkişlayun

Bağa kaldı çellesi

Efendioğlu:

Çalacağum Ahmet'e

Görelle çemanesi

Çakar:

Yapişdun hirtlağuma

Çok uzak mi bitmesi

Efendioğlu:

Eniştenun babası

Delikanlı birisi

Çakar:

Ağabey buni paklar

Samsun timarhanesi

Efendioğlu:

Bi celin verduk ona

Bu Rize'nun eyisi

Çakar:

Sordum uzağa gidir

Dişari kız vermesi

Efendioğlu:

Damat habu celinun

Beniyim emicesi

Çakar:

Yalan niye deysisun

Sayilursun dedesi

Efendioğlu:

Ahmet'un tabiyati

Benlan şaka etmesi

Çakar:

Deduklerumuz şaka

Cerek yok terslemesi

Efendioğlu:

Hep çoti soz soyledun

Yok miyidi eyisi

Çakar:

Ozur dilerum ondan

Alkişlatun herçesi

Efendioğlu:

Zannetti bu dayinun

Çesilecek nefesi

Çakar:

Dayi cel biturelum

Yoktur turçi hecesi

Efendioğlu:

Yeni baktum saati

Daha vardur suresi

Çakar:

Ha buni biri alsun

Zor olacak inmesi

Efendioğlu:

Benim Karadeniz'um

Turçinun alfabeti

Çakar:

Ne cuzel cideyisun

Hiç da düşmeyi sesi

Efendioğlu:

Daha yeni başladum

Çok gelecek gerisi

Çakar:

Dayimi eyi tanur

Ahiretten berisi

Efendioğlu:

Ahireti da katti

O işun ilerisi

Çakar:

Hep şayirleri comdi

Bunun sağlam çivisi

Efendioğlu:

Buşa rastladi sana

Kaynananun çotisi

Çakar:

Oyle niye soyledun

Var mi onun cerisi

Efendioğlu:

Dedum rastladi ona

Celinlerin eyisi

Çakar:

Ben daha demeyirum

Sağa kalsun hepisi

Efendioğlu:

Şuçur olsun rastladi

Damadun cilvelisi

Çakar:

Sen bizi tanimasun

Biz Rize'nun delisi

Efendioğlu:

Görelili dayidu

Adamlarun perisi

Çakar:

Ordan peri olur mi

Yanlış oldi birisi

Efendioğlu/ Çakar:

Selamliyalum sizi

Bu turçinun cerisi (19.07. 2015).

2. 23.08.2015 tarihli Altın Düğün Salonu'ndaki düğünde Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun söyledikleri atma türkü: (Kemençe eşliğinde)

Ahmet Çakar:

Geldi karşı karşıya

Çırağınlan ustasi

Osman Efendioğlu:

Zati Rize'ye şayir

Yok çi bizden başkasi

Çakar:

Dayi bu turçileri

Nasi diyelum nasi

Efendioğlu:

Bu Ahmet'un çalışmaz

Esçi beri kafasi

Çakar:

Hiç hoşuma citmedi

Horonun kurulmasi

Efendioğlu:

Bak yanuna celiyi

Celinun kaynatasi

Çakar:

Tanimayirum oni

Doğri midu orasi

Efendioğlu:

Nasi tanımayisun

Bu Rize'nun ağasi

Çakar:

Ahadu Mahmut Koto

O denizun ortasi

Efendioğlu:

Ya bi okusun seni

Çok eyidur duasi

Çakar:

Benum Osman Dayi'mun

Meşhurdu palavrasi

Efendioğlu:

Nerden celdi karşıma

Şayirun sünepasi

Çakar:

Nefesi çesiliyi

Kalmadi/ mucize yaşamasi

Efendioğlu:

Memed Ali cordun mi

Cuya iyim ustasi

Çakar:

Erol Şahin'a sorun

Yok mi bundan başkasi

Efendioğlu:

Ahmet'un zori vardur

Bırakti oni sevdasi

Çakar:

Ac karnun neye yatur

Ters çevirmişdur tasi

Efendioğlu:

Hep sulalemi bakar

Bu cebimun parasi

Çakar:

Bakmayin deduğune

Eksiktur bir tahtasi

Efendioğlu:

Anlaşıldi Ahmet'un

Yakinlandi kaçmasi

Çakar:

Bu cendini sanayi

Heralda İş Bankasi

Efendioğlu:

Çok manali oliyi

Yollari kollamasi

Çakar:

Çok daha surmez yakin

Erol'un atlamasi

Efendioğlu:

Onun zati meşhurdur

Atlayip çatlamaşı

Çakar:

Bundan başka yok midu

Sarmaz bağa çalması

Efendioğlu:

Resul'un işitmeyi

Çemaneyi çalması

Çakar:

Erol habuna bir bak

Sançi hamal tayfası

Efendioğlu:

Hamal olur mi Resul/ Resul hamal olur
mi

Etfaiye ağası

Çakar:

Zati Erol'a çalmaz

Burda bundan başkasi

Efendioğlu:

Celdi ceşti yanundan

Aron'un Mustafa'si

Çakar:

Biturelum şişmesun

Bu milletun kafası

Efendioğlu:

Zati fazla diyemez

Ha bu şayir bozması

Çakar:

Her sabah bekleyirum

Okunmadi selası

Efendioğlu:

Heralda bu Ahmet'un

Yakinlandi belası

Çakar:

Dayi nasi olacak

Bu işlerin sonrası

Efendioğlu/ Çakar:

Şindi celdi Ahmet'un

Sizi selamlaması (23.08.2015).

3. 25.08.2015 tarihli Rize Öğretmen Evi
düğün salonunda yapılan düğünde
Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun
söyledikleri atma türküsü:

Ahmet Çakar:

Bu zamanun celini

Sevmeyi kaynanayı

Efendioğlu:

Bucun kaynana oldi

Bu yaşlı Osman Dayi

Çakar:

Zati senun yaşuna

Başka bişe uymayı

Efendioğlu:

Habu Tokatli kızlar

Bana niçun bakayı

Çakar:

Bakarler turçi deyi

Seksen yaşına dayi

Efendioğlu:

Bu beğenmeduklerun

Bak beni alkişlayi

Çakar:

Tanidum taniyali

Seversun yağ yapmayı

Efendioğlu:

Henife neriyedu

Bi çağır kaynanayı

Çakar:

Cuzel cuzel deyiduk

Karişdurma anayı

Efendioğlu:

Bak kaynana eline

Nasi yakti kinayı

Çakar:

Biraz sonra unuttur

Akli fazla tutmayı

Efendioğlu:

O senun turçılarun

Hiç akluma yatmayı

Çakar:

Yapişdi o tarafa

Bu bağa hiç bakmayı

Efendioğlu:

Henife eyi buldun

Bu cuzel kaynanayı

Çakar:

Bu zamanun celini

Kaynanalan durmayı

Efendioğlu:

Dikkat eyle Henife

Açma onlan arayı

Çakar:

Birak reçete yazma

O işine bakayı

Efendioğlu:

Osman para başuna

Yağduru paparayı

Çakar:

Bu dalmış Henife'ye

Hoş benlan atışmayı

Efendioğlu:

Ustana oyle demek

Sana hiç yakışmayı

Çakar:

Don taşlama edelum

Birak o çatışmayı

Efendioğlu:

Ahmet paralarunlan

Ha bu işler aşmayı

Çakar:

Zorlamayirum seni

Bi kalmış Osman Dayi

Efendioğlu:

Tokatli ha bu kızlar

Yanuna yanaşmayı

Çakar:

Benlan ne işleri var

Seni dede sayayı

Efendioğlu:

Yalan deyi bu Ahmet

Cozi kari arayı

Çakar:

Sorsan bu da ustamdu

Bağa kız bulamayı

Efendioğlu:

Ara sira Gürcistan/ Ara sira Batom'dan

Kürt karisi arayı/ Rus karisi arayı

Çakar:

Saçi beyaz adama

Yalan hiç yakışmayı

Efendioğlu:

Bu zamana doğruluk

Demeklan hiç şaşmayı

Çakar:

Ben da duğun ederum

Yardim edersan dayi

Efendioğlu:

Osman civari dondi

Aradi bulamayı

Çakar:

Sordum oni yenceme

Vallahi aramayı

Efendioğlu:

Yencen içi senedu

Benumlan konuşmayı

Çakar:

Seni aldi alali

Kari buldi belayi

Efendioğlu:

İnşallah onun için

Hoca verur selayi

Çakar:

Buni bole cormeyin

Eve ağzi durmayi

Efendioğlu:

Sakin inanmiyasun

Ahmet hayal kurayi

Çakar:

Belçi yalan deyirum

Doğriyi desun dayi

Efendioğlu:

Tokatli o cuzel kiz

Ver elunden torbayi

Çakar:

Torbasina altun var

Elinden birakmayi

Efendioğlu:

Reşadiyeli zati

Oliyi kabadayi

Çakar:

Vuru bize çelepçe

Zati ole arayi

Efendioğlu:

Corevi İstanbul'a

Bize karişamayi

Çakar:

Şindi teror zamani

Her tarafa yarayi

Efendioğlu:

Karisi torinumdu

O bize kıyamayi

Çakar:

Bu polislar tanimaz

Hisimi akrabayi

Efendioğlu:

Kilibiklerden çıkmaz

Ole bi kabadayi

Çakar:

Ben deyirum çi şindi

Bitursak Osman Dayi

Efendioğlu/ Çakar:

Ahmet unutmayaalum

Halki selamlamayi (25.08.2015).

4. Rikader ve Rize Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu "Yerel Sanatçılar Buluşma Toplantısı"nda Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun söylediği 21.11.2015 tarihli atma türküsü: (Kemençe eşliğinde)

Çakar:

Cene aradum buldum

Ben ha bu ihtiyari

Efendioğlu:

Beni niçun aradun

Bi genc arasan bari

Çakar:

Gencler heves deyildur

Bilmeyi turçilari

Efendioğlu:

Buldun beyaz başliyi

Ceç onlan dalgari

Çakar:

Başkanum coriyisun

Omri kalmadi yari

Efendioğlu:

Turçilan kanduracak

Ha bu Azrayillari

Çakar:

Elune yetişmiştir

Rize sanatçilari

Efendioğlu:

Daha ne isteyiler

Usta ettum olari

Çakar:

Sen boyle cide cide

Biturdun bu yollari

Efendioğlu:

Siz nere bulurdunuz

Boyle toplantilari

Çakar:

Madem dayi var idi

Ben celmeseydum bari

Efendioğlu:

Sus benum karşımadur

Rize'nun çocuklari

Çakar:

Hep ha bole edeyi

Vurcak bağa şamari

Efendioğlu:

Dağa taşa yazılmış

Osman'un itibari

Çakar:

Dinleyin sozlerini

Bu dunyanun çibari

Efendioğlu:

Ahmet bol konuşıyi

Doymıştı karinlari

Çakar:

Ha buni biturelum

Yoramam ehtiyari

Efendioğlu:

Ahmet hep ben alurum

Salondan alkişlari

Çakar:

Buni alkişlayiler

Beyaz diye saçlari

Efendioğlu:

Bilsam atışamazdun?

Boyatudum olari

Çakar/ Efendioğlu:

Dayi dinliyenlere/ Bizi dinliyenlere

Sunalum selamlari (21.11.2015).

5. *Beyaz Köşk Cafe&Restaurant*'ta
Lütfü Güner ile Ahmet Çakar'ın
27.11.2015 tarihinde söylediği atma
türkü: (kemençe eşliğinde)

Güner:

Anlatalum Ahmet'um

Zamane sevdaluğu

Çakar:

Sevdaluğun yanina

Çok çekmişum darluğu

Güner:

Zaten ha bu paçılar/Bu zamanun kizlari

Hep seveyi varluğu

Çakar:

Çoye dursa dikemez

Kapiya hiyarluğu

Güner:

Verur kaynanasina

O kaybana darluğu

Çakar:

Haşlamaya elurler?

Ne bilurler varluğu

Güner:

Alişmişler tokluğa

Bilmeyiler yokluğu

Çakar:

Ben zati hep bilmeyim

Aliştum beçarluğu

Güner:

Ben da evleneceğum

Bi satsam findukluğu

Çakar:

Sen da evlenemezsun

Yaşa ha bu cunluğu

Güner:

Zamane sevda kuçuk

Çocuk takar onluğu

Çakar:

Şimdi duz coriyiler

Online diçenluğu

Güner:

Zamane kızlarınlan/ Kiskanur başkasini

Asla bilmez benluğu

Çakar:

Belçi daha cormemiş

Bular daha şenluğu

Güner:

Ver eline kiramaz

Kiracaklan finduğu

Çakar:

Ateşi yakamazlar

Soyittu ateşluğu

Güner:

Ancak makyaj ederler

Ne bilcekler şenluğu

Çakar:

Bakarsun alev aldi

O boya kutucuğu

Güner:

Sançi çabe hurmasi

İster nazar boncuğu

Çakar:

Boğazundan alurlar

Verduğun ekmekcuğu

Güner:

Beyuk beçar dururçen

İstemezler kuçuğu

Çakar:

Kalk atamazsun oni

Al cit o oyuncuğu

Güner:

İlyas ne edeyisun

Korkutcasun çocuğu

Çakar:

Sayende kararacak

Çocuğun omurcuğu

Güner:

İlyas cozun çor oldi

Cormeyisun kuçuğu

Çakar:

Zati İlyas buranın
Her zaman uş bucuğu

Güner:

Lazim bizum İlyas'a
İnan nazar boncuğu

Çakar:

Az kaldı çıkarmıştı
Bende olan cozuğu

Güner:

Ben da atcaktum ona
Parmakdaçi yuzuğu

Çakar:

Baksana ha bu adam
Çimun koriculuğu

Güner:

Bak ne cuzel parlayı
Kaybananun boncuğu

Çakar:

Biraz daha soylersen
Çalacağum duduğu

Güner:

Bi şey dedi ne dedi
Belli olmaz deduğu

Çakar:

Sayip çık ona Şaçır
O Ahmet'un montcuğu

Güner:

Zaten çimseye olmaz
Ahmet'un o gocuğu

Çakar:

Pek akilli sayılmaz
Coriyirum beyuğu

Güner:

Ne edeyim Ahmet'um
Bende vardur beyuğu

Çakar:

Burada sonlanıyor
Turçinun sonuncuğu (27.11.2015).

6. Beyaz Köşk Cafe&Restaurant'ta
Lütfü Güner ile Ahmet Çakar'ın
27.11.2015 tarihinde söylediği atma
türkü: (kemençe eşliğinde)

Güner:

Ettum sevdaluk ettum da
Kuşuk yaşta başladum
E abi saçlaruni da
Sobaya mi haşladun

Çakar:

Ha bu şayir Ahmet'un da

Yirmi yedi yaşına

O Lutfi laf sokar da

Beni alma karşına

Güner:

Deduğum turçılara da

Hep meyilsun meyilsun

Ben başına salladum da

Avukati deyilsun

Çakar:

Her corduğune çatma da

Sonra iş celur başa

Hiç gatma sulari da

O balta vurur taş

Güner:

Baluk attum denize da

Oltaya bak oltaya

Korkma Ahmet'um korkma da

Ben yanaşmam baltaya (27.11.2015).

7. *Beyaz Köşk Cafe&Restaurant*'ta
Lütfü Güner ile Ahmet Çakar'ın
27.11.2015 tarihinde masalarda oturan
kişilere söyledikleri atma türküsü:
(kemençe eşliğinde)

Güner:

Deduğum turkilere da

Abi culmeyisunuz

Aldunuz finduklari da

Çay mi içmeyisinuz

Çakar:

Mayis ayi celdi mi

Her yer çiçek açayı

O finduğu ceturen

Elbet coturur çayı

Güner:

Olmadi biturmedi

Dunyada işlerini

Bi turçi dedun ona

Costerdi dişlerini

Çakar:

O kadar turçi dema

Ha bu işlere daldur

Dayima pek dokunma

Cobeğumuz kadardur

Güner:

Deduğum turçilerum

Yar bitecek bitecek

Başka masaya geçtum

Elbet burya yetecek

Çakar:

Bu şayirluk edenun

Beyuk olur yalani

Şaçır tanımayirum

O karşına olani

Güner:

Coturdi yemekleri

Ya pişmişler pişmişler

O da tanımaz oni

Kapiya tanışmışler

Çakar:

Ben her zaman hastayim

Pantolona utine

Bu Rusya'dan mi celdi de/ Uçakdan
sebeb celdi

Bu benzeyi Putin'e

Güner:

Allah'um bu dunyanun

Dari çekilmez dari

Bi tanesi yamuktur

Kaybana hepten sari

Çakar:

Biz cibi şayir celmez

Kolay anayasaya

İstersen yavaş yavaş

Sen ceç arka masaya

Güner:

Allah'um eksiltmesun

Ekmeğini aşuni

Sorsan çekeyi bizi

Yakmamış filaşini

Çakar:

Dere akayi dere

Dort bir kiye bolanuk

Ne zahmet çekeyisun

Çıkayiruk karanluk

Güner:

Kurban olayım kurban

Yarumun sozlerine

Masada olanların

Çesildum cozlerine

Çakar:

Ben buna diyeceğim da/ Mesayi
arkadaşum

O Ahmet'i taniyi

Fazla diyemem ona

O şimdi utaniyi

Güner:

Deduğun yalanlara

Kanmaz ufağum kanmaz

Turçi deduğum zaman

Adetidu utanmaz

Çakar:

Bi arkadaş masa

Ya bak giyer kırmızı

Ole dertli oturmuş

Sade dinleyi bizi

Güner:

Evlenur adam yapar

O palayı palayı

Hele yandaçi sarı

Hep yeyi sigarayı

Çakar:

Bu akşam turçi dedük

Turçidan cayanlara

Yeminliyim yeminli

Elişmem bayanlara

Güner:

Allah'um costermesun

Maddiyatun darini

Kırmızı bakayisun

Bekleyisun yâruni

Çakar:

Bucün ben yıkacağum

Ha bu anayasayı

Lutfi sen turçılan cez

Bayanları masayı

Güner:

Esçi esçi sevdalar

Yurekte durmayiler

Sançi hepsi ölmüşler

Türkiye uymayiler

Çakar:

Ha bu yaşumi aldum

Edemedum duğuni

Zatı olar anlamaz

Hoş senun deduğuni

Güner:

Anam muhlama etti

Cidup da yemeyirum

Niye anlamıyacak

Arapça demeyirum/Yabancı demeyirum

Çakar:

En arkaya bakarsan

Yureğum sırlıyı

Olar bizi dinlemez

Culmekten kırılıyı

Güner:

Bu zamanun kızları

Sırdaşumdu sırdaşum

Çekil kenara abla/ Hep kapattun yollari

Yeri kapat kardaşum/ O eşarpli
kardaşum

Çakar:

Bir şey diyeyim sana da

Turçilarun duriyi

Bak en arka masaya

Patronun oturiyi

Güner:

Endum dere irmağa

Yokuşi aşamadum

Bi celdun kulağıma

Hiçbir şey anlamadum

Çakar:

Anladum deduğuni

Cayan olayım cayan?

Dedi turçi isteyi

Ha bu kapali bayan

Güner:

Zaten bu turçilere

Hep meyilik meyilik

Sipariş mi verusun

Lokantaya deyilik

Çakar:

Ahmet bu turçilere

Şayiri çağiruyi

Turçisini demesan

Hep ordan bağiruyi

Güner:

Esçi sevdama dedum

Yureklerum yanayi

Boşuna citmeyiler/ Biz hoş su
yakmayiruk

Çalışdur arabayi

Çakar:

Ekserime pul olur?

Kara koyunun yuni

Bi yandaçi masanun

Var idi doğum cuni

Güner:

Endum dere irmağa

Buza bakarum buza

Bi alkiş edelum mi

Bu bizum sari kiza

Çakar:

Ben şayir olacağum

Yavaş yavaş inşallah

Çok da tatli bir şeydur da

Kirk bir çere maşallah

Güner:

Deduğum turçilerum

Yetmez Ahmet'um yetmez

Yirmi kişi masaya

Sabaha kada bitmez

Çakar:

Onun kurnazluğı var

Kuruldi anayasa

Tek turçi diyecesun

Sadece orta masa

Güner:

İstemem sevduğumun

Olmasun yati kati

Nerden aldun kardaşum

Kolundaçi saati

Çakar:

Bakayirum uşağa da

İlla çi buralidu

Ucuz olsa costermez

İlla çi pahalidu

Güner:

Sevdaluk ede ede

Dara düşmeyim dara

Her yere satayiler

Ya on ya yirmi lira

Çakar:

Dinle ha bu Ahmet'i da

Bak ne deyi ne deyi

Ha o uşağa bi bak/ Bi izle cigarasın

Bi bak nasi içeyi

Güner:

Deduğum turçilere

Kardaşum kanmadun mi

Çıkar ha o montuni

Kaybana yanmadun mi

Çakar:

Beyukler sigaraya

Kuçükleri aşıladı

Oyle bi asiliyi

Desan yeni başladı

Güner:

Sevdaluk ede ede

Erken çektun kurayi

Derin derin çekerken

Ne hayaller kurayi

Çakar:

Ahmet hep işlerine

Devamlı olur haklı

Dostum ne oldu sağa

Duriyisun meraklı

Güner:

Endum dere ırmağa
Bak buzinden buzinden
Allah aşkına bir çek
O eluni yuzunden

Çakar:

Bir şey diyeyim sana
Kiracağum nazuni
Dayi patliyacasun
Bi çöz şu boğazuni

Güner:

Ben elbette muhlama
Otur da yiyemem
Bir şey olacak sana
Hastaneye cidemem

Çakar:

Daha demiyeceğum
Turçiler dize dize
Ahmet'lan da Lutfi'den
Selamlar olsun size (27.11.2015).

8. Güneysu, Bilge Okulları'nda düzenlenen yerli malı haftasında Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun 17.12.2015 tarihinde söyledikleri atma türküsü: (kemençe eşliğinde)

Çakar:

Celdi karşı karşıya
Çirak ile ustası

Efendioğlu:

Zati Rize'de şayir
Yok çi bizden başkasi

Çakar:

Şimdi beyazlamıştu
Bu dayimun kafası

Efendioğlu:

Hiç citmedi hoşuma
Bu Ahmet'un şakası

Çakar:

Costereceğum sağa
Turçi ediyim nasi?

Efendioğlu:

Yağmur yağdı dokuldi/ yıkandı
Saçlarumun boyası

Çakar:

Hoca ha buni bi bak
Nerdendur zırlaması⁵⁴

Efendioğlu:

Diyeceğum hocaya
Bozuldi kaybanası

⁵⁴ Hoperlörün cızırtı çıkarması üzerine öğretmene söyler.

Çakar:

Ben liseyi biturdum
Bunun yok diploması

Efendioğlu:

Ahmet turçi der ama
Pek çalışmaz kafası

Çakar:

Biraz sonra bellidu
Belli olur orası

Efendioğlu:

Osman'un cebinedu
Devletun madalyası

Çakar:

Yaşı seksen beş oldi
Almasun oni nasi

Efendioğlu:

Atma turçi ustana
Ecdadumun mirası

Çakar:

Hiç hoşuma citmedi
Bunun alkişlanması

Efendioğlu:

Doğduğuna noksandu
Başının bi tahtası

Çakar:

Kari dovdi dayimi/ yencem dovdi
dayimi

Yatmağa yok odası

Efendioğlu:

Niye yalan deysisun
Kapiya var naylası

Çakar:

Sıkıştırıramam oni
Budur işun ustası

Efendioğlu:

Bilursunuz meşhurdur
Ahmet'un yağ yakması

Çakar:

Ancak ha size geçer
Dayimun palavrası

Efendioğlu:

Bu Ahmet'un sokmedi
Osman'a numarası

Çakar:

Şu anda mucizedur
Ha bunun yaşaması

Efendioğlu:

İnan o turçıları
Uyduramaz başkası

Çakar:

Ezrail unutti mi

Bunun yanmış dosyasi

Efendioğlu:

Ezrail yaş sormaz çi

Celur sana sirasi

Çakar:

Ustami darlatamam

Çötidu bedduasi

Efendioğlu:

Hayira yorumlanmaz

Bu Ahmet'un ruyasi

Çakar:

Dokuldi dokulecek

Saçlarunun boyasi

Efendioğlu:

Saçumi boyatmaya

Yok ustanun parasi

Çakar:

Git Sahil Camisi'ne

Boş duruyi orasi

Efendioğlu:

Ahmet habu ustandur

Salaha'nun ağasi

Çakar:

Ama buni tanimaz

Orda benden başkasi

Efendioğlu:

Ustanun hiç eksilmez

Cebindeki parasi

Çakar:

Bu para kazanamaz

Odur bunun mirasi

Efendioğlu:

Emekli mağışum var

Celmedi çi sirasi

Çakar:

Ehtiyara takilan

Olur Allah'a asi

Efendioğlu:

Hep parayi konuşı

Adamun fukarasi

Çakar:

A buni biturelum

Eyi deyil sorasi

Efendioğlu:

Olur olmaz konuşı

Adamun maskarasi

Çakar:

Buni konuşturiyi

Yaşı beyuk olması

Efendioğlu:

Ya bi yol açın ona

Yakinlandi kaçması

Çakar:

Ahmet'i kaçıramaz

Atma turçi ustası

Efendioğlu:

O senun deduklerun

İdur hayal ruyası

Çakar:

Kafiye tikaniyi

Daha diyelum nasi

Efendioğlu:

Duydum çi kız arayı

Bu Ahmet'e anası

Çakar:

Cel sen evlendur beni

Sağa olur duası

Efendioğlu:

Osman yaşlı adamdu

Kavatluk etsun nasi

Çakar:

Şindi siraya celdi

Sizi selamlaması (17.12.2015)

9. Rize Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu Hamsi Festivali'nde Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun söyledikleri atma türküsü: (kemençe eşliğinde)

Çakar:

Hamsi festivalini

Şayirler anlatacak

Efendioğlu:

Hamsi Karadeniz'un

Halkınlan yaşayacak

Çakar:

Oni da soliyelum

Bu nasi tutulacak

Efendioğlu:

O da ustalık ister

Herkes bir ağ atacak

Çakar:

Hamsiyi sen fazla ye

Oyle yaşarsun ancak

Efendioğlu:

Hamsi kadar boyunlan

Gereyi benlan bacak

Çakar:

Sahnede içen dayım

Payı unutulacak

Efendioğlu:

Kesme yarışması var

Bunun başı kopacak

Çakar:

Bi daha festivali

Bu dayı bulmiyacak

Efendioğlu:

Azrail bu Ahmet'e

İltimas mi yapacak

Çakar:

Seksen yaşına adam

Kayık mi kullanacak

Efendioğlu:

Ben elume⁵⁵ inandum

Bu dünyaya kalacak

Çakar:

İzleyen seyirciler

Bu Ahmet'i tutacak

Efendioğlu:

Seyircilerin çoğı

Beni alkişlayacak

Çakar:

Bi daha sene seni

Bular nere bulacak

Efendioğlu:

Bunların bu dayiya

Duaları tutacak

Çakar:

Yapılan yarışmada

Çim birinci olacak

Efendioğlu:

Osman usta şayirdü

Mutlak bu kazanacak

Çakar:

Beni yenmek yenecek

Peşume dolanacak

Efendioğlu:

Ahmet daha peşume

Çok daha sallanacak

Çakar:

Habu Rize'nun halkı

Rize'mi tanıtacak

Efendioğlu:

Belediye başkanum

Aştı bize bi kucak

⁵⁵ Elum: Ölüm.

Çakar:

Veçilum o yarışma

Ne zaman sonlanacak

Efendioğlu:

Acele karar verma

Daha millet doycak

Çakar:

Hamsi çesmeklan olmaz

O bi da yıkanacak

Efendioğlu:

Sen cibi bulaşukçi

O işi eder ancak

Çakar:

Yeme yarışması var

Adamlar boğulacak

Efendioğlu:

Merak etme mangaldan

Sana bi şey kalacak

Çakar:

Ahmet bu Osman Dayi

Ona mi katılacak

Efendioğlu:

Korkarum hamsi yerçen

Bu Ahmet boğulacak

Çakar:

Beni seven bu millet

Helbete kurtaracak

Efendioğlu:

Elli santim boyunlan

Neyuni kiskanacak

Çakar:

Ben dedüğüm turçiyi

Ruyana dersun ancak

Efendioğlu:

Benum turçılaruma

Kafan çalışmayacak

Çakar:

Buna bi alkiş edun

Hersinden patliyyacak

Efendioğlu:

Osman bu alkişuna

Muhtaci olmayacak

Çakar:

Bi şey deyil elini

Bu cozume sokacak

Efendioğlu:

Fazla darlattum oni

Korkayirum kaçacak

Çakar:

Var midu buralara

Ahmet'i kaçuracak

Efendioğlu:

Kaçması bi şe deyil

Osman yalnız kalacak

Çakar:

Ben yenmeyirum oni

Zati toprak olacak

Efendioğlu:

Demin demiştum size

Bu dunyaya kalacak

Çakar:

Ahmet bu ustasını

Her zaman tanıtacak

Efendioğlu:

Akli celdi başına

Ustaya yağ yakacak

Çakar:

İşte böyle adamun

Bacağı kırılacak

Efendioğlu:

Bak ustaya ne deyi

Yuzi utanmayacak

Çakar:

O dayi hazır misun

Millet selamlanacak (20.12.2015).

10. Lütfü Güner ve Ahmet Çakar'ın *Beyaz Köşk Cafe&Restaurant*'ta 18.12.2015 tarihinde söyledikleri atma türküsü: (kemençe eşliğinde)

Güner:

Hey gurbet zalum gurbet

Deldun bağrımı deldun

Hey cidi Ahmet Çakar

Hoş celdun safa celdun

Çakar:

Soylerum turçileri

Hepisi bir dizeye

İzmir'i bitürmüşük

Ceri celduk Rize'ye

Güner:

Ola bizum Selatin

Asil saytaya asil

Rize hayli soğuktur

Orda havalar nasıl

Çakar:

Cunduzleri cuneşli

Akşamları ilicak

İzmir'i biliyisun

İzmir her zaman sıcak

Güner:

Dağların yamacına

Gidu da geleceğük

Herkes sobayı yaktı

Soğuktan öleceğük

Çakar:

Uçan kuş yuva yapar

Ağacın kovuğuna

Zati beçar kalmışsun

Bu kışun soğuşuna

Güner:

Deduğum turçileri

Deyu da susiceğüm

Kaderum boyle Ahmet

Neriye cideceğüm

Çakar:

Karadere'den çıktum

Merçez'e duramaduk

Bizden hiçbir şe olmaz

Hiçbir şe bulamaduk

Güner:

Nenem yoğurt etti mi

Susuz da katılmayı

Hoş domates değildü

Pazara satılmayı

Çakar:

Kaldurdi ellerini

Solluğa bak solluğa

Bu bir Allah lutfidur

Ha bu kadar bolluğa

Güner:

Sevdaluği yuzinden

Yar dişidur dişidur

Kendumuzi da yirtsak

Bu iş kismet işidur

Çakar:

Zafer ha bu Ahmet'e

Eve kalmışsun dedi

Celdi kirk beş yaşına

Hala evlenemedi

Güner:

Denizun kuçuğune

Havuz deyiler havuz

Tonlan tonlan parayı

Her cun yeyi yalanuz

Çakar:

Buni da şayir diye

Aldum ha bu sahaya

O parayı yemezdi

Cun veriyi ağaya

Güner:

O zaman e yaylada

Erçen rastla ayiya

Daha çime cuvencek

Belli fotor dayiya

Çakar:

Şaçir ne bakayisun

Ahmet tam yaşinadu

Ağa olduğı belli

Fotori başinadu

Güner:

İstemem bi danemun

Olmasun yati kati

Cozumi çıkariyi da

Kaybana kiravati

Çakar:

Dereler dayanu mi

Mendilumun çirine

Deyirum Lutfi biraz

Dalalum birbirine

Güner:

Bu çalan kemençeye

Oy soyle nazir misun

Cesaretli uşaksun da

Bi soyle hazir misun

Çakar:

Şehir corduğu yoktur

Dağa böyümiş dağa

Bu milletun içine

Bakun ne dedi bağa

Güner:

Benim sana ettiğum

O iş deyil iş deyil

Çok dağa diyeceğum da

Deduğum bi şey deyil

Çakar:

Kemençenun üstine

Selatin sürer yayi

Ey cidi Sirahozli

Bu adam tanimayi

Güner:

İslattum çamaşuri

Hep balkona kuruttum

Senun tanuduğuni

Kuçük yaşta unuttum

Çakar:

Bi sorun Hakanuma

Sular nere dolacak

Bunun da bakun soni/ Bakun bunun da
soni

Muhtar cibi olacak

Güner:

İslak oldi mi çaylar

Çilolara yarayı

Bunlan turçi soylema

Culeyirum sarayı

Çakar:

Denizun ortasına

Su kodum su tasına

Dua ede da cit yat

Rastladum ustasına

Güner:

Kavga olur uzakta

Cidu da karışmayım

Ne edeyim Ahmet'um

Çiraklan uğraşmayım

Çakar:

Sizun çoyun yukseği

Var mi onun kabani

Ben onla turçi dedum

Bu tanımaz babani

Güner:

Esçiden yaylalara

Dana cezerdi dana

Ole bi dedi oni

Dersun yaşli kaybana

Çakar:

Altmişi devirmişdu

Benum conuldaşlarum

Hep deden yaşınadur

Benum arkadaşlarum

Güner:

Hey cidi zalim gurbet

Deldi bağrumi deldi

Oyle bi şey soyledun

Cene culmeğum celdi

Çakar:

Ceçen cittum İzmir'e

Ahmet orda soyledi

İzmir'e cittum celdum

Bi şey öğrenemedi

Güner:

Çimsaya demeyirum

Senun ettukleruni

Kursa anlatıyirum

Senun bildukleruni

Çakar:

Şayir çıktı karşıma

Denizlere dolacak

Bu okumaklan olmaz

Bunda kafan olacak

Güner:

Ondan turçi söylemek

Az bilema sarayı?

Bi sorun Ahmet'ume

Çim vermiş dıblomayı

Çakar:

Bi şey diyeyim sağa da

Yetmez turçiler yetmez

Ustami tanımağa

O Lutfi yaşun yetmez

Güner:

O dağların başına

Varun bakun o sese

Doğma escilerune

Koyma celur ciderse

Çakar:

Şindi yutcağum oni

Aldum oni kilava

Atma turçi dedun mi

Ben cirmişim sinava

Güner:

Ahmet anlattukların

Kaldi ceriye kaldı

Çok esciden bahsettun

Cene cozlerum daldı

Çakar:

Bi şey diyeyim sağa da

Ben çekemem nazuni

Alduğum birincilik

Doldurur boğazuni

Güner:

Ettüğüm sevdalıklar

Yüreğume akadur

Senun madalyan varsa

Lutfi Güner markadur

Çakar:

Sırası celdüğünlan

Ahmet turçiyi atar

Eşya markası midur

Herhalde dolap satar

Güner:

Ahmet'um turçilere

Hep meyilim meyilim

Ceçen cun kesiyidun

Ben hoş kasap deyilim

Çakar:

Ben çimseye bırakmam

Elumdeçi sanati

Şayire marka olmaz

Şayirun olur adi

Güner:

Elbet hatirlar misun

Esçi deduklerunden

Uzun bi yol oludi da

Benum turçilerumden

Çakar:

Bu Lutfi'nun şayirluk

Yureğine işledi

Cordi Karadereli

Omuzi cenişledi

Güner:

Dedum ona sevduğum

Nere ciderson nere

İlk defa cormemişim

Her yerdu Karadere

Çakar:

İlyas bi şey coturdun

Çimseye demiyelum

Bunun renci da bozuk

Bak zehirlenmiyelum

Güner:

Oturdum sofralara

Yiyemedum dolmayi

İlyas'un coturduğu

Doğri bi şe olmayi

Çakar:

Bi şe diyeyim sağa

Doldurduk yasalari

Hava değıştirelum

Cezelum masalari

Güner:

Aradum bi danemi

Celsun sevduğum celsun

Beddua etmeyirum

Allah belan vermesun⁵⁶

Çakar:

İlyas oni elune

Al eğer eliyisa

Oni diyirum sağa da

Akluna ne celiysa

Güner:

Geçen aradun beni

Hazirum celiyidum

Ey cidi o İlyas'um

Az daha eliyidum⁵⁷

⁵⁶ Çalışanlardan birinin konfetiği patlatması üzerine.

⁵⁷ Bu dörtlükten sonra kemençe sesi susar.

Güner:

Yar boyatmış boyatmış

O cuzel tırnağını

Sen muzisyen adamsun

İndur o ayağını

Çakar:

Yeni bir çay içeyi da

Altına vardur tabak

Geçen bu da oyleydi

Akil öğretene bak

Güner:

Ahmet'un deduğune

İnan culmemiş idum

O cun de dedun bağa

Zati indurmemişdum⁵⁸

Güner:

Esciden yaylalara

Dere akardi dere

Viaypiye yerleşmiş

Hey cidi Karadere

Çakar:

Ceçen cittum yaylaya

Yarum koyun sağayı

Daha başkaya demez

Tabi bulmuş ağayı

Güner:

Bole bi şeydur turçi

Kana işleyi kana

Beşiktaşı dedun mi

Soracaksun Doğan'a

Çakar:

Bi şey diyeyim sağa

Kırmayalum dalini

Misafiri olmuşum

Çok yemişum balini

Güner:

Ettum sevdaluk ettum

O elmeyim elmeyim

Abi birazcuk yanlan

Arkasini cormeyim

Çakar:

Bak en arkaya olan

Zati bizi takmayı

Yaslamış kafa cama

Zaten bize bakmayı

Güner:

Deduğum yalanlara

O kanmayın kanmayın

⁵⁸ Bu dörtlükten itibaren türkü havası değişir.

Çay yollayin masaya/ Masa bom boş
duriyi

Boşına oturmayin

Çakar:

Verildi çay parasi

Çaya kapali façir

Dertli asiliyisun

O cigaraya Şaçir

Güner:

Derin derin sevdaluk

Dağa m'olurdi dağa

Hey cidi İshak abi/ Alttan alttan culeyi

Kurban olayim sağa

Çakar:

Yanındaçi ağabim

Tam da idu yaşına

Daha ne olur sağa

Hakan başkan karşına

Güner:

Ettuğum sevdaluklar

Çimseye yanaşmamış

Herhal celdi buriya

Çoyde çimse kalmamış

Çakar:

Bi arkadaçi masa

Otururler diz dize

Masanun ortasına

Nedur hau avize

Güner:

Yollar uzun Ahmet'um

Uzandum cidemedum

Uç saattur bakarum

Ben hala çözemedum

Çakar:

Hakan oturiyisun

Cama yaslandun cama

Tam yerini bulmuşsun

Daha ne olur sana

Güner:

Kemencemun telleri

Kana işleyi kana

Ne cuzel saçların var

Ayni pamuk kaybana

Çakar:

Benum ayni derelim

Belumun kuşağıdu

Babasina benzemiş

Riza'nun uşağıdu

Güner:

Ettum bi beyuk yalan

Selattin kanmadun mi

Çıkar aho montuni

Kardaşum yanmadun mi

Çakar:

Bi şe diyeyim sağa

Olmamış aşıklisi

O Sirahoz'un hem da

Bak en yakışıklisi

Güner:

Ettuğum sevdaluğa

Cidu yeni başladum

E abim saçlaruni

Kuznaya mi haşladun/ Sobaya mi
haşladun

Çakar:

Hancisine deysisun

Sorsana nedur adi

Oğa saç ne lazimdur

Zaten ehtiyarladi

Güner:

Desana yazilacak

Adi mezar taşına

Ne var o boylarina

Sançi yirmi yaşına

Çakar:

Abi kusura bakma

Vallahi yalan deyi

Nasi yirmi yaşına

Ha citti ha cideyi

Güner:

Bi şeyler alacağum

Gideceğum pazara

Oyle bi ettun oni

Bi ayağı mezara

Çakar:

Bi şey diyeyim sağa

Duyamadan ezani

O şakadan anlayi

Zor bulu remazani

Güner:

Ahmet'um turçilere

Oy cidelum cidelum

Abiyi eldurmeden

Arkaya bi ceçelum

Çakar:

Dostum bakarum sağa

Bereyi takayisun

Dikkat eyledum dostum

Hani sert bakayisun

Güner:

Ettuğun turçilerun

Sese varidu sese

Bi turçi dedun oğa

Benzedi domatese

Çakar:

Duman dağdan yukari da

Erir dağların kari

Orayi de biturur

Cel ha boyle yukari

Güner:

Bakarsun cozlerume

Sançi desun deyişun

İçtuğun sigarayı

Yemek cibi yiyişun

Çakar:

Hey cidi şayir Ahmet

Allah derduni verdi

Nasi yemesun oni

Yanina vardu derdi

Güner:

Bu zamanun kızların

Sirdaşıyım sirdaşı

Ole deme Ahmet'um

Utandi arkadaş

Çakar:

Ben seçerum seçerum

Ayvanun sarisini

Bu kızlar yer adami

Omrunun yarisini

Güner:

Elbet bir cun okiycak

Bizum hoca selani

Hele de bağlanusan

Allah vermiş belani

Çakar:

Bakarum ceketine

Beyazi anduriyi

Şekli on numara

Hani da sevduriyi

Güner:

Esçiden yaylalara

Ata binerduk ata

Birazcuk takilalum

Karadere Nejat'a

Çakar:

Cokdeki yıldızları

Sayarum elli elli

Bakarum duruşına

Zati nereli belli

Güner:

Bu bizum Rize'mizun

Delikanlisi çoktur

O da hayin oturur

Ondan şuphemuz yoktur

Çakar:

Seni corduğum zaman

Conlum çiçek açayı

Bacanağından ayrı

Oturmaz ha bu dayi

Güner:

Endum dere ırmağa

Yol bulup aşamasun

İçi bacanak cuzel/Gitmezler başka yere

Aman ayıramasun

Çakar:

Son turçimu deyirum

Birakmışum birliği

Az kaldı unutmuşuk

Yalanuz içiliyi

Güner:

Dedum oğa bi yalan

Kandi kardaşum kandi

Zaten turçi soylesak

Bayılcakti utandi (18.12.2015).

3.2. DİJİTAL KAYITLAR

1. *RIKADER*'in düzenlediği *Rize Kültür Geceleri*'nde Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu'nun söyledikleri atma türkü:

Çakar:

Celdi karşı karşıya

Celinlan kaynanasi

.....

Çakar:

Uşağın adam deyil

Yanlış bana kızması

Efendioğlu:

Ayda mi yarı yaşar

Pudrasınlan boyası

Çakar:

Ağizi hiç durmayi

Zamane kaynanasi

Efendioğlu:

Zalum celine çattum

Nasi durayim nasi

Çakar:

O sabahun beşine

Meşurdu bağurması

Efendioğlu:

Celeli beri evum

Doldi çocuk yuvası

Çakar:

Hoşuna cideyidi

Uşağı sallaması

Efendioğlu:

Doğuran bi tarafa

Bakacak kaynanası

Çakar:

Bu kaynana elmeyi

Bunun yanmış dosyası

Efendioğlu:

Celinun zaluminun

Tutmaz çi bedduası

Çakar:

Bunun da çok meşhurdu

Çorabi tokuması

Efendioğlu:

Bu zalum celinumun

Meşhurdu palavrasi

Çakar:

O senun uşağuni

Almaz benden başkasi

Efendioğlu:

Bi sorun celinume

Var mi tarağı tasi

Çakar:

Pilavi beğenmeyi

Ye turşi kavurması

Efendioğlu:

Sen çöre kalmış idun

Almaz seni başkasi

Çakar:

Ne doktorlar istedi

Rastladi laparasi⁵⁹

2. RİKADER'in düzenlediği Rize Kültür

*Geceleri'*nde Ahmet Çakar ve Osman

Efendioğlu'nun söyledikleri atma türkü:

Çakar:

Lahananun ustine

Şayirler yarışacak

Efendioğlu:

En eyi lahananun

İç yağısi kokacak

Çakar:

Esci iç yağılar yok

Yemeği kokutacak

Efendioğlu:

Bacim çepçen var midu

O nelan vurulacak

Çakar:

Ona çepçe mi derler

Dayimi sorulacak

Efendioğlu:

Çepçeyi tanir misun

Kafana kirilacak

Çakar:

Buna yirimi çilo

Kari var mi vuracak

Efendioğlu:

Ahmet kari alursan

O başuna kiracak

Çakar:

Ben sağa demedum mi

Bu bucün atlatacak

Efendioğlu:

Nasi anladi oni

Usta buna çatacak

Çakar:

Kari dovmiş dayimi

Yeri yoktu yatacak

Efendioğlu:

Alurum başkasini

Bana sorulmayacak

⁵⁹ Lapara: kendini bırakmış/ koyvermiş, gevşek kişi./ Video kaydı Fehmi Karaca'dan alınmıştır.

Çakar:

Oyle deli var midu

Seni dağa⁶⁰ alacak

Efendioğlu:

Ben hoş Ahmet deyilim

Ha bu beçar kalacak

Çakar:

Çok beçar deme beni

Yenceler darılacak

Efendioğlu:

Yapılan alkışları

Bu çendine sayacak

Çakar:

Çim buni eyi soyler

Bu millet anliyacak

Efendioğlu:

Bu Rize'nun kızları

Kısa boy almiyacak

Çakar:

Heralda niyetlendik

Bağa bi şe bulacak

Efendioğlu:

Usta Rus pazarini

Cidu bi ariyacak

Çakar:

Eniştisi olurum

Dayim elursa ancak

Efendioğlu:

Merak etme birezden

Sancak çekersun sancak

Çakar:

Doksan yaşına adam

Cereyi benlan bacak

Efendioğlu:

Deduğun bu turçılar

Cün olur sorulacak

Çakar:

Ahmet çimsa yok midu

Buni çim kurtaracak

Efendioğlu:

Cöruruk bu sahneden

Evvela çim kaçacak

Çakar/ Efendioğlu:

Deduğumuz turçiden

Çimsa darilmıyacak

Efendioğlu/ Çakar:

Rizeli içi şayır

Sizi selamliyacak⁶¹

⁶⁰ Daha.

⁶¹ Fehmi Karaca'dan alınmıştır.

3. 1985 Atma Türkü Yarışması 2 =I=
isimli video kaydındaki Muhammet
Balcı ve Bayram Ali Kardeşler'in
atışması:

Balcı:

Bu kaybana şayirluk

Bakmayi yaşa başa

Kardeşler:

Bu ehtiyarluk celdi

Ha bu elli beş yaşa

Balcı:

Daha neler celecek

Senun o dertli başa

Kardeşler:

Parkup citmedi beni

Ben citmedum termaşa

Balcı:

Bu ne fazla alkişti

Cideceğuk savaşa

Kardeşler:

Kıbrıs'e kadar cittu

Ben dolaşa dolaşa

Balcı:

Nesine girdun yola

Köruliyi Lefkoşa

Kardeşler:

Bi daha cideceğum

O Kıbrıs'e termaşa

Balcı:

Türkiye'nun zaferi

Yazılmıştu her taş

Kardeşler:

Kıbrıs'un yollarına

Ayağum vurdi taş

Balcı:

Bakmam onlari bakmam

Duşman cozunde yaş

Kardeşler:

Yetmiş dört senesine

Yunanla çıktuk baş

Balcı:

Nami tutti dunyayi

Yaşasun Çemal Paşa

Kardeşler:

A nasi da kurtardi

Bizleri ele paşa

Balcı:

Ataturk'lan İnönü

Tüm encelleri aşar

Kardeşler:

A nasi duramadu

Ben dolaşa dolaşa

Balcı:

A nasi neler yazdı

O kanlı kalişa?

Kardeşler:

Kibris'e Yunanları

Şişe sokmuşik şişe

Balcı:

Çok dertli söyleyisun

Olacak bana bi şe

Kardeşler:

Kibris'un adlarına

Dunya şaştı o işe

Balcı:

Altun yapturdun altun

A ağzundaki diş

Kardeşler:

Elli beş yaşı buldum

Ben daha cirmem fişe

Balcı:

Bu dünya senden çeşti

Kalmadı sağa bi şe

Kardeşler:

Yakında eleceğüm⁶²

Edeyirum endişe

Balcı:

Cideceksun cennete

Benzeyisun elmişe

Kardeşler:

Tok sayacağım oni

Bi rastlamaduk kişe

Balcı:

Dinle o dayi dinle

Diyeyim sana bi şe

Kardeşler:

Bu ehtiyar adami

Nasi surdun yokuşe

Balcı:

Bu dünya senden çeşti

Oğlun cırsa bu işe

Kardeşler:

Atatürk ole dedi

Gençluğu parkti size

Balcı:

Konuyi da değıştun

Ne söyleyisun bize

⁶² El-: öl-.

Kardeşler:

Doğu Karadeniz'e

Çok eyidu bu Rize

Balcı:

Bu yıl sıcak olacak

Yuze sırtımız yuze

Kardeşler:

Allaha şuçur olsun

Hem yakındur denize

Balcı:

Altmış yılı Rize'mun

Hediye olsun size

Kardeşler:

Hamsilan da baluği

Mevla bol verdi bize

4. Atma Türkü Yarışması 1988 -1- isimli
kayıttan Şevki Fırtına ve Osman
Efendioğlu'nun "*turistik özellikler*"
konulu atışması:

Fırtına:

Benum canum hastadur

Peynirli muhlamaya

Efendioğlu:

Turistler kafilesi

Celdi bu mintakaya

Fırtına:

Bazi çoylere yol yok

Nasi cideruk yaya

Efendioğlu:

İçinden dolanmadur

Bu celur mi şakaya

Fırtına:

Yaylanun soğuk suyi

Yakişu muhlamaya

Efendioğlu:

Turklerun nami vardu

Asya'ya Avrupa'ya

Fırtına:

Bazi yaylaya cittuk

Bi de Çağrankaya'ya

Efendioğlu:

Turist celur dolaşur

Yaka başi arkaya

Fırtına:

Severiz turistleri

Gideceğuz yaylaya

Efendioğlu:

Dolarlari bozdurur

Evvel olar bankaya

Fırtına:

Ben turistlen beraber

Gidceğum Avrupa'ya

Efendioğlu:

Ciderken dikkatli ol

Basmayasun tongaya

Fırtına:

Benum canum sikılmaz

Yolciluk arabaya

Efendioğlu:

Bize çok para lazım

Turist celsun buriya

Fırtına:

Ya toplanup cidelum

Andon'a ilicaya

Efendioğlu:

Yelçenli kayıkları

Yanaşdurduk yaliya

Fırtına:

Rize'nun çarşısına

Uğradum sevdaliya

Efendioğlu:

Ben bile tamah ettum

Boyle delikanliya

Fırtına:

Yaylalara cidelum

Ya bi kat yukariya

Efendioğlu:

Nere oturacasun

İşcemle yok avliya

Fırtına:

O yayla çimenine

Ben rastla Dumankaya?

Efendioğlu:

Corecektun cuzelum

Dolari saya saya

Fırtına:

Ben çıktum yaylalara

Baktum o cuzel aya

Efendioğlu:

Memleçetum senettu

Zati tutulmuş maya

Fırtına:

Biter mi bu yaylalar

Ha boyle saya saya

Efendioğlu:

Dağlara çok kurt olur

Kalmayasun kazaya

Fırtına:

Atarum içi fişek

Hortlamiş kaybanaya

Efendioğlu:

Bu Rize'nun milleti

Alışuktur şakaya

Fırtına:

Cel cezelum denizi

Biz binelum takaya

Efendioğlu:

Heralde sağa mermi

Kalmadi tabancaya

Fırtına:

Oni demiştum şaka

Silah olmaz buraya

Efendioğlu:

Turist corsun eşiyi

Hevestu antikaya

Fırtına:

Ya haydeyin cidelum

Cimil'de kaplicaya

Efendioğlu:

Esci bacali evler

Modayadu modaya

Fırtına:

Meşhurdu Anzer bali

Bi ceturun buraya

Efendioğlu:

Anamun yun tarağı

Hala durur odaya

Fırtına:

Cel yemek yedureyim

Seni tahta sofraya

Efendioğlu:

Rize'nun cuzelluğı

Tuçenmez saya saya

Fırtına:

Esçi evun yıkılır

Oni bi eyi daya

Efendioğlu:

Turistler gururlidur

Celmez çirli masaya

Fırtına:

Onlar çok bayılıyor

Esciler antikaya

Efendioğlu:

Ecnebi paraları

Dolsun bizum kasaya

Fırtına:

Rize denizcileri

Vurdi hamsi karaya

Efendioğlu:

Eller aya citmişti

Biz dururuk takaya

Fırtına:

Heralda darılmasuz

Yaptuğumuz şakaya

Efendioğlu:

Yeşilluk nam salmıştu

Yekun yedi kitaya

Fırtına:

Nerdendu bu turistler

Toplancak bi yakaya

Efendioğlu:

Kız erçeği bayılı

Yeşilluğe molaya

Fırtına:

Hizmet yapun turiste

Duşmiyelum hataya

Efendioğlu:

Ele kabahat etmek

Yok bizum haritaya

Fırtına:

Pay edelum misiri

Bi vur oni kotaya

Efendioğlu:

Çok guzel sun adama

Şevki ha manitaya

Fırtına:

Cel senunle cidelum

Biz burdan Avrupa'ya

Efendioğlu:

Cesaretun var midu

Yaya cidelum yaya

5. Atma Türkü Yarışması 1988-2- isimli kayıttan Özkan Avcı ve Osman Efendioğlu'nun "Kültür Hayatımız" konulu atışması:

Avcı:

Seferberluk edelum

Okuyalum hepumuz

Efendioğlu:

Herçes buyursun celsun

Açıktur okulumuz

Avcı:

Biz tahsil yapacağuz

Tek yoldur okulumuz

Efendioğlu:

Çutuphaneye bekler

Herçesi çitabumuz

Avcı:

Okuttur çocukları

Gelişsun çulturumuz

Efendioğlu:

İlimi öğrenelüm

Olmasun kusurumuz

Avcı:

Yabancı dil okiyyin

Çok gelişsun dilumuz

Efendioğlu:

Dunyayı feth etmişti

Bizum eşçilerimiz

Avcı:

Kaldi geriye kaldı

O eyi cunlerimiz

Efendioğlu:

Bi dünyaya bedeldü

Bi Mimar Sinan'umuz

Avcı:

Çok Sinanlar yetişi

Bitmesun cumanumuz

Efendioğlu:

İlim, sanattan yana

Şanumuz var şanumuz

Avcı:

Bir çitabun uğruna

Feda olsun canumuz

Efendioğlu:

İnanun bu hayata

Çitaplar o kanumuz

Avcı:

İlimi okumayı

Emreder Kur'anumuz

Efendioğlu:

Her şeyi cüzel bilü

Bizum öğretmenumuz

Avcı:

İyi arkadaş olur

Çitap dolsun yanumuz

Efendioğlu:

İnan cülerler bizi

Diplomasuz hepumuz

Avcı:

Bilcisuz ne yapmalı?

Okiyalum hepumuz

Efendioğlu:

Dunyaya uzanmişti

Bu bizum çulturumuz

Avcı:

Okumakla ilerler

Bizum memleçetumuz

Efendioğlu:

Yerlere durmayalum

Gokler olsun yerumuz

Avcı:

Çocuklari okuttum

İlim dolsun evumuz

Efendioğlu:

Piri Reis Barbaros

Pirumuz du pirumuz

Avcı:

Kizarum hepunuze

Cahil kalu birunuz

Efendioğlu:

Oğrenelum siyrilsun

Derinden fikirumuz

Avcı:

Soz veriyirum size

Dokulecek çirumuz

Efendioğlu:

Okumaklan olmıştuk

Şayir olduk ikimiz

Avcı:

Dost düşmanlara karşı

Ancak güler yuzumuz

Efendioğlu:

Okuyu oğrenelum

Dinlenecek sozumuz

Avcı:

Okumanun yolunda

Atatürk ilk yolcumuz

Efendioğlu:

İyi? insanlardan geçer

Gerçek bizum ozumuz

Avcı:

Tek şeyimiz kalmıştu

Türklük bizum kozumuz

Efendioğlu:

Okumak bilmeyiruk

Otmedi horozumuz

Avcı:

Cahiller dolanursa

Hemen çıkar tozumuz

Efendioğlu:

Zati bu cahilluktan

Çor olmuşdu cozumuz

Avcı:

İlim irfan okudi

Ağabi ezelumuz

Efendioğlu:

Diplomadu diploma

Bizum kilavuzumuz

Avcı:

O küçük yavrıları

Okutalum hepumuz

Efendioğlu:

Cahil kalmıştu diye

Susmadi ağizumuz

Avcı:

Sonina kada ikra

Oyle diyor dinumuz

Efendioğlu:

Zati yuce çitaba

Sevcimiz var sevcimiz

Avcı:

Fedada du feda da?

Bizum mutlu cunumuz

Efendioğlu:

Cidun çutuphaneye

Serilmişdu sevcimiz

Avcı:

Okutalum gençleri

Parlak olsun onumuz

Efendioğlu:

Okumak olmalidu

Bizum son emelumuz

Avcı:

Soz birluğu edelum

Bu olsun dileğumuz

Efendioğlu:

Bu siraya bakarsan

Açılacak onumuz

Avcı:

Çulturi tam alursak

Bukulmez bileğumuz

Efendioğlu:

Çitap benum dostumdur

Olmaz onsuz cunumuz

Avcı:

Biz çultursuz kalursak

Açılır ellerumuz

Efendioğlu:

Çok suçur çi ilime

Doğrılmış niyetimiz

Avcı:

Hep beraber okumak

Olsun mi adetumuz

Efendioğlu:

Teknolojiyi yenmek

Bizum tek sadetumuz

Avcı:

Her zaman ilim dolsun

Ağabi sepetumuz

Efendioğlu:

Fatih'un toruniyuz

Olmaz esaretumuz

Avcı:

Cahil Turklerlan olmaz

Bizum cesaretumuz

6. 1992 Atma türkü finali 1 isimli
kayıttan Bayram Ali Kardeşler ve
Ahmet Kabil'in "*İyi ve Kötü*
Alışkanlıklarımız" konulu atışması:

Kardeşler:

Kimseyle eyi olmaz

Sigaranun arasi

Kabil:

Celdi çıktı karşıma

Kumarci fukarasi

Kardeşler:

Sigaradan savmadi

Yureğumun yarasi

Kabil:

Biraz yardım edelum

Yeni bitti parasi

Kardeşler:

İhtiyara takılan

Olur Allah'a asi

Kabil:

Çocukların rizkini

Etti kumar yarasi

Kardeşler:

O kumarhanelere

Hala vardu masasi

Kabil:

Dokmuşun masalara

Yureğundeçi pasi

Kardeşler:

Kumara verulu mi

Çocukların parasi

Kabil:

O kumarun yuzinden

Kaçti onun ruyasi/ Hep bozuldi ruyasi

Kardeşler:

Ruyayi ne anlarsun

Kayıp olur dünyasi

Kabil:

Burdan meydana çıktı

Ha bu kurtun foyasi

Kardeşler:

Kumar oynayı diye

Hâlâ ağlar anasi

Kabil:

Oynama diye dovdi

Oni akşam babasi

Kardeşler:

Çocukların rizkini

Sen veriyişun nasi

Kabil:

Nasi tutti yakana

Ananın bedduasi

Kardeşler:

Kumar oynayanların

Etsiz olur çorbasi

Kabil:

İnanmayın sozine

Raki doli torbasi

Kardeşler:

Her akşamdan akşama

Boş cideyi torbasi

Kabil:

Sarhoş olu da vardu

Şofore yalvarması

Kardeşler:

Altmış beşluk adamı

Sen darlayışun nasi

Kabil:

Uzerinden ceketi

Rehineye parkması

Kardeşler:

Anani ağlatacak

Kumarın dubarasi

Kabil:

Yıkılmıştır ocağını

O hep yekun karasi

Kardeşler:

O kumarhanelere

Sabahi ettun nasi

7. 1992 *Atma türkü finali 2* isimli kayıttan baba ve oğul arasında geçen atışma:

E. A. Kardeşler (oğul):

Nasi verdiler bağa

Ha böyle ihtiyari

B. A. Kardeşler (baba):

İhtiyar etti beni

Hıyari bak hıyari

E. A. Kardeşler:

Yaşlıdu ihtiyardu

Affedun babalari

B. A. Kardeşler:

O kadar dema bağa

Bakayi bağa kari

E. A. Kardeşler:

O anama takildi

Ayni idu yaşlari

B. A. Kardeşler:

Akşam bana yıkatti

He vallahi kaplari

E. A. Kardeşler:

Hiç inanmayun ona

Vardur genç uşaklari

B. A. Kardeşler:

Bi tane vurdi bağa

Yika bulaşuklari

E. A. Kardeşler:

Onuçun beyazladı

Bu babamun saçlari

B. A. Kardeşler:

Sade yıkamak deyil

Kuriladum olari

E. A. Kardeşler:

Zaten ole olmalı

Hayat arkadaşlari

B. A. Kardeşler:

Beni cibi etmeyi

O sağa olan kari

E. A. Kardeşler:

Onuçun mi akayi

Ehtiyarun yaşlari

B. A. Kardeşler:

Boyle baba oğuli

Odullendurun bari

E. A. Kardeşler:

Yalandan ehtiyardu

Hiç cordi mi zarari

B. A. Kardeşler:

Bir daha evlenceğum

Ben vermişim karari

E. A. Kardeşler:

Sira verirdum ona

On başi var bekari

B. A. Kardeşler:

On bir çocuğum vardur

Otuz beş torunlari

E. A. Kardeşler:

Onun içün ezmezuk

Ha bu ihtiyarlari

B. A. Kardeşler:

Baba ile kardaşı

Siz alkişlayın bari

E. A. Kardeşler:

Cendi ihtiyarladi

Genç kaldı kardaşlari

B. A. Kardeşler:

Bi daha beçar vardur

Sıra bendedur bari

E. A. Kardeşler:

Altmış beş yaştan sora

Dovecek seni kari

B. A. Kardeşler:

Bi zalım duştı bağa

Vurdi bağa yulari

E. A. Kardeşler:

Baba ne etti sağa

Ha o ehtiyar kari

B. A. Kardeşler:

Git cetur İstanbul'a

Ya değış oni bari

E. A. Kardeşler:

Çok darladi anami

Mecbur yedi yulari

B. A. Kardeşler:

Ben daha yemiceğüm

Vallahi sopalari

E. A. Kardeşler:

Saygi duycağuk ona

Biraksa sakallari

B. A. Kardeşler:

Sakali birakursam

Hac kaldı bize yari

E. A. Kardeşler:

Yaşliya mekân olsun

Artık cami yollari

8. Kaçkar TV'nin *Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz* programında Selahattin Peçe ve Osman Efendioğlu'nun 04.08.2006 tarihli atışması:

Efendioğlu:

Bu selattin Peçe'ye

Bi sual soracağum (o fadimem)

Ben buni yerden yere

Bu akşam vuracağum (o fadimem)

Peçe:

Melaiçe mi oldun

Celdun sağuma durdun (yar fadimem)

Sen habu turkileri

Belçi de çoye kurdun (yar fadimem)

Efendioğlu:

Nasi cesaret ettun

Benlan yarişiyisun (o fadimem)

İçi lafunun biri

Bana karişiyisun (o fadimem)

Peçe:

Çok şayirler cormişim

Seni da bi bakalum (yar fadimem)

Ha boyle çok neşeli

Birbirine takalum (yar fadimem)

Efendioğlu:

Peçe benumlan bile

Sen turçi diyemesun (o fadimem)

Bu akşam inad ettum

Mutlak yenilecesun (o fadimem)

Peçe:

Çıkayırım yokuşi

Ha boyle taka taka (yar fadimem)

Bakmayin kusurina

Senle çim etti şaka (yar fadimem)

Efendioğlu:

Yalani sayayisun

Yuzume baka baka (o fadimem)

Demin bi şe soyledun

Denize olur taka (o fadimem)

Peçe:

Sen hanci cesaretlan

Durdun turçi demağa (yar fadimem)

O çi başladı Peçe

Başladun titremağa (yar fadimem)

Efendioğlu:

Bu akşam inad ettum

Seni becereceğum (o fadimem)

Kurt kuziyi yer cibi

Seni çeyneyeceğum (o fadimem)

Peçe:

Oy Allah'un belasi

Oldi başuma dere (yar fadimem)

İnsan arkadaşını

Kalduru vurmaz yere (yar fadimem)

Efendioğlu:

Demin Peçe turçılan

Aldun beni alaya (o fadimem)

Bu akşam kaçamazsun

Kaldun benlan belaya (o fadimem)

Peçe:

Hiç oni sen düşünma

Citmem buradan citmem (yar fadimem)

Şayirluk üzerine

Çimsaya hatir etmem (yar fadimem)

Efendioğlu:

Turçida darlananlar

Elini sallayacak (o fadimem)

Korkayirum Peçe'den

Cozumi çıkaracak (o fadimem)

Peçe:

Ha bu benum peşume

Ne için celmeyisun (yar fadimem)

Oyle bi şeyler dersun

Hiçbi şey bilmeyisun (yar fadimem)

Efendioğlu:

Helal olsun Peçe'ye

Bana acemi dedi (o fadimem)

Hayatina turçılan

Çimsayı yenemedi (o fadimem)

Peçe:

Ha bu yalani dedun

Cozume baka baka (yar fadimem)

Osman kusura bakma

Ettum sana bi şaka (yar fadimem)

Efendioğlu:

Helal olsun o Peçe

Bi yoldan çıkayisun (o fadimem)

Cordun akibetuni

Şimdi yağ yakayisun (o fadimem)

Peçe:

Çok hatir ettum sana

Döneceğum geriye (yar fadimem)

Baksana o cozlere

Ayni benzer periye (yar fadimem)

Efendioğlu:

Oyle celiyi bana

Çustun birine çustun (o fadimem)

Bi yere mi darlandun

Demin ne için sustun (o fadimem)

Peçe:

Ha boyle çiçek gibi

Karşuma açayisun (yar fadimem)

Ne için kalktun demin

Zannettum kaçayisun (yar fadimem)

Efendioğlu:

Peçe bu sahnelere

Çiçeksun açayisun (o fadimem)

Osman'a nasi dedun

Sahnedden kaçayisun (o fadimem)

Peçe:

Hey cidi arkadaşum

Çok hayinladun bana (yar fadimem)

Ne için sallanusun

Nüzul mi vurdi sana (yar fadimem)

Efendioğlu:

Osman o turçilari

Yutmaz o Peçe yutmaz (o fadimem)

Beynamazun birisun

Senun bedduan tutmaz (o fadimem)

Peçe:

Beynamaz dema bana

Camiye cideceğüm (yar fadimem)

Sana bu şayırluği

Yemin ettüreceğüm (yar fadimem)

Efendioğlu:

Zamani çok uzattuk

Daha soylemiyelum (o fadimem)

Bizi dinliyenlerden

Bi ozur diliyelum (o fadimem)

9. Kaçkar TV'nin Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz programında Mustafa Akarsu, Osman Efendioğlu, Abdullah Şafak ve Cevahir Şerbetçi'nin 06.04.2007 tarihli atışmaları:

Akarsu:

Bu akşam ha buriya

Atma diyelum atma

Efendioğlu:

Cevahir çok kızmıştu

Dikkat et ona çatma

Akarsu:

Hiç hoşuma citmedi

Turçileri yamatma

Efendioğlu:

Demişidum Apo'ya

Ağuzuni kapatma

Şafak:

.....

Sakin Apo'ya çatma

Akarsu:

Apo turçılaruni

Bizumçilere katma

Efendioğlu:

İçi turçi diyelum

Başuma dert çıkartma

Şafak:

Sarardi biyukların

Belçi idu boyatma

Şerbetçi:

İşi aldum elume

Sakin çamura batma

Akarsu:

Esci turçılarundan

Alu da bize satma

Efendioğlu:

Sonra mağlub olursun

İşi fazla abartma

Şafak:

Bilursun bu Apo'yi

Çok az edeyi hata

Şerbetçi:

Ben da eşçi şayirim

Beyük lokmayi yutma

Akarsu:

O eşçi turçılara

Çekelum bi kapatma

Efendioğlu:

Karşinuza şayir var

Bize fiyaka satma

Şafak:

Takmir seni bu Apo

Nafile hava atma

Şerbetçi:

Gece corursun ruya

Sen sakin erçen yatma

Akarsu:

Peçe şayirluğunlan

Sakin bizi aldatma

Efendioğlu:

Çok hizli cideyisun

Batma çamura batma

Şafak:

Yardim istersem senden

Sakin beni çıkartma

Şerbetçi:

Fazla bağiriyisun

Kulağumi tikatma

Akarsu:

Adum idi Mustafa

Abbas deyiler takma

Efendioğlu:

Apo birazdan tutar

İçinuzi de sitma

Şafak:

Ben çıktum celdum size

Amortidan çıkartma

Şerbetçi:

Alu sana bi sancı

Yeşil çimene yatma

Akarsu:

Osman turçi bilmezsun

Şayirleri uyutma

Efendioğlu:

Bu akşam dordunuze

Vuracağum kapatma

Şafak:

Mevzumuzi bilursun

Onumuzi kapatma

Şerbetçi:

Başkasınun malına

Koyunlari otlatma

Akarsu:

Burda turçi deyiruk

Bir yanlış adum atma

Efendioğlu:

Apo aklun var isa

İşi fazla uzatma

Şafak:

Ne oldi kaçayisun

Kaçma e dayi kaçma

Şerbetçi:

Apo idur yanuma

Bu akşam hata yapma

Akarsu:

Biturelum burayi

Osman kusure bakma

Efendioğlu:

Zati tora duştunuz

Attum size bir saçma

10. Kaçkar TV'nin *Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz* programında Ahmet Çakar ile Abdullah Şafak'ın 20.04.2007 tarihli atışması:

Çakar:

Cene celdi yan yana

İçi şayir ustasi

Şafak:

Bu atma turçilerun

Hastasiyim hastasi

Çakar:

Sorasi eyi celur

Zor olur başlamasi

Şafak:

Bana mi çıktı dayi

Bu Ahmet'un kurasi

Çakar:

Bu başladı korkmağa

Yakindu takilmesi

Şafak:

Açıktur Türkiye'ye

Bu Cengiz'un sofrasi

Çakar:

Hiç hoşuma citmedi

O yani atlamasi

Şafak:

Yapar Rize yemeği

Nasildi haşlaması

Çakar:

Haşlamayı orda ye

Yeri deyil burası

Şafak:

Ha bu Osman Dayı'yi

Nası doyurdi nasi

Çakar:

Uş cişiye bedeldü

Bunun bi oturması

Şafak:

Az kalsun iflas etti

Cengiz'un lokantasi

Çakar:

Peçi bi şe verdi mi

Var miyidi parasi

Şafak:

O kadar yer miydi hiç

Beleş idi orası

Çakar:

Atladı kondi riya⁶³

Rize'nun akbabası

Şafak:

İşallah eyi olur

Bu işlerin sorası

Çakar:

Hiç hoşuma citmeyi

Bu turçunun arkası

Şafak:

Ahmet sora çıkacak

İstanbul'un foyası

Çakar:

Orayı karıştırma

Eyi deyil orası

Şafak:

Beyoğlu iyi idi

Habipler acep nasi

Çakar:

Habiplere var idi

Bu dayimun hastası

Şafak:

Çimse duymasun oni

Var orda manıtasi

Çakar:

Dayim çescin adamdu

Yakın olu alması

Şafak:

⁶³ Oriya.

Benumle celiyiçen

Evden nasi kaçması

Çakar:

Hiç hoşuma citmedi

Bu dayimun kizması

Şafak:

Arşı alaya çıktı

Halamun bağırması

11. 07.02.2016 tarihli *Petranboard* *Şenlikleri* isimli kayıta Ahmet Çakar ve Şenol Kuy'un söyledikleri atma türkü:

Kuy:

Ha bu yalan dünyada

İsterum yaşıyeyim

Ben şimdi ha buriya

Nereden başliyeyim

Celdum burda misafir

Ben kalayum kalayum

Turçiyeye başlamadan

Çendumi tanıtayım

Çakar:

Neresun ha bu Ahmet

Şenol cideyi Şenol

Biz seni taniyiruk

İsun gariban Şenol

Kaymakama cuvendun

Çiktun bu beyuk dağa

Ben sağa demedum mi

Hiç karşı celme bağa

Şenol:

Bu cüzel turçileri

Ha bu Şenol söyledi

Ahmet demiştum sana

Beni temsil eyledi

Ha boyle diye diye

Su içtüm kana kana

Bi çağırsana turçi

Sakın çatma başkana

Çakar:

Çime bağlattun çime

Başuna urubani

Şayir diye karşuma

Kodun bu garibani

Kuy:

Şu Petran'un duzine

Oturdum yemek yedum

Yillardur arkadaşı

Orayi yanliş dedun

Çakar:

Piçağı vurdum ete
 Çayluğa cirdum sete
 Şapkasini çıkardi
 Sira celdi cekete

Kuy:

Derenun ormanlari
 Yeni açayi yeni
 Soğuk ustten vurayi
 Sicak sarayi beni

Çakar:

Ne deysisun başkanum
 İleri cideyim mi?
 Sen bana işaret ver
 Buni affedeyim mi?

Kuy:

Cel yanuma yanuma
 A Ahmet'um Ahmet'um
 Birak şu kaymakami
 Bi bakalum okula

Çakar:

Bakayisun okula
 O okul okul isa
 Boş duvara bakamam
 İçine yoktur çimsa

Kuy:

Aldi cene Şenol'un
 Şu canunun darluğu
 Acap duyar mi bizi
 Turizim bakanluğu

Çakar:

Turçi deyirum turçi
 Hepisi da niyete
 Okuyanlar kalmadi
 Millet oldi sosyete

Kuy:

Tanitayim sizlere
 Buradaçi herçesi
 Bilmeyisun kardaşum
 Bura kayak merçezi

Çakar:

Bakun ha bu Şenol'a
 Turçinunla kasınlan?
 Demin adam kayayidi
 Bi tabut arkasınlan

Kuy:

Bu kaybana sevdaluk
 Çatti mi canumuza
 Ha bu Ali Horoz'i
 Alalum yanumuza

Çakar:

El ele bu çöylere

Ağıt yakayler ağıt

Horoni devam ettur

Sen cit pilavi dağıt⁶⁴

⁶⁴ Bu video kaydı Yasin Kırılmış'tan alınmıştır.

SONUÇ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ve özellikle Rize'de atma türkü geleneği geçmişten beri yaşayan önemli bir kültürel değerdir. Konu ile ilgili yaptığımız incelemelerde araştırmacıların birçoğunun, türküyle ilgili yapmış oldukları tasniflerde atma türküye yer vermedikleri görülmüştür. Atma türkü adının menşei hakkında da yeterli görüşler ileri sürülmüş değildir. Ancak yine de bu türle ilgili çeşitli tanımlarda bulunulmuştur. Bu tanımların çoğunda atma türkünün doğaçlama bir şekilde karşılıklı olarak icra edildiği üzerinde durulmuştur. Fakat Rize'de bir kişinin ya da şairin doğaçlama olarak söylediği türkülere de atma türkü denilmektedir. Tabii yaygın olan ve daha çok sevilen şekli karşılıklı icra edilmesidir.

Araştırmacılar ve bilim insanları Doğu Karadeniz bölgesinde atma türküye değişik isimlerin verildiğini vurgulamalarına rağmen günümüzde “atma türkü” ve “karşı-beri atma türkü” adının dışındaki diğer isimlere rastlamak pek mümkün değildir. “Türkü atma” ise yapılan işin eyleme dönüşmüş hâlidir.

Atma türkünün kökeni, “Orta Asya ayıtış” geleneğidir. Bu iki tür arasındaki en önemli benzerlik şiirlerin ya da türkülerin hazırlıksız icra edilmelerindedir.

Bazı araştırmacıların atma türküyü maninin içinde değerlendirmiş olmalarına rağmen ezgilerinde farklılık olması; yapı, muhteva ve söyleyiş biçiminde kendilerine özgü özellikler bulunması, halkın kendilerine vermiş olduğu isim ve maninin ayrıca bölgede var olması atma türkünün maniden farklı olduğunu göstermektedir.

Atma türkülerle âşık atışmaları arasında bazı benzerlikler görülmüştür. Bu benzerlikler, bize, Anadolu'daki atışmaların yerini Doğu Karadeniz'de atma türkülerin aldığını göstermektedir.

Eskisi kadar yaygın olmasa da geleneği yaşatan kişiler hâlen vardır. Eskiden toplumun hemen her kesiminden insanı içine alan bu türkü söyleme geleneği, günümüzde belli bir kesimin icra ettiği bir tür hâlini almıştır. Atma türkü söyleyen kişilerin birçoğunun küçük yaşlardan itibaren atma türkü ortamlarında bulundukları, türkü söylemeye başladıkları, geleneğin canlı olarak yaşatıldığı bir çevrede yetiştikleri görülmektedir. Bu da bize muhitin önemini göstermektedir. Atma türküler usta bir türküçü ya da yetenekli bir kişi tarafından hazırlıksız olarak icra edilebilmektedirler.

Atma türkücüler hem irticalen türkü söylemekte hem de daha önce söylenmiş atma türküleri ezberden terennüm etmektedirler. Bu da bize, atma türkü geleneğinde ezberle irticalin yanyana ve birlikte var olduğunu göstermektedir. Ayrıca halk arasında da atma türkücülerin söylediği türküleri hafızalarında yaşatan kişiler vardır.

Atma türkü icra edenler çoğunlukla erkeklerdir; fakat kadınların da atma türkü söyledikleri görülür. Kadınların başka bölgelere göre erkeklerle daha fazla karşılıklı türkü söylemesi, Rize’de yaşamın kırsal hayatla şekillendiğini; yakın zamanlara kadar dışarıya çok fazla açık olamayan bu yörenin eski Türk geleneğini devam ettirdiğini ve İslamiyetin etkisiyle bu özelliklerini çok da kaybetmediğini göstermektedir. Yalnız eskiden olduğu gibi kadınların düğün vb. eğlencelere katılarak türkü söylemelerine artık rastlanmamaktadır. Kadınların gelenek içindeki önemi gitgide zayıflamaktadır.

Atma türkü icra edenlerin türkülerde kullandıkları kaba ifadeler veya argo sözler, halk arasında ve türkü icra edenler arasında “*türkü öyle götürdü*”, “*türküye kızılmaz*” gibi sözlerle ifade edilmektedir. Bu sebeple de söylenen sözlerden küsen veya darılan olmaz. Türkü öyle götürdüğü için argo yahut kaba kelimelerin kullanılması kaçınılmaz olur. Bu düşünceye rağmen az da olsa söylenen türkülerden dolayı kavgı ve cinayetlerin yaşandığına da rastlanmaktadır.

Atma türküler, düğün, nişan, kına gecesi, imece, şenlik, festival gibi birçok ortamda icra edilebilmektedir. Bunlardan en dikkat çeken günlük yaşamdır. Günlük yaşamda insanlar şakalaşmak, birbirine takılmak, eğlenmek, hatta selamlaşmak ve hâl hatır sormak maksadıyla bile birbirlerine türkü atabilirler. Günümüzde ise artık günlük yaşamın atma türkü icrasında pek yeri olmadığı görülmektedir. Türkü söyleyen insan sayısının azalması, ilgi ve ihtiyaçların değişmesi, gençlerin böylesi bir kültürel ortamdan uzak yetişmesi gibi pek çok durum buna sebep olarak gösterilebilir. Bugün icracıların sayısı azaldığı için bu geleneği yaşatanlar toplum gözünde ayrı bir öneme sahiptirler.

Geçmişten günümüze kadar atma türkülerin en önemli icra mekânlarından birisi düğünler olmuştur. Bugün teknolojik gelişmelerin etkisiyle köy düğünlerinin salon düğünlerine taşınmasıyla gelenek eski önemini yitirse de yine de bazı düğünlerde atma türkü söylenmektedir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin etkisiyle de “selim sayma” ve “kadıbağı” gibi birçok geleneğin halk arasında unutulduğu görülmektedir. Horon ise düğün, şenlik vb. eğlencelerin vazgeçilmez oyunlarından biridir. Horon ve atma türkü geleneği çoğunlukla benzer muhitlerde var olmaktadır. Önceden türkü söylemesi için horonda mutlaka şair bulundurulmasına rağmen bugün böyle bir durum söz konusu değildir. Denilebilir ki, horonun atma türkü icrasındaki yeri zayıflamıştır. Bugün özellikle düğün vb. etkinliklerde karşılıklı söylenen atma türküler, horondan ayrı icra edilen bir eğlence hâlini almıştır. Tek başına atma türkü icra etmek ise genelde düğün sahiplerinden bahşiş almanın en iyi yolu olarak görülmekte ve daha çok o yönde türkü atıldığı olmaktadır. Diğer yandan türkücülerin arkadaş ortamında eğlenip horon oynarken horona atma türkü söyleyerek daha zevkli ve eğlenceli bir hava verdikleri de olmaktadır. Horon, önceden genç kız ve erkeğin atma türkülerle birbirlerine duygularını ifade etmeleri için vazgeçilmez bir ortam oluştururken günümüz toplumunda böyle bir şeyin olması mümkün görünmemektedir. Gelişen teknoloji ve haberleşme araçlarının etkisiyle duyguların ifade ediliş şekli de değişmiş ve insanların duygularını ifade etmeleri için böyle ortamları beklemeye ihtiyaçları kalmamıştır. Zaten kadın ve erkek günümüzde kolay bir şekilde görüşüp konuşabilmektedir.

İmeceler de eskiden atma türkü icra ortamlarının en önemlilerinden birisi iken bugün böyle bir durumla karşılaşmak neredeyse imkânsızdır. İmecelerin azalması, işlerin mahiyet değiştirmesi, insan gücüne olan ihtiyacın azalması gibi sebeplerle bireyselleşmeye eğilimli günümüz toplumunda topluluk ürünü olan ve bir açıdan da iş türküsü özelliği taşıyan bu türkülerin söylenme oranı zayıflamaktadır.

Diğer yandan atma türküler son dönemlerde yeni ortamlara da zemin hazırlamıştır. Atma türkücüler, Karadeniz ve Rize tanıtım günlerinde farklı şehirlerde meraklılarıyla buluşmalarının yanı sıra çeşitli tören, toplantı, kutlama, şenlik gibi yerlere de davet edilmektedirler. Ayrıca canlı müzik ortamı oluşturan “cafe”lerde de atma türkü icra edilmektedir.

Elektronik ortam ise şairlere birçok olanak sunmaktadır. Önceden küçük bir kitleye hitap etme imkânı bulan şairler günümüzde televizyon, sosyal paylaşım siteleri vb. olanakları kullanarak geniş halk kitlelerine seslerini duyurabilmektedirler.

Rize yöresindeki atma türkölere baktığımızda genellikle ikiliklerden oluştuğu görölmektedir. Aslında ikiliklerden oluşan atma türkölerin de şairlerden birinin söylediğı bir ikiliğe diğerrinin ikilikle cevap vermesi sonucu bir dörtlüğü tamamladığı anlaşılmaktadır. Rize’de atma türköl, yapıları bakımından ikiliklerden oluşan, dörtlüklerden oluşan, ikiliklerle başlayıp dörtlüklerle devam eden ve mısra sayısı bakımından belli bir kurala bağılı olmayan atma türkölardan oluşmaktadır. Atma türkölarin kafiye şemasına bakıldığında genellikle “xaxa” düzenine sahip olduğu ve dörtlüklerden oluşan atma türkölarda kafiye düzeninin her dörtlükte değıştiğı görölmektedir.

Atma türköl, sanat değeri açısından oldukça zayıf ürünlerdir. Çünkü bu ürünler, hazırlıksız icra edilirler; üzerinde düşünerek olgunlaştırma fırsatından yoksundurlar.

Atma türkölari belli konular içine hapsetmek doğru değildir. Hemen her konuda söylenebilen bu türkölarda bir türkölünün içerisinde bile birden çok konu işlenebilir. Özellikle taşlama niteliğinde olan bu türkölarda aşk, tabiat, toplum ve aile içi olaylar, eleştiri, nasihat, herhangi bir kavram, obje vs. konular işlenebilmektedir. Atma türkölarda günümüz sorunlarına da yer verildiğı olmaktadır.

Atma türköl genellikle bir enstrüman eşliğinde ve ezgiyle söylenirler. Bu enstrüman genelde tulum ve kemençedir. Fakat kemençenin atma türköl icrasında daha yaygın olduğı görölmektedir. Atma türköl herhangi bir enstrüman olmadan da söylenebilir. Bunun sebebi bulunulan her ortamda enstrümanın olmamasıdır. Mesela; yolda ya da kahvede rastlaşan iki insan birbirine türköl söylerken enstrümanın hazırda bulunması gibi bir durum söz konusu değildir. Yalnız düğün ve benzeri ortamlarda müzik aleti olmadan atma türköl icrasına pek rastlanmaz.

Atma türköl eğlenme, eğlendirme; toplumsal baskılardan kurtulma; kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitimlik gibi folklorun pek çok işlevini yerine getirmektedir. Söylendiğı ortamda oluşan birlik ve beraberlik duygusu ise atma türkölünün en önemli işlevlerindendir.

Geçmişte çok yaygın olan bu gelenek günümüzde gittikçe zayıflamakta; fakat değışik ortamlarda hâlen varlığını devam ettirmekte ve gelecek nesillere taşımaktadır. Gelenek hakkında, ne yazık ki yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu geleneğin tamamen

yok olmadan önce ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve yok olmasının engellenmesi için çeşitli çalışmalar yapılması gerekmektedir. Örneğin; geçmişte yapıldığı gibi insanları bu geleneği yaşatmaya teşvik eden yarışmalar düzenlenebilir; bu yarışmalarda başarılı olanlara çeşitli ödüller verilebilir. Bu sayede geçmişte şairliği meslek edinip bir bakıma ekmeğini ondan kazanan insanlar olduğu gibi günümüzde de yaptığı işin bir getirisi olduğunu görenler bu sanatı yaşatmaya daha çok eğilim gösterebilirler. Geleneğin bundan sonraki çalışmalarda daha detaylı incelenmesi ve yok olmaması için çeşitli tedbirler alınması kültürün geleceği için önem arz etmektedir. Bu konuda SOKÜM'ün Osman Efendioğlu'nu Yaşayan İnsan Hazinesi olarak ilan etmesi bölgede ve Türkiye'de geleneğin tanıtımı için önemlidir. Ayrıca kültürle ilgili diğer kurumların- Üniversiteler, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı vb.- ve sivil toplum kuruluşlarının da geleneğe ve temsilcilerine toplumun dikkatini çekmek için çalışmalar yapmaları, kültürel bir değerimizin kaybolmasını şüphesiz engelleyecektir.

Bu çalışmada atma türkülerin mizahi ve kültürel unsurlarına değinilmemiştir. Daha sonraki yıllarda yapılacak çalışmalar bu konudaki eksikliği de giderecek, atma türkü geleneği tüm yönleriyle ele alınmış olacaktır.

KAYNAK KİŞİLER

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Yılı ve Doğum Yeri	Yaşadığı Yer	Mesleği	Eğitim Durumu	Derleme Yeri	Derleme Zamanı
1.	Osman Efendioğlu	1936 Rize/ Taşköprü köyü	Yiğitler köyü	Emekli/ Kırtasiye dükkânı işletiyor.	İlkokul	Yiğitler köyü, Merkez, Andon İlçası, Ambarlık köyü, Güneysu	12.07.2015 19.07.2015 30.07.2015 15.08.2015 23.08.2015 25.08.2015 31.08.2015 21.11.2015 17.12.2015 20.12.2015 25.02.2016
2.	Orhan Naci Ak	1937 Rize/ Pazarköy	Taşlıdere Mah.	Emekli	Üniversite	Merkez	16.04.2015 09.11.2015
3.	Ahmet Çakar	1989/ Van	Merkez	Rize Belediyesi/ Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü'nde çalışıyor.	Lise	Yiğitler köyü, Merkez, Ambarlık köyü, Güneysu	12.07.2015 19.07.2015 15.08.2015 23.08.2015 25.08.2015 21.11.2015 31.08.2015 27.11.2015 17.12.2015 18.12.2015
4.	Hüseyin Albayrak	1973 Rize/ Taşköprü köyü	Merkez	Makine Teknikeri	Üniversite	Yiğitler köyü, Andon İlçası	25.08.2015
5.	Lütfü Güner	1987 Rize/ Kalkandere ilçesi/ Dağdibi Mah.	Kalkandere	Özel sektörde çalışıyor.	Üniversite	Yiğitler köyü, Merkez	19.05.2015 27.07.2015 25.08.2015 27.11.2015 18.12.2015
6.	Âdem Balcı	1952 Rize/ Kömürcüler köyü	Muradiye Beldesi/Köp rübaşı Mah.	Emekli	İlkokul	Muradiye	30.07.2015

7.	Osman Toptan	1981/ Rize Sütluçe köyü	Samsun	Samsun Gençlik Spor İl Müdürlüğü'nde hizmet alımı personeli	Lise	Merkez	19.08.2015
8.	Süleyman Tüylüoğlu	1988/Rize/ Salarha/ Güzelköy	Güzelköy	Rize Belediyesi/ Su İşleri'nde çalışıyor.	Ortaokul	Merkez	04.10.2015
9.	Yakup Kabil	1973/ Rize/ Salarha/ Yiğitler köyü	Yiğitler köyü	Çay fabrikasında işçi	İlkokul	Merkez	31.03.2015
10.	Emine,.....	1956 / Rize/ Çayeli/ İncesu köyü	İstanbul	Ev hanımı	-	Andon İlçası	30.07.2015
11.	İlyas Kazdal	1960/ Rize/ Muradiye beldesi/ Soğuksu Mahallesi	Gülbahar Mah./Şirin Sok.	Emekli, Nakliyecisi	İlkokul	Merkez/ Gülbahar Mah.	10.11.2015 05.03.2016
12.	Abdullah Şafak	1960/ Rize/ Merkez /Dört Yol	Dört Yol	Terzi	Ortaokul	Merkez	21.11.2015
13.	Sami Çelik	1960/ İyidere/ Büyükçiftlik	Merkez	Kültür Müdürlüğü'nde memur	Lise	Merkez	21.11.2015
14.	Mustafa Tiryaki	1952/ Rize/ İslampaşa Mahallesi	Müftü Mahallesi	Emekli	Yüksek okul	Merkez	27.11.2015
15.	Sami Tüylüoğlu	1955/Rize/ Merkez/ Güzelköy	Güzelköy	Emekli	İlkokul	Merkez	11.04.2015
16.	Hayriye Tüylüoğlu	1926/Rize/ Merkez/ Güzelköy	Güzelköy	Ev hanımı	Okuma-yazma bilmiyor.	Güzelköy	07.11.2015
17.	Mahfuze Yazıcı	1928/ Rize/ Taşköprü köyü	Yiğitler köyü	Ev hanımı	Okuma-yazma bilmiyor.	Yiğitler köyü	06.12.2015

18.	Safiye Yazıcı	1964/ Kömürcüler köyü	Yiğitler köyü	Ev hanımı	İlkokul	Yiğitler köyü	06.12.2015
19.	Nesibe Erkan	1976/Rize/ Merkez	Merkez	Hizmetli	Ortaokul	Merkez	17.12.2015
20.	Meryem Eroğlu	1971/ Rize/ Merkez/ Karayemiş köyü	Karayemiş köyü	Ev hanımı	İlkokul Mezunu	Merkez	31.03.2015
21.	Muhammet Köse	1991/ Rize/ Merkez/ Derebaşı köyü	Derebaşı köyü	Minibüs şoförü	Lise Mezunu	Merkez	14.11.2015
22.	Mehmet Kar	1950/ Gündoğdu beldeşi/ Ketenli köyü	Merkez	Emekli	İlkokul Mezunu	Merkez	23.02.2016 24.02.2016
23.	Orhan Kemâl Tavukçu	1970/ İkizdere/ Kirazlı Mah.	Merkez	Prof. Dr.		Merkez	28.02.2016 01.03.2016
24.	Songül Karaca	1988/ Rize/ Merkez/ Pehlivanşahi Mah.	Pehlivanşahi Mah.	Arş. Gör.		Merkez	28.02.2016
25.	Erol Cayman	1968/ Rize/Çaykent beldeşi/ Erenköy köyü	Tophane Mah.	Türkücü	İlkokul mezunu	Merkez	11.03.2016
26.	Şenol Kuy	1982/ İkizdere/ Çağrankaya Mah.	İkizdere	İkizdere Belediyesi'nde şoför	İlkokul mezunu	İkizdere	13.05.2015
27.	Yusuf Saral	1970/ Rize/ Kalkandere ilçesi/ Hüseyinhoca köyü	Merkez	Müteahhit/ Türkücü	İlkokul mezunu	Merkez	28.03.2016

Osman Delihasan	Kaçkar TV'nin sahibi	27.11.2015
Hasan Yavuz Bakır	Çay TV Genel Yayın Yönetmeni	03.11.2015
Fehmi Karaca	Fotoğrafçı	31.07.2015
Abdulkadir İpekoğlu	Emekli Öğretmen	03.11.2015
Yasin Kırılmış	Okutman	08.02.2016

KAYNAKÇA

- 1967 Rize İl Yıllığı*. (1968). Ankara: Önder Matbaa.
- Ak, O. N. (1998). *Rize Halk Şiiri Derlemeleri*. Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Ak, O. N. (2004). *Rize Karşı Beri Atma Türkü Yarışmaları*. Trabzon: Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları.
- Akmataliyev, A. (2004). *Kırgız Adabiyatının Tarihi: Folkloristika-Oozeki Çıgarmaçılığın Janrları*. I Tom, Bişkek: Şam Basması.
- Aksu, R. (2007). *Rize 'de Atma Türkü Geleneği*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü.
- Albayrak, N. (2003). "Mânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXVII, 571-573). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ali Şîr Nevâyî, (1993). *Mîzânü'l-Evzân (Vezinlerin Terazisi)*, (haz.: Kemal Erarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alimov, U. (2010). *Kırgız Ayıtları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- And, M. (1974). *Oyun ve Büğü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arat, R. R. (2007). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arıcı, M. (1993). *Her Yönüyle Rize*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Arıkan, M. (2014). *Başlangıçtan 20. Yüzyıla Kazak Jırav ve Akınları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Artun, E. (2001). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2012). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı Edebiyat Tarihi/Metinler*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Artun, E. (2014a). *Ansiklopedik Halkbilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2014b). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, F. (2006). *Kerem ile Ash*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Balaşoğlu, N. (1946). *Karadeniz Destan ve Deyişleri*. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bayat, F. (2008). *Orta Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Biray, N. (Bahar 2003). “Aytıs; Aytıs -Tartıs”. *Milli Folklor*. Yıl. 15, 8 (57), 58–75.
- Boratav, P. N. (1945). *Folklor ve Edebiyat II*. Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Boratav, P. N. (1997). “Mâni”. *İslâm Ansiklopedisi*. (VII, 285-288). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Boratav, P. N. (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Botabayeva, Z. (2008). *Kazak Halk Edebiyatı Aytısı/ Giriş– Metin– Aktarma – Dizin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caferoğlu, A. (1994). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Carmuhammedulı, M. (Kış 1994). “Kazak ve Türkiye Türkleri Âşıklarının Atışmalarındaki Benzerlikler ve Ayrılıklar”. (Akt.: Ali Abbas Çınar). *Milli Folklor*. Yıl. 6, 3(22). 8-10. <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/22/22.pdf>
- Cevdet Kudret. (2013). *Karagöz I. Cilt*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Coşar, A. M. (2002). “Trabzon Atma Türkülerinde Söz Dizimi Yapısı” [Bildiri]. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil-Edebiyat, (ss. 121-134), Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

- Coşar, A. M. (Ocak 2010). “Söz Yarışında Yenilmezlik: ‘Olsa Eski Günlerim/ Daha Güzel Söylerim’” *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/1, 85-96. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866451.pdf/> 08.03.2016.
- Cumhuriyetin 50.Yılında Rize*. 1973 İl Yıllığı. (1973). Tisa Matbaası Ofset ve Tipo Tesisleri.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük II-V*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çelik, A. (1994). “Doğu Karadeniz Bölgesi Atma Türküleri”. Ali Berat Alptekin (Haz.), *Prof. Dr.Saim Sakaoğlu’na 55. Yıl Armağanı*, (ss. 184-204). Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Çelik, A. (1997) “Yaşayan Bir Atma Türkü Şairi Osman Efendioğlu ve Atma Türkü”. [Bildiri]. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I*, (ss.161-177). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelik, A. (2002). “Atma-Türkü”- Tradition in Rize/ Nordosttürkei”, *Lied und populäre Kultur/ Song and Popular Culture*. 47. Jahrg. 149-155. <http://www.jstor.org/stable/pdf/3595187.pdf?acceptTC=true/> 17.03.2016.
- Çelik, A. (2005a). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, A. (2005b). *Trabzon Çaykara Halk Kültürü*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayıncılık.
- Çelik, A. (Eylül 1990). “Rizeli Şairlerle Bir Sohbet”, *Milli Folklor*. 1(7), Yıl. 2, 48-51.
- Çeribaş, M. (Ocak 2010). “Kırgız Halk Edebiyatında Yarışma Temelli Bir Tür: “Aytış”. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. Yıl. 2, (1), 59-74. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866449.pdf/> 08.03.2016.
- Çilingiroğlu, K. (Ekim 1949). “Milli Oyunlarımız: -2- Trabzon ve Rize Oyunları” *TFA*, 1(3), 43-44.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). “Halk Şiirinde Tür ve Biçim Sorunu”. [Bildiri]. *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, 27-29 Ekim 1975 Konya*, (ss.229-235), Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları.
- Duman, M. (1988). “Trabzon Yöresinde Atışma ve Türkü Atma Geleneği” *Türk Folkloru Belleten* 1987/1-2. İstanbul: Türk Folkloru Yayınları, 67-80.
- Duman, M. (2011). *Trabzon Halk Türküleri*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Düzgün, D. (2014). “Âşık Edebiyatı”. M. Öcal Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (ss. 287-344) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Efendioğlu, O. (2008). *Şiirlerle Rize Meltemleri*. Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- Ekici, M. (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Elçin, Ş. (2013). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginun, İ. (2011). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, A. B. vd. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*. (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1993). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, M. (2002). *Kopuz Sarını Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Cıravlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ersoy, E. “Hemşin Yöresinde Ekonomi ve Cinsiyete Dayalı İş Bölümü”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (1). 129-144. http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/viewFile/699/pdf_50/ 08.03.2016.
- Erşahin, İ. (2005). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ankara: Ötüken Yayınları.

- Eyuboğlu, İ. Z. (Nisan 1952). “Karadeniz Halk Türkülerinde Yerme ve Eğlenme (Mizah)ları”. *TFA*. Yıl. 3, 2(33). 526-527.
- Gazimihal, M. R. (1961). *Musiki Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gazimihal, M. R. (1997). *Türk Halk Oyunları Kataloğu, II*. (Haz.: Nail Tan, Ahmet Çakır). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gazimihal, M. R. (1999). *Türk Halk Oyunları Kataloğu, III*. (Haz.: Nail Tan, Ahmet Çakır). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*. (2014). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gözaydın, N. (2013). “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili*, LVII (445-450), Ocak-Haziran 1989, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 1-104.
- Gülensoy, T. (1985). *Trabzon Yöresi Türküleri: Türküler ve Atma Türküler*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Günay, T. (1976). “Türk Halk Şiirinde İlk “Değişme” (Müşaare) Örnekleri”. “[Bildiri]. *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, 27-29 Ekim 1975 Konya*, (ss.253-257). Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları.
- Günay, T. (1976). “Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği”. [Bildiri]. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt: Halk Edebiyatı*, (ss.73-83). Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Günay, T. (2003). *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günay, U. (2008). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Güney, E. C. (Yayın yılı yok). *Halk Türküleri*. (Yayın yeri yok): Yeditepe Yayınları.
- Güngör, Ş. (2013). *Türk Halk Şiirinden Seçmeler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, E., Muvaffak Duranlı. (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

- İspir, İ. (1969). *Rize İli Yakın Çevre İncelemeleri*. Ankara: Türkiye Yayınları.
- Kara, İ. (2001). *Güneyce Rize Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2004). *Ayrı Düşmüş Kelimeler*. Ankara: Çağlar Yayınları.
- Karaalioğlu, S. K. (1969). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Yayın yeri yok: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Kaya, A. (1992). “Rize Taşköprü Köyünde Atma Türkü Geleneği ve Atma Türkülerden Bazı Örnekler”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1992*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. 91-109.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2002). “Trabzon Yöresi Türkülerinin Yapı, Konu ve Ezgilerine Göre Değerlendirilmesi” [Bildiri]. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil-Edebiyat, (ss. 93-102). Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kazmaz, S. (1998). *Rize-Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları I*. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Kazmaz, S. (1976). *Rize Halk Şairleri Halk Edebiyatı Alanında Bir Araştırma*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Kazmaz, S. (1990). *Halk Kültürü Ürünlerinde Telif Hakkı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Kazmaz, S. (1994). *Çayeli Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Kazmaz, S. (2003). *Rize-Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları III (Hatıralar-İncelemeler-Derlemeler)*. Ankara: Birlik Matbaacılık-Yayıncılık.
- Kırcı, E. (1991). “Trabzon Türkelli Köyünden Derlenen Atma Türküler”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1991*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. 77-86.

- Koç, K. , Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, M. A. (2006). *Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kosımov, G. (Bahar 2014). “Kâşgarlı Mahmud ile Kazak Halk Şairlerinin Ortak Dili”. *Gazi Türkiyat*. 14, 11-19. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gaziturkiyat/article/view/5000108920/5000101393/> 17.12.2015.
- Köksal, M. F. (2006). “Münazara, Türk Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXXI, 580-581). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Küçük, Y. (2006). *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkiya ve Kabadayıları Türküler-Destanlar*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Mahmûd el-Kâşgarî. (2007). *Dîvânü Lugâti't Türk*, (çev. ve dzl.: Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mirzaoğlu, F. G. (2002). “Yapısal ve İşlevsel Açından Atma Türkü İcrâ Geleneği” [Bildiri]. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil- Edebiyat*, (ss.103-120). Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1993). “Batı Türkistan'da Âşıklık Geleneğinin Bugünkü Durumu” [Bildiri]. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri II. Cilt, Halk Edebiyatı*. (ss. 255-264). Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. http://turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/irfan_unver_nasrattinoglu_bati_turkistanda_asiklik_gelenegi.pdf/ 08.03.2016.

- Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. (haz.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Şiirlerinin Vezni*. (haz.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ong, W. J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. (çev.: Sena Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ögel, B. (1987). *Türk Kültür Tarihine Giriş 9*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ölmez, F. N., Sultan Sökmen. (2012). "İsparta-Gönende Geçmişten Günümüze Evlenme Adetleri" *Milli Folklor*. Yıl. 24, (95), 333-344. <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/95/030.pdf/> 10.11.2015
- Öncü, A. (2011). *Trabzon Türküleri (Tasnif, İnceleme, Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, M. (1975). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Özbek, M. (2009). *Türkülerin Dili*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özkan, M. (2014). *Hemşin Öyküleri*. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Özsoy, B. S. (Güz 2014). "Karadenizde Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (3), 113-118. http://www.karam.org.tr/Makaleler/157792289_ozsoy.pdf/ 17.12.2015.
- Öztelli, C. (1956). *Halk Türküleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Öztelli, C. (1972). *Evlerinin Önü Halk Türküleri*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Öztürk, İ. (Çev.). (2006). *Kerem ile Aslı*. Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2005). *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük II. Cilt*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (2. bs.). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2003). *Resimli Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Rize Kültür Derlemeleri.* (1999). Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Saatçi, Y. (2008). *Hemşin Horonlarında Atma Türküler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saraçoğlu, N. (2002). “Sürmene ve Çevresinde Söylenen Atma Türkü-Maniler”. [Bildiri]. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 3-5 Mayıs 2001, II. Cilt: Dil-Edebiyat, (ss.135-141), Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Saygın, A. A. (1937). *Rize, Artvin ve Kars Havalisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malûmat.* İstanbul: Nümune Matbaası.
- Suiçmez, H. (Haziran 2008). “Halk Kültürümüz ve Kadıbağı (Kolbağı) Geleneğimiz”. *Kum Saati Bilim ve Kültür Dergisi*, (2), 25-28.
- Şemseddin Sami. (2012). *Kâmûs-ı Türkî.* Balıkesir: Altınpost Yayıncılık.
- Şenel, S. (1994). *Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş.* İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Şenel, S. (2012). “Türkü (Mûsiki)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* (XLI, 612-616). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şişman, B. (2009). “Karadeniz Yöresinde Mısır Kültürü: Folklorik Bir Yaklaşım”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (7), 232-243. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi7pdf/sisman_bekir.pdf/ 17.12.2015
- Tâhir-ül Mevlevî. (1973). *Edebiyat Lügatı.* (haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tekin, T. (1989). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânı Lugâti't-Türk'teki Manzum Parçalar.* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokdemir, H. (1993). *Artvin Yöresi Folkloru.* Ankara: Yayınevi yok.
- Topaloğlu, İ. (2006). *Yöresel Folklor Araştırması Rize'de Eski Köy Düğünleri Araştırma-İnceleme-Derleme.* Rize: Eser Ofset Matbaacılık.

- Topaloğlu, İ. (2008). *Bir Köy Monografisi Rize-Pazar Suçatı (Apso) Köyü*. Trabzon: Gündüz Ofset Matbaacılık.
- Toparlı, R., Hanifi Vural, Recep Karaatlı. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, M. F. (2005). *Rize’de Atma Türküler ve Osman Efendioğlu*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. (1998). Cilt: 8. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. (2001). Cilt: 1. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Urakova, L. (2008). *Kazak Halk Edebiyatında Aytıs Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Jambıl’ın Yeri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, A. E. (1976). “Anadolu’da İrticalî Şiir Söyleme Geleneğinden Bazı Örnekler”. [Bildiri]. *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, 27-29 Ekim 1975 Konya, (ss.365-378), Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yanıkoglu, B. A. (1943). *Trabzon ve Havalisinde Toplanmış Folklor Malzemesi*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Yardımcı, M. (2011). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği, Araştırma/İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yiğit, A. (1981). *Çaykara ve Folkloru*. Ankara: Kent Matbaa.
- Yudahin, K. K. (1994). *Kırgız Sözlüğü Cilt I*. (çev. : Abdullah Taymas), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Web Siteleri

<https://www.youtube.com/watch?v=H0DTh4oQ2gw> / 15.12.2015.

<https://www.facebook.com/groups/360530660680126/> 29.10.2015. 11: 54

<https://www.facebook.com/groups/273982716056034/?fref=ts/> 29.10.2015. 11.56

<https://www.facebook.com/groups/155061214782/> / 29.10.2015. 11.58.

<https://www.facebook.com/groups/atmaturkuler/> 29.10.2015. 12.02.

<https://www.facebook.com/atmaturku53/?fref=ts> / 29.10.2015.12.12.

<https://www.facebook.com/Komik-Atma-t%C3%BCrk%C3%BCler-53-132600040134503/?fref=ts> / 29.10.2015. 12. 17.

<https://www.facebook.com/atmaturkulerr/?fref=ts> / 29.10.2015. 12.21.

<https://www.facebook.com/Atma-T%C3%BCrk%C3%BCler-1495025204081008/?fref=ts> / 29.10.2015. 12.25.

<https://www.facebook.com/Atmaturkuler/?fref=t> / 29.10.2015. 12.25.

<https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=atma+t%C3%BCrk%C3%BC&tbm=vid> / 29.10.2015. 12.25.

<https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=atma+t%C3%BCrk%C3%BC> / 29.10.2015. 12.55/

<https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Rize%27de+atma+t%C3%BCrk%C3%BC/> 29.10.2015. 13.00.

<https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Rize%27de+atma+t%C3%BCrk%C3%BC&tbm=vid/2> 9.10.2015. 13.00

<http://www.rize.bel.tr/videogaleri.php>

<http://www.rize.bel.tr/>

<http://www.rize.gov.tr/>

<http://www.rizekultur.gov.tr/TR,113323/turkuler.html>

Dijital Kaynaklar (CD-DVD):

RİKADER'in Düzenlediği Kültür Gecesi Videosu

Karaca Düğünü (02.08.1992).

1985 Atma Türkü Yarışması 2 =I=

Atma Türkü Yarışması 1988 -1-

Atma Türkü Yarışması 1988-2-

1992 Atma Türkü Finali 1

1992 Atma Türkü Finali 2

Osman Efendioğlu ile Atma Türkülerimiz (04.08.2006, 06.04.2007, 20.04.2007).

Petranboard Şenlikleri (07.02.2016).

EKLER

Atma Türkü Yarışmaları (Ak'ın Arşivi'nden).

Atma Türkü Yarışmaları (Ak'ın Arşivi'nden).

Kokulukaya Nakış Kursu/Şairler Atışıyor/ 1993 (Ak'ın Arşivi'nden).

Atma Türkü Yarışmalarında Mustafa Tiryaki ve Osman Efendioğlu Atma Türkü Söylerken (Tiryaki'nin Arşivi'nden).

Atma Türkücü: Osman Efendioğlu (07.12.2015).

Lütfü Güner, Düğünde Türkü Söylerken (27.07.2015).

Horon Oynanırken (27.07.2015).

**Ahmet Çakar ve Osman Efendioğlu, Düğünde Atma Türkü Söylerken
(23.08.2015).**

Osman Efendioğlu ve Hüseyin Albayrak, Yiğitler Köyü Kahvesinde Atma Türkü Söylerken (25.08.2015)

Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar, Düğünde Atma Türkü Söylerken (25.08.2015).

**Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar, Düğünde Atma Türkü Söylerken
(25.08.2015).**

Lütfü Güner ve Osman Efendioğlu (25.08.2015).

Yaşayan İnsan Hazinesi Ödül Töreninde Gösterilmek Üzere Çekilen Belgeselde Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar Atma Türkü Söylerken (31.08.2015).

Yaşayan İnsan Hazinesi Belgesel Çekiminden Sonra Osman Efendioğlu ve Ahmet Çakar, Atma Türkü Söylerken (31.08.2015).

Atma Türkücü: İlyas Kazdal (10.11.2015).

**RİKADER ve Rize Belediyesi'nin Ortaklaşa Düzenlediği Yerel Sanatçıları
Buluşturma Toplantısından (21.11.2015).**

Abdullah Şafak Atma Türkü Söylerken (21.11.2015).

Atma Türkücü: Mustafa Tiryaki (27.11.2015).

Beyaz Köşk'te Ahmet Çakar ve Lütfü Güner Atma Türkü Söylerken (25.12.2015).

Atma Türkücü: Yusuf Saral (28.03.2016).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Damlanur KÜÇÜKYILDIZ
Doğum Yeri ve Tarihi	Tortum - 1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	damlanur.kucukyildiz@hotmail.com
Tarih	